

Борис Боровець

У ПАМ'ЯТІ І В СЕРЦІ

Есеї, листування

*Видавництво
"Волинські обереги"*

2015

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)6
Б 83

*Автор щиро вдячний сиnam свого світлої пам'яті
друга дитинства і юності Станіслава Ковалю
Олегу й Віталію, завдяки матеріальній підтримці
яких видана ця книга.*

Редактор
Петро Велесик

Боровець Б. Т.

Б 83 У пам'яті і в серці : есеї, листування / Б. Т. Боровець. – Рівне: Волин. обереги. 2015. – 272 с.

ISBN 978-966-416-406-8

Нова збірка есеїв і листування Бориса Боровця – це своєрідне продовження попередньої книги "Поліссям народжене слово". У ній автор розповідає про рідних йому людей, а також людей, які Божою волею чи волею випадку зустрілися на життєвому шляху і назавжди залишилися в його пам'яті і в серці.

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)6

ISBN 978-966-416-406-8

© Боровець Б. Т., 2015
© "Волинські обереги", 2015

*"Не забувай ніколи подій, котрі ти бачив своїми очима.
Не проганяй їх із серця свого, допоки ти живеш.
Розкажуй своїм синам і внукам про це".*

Із древнього релігійного трактату.

ВІД АВТОРА

Кілька років тому я видав книгу літературних портретів своїх земляків "Поліссям народжене слово", яка була прихильно зустрінута читачами, навіть обласну літературну премію імені Світочів за неї отримав. У книгу ввійшли нариси про Михайла Яцковського, Тараса Бульбу-Боровця, Андрія Кондратюка, Євгена Шморгуна, Петра Велесика та Леоніда Куліша-Зіньківа.

Михайло Яцковський – маловідомий поет, перекладач і мовознавець-аматор дев'ятнадцятого століття, Тарас Бульба-Боровець – знаменитий організатор повстанського руху в наших краях, але я поглянув на нього як на письменника-публіциста, Андрій Кондратюк, Євген Шморгун, Петро Велесик, Леонід Куліш-Зіньків – літератори, наші сучасники, з якими мені пощастило спілкуватися, навіть товаришувати, мати спільні літературні інтереси.

А нещодавно з'явилося друге, доповнене видання (перше вийшло в 2000 році) повісті-спогаду про односельця, заслуженого тренера України з греко-римської боротьби Станіслава Ковалю "Фанат, або Хроніка одного життя".

Нинішня ж збірка есеїв – своєрідне продовження названих книг. За мої не такі вже й короткі літа, як і кожному суцшому на цій землі, багато випало побачити, в багатьох подіях брати участь, зустріти чимало недобрих і добрих людей, самому бути різним. Щось із пережитого забулося і за тим не маю жалю, а про дещо й згадувати не хочеться. Але є події й постаті, які назавжди зі мною, у моїй пам'яті і в моєму серці. Найперш – це батьки, родина, це старші мої друзі-

наставники, ровесники, без яких не мислю свого існування. Втішаюся, що вони були і є поруч.

У спогадах про них багато особистісного, оцінка й трактування тих чи інших подій і людей суголосні моєму життєвому досвіду, світогляду, який сформували обставини життя. Щедро вдаюся до цитування інших або й самих героїв оповідей, що, на мій погляд, дозволяє ширше показати їх характери, нерідко розповідь збочує не на тих, кому безпосередньо присвячено есей, але чиє життя не менш цікаве й повчальне, пам'ять про кого мені не менш дорога.

Цілком можливо, що в якихось епізодах, описах хтось прискіпливий вишукає певні неточності, неспівпадіння, а щось важливе з життя моїх героїв залишилося поза моєю увагою. Й це цілком природньо, адже пишу не академічне дослідження, а спогади про те, що пам'ятаю.

Сподіваюся, що й цю книгу, як і названі вище, читач, котрий зберігає й у своєму серці сокровенне, сприйме з цікавістю, що після її прочитання, як та джерельна вода з-під землі, вирвуться і його спомини назовні й увіллуться у спільну ріку нашої пам'яті.

Батьки, родина, колеги

НАДХОДИТЬ ЧАС ПРАКОРЕНІ ШУКАТИ

І. Що у прізвищі моїм утаємничено?

Кожен з нас, напевно, задумувався над подібним питанням. У декого прізвище прозоре, над його походженням довго мудрувати не доводиться (скажімо, Коваль – той, хто кує в кузні, Мельник – мельник, мірошник, Борсук – звірок, Кондратюк – потомок Кондрата і т. п.). Але є прізвища, етимологія яких на перший погляд зрозуміла, а насправді приховує в собі чимало несподіванок. До таких би відніс і власне прізвище, над походженням якого, ареалом побутування, носіями його і маю намір на початку поміркувати. Джерельною базою для цього слугуватимуть книги науковців, які доступні мені, інтернетні повідомлення і власні спостереження. А оскільки це не наукове дослідження, а, так би мовити, твір на вільну тему, дозволю собі в більшості випадків не посилатися на ці джерела, щоб не завантажувати читача зайвою інформацією.

Отож

Трохи про те, як утворювалися прізвища

За класифікацією науковців прізвище часто формувалося від імені батька, дуже рідко від імені матері. Численні Петренки, Іваненки, Іванови, Карповці, Касяни і Касянчуки – тому яскраве підтвердження. Або від імені діда чи баби за допомогою суфіксів "-чук", "-щук", "-ук", "-юк" (Романчук, Іванчук, Гаврильчук, Петрук, Гаврилюк, Ющук).

Дуже широке коло прізвищ сформоване за професійною ознакою – згадувані вже Коваль, Мельник, а також Гарбар, Діхтяр, Кравець, Рибак і т. п.

Наступною групою прізвищ є так звані "відтопонімічні прізвища": Потоцький, Вишневецький та ін. Всі вони походять від назв населених пунктів. Дуже рідко прізвища давали від назв річок – Дніпровий, Дніпренко, Дністровий, Случак.

Прізвища, які походять від назв тварин, птахів та риб, прийнято називати анімальними (від англійського слова animal – тварина). Такими є прізвища: Хом'як, Удод, Котик, Комар, Воробей, Соловей і т. п.

Є група прізвищ, які походять від назв місцевості – поле, ліс, лан, гай, луг, озеро, сад чи назв будівель: замок, комора, башта, гребля. Маємо прізвища, які утворилися від цих слів за допомогою суфікса "вий": Польовий, Лісовий, Лановий, Загребельний, Задворний, та суфікса "ський" – Лісовський.

Немалою групою є прізвища, які походять від вуличних прізвищ, їх особливо багато в центральній та східній Україні, бо вони, як правило, давалися в середовищі запорозьких козаків, які були майстрами давати вигадливі прізвища. Ось лише кілька прикладів такої вигадливості та дошкульності: Нетудихата, Непийпиво, Прядун, Гопкало і т. д.

Прізвища, що походять від хатніх предметів та назв наїдків: Сковорода, Макітра, Бульба, Сало, Куліш, Кутя.

Назви рослин також дали українцям багато прізвищ: Береза, Верба, Дубина, Лозовий.

Джерелом творення прізвищ стали також назви народів: Турчин (турок), Волошин (румун, молдаван), Лях (поляк), Литвин (білорус), Москаль (росіянин) та стара самоназва українців Русин і, звісно ж, Українець.

Слід також згадати прізвища, які походять від військових звань: Гетьман, Сотник, Хорунжий, Солдатенко, Гайдук.

Церква також залишила слід в українському прізвищо-формуванні: Дяк, Дяченко, Паламарчук.

Чимало прізвищ утворилося від посад урядовців: Війт, Войтюк, Писар, Старостюк, Солтис.

І це ще не повний перелік джерел формування прізвищ. Але повернемося до заданої теми.

Звідки походить прізвище Боровець?

Частина дослідників стверджує, що це анімальне прізвище і походить воно від російського слова боров – кабан. З цією версією можна було б погодитися, якби у наших краях (а тут найбільше побутує це прізвище) так само побутувало й поняття боров, однак його навряд чи зустрінеш сьогодні. А що було в давнину – про це трохи нижче.

Український науковець І. Фаріон у своїй праці "Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником)" (Л.: Літопис, 2001. – 371 с.) доводить, що прізвище утворене від назви населеного пункту: *"Наприклад: Боровець (від Борової), Слободян (від Слободи), Бучацький (від Бучача), Винницький (від Винників), Демський (від Демні), Коропецький (від Коропця), Зубрицький (від Зубриці) тощо"*. Цієї версії притримується й чимало інших дослідників.

В Україні більше тридцяти населених пунктів, назви яких в свою чергу похідні від слова бір – "великий сосновий або ялиновий ліс, що росте на сухому підвищеному місці" або "великий густий хвойний ліс". У пам'ятках давньоруської писемності слово бір вживалося в розумінні, подібному до сучасного "сосновий ліс": "Бяше около града [Киева] лес и бор велик", "Володимеру же с вои (з воїнами) стоящю в бору". Існує думка, що слово бір побутувало вже в період слов'янської спільності і означало "сосна", "сосновий ліс".

А наші ж краї всуціль укриті сосновими лісами. Отож людина з соснового лісу – Боровець. Є неподалік і поселення, назви яких походять від бору – Борове (Рокитнівський район), Борове (Зарічненський район). То чому б вихідців із цих сіл не назвати Боровець – людина з Борового?

До речі, в прикарпатських українських говорах (Львівська обл.) засвідчено значення лексеми бір як "болотисте місце, торфовище". І цього в нас достатньо.

Чимало топонімів від слова бор (бір) зустрічаємо і в Центральній Україні. В одному з історичних досліджень розповідається:

"Польський уряд організував каральний похід кварцяного війська під орудою полковника Мелецького на Запорозьку Січ в 1638 році, але спроба скінчилась поразкою: 4-тисячне реєстрове військо спільно з польськими загонами не спромоглося оволодіти Січчю. Запорожці, керовані Дмитром Гунєю, відбили штурм; крім того, значна частина реєстровців перейшла на бік запорожців. Побоюючись помсти поляків, запорозький гетьман забрав сім'ї учасників повстання і перейшов з ними на Сіверський Донець. Вони поселилися над горішним Дінцем та іншими річками, а "тисячі дві" пішли на Дін. Є відомості про перехід у Донське поріччя цілих груп українців-переселенців із Чугуєва, Усерда, Корочі, Білгорода, Рильська, Воронежа, Ромен, Гадяча, Лубен, Олешні, Миргорода, Чигирини й Боровця. Деякі джерела свідчать, що в 1638 р. над Доном жило близько 10 тисяч "черкас".

Принагідно зауважу, що поселення з назвами Борове, Боровець і його різними варіантами є і поза межами України, що зумовлено, безперечно, існуванням поняття бор (бір) і в інших мовах, окрім української. Зокрема, село Боровець зустрічається в Польщі на землях, де в довоєнний час проживали українці.

Один із тамтешніх мешканців згадує:

"Для українського населення так званого Закерзоння під час війни також були важкі часи, дуже важкі часи. В часи лихоліть об народ, який не має своєї держави, кожен обітре ноги. Такий народ мусить захищати себе сам.

Більшість Середничан проживає в селі Переможне з червня 1946 року (результат договору між тодішніми урядами...). В Переможному проживають також люди, які переселені із інших українських сіл Польщі. Зараз в Переможному є десь 650 дворів, а було 1200, коли наших людей сюди завезли...

Перелік сіл, із яких переселено людей в Переможне: Боровець, Бреликів, Брусне-Нове, Буковець, Верхрата, Воля-Велика, Воля-Романова, Гораєць, Гузел, Гута-Стара, Дзвіняче, Дзвіняче-Дольний (напевно, Дзвіняч[ий]-Долішній), Дидьово, Дібча, Завоя, Загутинь, Замах, Затварниця, Коровиця, Кошторовці, Лищовата (а може, Ліщовата), Локоть, Лівча, Млини, Німетів, Постолів, Середниця, Соколики, Сянки, Тарнава – Вишня, Торки, Улазів, Цівків".

Ще один спогад: *"Моє село Обпа розташоване на відстані від таких міст – Люблін – 250 км, Холм – 200 км, Замосць – 100 км, Белограй – 32 км, Тарногруд – 20 км, Томашів – 25 км, а від сіл Замх і Воля Обшанська – 1 км, Вільхівець – 2 км, Бабіци – 7 км, Рубанець – 8 км, Боровець – 10 км, Корхів – 12 км"*.

А в Болгарії є навіть курорт Боровець. Про нього вперше я дізнався від болгарського прикордонника, коли в 1976 році при переїзді кордону той узяв у руки мого паспорта і, прочитавши прізвище, вказав у напрямку синіючих далеко гір: "У нас курорт Боровец є ось там!".

Як стверджують туристичні довідники, він розташований на висоті 1350 м над рівнем моря на північних схилах гори Ріла в реліктовому хвойному лісі біля підніжжя гори Мусала (найвищої гори Болгарії, Балканського півострова та всієї Східної Європи; 2925 м) на відстані 73 км від Софії, 126 км від Пловдива, 10 км від найближчого містечка Самоків. Середня товщина сніжного покриву – 1,5 м, середня температура в січні – 4,6°C.

Лижні траси Боровця розташовані у трьох районах.

Історія цього курорту почалася в кінці XIX століття, коли князь Фердинанд побудував тут собі мисливське помістя, яке називається Царська Бистриця. У 1913 році тут гостював кайзер Вільгельм, цар Борис III, який теж любив це місце. Та й нинішній Симеон в дитинстві також часто відвідував Боровець. Збереглося також кілька шале, побудованих царями для відпочинку членів їх сімей і царського полювання.

Одна з версій походження прізвища Боровець повертає нас у давні часи.

Зокрема, недавно у серії "Давні світи" вийшла друга книга Сергія Піддубного "Давньоукраїнські боги, герої, держави і племена", яка вперше в українській історіографії детально розглядає давньоукраїнських богів, героїв, союзи і державні утворення, згадувані в працях Геродота, Біблії та Велесовій книзі.

"Яких тільки племен не було на українській землі! – підкреслює автор. – Лише у новітній історії України відомі польські, російські, німецькі, болгарські, грецькі, єврейські, татарські, молдавські, угорські поселення. Навіть самі українці мають ряд розгалужень та самоназв – гуцули, лемки, бойки, подоляни, волиняни, поліщуки,

таврійці. А скільки їх перебуло за останні дві-три тисячі років! Пали, скити, укри, анти, роси, руги, поляни, колани, оли (елліни), будини, бористеніти, алазони, сармати, корці (карійці), оумвани, гуни, готи... Всіх одразу й не пригадаеш. Хто вони? Яке їхнє етнічне коріння?"

Серед таких давніх країн автор називає ГІПЕРБОРЕЮ. *"Вважається, що це мітична країна богів або, як писав Едуард Шуре, потойбічний світ: "таємнича країна світлих і прозорих душ, які живуть у вічному сяйві досконалого блаженства. Там його істинні жерці і жриці". Разом з тим Шуре називав гіперборейцями скитів. А ми вже довели, що Гіпер – це насправді перекручена стара назва нашої ріки Ніпер (Дніпро). Знаємо також із Влескниги про борів і праборів, які мешкали на нашій землі. Тому очевидно, що Гіперборея – це придніпровська країна бореїв. Вона збереглася в грецькій назві річки Дніпра Бористен – Бористан. Компоненти Перірати і Бористану говорять відповідно про мовну і етнічну традицію в цій місцевості протягом тривалого періоду. Мабуть, саме це зафіксовано і в Гомерівській "Іліаді" (XVI 177), де згадується син Періорія Бор. Не забуваймо також, що мати-земля Гея разом з Ураном народила "трьох великих і могутніх синів" – Китта, Бриарея та Гіеса, тобто Скита, Борея і Аса (Азія).*

Найвірогідніше, країна називалася Бореєю тому, що місцеве населення займалося розведенням худоби і мало своїми символами тих же Тура та Овена. Адже в основі назви цілого ряду тварин в давнину був архетип бор (бар): боров – кабан, боровчан – вгодоване теля, боровчаниха – корова, баран. Від борів пішла назва бога північного вітру Борея. Прокопій Кесарійський у "Війнах" писав, що ім'я слов'ян і антів споконвіку було одне – бори, щоправда, чомусь це слово нам постійно нав'язують як обори. Ми ж насмілимося очистити його від доважку. Бори донині живуть в назвах українських міст Бориспіль, Бородянка, Борова, Борислав, Буринь; іменах – Борис, Борислав, прізвищах – Борей, Боровець, Борейко, Борець, Бориско, означенні титулової і багатой людини барин".

Ареал побутування прізвища

Щонайперш уточнимо, що ареал (лат. агеа – площа або ділянка, простір) – це територія поширення якогось об'єкта або явища, яке не спостерігається на прилеглих територіях.

У нашому випадку ареалом такого поширення прізвища Боровець донедавна я вважав в основному наш Березнівський район,

що на Рівненщині. Колись навіть зробив спробу за допомогою сільських рад порахувати кількість його носіїв. І отримав такі ось результати: всього в районі мешкає з таким прізвиськом 706 осіб дорослого населення, в тому числі у Яцьковичах – 183, у Хотині – 122, у Березному – 93, Бистричах – 78, Колодязному – 60, Балашівці – 43, Городищі – 35. Є Боровці у Прислучі, Зірному, Озірцях, Друхові, Вітковичах, Голубному, Орлівці, Тишиці, Моквині, Н. Моквині, В. Селищах, Малинську, Бронному, В. Куплі, Білці.

До речі, якщо вірити зібраним мною даним, то після прізвища Боровець найпоширенішим у районі є Миронець – 535, Мельник – 502, Федас – 498, Піліпака (Пилипака) – 435, Прокопчук – 405, Ціпан – 355, Гурин – 299, Василець – 198, Шевчук – 195, Ковтун – 188, Стасюк – 165, Кожарко – 85, Іванов – 72. Звичайно, декілька років, що минули відтоді, як робився цей аналіз, внесли певні корективи в числа, але, думаю, не настільки, щоб кардинально їх змінити.

Згодом випадало зустрічати прізвище Боровець і за межами району, області, України. Тоді гадалося, що це результат міграції земляків – його носіїв, котрих доля розкидала по всьому світу. Тепер же переконаний, що не тільки. Якщо лише в Україні, як зазначалося вище, більше тридцяти населених пунктів мають в основі своїй поняття бор (бір), боров, то похідні від нього прізвища там теж мали б утворитися. Скажімо, в електронному телефонному довіднику Москви нарахував більше тридцяти Боровців, причому, з такими іменами і по-батькові, які навряд чи колись побутували в нас.

Ще більше впевнився в цьому, коли "виловив" у Інтернеті список спецпоселенців у Архангельській області Росії передвоєнного періоду. Є у ньому сорок сім осіб на прізвище Боровець. Натрапив там і на своїх односельців. Отож перед тим, як проаналізувати цей список, дозволю собі назвати їх. Можливо, хтось із нащадків пригадає цих людей і розповість щось цікаве про їх долю. Подаю текст в перекладі на українську зі збереженням відповідних скорочень та навіть помилок:

Боровець Геноефа Денисівна. Народилася в 1936 році, Ровенська обл., Людвипольський р-н, Рудня Поташ; українка; проживала: Ровенська обл., Людвипольський, Яцьковичі.

Вирок: приб. на спецпоселення в Архангельську обл. 25.02.40, Сольвичегодський р-н, Тесова. Зв. з спецпоселення по амністії 10.09.41.

Джерело: База даних "Польські спецпоселенці в Архангельській обл."

Боровець Денис Васильович. Народився в 1902 р., Ровенська обл., Людвипольський р-н, Яцковичі; українець; освіта нижч.; Проживав: Ровенська обл., Людвипольський, Яцковичі.

Вирок: приб. на спецпоселення в Архангельську обл. 25.02.40, Сольвичегодський р-н, Тесова. Зв. зі спецпоселення 10.09.41.

Джерело: База даних "Польські спецпоселенці в Архангельській обл."

Боровець Іван Федорович. Народився в 1918 р. с. Яцкович, Ровенська обл., УРСР; українець. Проживав: м. Березники, Пермська обл. Заарештований 19 листопада 1942 р. Приговорений: 6 березня 1943 р., звин.: антирадянська агітація. Вирок: 5 років позбавлення волі, конфіскація майна.

Джерело: Книга пам'яті Пермської обл.

Боровець Юліян Денисович. Народився в 1931 р., Ровенська обл., Людвипольський р-н, Рудня Поташи; українець; освіта низш. Проживав: Ровенська обл., Людвипольський, Яцковичи. Вирок: приб. на спецпоселення в Архангельську обл. 25.02.40, Сольвичегодський р-н, Тесова. Звільн. зі спецпоселення по амністії 10.09.41.

Джерело: База даних "Польські спецпереселенці в Архангельській обл."

Боровець Яніна Тімашевна. Народилася в 1913 р., Ровенська обл. Людвипольський р-н, Р. Поташня; українець; освіта низш. Проживала: Ровенська обл., Людвипольський, Яцковичи. Вирок: приб. на спецпоселення в Архангельську обл. 25.02.40, Сольвичегодський р-н, Тесова. Звільн. зі спецпоселення по амністії 10.09.41.

Джерело: База даних "Польські спецпереселенці в Архангельській обл."

Так от, у цьому списку, окрім названих, є Боровці, що народилися в Петровській, Томській, Львівській, Пінській, Келецькій, Люблінській губерніях, Краківському воєводстві, Тернопільській, Рівненській (Дубенський і Гощанський райони) областях.

Цікаво також, що серед перерахованих Боровців є українці, росіяни, білоруси, поляки.

З тією лише різницею, що коли в нас поширене прізвище з наголосом на останньому складі, то в інших національностей наголос зустрічається і на другому, і на першому складах (БоровЕць – БорОвець – БОровець).

До речі, деякі з дослідників вважають, що прізвище це іноземного походження ("Твердий кінцевий приголосний ц у прізвищах іншомовного походження із суфіксом -ець пом'якшується: Скиталець, Боровець, Глуховець").

Носії прізвища

Найвідомішим, звісно, носієм прізвища є Тарас Дмитрович Боровець.

Нагадаємо, що Тарас Дмитрович Боровець (псевдоніми: Тарас Бульба, Чуб, Гонта та інші; народився 9 березня 1908 року в селі Бистричі, помер 15 травня 1981 року в Нью-Йорку, США) – діяч українського повстанського руху часів Другої світової війни, засновник УПА "Поліська Січ", генерал-хорунжий.

Тарас Бульба-Боровець залишив по собі чимало публіцистичних творів, книгу спогадів "Армія без держави".

У Березному поставлений єдиний у світі пам'ятник Бульбі-Боровцю, в Бистричах діє музейна кімната земляка.

За останні роки в засобах масової інформації з'явилося чимало публікацій про нього, вийшли окремими книгами наукові дослідження.

Цікаво, що і в радянські, а тим більш в порадянські часи як тільки називалося комусь моє прізвище, то відразу лунало запитання: "Чи не родич ви тому Боровцю?". І тоді відповідав (воно й зрозуміло чому, як на ті часи), і тепер відповідаю, що ні, хоч тепер інколи можна було б і спекулювати цим родством. Щоправда, коли копнутися в пракорені прізвища, то не виключено, що те родство таки знайшлося б (дід мій Юхим по батьківській лінії – з Холоп (тепер с. Прислuch), що за кілька кілометрів від Тарасових Бистрич).

Знаменитою, але вже в іншій царині діяльності, є львів'янка Леся Боровець.

Як стверджують біографічні довідки, народилася вона 1949 року у Львові. Закінчила Львівську консерваторію ім. М. Лисенка (1972). Ще на початку 70-х у складі ВІА "Ватра" почала поєднувати класичний оперний вокал з ритмами біг-біту (на першій платівці "Ватри" пісні "Верховинська коліскова", "Відлуння в горах", "Як я спала на сені"). Працювала концертмейстером у Львівській хореографічній школі, концертмейстером-педагогом Дрогобицького та Івано-Франківського музучилищ, викладачем музичної школи імені С. Крушельницької. Тривалий час Леся була солісткою Львівської філармонії, а основу її репертуару складали пісні Богдана Янівського. Також була солісткою Львівського радіо і ТБ, ансамблю "Медікус" під орудою Ігоря Хоми. З

початку 90-х вона у складі гурту О. Зімінського "Львівське ретро" по крихтах відроджує галицьку естраду 30-х років. З 1993 року є незмінною солісткою ансамблю "Галицька ревія".

З ансамблями гастролювала в Україні, Росії, Польщі, Канаді та США. Записала альбоми "Ватра", "Пісні Б. Янівського", "Львівське ретро", "Галицька ревія". Озвучила музичні телефільми "Залицяльниці", "Пісні над Львовом", записала відеофільми "Мелодії давні і нові. Співає Леся Боровець", "Високий замок сподівань", "Львівське ретро", "Галицька ревія", "Незабутні мелодії".

У репертуарі співачки твори українських та зарубіжних композиторів, українські народні пісні. Відзначена званням "Заслужена артистка України" (1996). Останніми роками багато концертує (Польща, Японія).

Покоління 60-70-х років добре знає також популярну на той час чеську співачку Гелену Вондрачкову. Але мало кому з нас навіть тоді було відомо, що автором низки пісень, які вона виконувала, був Зденек Боровець.

Коли сталося невдале переривання вагітності, до якого змусив її тодішній німецький коханець, і Гелена втратила можливість мати дітей, через що дуже переживала, Зденек Боровець написав для неї пісню "Вже немає двох малих крилець" (чеську версію американського гіта "Killing Me Softly With His Song"):

*Обшукай усі кутки удома
Знайдеш тільки тинь
Вже немає двох малих крилець
Куди заблукали і де поділись
Гніздо порожнє
Лоно тихе*

На одному з сайтів натрапив я на твердження, що серед улюблених пластових пісень є "Пісня мандрівників" з мультфільму "Бременські музики" на слова Ю. Ентіна, музику Г. Гладкова, відкриттям же для мене стало, що на українську переклав її З. Боровець, звичайно ж, не згаданий вище Зденек.

*Долі кращої не відшукати,
Як по світу білому блукати.
В дружнім гурті не страшні тривоги,
Манять, манять нас нові дороги.*

*Поклик свого серця не забудем –
Сміх і радість ми несемо людям,
Нам палаци кришталеві зроду
Не замінять гордої свободи.*

*Наш килим – завітчана поляна,
Наші стіни – сосен горді стани,
Синє небо – дах над головою,
Любо мандрувати нам з тобою.*

У 20–30-х роках ХХ ст. видатними майстрами писанкарства були на Львівщині – І. Білянська, А. Боровець, Н. Михайлівська.

Взагалі, на носіїв цього прізвища можна натрапити сьогодні в багатьох, як уже писалося, географічних закутках України і поза її межами, а також і в різноманітних сферах діяльності. Достатньо "загуглити" чи "заяндексити" його і Інтернет видасть цілу низку Боровців, в чому я переконався на власному досвіді. Правда, було це декілька років тому, і, очевидно, деякі персоналії на згаданих посадах уже не працюють. І все ж... Ось лише частина з того, що вивудив зі світової павутини:

Боровець Микола Петрович – заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів Житомирської міської ради, до цього багато років працював міським головою Новограда-Волинського, уродженець села Прислuch нашого ж району. Делегації Березного і Новограда-Волинського за його урядування обмінювалися культурницькими візитами одне до одного.

Боровець Микола Степанович, уродженець Яцькович, по закінченні зооветеринарного інституту працював у Рокитнівському районі, головував у колгоспі, тривалий час був заступником голови райдержадміністрації – начальником управління агропромислового розвитку.

Заступником начальника Дністровсько-Прутського басейнового управління водних ресурсів в Чернівцях працює Валерій Адамович Боровець.

Першим заступником голови Миколаївської районної державної адміністрації, що на Львівщині, є П. Боровець.

Дубровицький лісгосп очолює випускник Березнівського лісотехніку Анатолій Олексійович Боровець.

Чимало Боровців серед науковців різноманітних галузей, так:

Викладач (к.т.н.) Боровець Зенон Іванович разом із Жеплинським Т.Б. з кафедри хімічної технології силікатів Національного університету "Львівська політехніка" вивчили складний процес становлення української національної хімічної науки в умовах бездержавності на зламі XIX–XX ст. і висвітлили роль українських вчених-хіміків у розвитку хімічної науки, створенні національної фахової термінології у відповідній монографії.

Боровець Володимир Михайлович у тій же Львівській політехніці захистив кандидатську (к.т.н.) дисертацію на тему: "Обґрунтування схем і параметрів машин для вібраційної обробки деталей з допоміжними пристроями".

Боровець Олена Віталіївна захистила в Києві кандидатську дисертацію (к.п.н.) "Формування колективістської спрямованості підлітків у дитячому об'єднанні".

Оксана Боровець – поет, фотограф, редактор корейського журналу, як зазначено у офіційних ресурсах: народилася, вчилася, живе у Києві. А також малює, танцює і бере активну участь у літературному житті України.

Ольга Боровець – керівник служби інформації радіо "Люкс".

Ірена Боровець – завідує літературною частиною у Рівненському обласному академічному музично-драматичному театрі.

Прізвище Боровець засвітилося і серед футболістів. У одному з футбольних сезонів у чернівецькій "Буковині" на правах оренди провів 8 матчів півзахисник харківського "Металіста" Максим Боровець. Як повідомляли сайти, у міжсезоння футболіст побував на оглядинах у кіпрській команді "Неон Параліміні" і мав стати її гравцем.

Гадаю, що кожен з читачів міг би продовжити цей список. Так само, як міг би дослідити походження і свого прізвища. Це ж так цікаво!

II. Очерет мені був за колиску

Село, де народився

Яцьковичі за старою звичкою мешканці сусідніх сіл ще називають Поташнею. Але Яцьковичі – це Яцьковичі, а Поташня – це Рудня-Поташня. Фактично два поселення. Друге – давніше, тепер неіснуюче, засноване правобіч безіменної річечки, на якій діяла рудня з виплавки заліза та випалювання поташу. *В XVI-XVIII століттях це був комплекс виробничих будівель, оснащених ливарним устаткуванням – домницею, ковальськими міхами, горнами, механічними молотами. Рудні будувалися, як правило, на невеликих річках, де були поклади болотяної руди. Володіли ними магнати, козацька старшина, монастирі, шляхта й різного роду підприємці. Одержуване на руднях залізо йшло на виготовлення деталей для сільськогосподарських знарядь, зброї тощо.*

Поташ – сіль вугільної кислоти (карбонат калію), біла порошкоподібна речовина з властивостями лугу; застосовувався при відбілюванні і фарбуванні тканин, у миловарінні, виробництві скла тощо. Поташ виготовляли в XVII столітті наступним чином: у дерев'яних коритах обробляли гарячою водою попіл із дерева і отриманим розчином поливали в цегельній печі дрова, що горіли, так, щоб не погасити вогонь. При цьому розчин випаровувався, а на дні печі густим шаром кристалізувався поташ. Потім його видобували ломами і закупорювали в бочки. Процес спалювання дров і їх поливу вимагав особливих прийомів, від уміння робітників-поливачів залежали вихід поташу і його якість. Тому селянських дітей віддавали на довге навчання майстерності до поливачів ще підлітками. Для отримання поташу спалювали деревину тільки певних порід – сосну, клен, березу, в яких вміст карбонату калію найбільший. Із одного кубометра такої деревини отримували близько півкілограма поташу, а тому ліси вирубувалися на великих площах...

Така "залізна фабрика" й діяла в Поташні. Ось витяг з архівного документа, де йдеться про неї та її власника:

"1896 року лютого 13 дня ми нижчепідписані селяни села Хотиня Селищської волості, Рівненського повіту Костянтин Гурін, Никифор Семенович і Ілля Гурін: 1-й із нас 78, 2-й 79 і 3-й 84 літ від роду даємо дане свідчення поміщику Хотинського маєтку Михайлу Гоноратовичу Яцьковському в наступному: Ми достеменно знаємо, що (нерозбірливо – Б.Б.) п. Яцьковського, колишній поміщик того ж маєтку Яків Любе-

нецький, маючи залізну фабрику при селі Рудні-Поташні в тому ж маєтку, її через вичерпання залізної руди знищив і міщани рудокопи, що проживали там: Якуб Матіашев син Кур'ята з сином Валентієм і малолітніми тоді внуками Фомою і Ігнатом, а також Павло Кур'ята з сином Іосифом і внуком Антоном переселились на проживання в село Кленове Мижирицького маєтку, Матіаш же Кур'ята батько названого Якуба Кур'яти помер в Рудні-Поташні, а поміщик Любенецький невдовзі по знищенню цієї фабрики помер і наскільки пам'ятаємо тому назад буде уже з лишнім п'ятдесят років перед святами Світлого Воскресіння, що вищеназвані Кур'ята 3-го року після смерті п. Любенецького переїхали з села Кленове в урочище Вороновку Хотинського маєтку і там стали господарські споруди, створивши слободу тієї ж назви; до прибуття ж їх в урочище Вороновка не було ніяких поселень. Одночасно з вищепойменованими Кур'ятами із Рудні-Поташні переселились в село Кленове Франц Кур'ята і брати його Мартин Кур'ята, звідки переселились в урочище Козярник Хотинського маєтку в два роки після смерті поміщика Любенецького (У метричній книзі березнівського костелу записано: "Літа Господнього тисяча вісімсот сорок третього місяця квітня тринадцятого дня в с. Хотинь помер Яков Любенецький, хоронжий Ровенського повіту від старості". – Б.Б.) і з часу возведення там ними господарських споруд стали називать це урочище слободою Козярником, після їх поселення прибували з різних сторін і селились там і інші мазури. На яких умовах вищепойменовані особи були прийняті на ґрунти цих урочищ поміщиком уже не Любенецьким, а зятем його Омецинським і за яку плату ми не знаємо, чули тільки, що платять чини в невідомому нам тожє розмірі, в чому і розписуємося селяни Костянтин Гурин, Никифор Семенович і Ілля Гурин".

Детальніше про це можна прочитати в моїй книзі "Михайло Яцковський у документах, віршах та листах", виданій у Рівному в 2010 році.

Після смерті Якова Любенецького його дочка Марія Яцковська в 1846 році розділила майно із сестрою Цецілією Омецинською. Марія стала володіти частиною села Холопи. Роздільним актом їй було виділено з іншого маєтку (с. Хотинь) 15 селянських родин, які Марія поселила на окремі ділянки землі й утворила село Яцьковичі. У 1855 р. мати виділила своєму синові, колезькому реєстратору Михайлу Яцковському, 1176 десятин землі.

Був Михайло Яцковський не лише дрібним поміщиком, а й поетом, перекладачем, який уперше переклав українською "Пана Тадеуша" Адама Міцкевича. Цей переклад був надрукований у львівському журналі "Правда" і схвально оцінений Іваном Франком. Яцковський у часи валуєщини активно виступав на захист української мови, пробував "витворити її сучасну правопись" – граматику. Про усе це теж можна знайти в згаданій книзі.

Ще варто додати, що Рудню-Поташню переважно населяли поляки, або, як їх називали в довколишніх селах, мазури, а Яцьковичі – українці. Не випадково за часів Польщі на пагорбі в Яцьковичах звели костел, прихожанами якого були мешканці довколишніх польських сіл.

Власне, тут, біля цього костелу та на дворовищах колишніх польських сіл і пройшло моє дитинство. До занедбаного костелу ми збиралися на свої дитячі ігри, на Антолін та до Броніславки ходили за садовою. Тоді ще добре простежувалися вулиці, хатнища потопали в садах, які щедро родили і не було кому нас ганити за те, що рвемо не своє. На Броніславці хатнища густо були усіяні щавлем, за яким теж ходили гуртами. Тут текла річечка Видринка, де можна було половити рибу, вулиці колишнього села були устелені дрібними білими комінцями – кварцем, який "за Польщі" добували неподалік, і цей заповнений водою кар'єр ми називали Білим. А було ще й декілька Чорних, де добували за нашим тодішнім розумінням чорний камінь. Сьогодні я вже знаю, що це габро і в радянські часи теж узялися були за його видобуток. Возили в Березне і виготовляли надгробні пам'ятники.

До речі, не згадати про Могильське – місцину за Поташнею (яку ми називали Слободою), де знаходилося занедбане польське кладовище, теж було б несправедливим. Адже саме тут наші хлопчачі ватаги знаходили собі найбільше розваг: узимку грали "у війну", а влітку ходили за грибами чи ще чимось, пасли худобу.

Для будь-якої людини село, де вона народилася, найпривабливіше, особливо дороге і залишає в пам'яті найяскравіші спогади. Такі спогади живуть і в мені. Згадки про його околиці, ліси й переліски, навіть непрохідні болота, а тоді були ще й такі, – породжують щемливе усвідомлення, що все в минулому і час збіг безповоротно. Зникли дороги й стежки, якими колись ходив. Молоді

мої сільчани, що народилися услід за мною, протоптали уже свої дороги й стежки, які для мене стали незнайомими, чужими. Ліс, у якому я виріс, теж став для мене чужим, я вже боюся заблудитися там, де почувався вільно і звично в дитинстві і юності. Але про це – трохи нижче, а зараз мій спогад про найдорожчих –

Про батька і матір

На долю моїх батьків випало чимало випробувань. Батько, Боровець Тимофій Юхимович, народився 10 червня 1915 року. З матір'ю, Мотруною Лазарівною (в дівоцтві Огородник, народилася 21 листопада 1914 року), побралися в лютому 1938 року, а вже у березні він був заарештований на службу у Військо Польське.

Служив у 15 полку піхоти в фортеці Демблін в саперному відділенні. За два тижні до нападу гітлерівських військ на Польщу полк був перекинутий у місто Велюнь, недалеко від польсько-німецького кордону.

З початком війни брав участь у бойових діях. 14-15 вересня 1939 року біля міста Бжезіни в районі Ченстохова потрапив у полон. Завезений у Австрію в Кайзерштайнбрук (про цей табір американські кінематографісти зняли в 1954 році художній фільм "Шталлаг 17", який здобув три премії "Оскар" американської Кіноакадемії), через місяців три переправлений у табір під Зальцбургом. Табір був великий, тисяч на 20-25 полонених, ділився на чотири сектори, в яких утримувалися поляки, євреї та ін. Довколишня територія на кілометрів 50 була очищена гітлерівцями від місцевого населення. Полонені спочатку утримувалися в наметах, а потім розміщені були в порожньому селі.

Будували бараки для армії, асфальтову дорогу шириною 12 метрів, укріплення. Пригадує, що табір знаходився за 7 кілометрів від станції Ерфурт. Туди ганяли полонених розвантажувати вагони з будівельними матеріалами.

Після року й чотирьох місяців перебування в цьому таборі переведений був у місто Кремс на Дунаї. Потім – Шльонськ, Дахау. Працював півроку на збиранні врожаю на Судетах, місто Бауч, у господаря Мадера Рендгольда.

В кінці 1943 року відправлений був у Ляндсдорф. Через три місяці – в село Лянгвасер біля Левінберга і Лігніце на Одері. Там і

працював у бауерів Віктора Лянгена та Гірляха до визволення в травні 1945 р. Перебував у пересильному таборі в місті Бунцлау, де пройшов так звану чистку. Додому повернувся після семи років поневірянь по Європі влітку 1945 року. Довго довелося шукати підходи до семи-літнього сина Григорія, який виріс без батька і не хотів визнавати за батька цього виснаженого, висушеного пришельця.

Уже в наш час, коли Німеччина стала виплачувати компенсацію насильно вивезеним на підневільні роботи в роки війни, на мій запит Міжнародний комітет розшуку комбатантів, що знаходиться в Женеві, підтвердив, що солдат 15 полку піхоти Боровець Тимофій, народжений 23.6.1915 року в с. Яцьковичі, потрапив у полон 8.9.1939 року і з 1.12.1939 року перебував у концтаборі Шталаг 17 А під № 04900.

Проте в отриманому листі від Фонду "Взаєморозуміння і примирення" йшлося, що Боровцю Тимофію Юхимовичу компенсація не може бути призначена через те, що він був військовополоненим, а не примусово вивезеним. Згодом через консульства Польщі в Києві та Львові і Комітет комбатантів у Варшаві він був визнаний учасником оборонної війни Польщі в 1939 році, нагороджений відповідною ювілейною медаллю, яку їздив отримувати у Львів. А ще через якийсь час польським урядом йому була призначена пенсія, котра допомогла усім нам вижити у складний час безгрошів'я в Україні.

Важко було батькові в таборах та на примусових роботах усі ті роки, але не легше було й матері з малою дитиною (брат Григорій народився 5 грудня 1938 року). Ще до війни батько був відпущений раз чи два зі служби додому (коли народилася дитина і коли померла мати). Та ще одного листа дружина отримала вже у воєнний час. І довгі роки не знала: є він чи його немає. Що мала відповісти на синове питання: "Що ж то таке, у Зоськи є батько, у Марти – є батько, а в мене немає? Де він?". А хіба вона знала де він, живий ще чи вже ні?

Особливо важко було, коли подалися "у збіги" – переховувалися в лісах і на хуторах від, власне, братовбивства. Вбивали поляки, що ти українець, вбивали свої, українці, одне одного, запідозривши у зв'язках з поляками чи совецькою партизанкою... І де було подітися простій людині, котра хотіла просто жити, ростити дітей?

...А через річечку, на пагорбі, що залишився від "залізної фабрики" Любенецького, стояла Волькова хата. За дружину йому була Етка – дочка Гершка, що сидів з іншого боку річечки, теж на пагорбі, і мав у власності млина. Але того млина після раптової смерті Гершка перебрав на себе зять Волько. І мав він синів Янкеля та Ізю.

Коли в 1942 році німці почали зганяти євреїв у гето в Березне, то привела Етка на Ясюкову, де жила тоді у свекрів мати, Ізю і попросила, щоб він перебув у неї, доки вони знайдуть якесь пристановище. Хоч і страшно було, в самої підростав хлопчак, але прийняла. Так і жив у неї, корову пас, доки не повернулася Етка, забрала Ізю. Як пішли – так і пропали на багато років. Аж-то наприкінці 80-их минулого століття надійшов у сільраду лист з Оренбургської області Росії. Гершман Олександр Володимирович розшукував когось із знайомих. Прийшли з тим листом до батьків – чи не знаєте такого? Звісно ж, знають. Написав я у відповідь листа, на якого Ізю, а це був він, радо відгукнувся. Так зав'язалося листування. Все збирався приїхати, провідати свої місця. Та згодом листи почали надходити вже з Ізраїлю.

В одному з них він писав:

"Здравствуйте, мои дорогие! Вы уж великодушно простите меня за то что так давно я Вам не писал, а главное не сообщил свои намерения выехать из Союза за границу, так уже судьба складывается у всех Гершманов, что на старости лет приходится покидать все, что тобой заработано и скитаться за границей, уродливая судьба, не правда ли? Но что поделаешь, бывает так, что в жизни обстоятельства уже управляют человеком... И так, мои родные, я со своей семьей уже два месяца с половиной живу в Израиле, был на могиле Яши, узнал, что в Америке еще живет жена дяди Авули, это мамин брат, который жил с бабушкой за речкой и был наполовину хозяином мельницы. Вас конечно интересует вопрос, почему я так скоропостижно решил уехать из Союза, дело в том, что мои дети: дочь и сын (которые названы именами моих родителей Этта и Володя) очень быстро оформили выезд в Израиль и я побоялся оставаться один, без детей в Союзе, и это меня привело к тому, что я очень болезненно дал согласие поехать за ними, а не писал я Вам потому, что физически не мог это сделать... И Вы как самые близкие мои должны меня понять и простить.

Теперь пару слов о себе: я очень страдаю, скучаю и люблю свою родину, вот все что могу выразить сквозь слезы. Боря, дорогой, у меня к тебе очень большая просьба: пришли мне Вашу семейную фотографию и фотографии Тимофея Ефимовича и Матрены Лазаревны. Я хочу чтобы они пока живы были моими родителями – это моя память и я очень прошу не откажите всей семьей в моей просьбе. Дорогие мои, здесь в Израиле есть такой закон: что устанавливается большая пенсия пожизненно людям, которые в годы войны спасали евреев от фашизма. Я Вам ходатайствую такую пенсию, что мне надо для этого: мне нужна справка из сельсовета что я Гершман Александр Владимирович после расстрела евреев в гето в Березном бежал, остался жив и скрывался с 1943 по 1944 год в семье Боровец Тимофея Ефимовича и Боровец Матрены Лазаревны, проживающих в селе Яцковичи Березновского района и живущие по сее время в с. Яцковичи. В общем смысл справки должен быть таков, чтобы она отразила 2 факта: что я был в гето и что после расстрела евреев я остался жив и скрывался в доме твоих родителей.

Мои дорогие, напишите мне подробное письмо, кто еще жив из наших добрых людей, обо всем, меня все все очень интересует. Как Вы живете? Как Ваше самочувствие? Напишите, пожалуйста, что осталось в памяти, сгорел ли дом, мельница, что там построено...

В общем я Вас всех очень прошу пишите мне, я к Вам обращаюсь как своим родным, а если учесть, что мне сейчас очень тяжело, я очень скучаю... Я очень поздно выехал и, право, не знаю как впредь сложится моя жизнь" ...

...А сталося так, що через декілька років наш адресат загинув у автомобільній аварії.

... І був ще у матері спогад з далекого дитинства про подію, яка глибоко запала їй в душу, усе довге життя хвилювала. Та подія знайшла своє відтворення у кількох моїх художніх речах.

А відомий український письменник, наш земляк Андрій Кондратюк на основі написаного мною та почутого на власні вуха від матері, коли якось гостював у нас, умістив у своїй книзі "Там земля мила" таке ось спостереження:

"ЛЮБОВ ЗАВЖДИ ВИНАГОРОДЖУЄТЬСЯ**Навіяне після прочитання книги Бориса Боровця "Михайло Яцковський..."**

Давно се діялося. Либонь, аж у початку минулого століття. А мо' й у дев'ятнадцятому столітті іще заснувалося, снувалося.

Як ув однім гарнім лісовім селі посеред поліських незайманих пуц жив, поживав, добром не гребуючи, один пан. Не сказати б, чи добрий він був, а чи не зовсім. Да і не в тім річ. А річ у тім, що пани тії мали, із'явилися у їхнім подружжю аж троє доньок і один-єдиний синочок. Як і усі пани у колишнім тихім часі, мали і сі відповідно прислугу. На те ж він і паном назвався, щоби йому прислуговувати. І сталося тут неочікуване. Не сказати, щоби а геть вирізнюване, унікальне в історії людськості. Що одна, найменша донька панська да закохалася у ставного вродливого наймита. І то було закохання невідворотне.

Стривожилась сильно панська родина. Бо де ж це видано і де ж це чувано. Щоби наймит на панянци оженився. Се ж лекше собі уявить, щоби і наравду комар да на мусі оженився або ж щоби кухарка управляла величезною імперією. Але такеє тільки у пісні буває да іще у невтримних імперських запояганнях.

Отож і намислила панська родина відлучити непокірницю не оно од наймита, а й вітччини своєї, од коханого родинного осередку. Да й спровадили її через море-окіян у Новий Світ, аж у самісіньку Гамерику. Там то вона для наймита, ані наймит для неї уже недосяжні будуть. Зміркували собі. Так розум людський розсуждав. Але що сховане, що тремтить у таїні любові – теє не завжди дочасно знать нам дано.

Се за далекістю, за імлюю невідомости сховане, як велося на чужині нашої відлучениці, як щемно тужила вона не оно за наймитом, а і за коханою вітччиною, за любою родиною. За татом і ненькою. Посеред чужих людей. І мови не своєї, матірної.

А між тим події у світі і у тихім селі посеред поліських пуц розгорталися стрімко і непередбачувано. Спершу, не знати і від чого, умирає старий пан, по котрімсь тижневі відходить у засвіти і його благо-вірна дружина, не сказати б, що дуже і стара пані. Погодьтєся, а і в житті не рідко таке буває, трапляється. Що ніби у передчутті неказанних світових зрухів відходить людина. Нові часи уже не для таких людей.

У маєтку зосталися двоє сестриць і один братик. Усі непоодружувані. А тут бунтація нечувана і небачена в історії людськості нагрянула,

потужно запульсувала. І справді. Під корінь знищувалось усе дококола, й передусім усе те, що паном звалось. І перевороти і до тихого села посеред поліських пуц сягнули, докотились. Одного похмурого ранку кіннотники, либонь, чи й не самі будьонівці вдерлися у панський маєток. Схопили молодого панича, до желізної борони його прив'язали да у чвал кінно гулицею пустилися. Дуже скоро у такім катуванні і живий дух із панича вишов.

Нажахані передбачуваними усіма можливими катуваннями, панянки цю собі намислили. Вони поприв'язували до ший важке каміння і уступили у глибину ставка. Сей ставок і донині в тім селі зберігається. Одна семилітня дівчинка безпомічно спостерігала із пагорба за тією картиною. Як од панянок на водну гладінь із глибини тільки бульбашки ізійшли. І тая картина не раз виринала і поставала в її очу із глибин часу крізь усе її довге життя, як спомин про щось дуже жахливе.

А між тим непроглядуване будуче розгортало, висвітлювало, вияснявало нову несподіванку. Як тільки будьонівська кіннота віддалилася од Варшави через наші терени на свій схід, то і в гарнім селі посеред поліських пуц установилася польська влада. А із нею узаконилася і приватна власність на усе нерухоме.

Твердо нерухомою завжди була і зостається земля. І через море-окіян тая новина дійшла, торкнулася слуху нашої відлучениці. До коханої вітчизни повертатися вона ніколи не наважувалася. Але через адвокатів визначила управителем родинного маєтку колишнього наймита, свого закоханця. Для великої любові кордонів не існує.

Звісно, що у постійно змінюваних часах усю тую маєтність од управителя одібрали. Але у своїй самотині він жив іще довго а довго. Та іще, напевне, довшє перетривало життя панянки у далекій Гамериці. Бо коли упокоїлася вона там, здогадуватись треба, либонь, аж напередодні перебудови, то на ім'я колишнього наймита надійшла за її заповітом дуже велика сума у долярах. Що ближчих спадкоберців і не знайшлося там. І більшовицька казна залюбки скористалася тим спадком. А хіба цій казні першина дармовєє вилучать.

І подумав я. Що велике число днів для людини – це усе-таки благо. Бо ж із ним дарується і час для розмислів, для покаяння, для удосконалення душі. А іще. Велика любов завжди винагороджується. У цьому випадку довгоотою життя. А могло ж воно відібратись тоді у тихім селі посеред поліських пуц у час грізних переворотів. На усе Божа воля. І без Його волі й волосинка взайве не спаде".

... З таким переконанням і відходять мої земляки, на долю яких випали трагічні випробування. Як відійшла й мати 31 січня 2004 року після тяжкої хвороби – спочатку рік пролежала з поламанною ногою, а потім місяць – безмовною після інсульту. А батько помер раніше – 4 листопада 2002 року.

Земля їм пухом, може, хоч там воздасться їм за їхні земні страждання.

Їх воєнні й повоєнні поневіряння я поклав в основу свого роману "І мертві заздрили живим" ("Заглада"), звісно, з певним художнім переосмисленням.

...Мій зажурений ліс

Очерет мені був за колиску;

В болотах я родився і зріс.

Я люблю свою хату поліську...

Я люблю свій зажурений ліс..., –

писав колись Дмитро Фальківський. Цей вірш, як ніякий інший, передає відчуття багатьох поліщуків, в тому числі й мої. І очерети були на болотах, і ліс, коли зажурений, а коли й торжествуюче-урочистий, празниковий.

Я справді виріс в очеретах та на болотах, для мене це не гарна метафора – там пройшли мої підліткові роки. А сталося ось що.

До війни батько якийсь час працював на місцевій цегельні, а згодом у млині, що належав єврею Вольку, отож ази мельникування знав. У війну Вольків млин спалили, а його сім'я розвіялася по світу.

Але був у селі ще й Юзів млин. І хоч його теж поруйнували, та відновлювати, а потім і мірошником поставили батька та матиного брата Якова.

Про ті часи мій віршований

СПОГАД ДИТИНСТВА

Підемо, хлопці, до млина.

Вже борщ в горщечку домліва

І в хустку тітка зав'язала

Хлібину з печі, кусник сала –

Підемо, хлопці, до млина.

Там від зорі і дотемна
Робота робиться земна.
І чи похмурі, чи веселі,
Там батько з дядьком
Збіжжя мелють
Аж від зорі і дотемна.

А на шляху лежить Борок.
Бере за руку він щокрок,
Звабливо в очі заглядає.
Здається нам він просто раєм.
А на шляху лежить Борок.

У цім Борку такі дива!
Он спить в дуплі стара сова,
І треба соньку розбудити...
А ген отам, це що за квіти?
У тім Борку такі дива!

І білка з гілки стриб та стриб...
А он, край стежки, свійський гриб!
...Обід – в кущі і ну гасати,
Аж лопотять побиті п'яти.
І білка з гілки стриб та стриб.

А буяхи – ото вже смак!
Тут не утримався б усяк,
Щоб досхочу поласувати, –
Ані хлоп'як, ні лисуватий,
А буяхи – ото вже смак!

Нарешті й млин.
Ох, трясця-ма!
Був борщ в горшку – і вже нема.
Від біготні по райських кУщах
Лишилася сама лиш гуща.
Нарешті й млин.
Ох, трясця-ма!

...Оце б закинути діла,
Майнуть до рідного села,
Де в світанкових теплих росах
Дитинство наше бродить босе!
Оце б закинути діла.

На жаль, ні дядька, ні млина.
І батька вже давно нема...
У хлопців внуки підрастають
Удалині від свого краю.
На жаль, ні батька, ні млина.

І тільки спомин, як туман,
Зненацька зрине між оман
У цій життєвій круговерті
Поміж народженням і смертю...
І тільки спомин, як туман...

Мельникував батько в тому вже промкомбінатівському, ще згодом – у колгоспному млині наприкінці сорокових – на початку п'ятдесятих років. Та от не заладилися його стосунки з колгоспним начальством. Ні-ні та й не змовчить, дивлячись на їхнє порядкування-господарювання (міцно устоялося в пам'яті, як організують працю німецькі бауери). Терпіння в начальства увалось, коли, будучи членом правління (люди проголосували, обрали), посмів виступити з пропозицією поділити премію за здане льоноволокно не між начальством (була така практика), а між тими, хто з весни й до зими гарував біля льону. Таке зухвальство не простили – вивели зі складу правління і відправили лісникувати в колгоспному лісі. То була робота – не позаздриш. Порядку в лісі – ніякого, обліку – теж. Хто хоче – той іде й ріже. На дрова, на будівництво. А спробував би лісник якось зупинити той безкрай – нарвався б на відплату своїх же односельців, А якби нічого не робив по охороні того колгоспного лісу – в будь-який день готові були сплести постолі, порахувавши усі пеньки, зроблені при тобі й до тебе.

Але якось минулося. А тут підвернулася робота в державному лісництві – батько й сам дивувався, як тільки відпустили, хіба, щоб позбутися.

Працівники державної лісової охорони були тоді ізгоями в очах місцевої влади. А надто принципові, які не давали розкратати лісу, не гендлювали ним наліво й направо.

Відібрали у нас присадибну землю, якою сім'я користувалася досі, залишивши лише кілька соток біля хати. Щоб щось виростити, прогодувати себе і худобу, розорювали земельні ділянки в лісі, за вісім кілометрів від села у зниклому внаслідок повоєнної веремії селі Пересіки, садили картоплю, сіяли буряки, ще щось. Щоб усе те обробити, доводилося чи не щоденно добиратися туди й назад – коли пішки, коли велосипедом. Там, на розчищених від лозняка обміжках, косили сіно. А мені треба було стежити, щоб не намочив його несподіваний пажмурок, перевертати, гребти, складати в копиці. Бувало, візьмеш оберемок сіна, а з нього вивалюється довжелезний вуж чи й гадюка... Заготовляли сіно не лише для своєї худоби. Мали чималий план і від лісгоспу. В дощове літо чоловіки косили його на болоті, часто по коліна у воді, а жінкам і підліткам доводилося витягати його на підвищення і там розкидати, сушити.

Інколи в лісі й ночували. На підводах чи в так званих курилках – змайстрованих лісниками бесідках, де люд, якого в лісі було тоді чимало, знаходив прихисток від дощу, міг відпочити, перекусити взятим з дому полуднем, навіть вогнище розвести, щоб просушитися. Курилки так і називалися – Тимошова, Адамова, Іванова – за іменем лісника, в обході якого знаходилася.

Перша моя згадка про батькове лісникування – це те, як ми, дорослі й підлітки, продираємо сапами весною посаджену посадку сосни від заростів щиробору, який так і прагне заглушити маленькі росточки. А той щиробір у землі тримається цупко, треба попасікти його, щоб видерти, аж піт градом котиться під гарячим сонцем.

Взимку збирали шишки соснові чи вільхові на насіння – план заготівлі насіння теж доведений був.

Й досі палить мене сором за один випадок з тих часів, призвідцем якого став через своє малолітнє недомислення.

В інших лісників були коні лісгоспівські, якими виїжджали вони на свої обходи. Батькові таких коней не дали, а без них було – як без рук. Не находишся за вісім кілометрів щоденно у свій обхід, та й привезти щось звідти, вирощене на городі, чи сіна заготовленого – не напротишся когось. І батько, за згодою директора лісгоспу, придбав

десь у далеких лісових селах кобилу. Здається, обійшлася вона йому в місячну зарплату – 60 чи 70 рублів. Була та кобила велика, але без клуба – якийсь гандж мала в клубі задньої ноги. Проте та безклубість не заважала їй виконувати звичну кінську роботу – возила, орала.

Якогось зимового сльотавого дня, коли сніг – не сніг, а місиво снігу й води, узяв мене батько в ліс, щоб допоміг повантажити жердя, яке виписали в лісгоспі згідно зі встановленими лісникам нормами (щорічно виписували дрова, декілька кубометрів ділової деревини, очевидно, щоб у лісників не було спокуси красти – кожен же в селі потребував того й того). Отож повантажили ми те жердя, виїхали на дорогу, а тут батько каже: "Ти постій, а я сходжу на ділянку, подивлюся, чи не покрав хтось лісу". Чекав я, чекав, аж тут майнула думка: "Чи доїду я сам додому? Та невже ж не доїду?". І поїхав. І доїхав. І гордий був з того. Аж коли батько прийшов додому, забреханий, мокрий і стомлений, з докорами, що змусив його йти у таке бездоріжжя – зрозумів, чого варта була йому моя витівка.

Безклуба, як назвали ми кобилу, – стала незагойною раною для матері-батька до останніх днів їх життя. Батько то ще таїв усе в собі, а в матері ні-ні та й проривався болючий спомин.

Сталося це коли я вже закінчив восьмирічку. Від властей надійшла команда у лісництво: на такий то день подати коней у сусіднє село Балашівку для ветеринарного огляду і щеплення. Батько був чимось зайнятий і разом з лісниками відрядив мене для супроводу Безклубої і лошати. Лоша, наче щось відчуваючи, огиналося, не хотіло бігти за кіньми і його насильно гнав я услід. У Балашівці довго довелося чекати того огляду, коні зібрані були в кошару на вигоні. Аж тут наїхало міліції, начальства з району, почалися розборки: а де документи на кобилу? а кому вона належить? І хоч довідка з лісгоспу була, що придбана вона за його згодою, кобилу з лошам забрали і скільки батько не добивався потім, щоб повернули, – відправили на м'ясо як таку, що незаконно утримується. Як і інших коней, забраних в той день з округи. Й ні тобі грошей, ні якоїсь іншої компенсації. І поскаржитися не було кому...

Після переходу батька в лісники стосунки його з владою ще більш загострилися. Місцеві голови-бригадири не могли йому простити, що вирвався з-під їх безпосередньої підлеглості. А ще

виникали нові конфлікти. Уже в перший місяць лісництва на одній з лісових доріг, що вела до щойно планово зрізаної лісгоспом ділянки лісу, поставив батько проти крадіїв "кошки" і треба ж було голові колгоспу напоротися на них своїм газиком і попробувати колеса. Гніву було а гніву. А то якось у селі перепинила лісова охорона машину, що везла крадену деревину під патронатом колгоспного начальства. Виник скандал, на той скандал вибіг із хати батько з рушницею, яку видали йому як службову. Колгоспне начальство звинуватило його, що нібито погрожував убивством. І хоч справу далі не розкручували, але нервів попсували чимало.

Але ось така цікава деталь: за всі роки свого лісництва, маючи за плечима зброю, батько жодного разу не вистрілив у якусь дичину. Браконьєрів – відлякував, крадіїв лісу – відлякував. А вистрілити в зайця чи дикого кабана – ніколи не дозволяв собі.

Чи крали ліс у його обході? Звичайно, крали. Хіба могла одна людина встежити за тим, що робиться в кожному лісовому кварталі, віддаленому один від одного на десятки кілометрів? А за те лісгоспівське начальство по голові не гладило. Здається, двічі на рік ревізор та об'їзчик (була й така посада в лісгоспі) приїжджали в обхід, щоб проревізувати пеньки. Кожен непротаврований ними раніше пеньок брався на замітку і вираховувалися з лісника збитки, нанесені неналежною охороною.

Коли надходив час такого приїзду, батько сам вишукував, у якому кварталі і скільки в нього пеньків. І в якийсь день брав мене в поміч, і ми ті пеньки обрубували, зрізали при землі, а потім вкривали опалим листям чи мохом так, що й сліду від них не залишалося.

Ще за мого малолітства об'їзчиком був доволі цікавий чоловік з далекого лісового села Мочулянка, на жаль, прізвища його не можу пригадати. Від нього я вперше почув про філософа Спінозу, він часто цитував його, сам любив "пофілософствувати". Над ним висів ореол таємничості, натякали лісники, що був освіченою людиною, а доля склалася так, що змушений був знайти пристанище на посаді лісового об'їзчика в глухому селі.

За всі роки мого побутування на Пересіках я настільки зжився з лісовими нетрями, що анітрохи їх не боявся, міг самотньо блукати ними, не чекаючи від них якоїсь несподіванки чи загрози. Ні нічна темінь, ні віддаленість і глушина мене тоді не лякали. Не те, що зараз. Може, розумніший, досвідченіший став?

А може, тому, що, як я вже говорив, молоді мої сільчани, які народилися услід за мною, протоптали свої дороги й стежки, які для мене стали чужими. Ліс, у якому я виріс і який видавав із щиробору, коли той був ще по щиколотки, теж став для мене чужим, я вже боюся заблудитися там, де почувався вільно і звично в дитинстві і юності.

До того ж за останні роки він понищений, місцеві й заїжджі нувориші поставили в кожному лісовому селі десятки пилорам, а мої земляки, що повиростали в безробітті, і вдень і вночі, підводами й тракторами, везуть туди украдені сосни, збувають їх пилорамникам, а ті ріжуть, ріжуть, ріжуть... І немає на те ніякої управи, бо й самі лісівники, поставлені державою охороняти ліси, не крадучи, а наче б на законних основах, вирізують цілі ділянки молодняка, якому ще б рости й рости до стиглості, і відправляють кругляк за кордон. У кожного свій бізнес, тільки от що ж ми залишимо нащадкам?

... А мрія живе в мені – зібратися й рушити в знані колись місця, попри всі страхи – невже ж не потраплю, невже й той ліс, який видавав я із щиробору, уже понищений?..

Життя в журналістиці

Ще в шкільні роки в мені поселилося бажання стати журналістом. Не знаю, коли й чому виникла ця мрія і що її народило. У випускному класі передплачував львівську молодіжну газету "Ленінська молодь", яка видавалася на п'ять західних областей, а там відкрили школу молодого журналіста "Гарт". Написав туди про те, як за вказівкою колгоспного бригадира в селі було переоране футбольне поле. І, о диво, лист той надрукували під назвою "Притча про переораний стадіон". Втісі не було меж. Як на дорослий розум, то той бригадир мав, мабуть, рацію: футбольне поле ми обладнали неподалік колгоспної ферми на Слободі (колишня Поташня), невдовзі своїми новими корівниками ферма впритул підступила до поля. Хто грав у футбол – той грав, а багато вболівальників шастали по тих корівниках, розважалися недокурками. До біди – один крок. Але це розуміння прийшло пізніше, а тоді вчинок бригадира обував нас, та й, мабуть, у редакції газети сприйняли його з обуренням – підлітки хочуть займатися спортом, а якийсь бригадир переорює їм футбольне поле.

З тієї публікації й почався мій шлях у журналістику. Десь, мабуть, таки в сільському магазині, придбав книгу "В допомогу

начинаючим журналістам" – тоді ще по сільських крамницях поруч з ковбасою й оселедцями, ськими-такими промисловими товарами продавали й книги – студіював її. Свою мрію уречевлив таким чином: узяв шматок ватману, приклеїв свою фотографію, написав, що через двадцять років я буду журналістом, згорнув те послання в майбутнє в трубку і помістив у пляшку, здається, з-під шампанського, закоркував ту пляшку і закопав за метр від стіни старої хати з наміром через двадцять років відкопати і пресвідчитися, чи плани мої збулися. Через якийсь час на місці старої хати батько поставив нову і я й досі не знаю про долю мого послання – лежить воно в землі й досі чи знайдене було при тому будівництві, але якби було знайдене, то хтось із рідних хоча б словом колись обмовився...

Сверблячка реорганізувати школу була й у ті роки, а не лише з'явилася нині. То з десятикласної її переводили в одинадцятикласну, запроваджуючи так зване виробниче навчання – ми вивчали в одинадцятому класі агрономію, тваринництво, механізацію. Складали відповідні іспити, отримували документи. Й зараз десь у мене зберігається посвідчення тракториста-машиніста широкого профілю. Отож після трирічної одинадцятирічки школа знову ставала десятирічною і разом з нами, одинадцятикласниками, атестат зрілості отримували й десятикласники. Це, звичайно, уполовинювало шанси вступити кудись на навчання. А якщо врахувати, що мав у атестаті чимало четвірок (п'ять лісових кілометрів, які щоденно долалися до школи, не дуже-то залишали часу на ретельне вивчення предметів), то ті шанси ставали й зовсім мізерними. Але думка вчитися далі була. І таки хотілося стати журналістом. Проте подаватися в Київ чи Львів, де тоді вчили "на журналістів", було лячно. По-перше, атестат не той, а, по-друге, великі міста відлякували селяка. Я і в Рівному бував лише раз до того – ще в другому класі возили нас на екскурсію.

І подався у Рівненський педінститут. І вступив. Про роки навчання, моє спілкування з колегами-студентами, викладачами, входження в кололітературні кола описав у деяких наступних есеях, уміщених у цій книзі, а також у згадуваній вище збірці літературних портретів "Поліссям народжене слово", а тому не бачу потреби повторюватися.

Отримавши диплом, опинився в Голубненській середній школі свого ж району, водночас активно дописував до районної газети, спілкувався з її працівниками.

Відпрацював я в Голубному навчальний рік. А на початку наступного в якийсь із осінніх днів, коли щойно повернувся з колгоспного поля – був з учнями на ламанні качанів кукурудзи – в хату вступив чоловік, який назвався райкомівським водієм, і повідомив, що в сільській раді на мене чекають секретар райкому партії і заступник голови райвиконкому, запрошують на розмову.

Коли зайшов у кабінет голови сільради, там на мене очікували секретар райкому партії з ідеології Павло Кіндратович Панасюк та заступник голови райвиконкому Володимир Андрійович Ширко. Панасюк розповів, що звільняється місце кореспондента-організатора районного радіомовлення і вони хочуть взяти мене на цю посаду, читали мої публікації в газеті. Я без роздумів погодився.

Панасюк повідомив, що з райвно усе вирішено, але ця посада ідеологічна, на ній має працювати член партії, отож, щоб готувався до вступу кандидатом у члени КПРС. Ще перепитав, чи немає ніяких перепон для цього. Я відповів, що нібито немає, якщо не рахувати, що батько був у полоні. Почув у відповідь, що їм про це відомо.

З досвіду своєї наступної праці в комсомолі і райкомі партії знаю, що зупинити свій вибір на моїй кандидатурі вони не могли без попередньої перевірки мене і моїх рідних на зв'язок з бандерівцями та на інший компромат. Потім мені редактор газети Олександр Олексійович Матвієнко, а кореспондент-організатор районного радіомовлення входив тоді в структуру районної газети, розповідав, що перед тим, як запросити мене на роботу, взяті були письмові підтвердження "благонадійності" моєї родини в мешканців села – знаних членів партії. Значно пізніше, уже в роки незалежності, про своїх поручителів я дізнаюся, що й вони мали зв'язки з лісовими хлопцями, то кому ж краще знати, хто був у бандерівцях, а хто ні. Але односельці про те боялися розповідати будь-кому. Добре пам'ятали долю свого земляка, який, з повоєнних років мешкаючи десь на сході України, приїхав у гості, випив у компанії чарку-другу, яка й розв'язала йому язика. І розповів, що то не поляки вбили сім'ю хуторян, коли палили село, а свої, і назвав хто. Вбили, бо хуторяни не схотіли втікати, були переконані, що поляки їх не зачеплять. Оповідач бачив те на власні

очі, випадково забрівши на їх хутір і заховавшись на дереві. З того вечора довгоязикового гостя ніхто не зустрів, казали, що нібито терміново поїхав додому. Тільки через якийсь час пастушки знайшли на узліссі обривок його паспорта.

Кандидатом у члени КППС мене прийняли десь через півроку після приходу в редакцію газети. Не тому, що я ухилився – знав, що партійцем маю стати неодмінно, якщо хочу працювати за вимірною спеціальністю. Просто тоді поговорили про вступ і забули, ніхто не нагадував. Аж тут спохопилися – він ще не в партії? І прийняли.

Перебрав я посаду кореспондента-організатора від Михайла Спиридоновича Христича, про якого ходили легенди. У роки війни був він у Москві помічником союзного профспілкового лідера, його віршами відкривалися товсті московські журнали. А потім опинився у Бресті на посаді редактора обласної газети. Будучи "під мухою", сам собі прострелив ногу і в покарання переведений у Рівне, а потім потрапив і в Березне. Тут удруге одружився, а перша його дружина, казали, стала доктором медичних наук десь на сході України. І в Березному Михайло Спиридонович не розлучався з чаркою, але ніколи не бачили його п'яним до безтями, щоб десь валявся. Був він великим брехуном і вигадником, правдоподібних історій про себе розповідав чимало, з певною долею гумору. Створював анекдотичні ситуації. Йде, скажімо з риболовлі, а зустрічний питає: "Де були, Михайле Спиридоновичу?". "На рибалці... Ох і клювало! Ох і клю-ва-ло! Штук тридцять витягнув...". "А де ж та риба, що зловили?". "А я її в кишені, в кишені порозпихав!".

Передаючи мені старого потріпаного "Репортера" – угорського переносного магнітофона, Михайло Спиридонович повчав: "То вже непотріб, але й з нього є користь. Я заходив до аптекаря і казав: "Миколо Івановичу, дай пляшку спирту, магнітофон змазати, бо районне радіо виходити не буде..." І той давав... Іди й ти".

З тим "Репортером" я мав не одну мороку. Записував якоесь урочисте відкриття експериментального цеху фарфорового заводу. Сам завод ще був у планах першого секретаря райкому партії Віктора Степановича Вознюка, а тим часом побудували невеличкий цех, де було все – формувальна дільниця, піч, дільниця для розписування виробів. Промовляли усі причетні до його зведення. Магнітофон

капризував, і я кого записав, кого ні. І як на те захотілося голові міжколгоспбуду, який споруджував цех, Миколі Петровичу Тригубі прослухати запис свого виступу. Як я не викручувався, а все ж мусив зізнатися, що такого запису немає. Той надовго образився на районне радіо і його кореспондента. Але то були, як кажуть, квіточки...

У Городищі проводили вечір "Українські буржуазні націоналісти – найлютіші вороги українського народу" – була тоді така пропагандистська форма роботи. Виступав лектор райкому партії, виступали потерпілі, виступали колишні учасники УПА, звісно, не добровільно виступали, а після відповідної "обробки" і під контролем КДБістів. А "Репортер", як велося, не спрацював. На другий день викликають мене в райком партії прослухати запис. У кабінеті завідувача відділу пропаганди я побачив співробітника КДБ, який був закріплений за районом і наглядав за тим вечором. Запис був спотворений, почути щось не вдавалося. Матюків нагнув він мені чимало, звинувачуючи в тому, що я спеціально це зробив. Правда, та розмова так і залишилася розмовою, ніяких явних наслідків для мене не мала. Хіба допоки й працював він у районі, а потім і начальником відділення в Костополі, яке тоді обслуговувало район, не проминав, щоб не нагадати.

Взагалі, мені випало в житті працювати на таких посадах, що ніколи не випадав з поля зору представників цієї служби. Через якийсь час після того провального для мене вечора в Городищі уже новий оперуповноважений по району запросив до себе в кабінет на розмову. Була та розмова про все: навчання, роботу, літературу... Він намагався випитати щось для нього цікаве, а я, як мені тоді здавалося і в тому впевнений досі, обминав небажані для розголошування моменти, говорив загальновідоме, те, що публікувалося в пресі і було доступне кожному, хто вважав себе причетним до літератури. А був то рік 1973, коли маховик репресій щодо вільнодумців уже добряче розкрутився, в газетах, зокрема, "Літературній Україні", московській "Літературной газете" чимало публікувалося про судові процеси над діячами культури, уміщувалися деякі покаянні листи, з бібліотек вилучалися твори авторів, що проштрафилися перед владою. Про все те я, звичайно, знав і в розмові нашої воно не обминалося. Але в мене вистачило розуму в тій "задушевній" бесіді обминути своє студентське знайомство з нецензурованими творами деяких авторів та дещо інше,

що могло б зашкодити мені чи комусь. Правда, обмовився необачно, що знайомий з Валентином Морозом... Треба було бачити, який інтерес те зізнання викликало в мого співрозмовника і яке розчарування чекало на нього, коли вияснилося, що то не той Мороз, який міг його зацікавити.

Звісно ж, йому подумалося, що обмовився я про своє знайомство з тим Валентином Морозом, який народився на Волині у 1936 році, здобув вищу освіту на історичному факультеті Львівського університету, працював у школі, викладав у Луцькому та Івано-Франківському педінститутах і був арештований у вересні 1965 року, засуджений за статтею 62 КК УРСР (антирадянська агітація і пропаганда) до 4 років таборів. Покарання відбував у мордовському таборі ЖХ-385-17-А, внаслідок чого у самвидаві з'явився його "Репортаж із заповідника імені Берія".

Після звільнення в 1969 році написав статті "Серед снігів", "Хроніка опору", "Мойсей і Датан", поширювані самвидавом та неоднозначно сприйняті інтелігенцією, яка, проте різко зреагувала на повторний арешт автора у червні 1970 року та засудження його до 6 років спецтюрми, 3 років таборів особливо суворого режиму і 5 років заслання з визнанням особливо небезпечним рецидивістом. Це викликало понад 40 протестів до Верховного суду УРСР, у США й Канаді відбулися демонстрації біля радянських посольств і консульств.

Мороз відбував тюремне ув'язнення у Владимирській в'язниці, де безтерміновим голодуванням домагався переведення до табору. У мордовському таборі також брав участь у голодуваннях і заявах протесту, однак був остракований спів'язнями за антисемітські погляди та нетерпимість. 1979 року СРСР позбавив громадянства та обміняв Мороза й ще чотирьох дисидентів на двох радянських агентів КГБ. На еміграції Мороз спершу жив у США, викладаючи в Гарвардському університеті, згодом — у Канаді, де працював радіожурналістом. Від 1997 року постійно жив у Львові, читаючи лекції з історії України.

Мій же знайомий – інший Валентин Мороз, який народився в 1938 році на Кіровоградщині (помер у 2013 році), закінчив філологічний факультет Одеського державного університету, працював у пресі, зокрема, в немирівській районній газеті, видавництві "Маяк", одеському літературному музеї, на одеському обласному радіо, згодом був відповідальним секретарем Одеської організації СПУ.

Лауреат літературних премій ім. Едуарда Багрицького, ім. П. Г. Тичини, ім. Костянтина Паустовського.

Щойно тоді, в 1969 році, вийшла з друку його збірка поезій "Дерево на обрії" і я, будучи в одному з одеських санаторіїв, відважився показати йому і свої поетичні спроби. Розшукав його на обласному радіо, де він на той час працював. Своїм аналізом моєї писанини від надовго відбив у мені сверблячку до неї, жаль, що не назавжди. А в дарчому написі на згаданій книзі, поміж іншим, побажав "каторжної долі поета". Чому каторжної, пояснив такою сентенцією: не кожна мати віддасть свого сина в поети, щоб він посивів у тридцять років.

Отож такий Мороз, може, й цікавив одеських чекістів, але не поліських.

Мій співрозмовник попередив мене, щоб про нашу розмову нікому не розказував, ще й підсунув аркуш паперу, аби я в тому розписався. І я розписався. Уже коли виходив з кабінету, зорова пам'ять явила мені, що край того листка, якого підписував, був загорнутий й на ньому можна було потім написати все, що завгодно. Але з того часу ніхто мене на подібні бесіди не викликав, ніхто не нагадував про ту нашу розмову, й, хочу сподіватися, що листок з моїм автографом не був використаний.

Оскільки газета за тих часів вважалася ідеологічним органом, то за її працівниками вівся постійний нагляд. У різних формах. Кожен новий закріплений за районом опер щонайперше приходив, знайомився з редактором (так воно, до речі, відбувається й тепер), працівниками, часто бував у редакції, зав'язував тісніші контакти, ставав редакційним "другом". Не від того був, щоб посидіти в компанії за чаркою, і спробуй дізнайся – щиро те робилося чи зі службового обов'язку. "Друг" редакції Саша М. після одного такого чаркування сам "підзалетів", втративши якийсь секретний документ. Його колеги шукали той документ, розпитували (чи допитували) усіх, з ким він у той день контактував. Але документ не був знайдений і його погнали з органів. Хоч сам він був переконаний, що зникнення того документа – то справа рук його ж колег – "доброзичливців".

Редакційні працівники (я тоді вже працював у райкомі партії) потрапили після одного з подібних чаркувань у значно серйознішу халепу, їх викликали, і не раз, на справжні допити.

А сталося ось що. В когось із газетярів був день народження. Як водилося, зібралися гуртом, щоб відзначити. Посиділи в редакції, а на досвіток на підмурівках кількох адміністративних приміщень, в тому числі й прокуратури, з'явилися антирадянські написи. Дослівно їх змісту вже не пам'ятаю (здається, один із них звучав "Долой власть!"), але була це НП на всю Україну, начальства кадебешного наїхало аж з Києва тьма. Почалися розбірки, виклики тих, хто міг бути причетним до такої акції. Звіряли почерки, шукали фарбу... Не зважали ні на посади, ні на заслуги. В багатьох, в тому числі і в редакційних працівників, надовго залишилися неприємні згадки від тих допитів. Через якийсь час виконавця тих художеств знайшли, подали все те не як політичну акцію, а як побутовий конфлікт його з міліціантом, але своє він відсидів.

Його вчинок спричинив відкриття в Березному окремого відділення КДБ, яке проіснувало аж до незалежності України. Змінювалися його начальники, працівники, і мені як райкомівському працівнику випадало контактувати з ними. Прийом у партію, як уже зазначав, здійснювався лише після вивчення "підноготної" кандидата. Надсилалися запити в службу, яка згодом повідомляла, чи є якісь компрометуючі дані на особу. На перших порах, коли відкрилося відділення, бувало, "неоперені" працівники служби допускали райкомівців поритися у їх картотеці в пошуках наявності чи відсутності компромату. Поруч стояла картотека так званих сексотів, заглядали й туди. Чимало цікавих імен випадало там зустріти. Не знаю, чи отримували таємні доносители якусь матеріальну винагороду за своє співробітництво з КДБ, а от в міліції, яка теж мала своїх тайняків, платили. Недаремно серед людей, що знали про це, побутовала тоді фраза "Працює в міліції на півставки негодя".

Що доносительство пронизувало усе суспільство, я переконався на власному досвіді. Якось на райкомівській апаратній нараді начальник відділення КДБ розповів, що в такому-то селі стався такий-то негативний факт. Невдовзі я поїхав у те село на збори і бовкнув про це. А коли запитали, звідки мені про те відомо, то ще раз бовкнув, що від працівника КДБ. На другий чи третій день відбулася серйозна

розмова начальника зі мною: навіщо послався на них? Відтоді запам'ятав, що у висловлюваннях треба бути доволі обережним.

... Але у своїх спогадах я забіг надто вперед і слід відмотати їх до тих днів, коли прийшов на роботу в журналістику.

Студія районного проводового радіомовлення знаходилася у вузлі зв'язку, який оплачував 20 рублів дикторові, і друкарці стільки ж. І ті й ті гроші отримував інструктор відділення "Союздруку" (займалося передплатою періодики) Григорій Бортников. Радіо виходило двічі на тиждень, о шостій п'ятнадцять ранку п'ятнадцятихвилинними відрізками. Напередодні увечері ми приходили обоє в студію і наговорювали на магнітофонну плівку мої заготовки, а потім удосвіта Бортников вмикав те для трансляції "по дротах".

Запам'ятався випадок із перших днів моєї праці на радіо. В районному будинку культури відбувся виїзний суд (тоді часто практикувалися так звані виїзні суди при широкій аудиторії з виховною метою, щоб інші бачили і мотали на вуса) над групою юнаків, які вчинились якесь, не пам'ятаю яке, правопорушення. Написав я з того дійства замітку і в черговій передачі мій диктор мав її озвучити. І він це зробив, правда, з явною неохотою, яку проте вголос не висловив. Аж потім я дізнався, що був серед тих хлопців і його син.

Повертаючись до бувальщин про мого попередника Михайла Христича, згадується й така. На той час зарплату кореспондент-організатор отримував у редакції районної газети, матеріально-технічне забезпечення, як уже мовилося, було покладене на вузол зв'язку, а методичне здійснював обласний радіокомітет. Він же час від часу збирав на наради районних радійників, аналізував їх роботу. Очолював на той час облкомітет талановитий журналіст, розумний, поміркований керівник Семен Михайлович Тумановський. Повернувшись якось з такої наради, де заслуховували роботу березнівського радіо, Михайло Спиридонович, на запитання редактора Матвієнка, як там пройшло слухання, відповів: "Так хвалили, так хвалили, що аж невдобно було!". Знаючи ставлення Христича до роботи, Матвієнко зателефонував Тумановському і перепитав, чи справді так було. Той засміявся і відповів, що Христича добряче покритикували. Відтоді в

редакції газети фраза "Так хвалили, так хвалили, що аж невдобно було" стала крилатою. А що критикували газету часто на різних слуханнях, то й звучала вона частенько.

Редактор газети Олександр Олексійович Матвієнко був людиною розумною, з великим журналістським досвідом, але писав не часто – вистачало матеріалів інших працівників. У його біографії була якась пригода, оприлюднення якої він не бажав, хоча ті, хто брав його на посаду, звісно, про неї знали, а тому й тримали на короткому повідку. Він панічно боявся райкому партії, а разом з тим часто, може, підсвідомо переступав через ту боязнь. Підтримував, наприклад, опального молодого журналіста і письменника Андрія Кондратюка, який за свій перший роман був фактично покалічений духовно і фізично, й потребувалось йому чимало часу, щоб відновитися. І в цій ситуації Матвієнко не відцурався від нього. Про те А. Кондратюк згадує й досі з вдячністю:

"... моє слово-спогад просить ся й про іншого приходька у наш край, уродженця землі запорізької Олександра Олексійовича Матвієнка. Він перебував редактором районної газети понад два десятиліття. І завжди ставився до мене також прихильно.

Коли я зносив переслідування і гоніння, то багато моїх колишніх знайомих одцуралися від мене. Тільки не Олександр Олексійович Матвієнко. Він часто навідувався до мене на хутір, виявляючи приязнь і підтримку. Розраджував у час недуги.

Пригадую. Коли у кінці вісімдесятих років повіяло гласністю, то Олександр Матвієнко привіз на хутір центральні газети і зраділо показував мені: "Ось дивися, Гандруша, про що тепер уже пишуть". І то був золотий час у простуванні нашої свідомості до істини. Й промінь надії іще не погас..."

І з самим Матвієнком повелися жорстоко. За допомогою родичів і за власні кошти побудував він собі у Березному ошатний будиночок і вже мав перебиратися туди на проживання. Але комусь те стало впоперек горла – з'явилася анонімка в обком чи ЦК. І тут закрутилося! Дійшло до того, що поставили умову: або позбуваєшся хати, або виключимо з партії і звільнимо з роботи. Мусив передати будинок фарфоровому заводу. Пізніше, коли суспільна обстановка змінилася, родина спробувала ту хату відсудити, але новий мешканець вже приватизував її, отож отримали лише якусь мізерну компенсацію.

Забравши будинок, редактора газети через місяць чи два нагородили орденом "Знак пошани". Тішся. Кажуть, що один з керівників району в тісному колі говорив: "Ми його хотіли тільки полякати, а він справді злякався". Той "один з керівників", про якого тоді поговорювали, що міг зайти в універмаг, приміряти нового костюма й піти в ньому, сказавши: "В. заплатить". А В. очолював тоді райспоживспілку, якій і належав універмаг. Той "один з керівників", який дуже любив молодих дівчат, аби лиш потрапила йому на очі. І той "один з керівників", який після 1991 року говорив: "А що нам та партія дала?". Його дружина уже за часів незалежності друкувала під псевдонімом у районній газеті матеріали, де говорилося про злочини партії і радянської влади. І в тій критиці минулого багато було правди, яку треба знати сучасникові. Не було лише визнання причетності й своєї сім'ї до творення і примноження того негативу.

Напередодні мого приходу в редакцію заступника редактора забрали на інструкторську посаду в райком партії, а новим заступником став Борис Литвинюк. Хоча його довгий час не затверджував райком – допоки не став партійним. То був гарний журналіст, який прийшов у газету після закінчення школи, працюючи, заочно закінчив Львівський університет, а коли Матвієнко пішов на пенсію, очолив колектив. Ми відразу потоваришували, коли в мене одна за одною народилися дочки, я взяв його за кума.

І от, коли в 1990 році з райкому партії я таки вирвався знову на журналістську роботу, то став заступником редактора і рік відпрацював на цій посаді.

Був то рік великих суспільних зрушень, ломки усталених стереотипів, переосмислення всього дотеперішнього.

У редакційному колективі визріла ідея поміняти назву газети з "Ленінським шляхом" на сучаснішу (До 1962 року газета носила назву "Радянський селянин"). Донести цю ідею до керівництва райкому взявся я, оскільки сам недавно ще ходив тими коридорами і мав доступ до його кабінетів. Перший секретар, а це вже був не Віктор Вознюк, який ще в 1985 році пішов на пенсію, ніби й не заперечував, але запропонував:

– От невдовзі в нас буде партійно-господарський актив, там і виступиш з цією пропозицією.

Партійно-господарський актив – це майже 600 партійних, радянських господарських керівників з райцентру і сіл району, зібраних у районному будинку культури. Більшості з них ще не торкнулися нові суспільні віяння, вони ще жили з переконаннями, що ленінським шлях – то єдино правильний шлях. І моя спроба переконати їх, що країна давно вже йде іншим шляхом і що стара назва газети не відповідає сучасним реаліям, була безуспішною.

Як я потім порозмислив, то на це й розраховував персек. Отож в очах багатьох партійців я став відступником і ренегатом. Ним для декого залишаюся й досьогодні.

Треба зазначити, що деякі новації в ті часи сприймалися легко, інші – болісно, надто, коли їх носіями на містечковому рівні ставали люди нікчемні, які в своєму житті нічого доброго громаді не зробили, а тут вигулькували поводириями у нове світле майбутнє, розштовхуючи ліктями, відштовхуючи людей справді інтелігентних, поважаних.

А газету ми таки перейменували, але сталося це вже згодом.

Після серпневих подій 1991 року редакцію відвідав голова райвиконкому Валентин Крока, який після заборони райкому партії отримав одноосібну владу над газетою, і поставив питання перед колективом про заміну редактора. Претензій до газети і її редактора було багато. Одна з них – намір опублікувати матеріали московського ГКЧП, хоча це була звична практика – друкувати в районці офіційні матеріали, що надходили, як тоді мовилося, з вищестоячих органів. Газета на той час була "органом райкому партії і райвиконкому", отож від журналістів часто не залежало, що з'являлося на її сторінках. До речі, і зараз в цьому плані мало що змінилося – засновниками газети є районна рада і районна держадміністрація, і все, що вони вважають за потрібне, згідно із законом мусиш друкувати.

Бачачи безвихідність ситуації, редакційний колектив проголосував за звільнення редактора, висунувши на цю посаду мою кандидатуру. В індивідуальній бесіді зі мною і Борисом Литвинюком голова РВК вмовляв і переконував, що так буде краще і для газети і для редактора, й коли постане це питання на сесії райради, просив не перечити і не відмовлятися.

Питання про звільнення Литвинюка з посади редактора на засіданні ради ставилося на голосування декілька разів, але достатньої кількості голосів не набирало. Як депутат, я теж приєднався до

цієї групи голосуючих. І лише коли хтось із присутніх звернув на те увагу (та він же сам голосує проти!), після суворого докору головуючого, мовляв, у нас же є домовленість, я таки підняв руку за.

Мені важко судити, як внутрішньо сприйняв це мій друг і кум, але зовні стосунки наші не погіршилися, так само й з його дружиною – кумою Галиною, ми продовжували спілкуватися, ходити одні до одних у гості. І вони жодного разу не дали відчутти, що причиною його пониження в посаді був я.

Так ми дружно відпрацювали рік – я редактором, він – заступником редактора. Без якихось конфліктів, при повному взаєморозумінні. Але сталося непоправне – в 1992, під час моєї відпустки Борис помирає. То була величезна втрата не лише для його родини, а й для газети.

З першим приходом у редакцію на районне радіо я підпав під вплив кореспондента сільськогосподарського відділу В. Т. (Шкодуючи за цими талановитими людьми, які дочасно відійшли у засвіти через свої пороки, не називаю тут і нижче їх повних прізвищ). Бував у нього вдома, звісно ж, такі відвідини не обходилися без пляшки. А якось за пляшкою в редакційному кабінеті застала нас його вагітна дружина і влаштувала істерику. І вийшло так, що це нібито я споюю її чоловіка. Було соромно і образливо. Відтоді я унікав подібного з ним спілкування.

Т. за освітою був агроном, родом із Полтавщини, писав вірші, деякі з них друкував у московському журналі "Рабоче-крестьянский корреспондент". Це було на той час не абищо. В Березне він потрапив з Рівного, де в обкомі комсомолу працював інструктором. Тут, у Березному, приглянулася йому перший секретар райкому комсомолу І. С., зійшлися. А що на той час був уже одружений, то з першою дружиною розлучився. Своєю нестримною поведінкою, особливо під хмелем, а таким бував часто, він добряче попсував нерви новій дружині, але ніхто ніколи не чув від неї скарг на нього. Навпаки, захищала його, переконуючи всіх, що до нього в редакції ставляться несправедливо, упереджено. А для В. прийти на роботу напідпитку, або не прийти зовсім, було звичне діло, заматюкатися привселюдно – теж. Не виконати розпорядження редактора – так само. Якось в нетверезому стані кинув цигарку в сміттевий кошик в редакційному кабінеті і пішов – на ранок весь куток підлоги виявився вигорілим. Добре, що вся редакція не згоріла.

Врешті, редакторів вдалося його позбутися, хоч зробити це було непросто – другий секретар райкому партії був родом з того ж міста, що й І., навіть сусідили, а тому обоє знаходилися під його покровительством.

Після звільнення з редакції В. влаштувався на фарфоровий завод, але норову свого не змінив. Через якийсь, доволі тривалий проміжок часу, розповідають, з кимось зустрівся, законфліктував, і знайшли його з проломленою головою. Рану залікували, але пам'ять почав втрачати. Так і помер, і ми від редакції ходили на той похорон...

Вийти з-під впливу Т. мені вдалося, коли ще він працював у редакції, а от наш колега, молодий випускник Львівського університету П. М. цього не зумів зробити. До того ж завелися "друзі" не в одному з колгоспів, до яких частенько причаститися навідувався П. З моїм поверненням у редакцію це вже була людина загульна, що не піддавалася ні на які вмовляння. І роботи від нього не було ніякої.

На початку дев'яностих, у скрутні фінансові часи для газети, скоротилася періодичність її виходу з трьох до двох разів у тиждень і районна рада як співзасновник поставила вимогу скоротити й редакційний колектив з 14 до 12 чоловік. І яку ж посаду було скорочувати, як не посаду людини, внесок якої у випуск газети нульовий? Рішення про те прийняли і трудовий колектив, і я як редактор.

На жаль, на якусь іншу роботу П. не брали, а, вірніше, він і не пробував влаштуватися, однокімнатну квартиру, яку отримав у свій час як молодий журналіст, здав у найм, а сам подався в сусідній райцентр у батьківську хату. Через декілька років знайшли його мертвим у тамтешньому парку-лісі.

Відтоді я зарікся нікого не звільняти з роботи, що б там не було і які б ситуації не виникали – редакція багато років трудилася в складі тих 12 чоловік, хоча в інших районах на більший обсяг газети працювало набагато менше людей. Розумію, що на той момент іншого виходу з ситуації не могло бути, а все ж...

Майже все своє трудове життя провів у редакції Павло Рачок. Правда, після школи спробував будівельницького хліба, потім трошки потрудився в торгівлі, врешті знайшов себе в журналістиці, заочно закінчив Львівський університет. В газеті працює й сьогодні, пише вірші, видає їх окремими книгами.

Більше сорока років віддала праці в районці Надія Ярмолюк, дівоче прізвище Данилюк – колега по інститутській літстудії, добрий нарисовець і поетеса.

Було б несправедливим не згадати ще декількох працівників, з якими випало тоді починати. Серед них – О. Ч., завідуючий сільсько-господарським відділом, чоловік старої генерації, учасник війни. Бувало, зайдеш до нього в кабінет, а він похапцем ховає стару підшивку газети – знову переписував колись надруковане, підставляючи нові цифри і прізвища. Те всі знали, в тому числі й редактор, але змирилися – що зі старого візьмеш. Та й тодішні матеріали сільгосп-відділу не потребували якогось креативу, головне було повідомити читачеві скільки вивезли на поля гною, скільки зорали, засіяли, зібрали...

Цей метод написання матеріалів потім перейме П. М. – бо коли ж було думати, мудрувати, як похмелитися хочеться, а немає де, треба шукати.

Тривалий час коректором в газеті була Надія Хильчук, яка подавала надії як поетеса, але ті надії не виправдалися, бо перестала писати. Згодом вона вийшла заміж за мого однокурсника березнівчанина Віктора Куряту, мешкали десь у Прибалтиці, потім повернулися в Березне. За мого редакторства Надія була відповідальним секретарем, а коли Віктор влаштувався на роботу в Рівненську міську управу та отримав квартиру, переїхала в Рівне, працювала в різних газетах, на пенсію пішла з посади заступника редактора газети облради "Вісті Рівненщини". Тепер заступником редактора цієї ж газети працює її дочка Світлана, котра стала гарним журналістом.

Обов'язки відповідального секретаря виконувала дружина редактора Броніслава Михайлівна Вольф, без спеціальної освіти, але з великим досвідом, бо все життя відпрацювала в районках – у Сосновому, в Гощі, Березному. Офіційно вона займала посаду завідуючої відділом листів, оскільки для відповідального секретаря треба було мати освіту. Людина скандальна, але роботу свою знала. Могла влаштувати головомию працівникам редакції, в тому числі частенько діставалося привселюдно й редактору. Пам'ятна вона мені ще й анонімкою, яку написала в райком партії, коли я вже навчався в Києві у ВПШ. Ту анонімку мені показали райкомівські працівники. Йшлося в ній, що в мене цілий день прогостював голова колгоспу, й

ми, замість того, щоб займатися роботою, проприячили. Мешкав я тоді в одному будинку з Матвієнками і справді якимось заїхав з дружиною мій друг юності, на той час голова колгоспу. А спричинили того листа побоювання, що я закінчу навчання і претендуватиму на посаду редактора газети.

Працюючи в комсомольсько-партійних структурах, я все ж про журналістику не забував, спілкувався з редакційними колегами. А коли надійшла пропозиція піти на навчання у Вищу партійну школу при ЦК КПУ, погодився, але з умовою, що навчатимуся на відділенні журналістики. По закінченні навчання за розподілом мав їхати редактором районної газети у Володимирець. Чекало там на мене вже і житло – окремий будинок. Але втрутився перший секретар нашого райкому Віктор Вознюк, який надумав замінити завідуючого організаційним відділом, узгодив це питання в обкомі. Коли я приїхав туди за остаточним працевлаштуванням, заступник завідуючого оргвідділом ОК повідомив: якщо наполягаєш на Володимирці, то підемо до секретаря обкому, якщо залишаєшся в Березному, то йди у відділ кадрів. Про те, що мене "відвойовують додому", я вже знав і вже визначився: залишаюсь. Отож потреби йти до секретаря не було і я знову опинився в Березному в райкомі. Пропрацював там до 1990 року.

В 1990 році таки вдалося відпроситися в редакцію на посаду заступника редактора, Це був, мабуть, найбезтурботніший рік мого життя після райкому, де мав цілоденно писати як не доповідь, то постанову чи виступ, де в напрузі проходили не лише робочі, а й вихідні дні. Це лише той, хто не пройшов цю структуру, може думати, що в райкомі були одні нероби й гульвіси, там так вимотували фізично й морально, що інколи вовком хотілося вити. Часом та робота була на користь людям, часом йшла вона як вода у наш поліський пісок – ні сліду, ні користі, але змушені були її робити.

Ось один із прикладів. Щойно обрали мене другим секретарем райкому комсомолу, як в районі розпочалася підготовка до обласного огляду культури тваринництва. Усіх районових начальників і начальників закріпили за колгоспами – їдьте, перевіряйте, усувайте недоліки. Мені разом з головним інспектором із заготівлі сільгоспродукції Павлом Дудком, який, до речі, в п'ятдесятих роках майже десятиліття був редактором райгазети, а потім тривалий час голову-

вав у колгоспі, випало господарство відстаюче. Поїхали ми туди, обдивилися ферми, дали вказівки, що й де поправити. І з почуттям виконаного обов'язку повернулися. Аж то на другий чи на третій день вранці йду на роботу, перестриває мене Павло Антонович і повідомляє: "Зараз у нас в сільгоспуправлінні партзбори по мені, сказано, щоб і ви були". Що тут будеш робити – йду на ті збори. Вже там дізнаюся, що провина наша в тому, що не заїхали на віддалений хутір Рожок, куди в старий корівник хитрий голова колгоспу зібрав усіх телят-доходяг, щоб приховати їх від комісії, яка проведитиме огляд. Ми не заїхали, а секретар райкому, знаючи своїх голів, як кажуть, мов облуплених, заїхав. Винесли догану на тих зборах П. Дудку, після них відразу ж збирають партзбори в райкомі, де оголошують догану і мені... Що ж, провинилися, то й провинилися, але не це ображало. Заодно з іншими на зборах в сільгоспуправлінні виступав і головний ветеринарний лікар району, який говорив приблизно таке: "Це неподобство, я бачив тих нещасних телят...". А мені думалося: "Почекай, якщо ти, спеціаліст, професіонал, бачив тих телят і нічого не зробив, щоб їх порятувати, то в чому ж моя вина, недавнього вчителя і радійника?". Але його визнання ніхто не брав до уваги, всі розуміли, що мета в іншому – провчити нас із Дудком...

Завідувач сільгоспвідділу райкому партії Зеник Корницький, йдучи щоранку на роботу, говорив: "Знаю, що й сьогодні получу від персека. Правда, не знаю за що...".

У нашого персека була метода: взяти молодого спеціаліста, як те кошеня за шкірку, і закинути подалі від берега. Впливеш – твоє щастя, потонеш – так тому й бути.

...А тут вольному – воля: дав належну кількість рядків – і ніхто до тебе діла не має, ніби й начальник, бо заступник редактора, але все каміння летить на редактора, а ти в затінку.

Зовсім інша справа – редактор. Та ще в такий період, який настав після 1991 року. Постійна зміна влади, коли на посади районних керівників приходять люди, далекі від розуміння, якими мають бути стосунки редакция – влада. Йдуть до посади – великі демократи, а посіли те чи те крісло – відразу починаються спроби підім'яти під себе газету, прославити через неї себе, коханих. Було по різному – конфліктував з районними посадовцями, вислуховував

погрози про звільнення, сам ставив перед районною радою питання про довіру редактору, але майже двадцять чотири роки таки проредакторствував. Звісно, тягнувся за мною шлейф минулого партократства і те змушувало дивитися на все і всіх наче зі сторони. На цей погляд, на оцінку минулого й сучасного впливали й впливають і мій власний досвід, і досвід моїх земляків.

От, скажімо, якось на зорі незалежності включили мене в делегацію на перший зліт українців колишнього Союзу (здається, той зліт так і залишився першим і останнім, бо вже на другий рік трансформувався у всесвітній форум українців) і випало мені проживати в одному готельному номері з чоловіком, який був активним учасником революційних подій початку дев'яностих, а його батько лежить десь у загубленій могилі в лісах під Межиричами як вояк УПА. Звісно, і йому, панові Богдану, було відомо, хто я такий, тим більше, що під час засідань в палаці "Україна" я не надто активно аплодував виголошуваним здравіцям на честь УПА. Він це бачив і ввечері, коли ми поверталися в готель та сідали вечеряти тим, хто з собою що привіз, а не обходилося і без чарки, що додавало розмові особливого запалу, він визнавав, що серед упівців було до 10 відсотків тих, хто пішов туди боротися не за ідею, а через можливість безкарно розправитися з невгодним сусідом чи просто заради втіхи познущатися над кимось. Я був переконаний, що цей відсоток більший, але хай навіть так, хай 10 відсотків, проте і їх достатньо, щоб натворити справ, які кидають пляму на всіх інших. І я тих "всіх інших", їх нащадків розумію, але не можу зрозуміти намагання заперечити діяння тих 10 відсотків, списати на будь-кого, на будь-чий підступи, аби лиш не визнати.

Хай я, – мислю собі, – вихований радянською брехливою пропагандою, думаю так, а як же бути з нашим земляком, першим організатором УПА "Поліська Січ" Тарасом Бульбою-Боровцем, котрий у своїх спогадах "Армія без держави" з боєм у серці говорить про неподобства, котрі чинили українці проти українців у ту жорстоку братовбивчу війну на наших теренах на доповнення до війни, принесеної сюди німцями та росіянами. Отаман "Поліської Січі" не любив України, не бажав їй добра, оголоючи болячки?

Зрештою, війна є війна, у неї, як стверджує цьогорічна лауреатка Нобелівської премії Світлана Алексієвич, не жіноче обличчя. Назвіть

мені армію якоїсь найгуманнішої держави, окремі вояки якої б не чинили насилля стосовно супротивника, мешканців завойованої чи відвойованої території. Так було, так нині є і так, очевидно, буде. Питання в іншому: визнаємо ми цей факт, готові просити прощення за нього чи заперечуємо? Впевнений – хай і гірка, але правда, зцілює, а підсолоджена напівправда вносить у душі сум'яття, спонукає до зневіри.

Здається, я навчився бачити тих, хто справді вболіває за долю держави, України, а хто на тій любові спекулює. Після розвалу КПРС в жодну іншу партію не вступав, хоча мав немало пропозицій. З мене достатньо перебування в одній, яка виставила мене і подібних мені в очах загалу мало не злочинцями. Не хочу відповідати за негідників, які й зараз, прикриваючись привабливими партійними і загальнолюдськими гаслами, використовують у своїх цілях довірливу масу. І вважаю, що найбільший патріотизм у наш час – сумлінно виконувати свою роботу, де б ти не був – в цеху чи в класі, на чиновницькій посаді чи на фронті. Головне, щоб праця та була, за Григорієм Сковородою, тобі сродною. Про це, здається, і вірш мій:

*Один – на трибуні.
Слова – громовиці.
Крешуть і тнуть наповал.
А інший – у полі.
Сіє пшеницю,
Не ждучи хули чи похвал.*

*Один – патріот.
І слова його щирі.
Він за Вкраїну готовий на тан.
А інший – мовчун.
У єдинеє вірить –
У свій хліборобський талан.*

*Не роз'єднуймо їх.
І не ставмо супроти.
Кожен хай робить своє.
Кожного жде
Ще стільки роботи!..
... Та й сівачів усе менше стає.*

Навряд чи був я справжнім сівачем, а що не став трибуном, то вже точно. І за тим не шкодую. Шкодую лише, що не зміг дати дітям у матеріальному плані того, що належало б дати. В другій половині дев'яностих, коли попідростали дочки і пішли на навчання в вузи, довелося існувати на межі зубожіння. А дівчатам же хотілося і одягнутися не гірше за інших... Ми з дружиною Тетяною не могли це забезпечити, вона місяцями не отримувала своєї вчительської зарплати, моя була невеликою. Ледь-ледь нашкрібали, щоб дати їм на прохарчування, добре, що батько з матір'ю ще господарювали, вирощували поросят, тушкували м'ясо і на кожен приїзд дітей додому готували їм торбу з домашніх харчів. Але бувало, що не мав чим оплатити проїзд у автобусі, щоб з'їздити і забрати ті торби чи в Яцьковичах, чи в Балашівці від матері дружини. Тоді доводилось зловживати посвідченням депутата районної ради, якому законодавство дозволяло безплатний проїзд у громадському транспорті для виконання своїх депутатських обов'язків. Виручала ще згадувана польська пенсія, яку отримував батько за участь у польсько-німецькій війні і якою ділився з нами. Добре, що дочки все це бачили, розуміли і не ставили якихось вимог, мовляв, хочу те чи те. Але перебули, вижили, як вижили наші батьки у ще складніший час.

Подружжя Пражмовських і їх родина

Оружуючись, я мало що знав про родину дружини, хіба те, що її батько був моїм учителем. Коли навчався в Балашівській школі після Яцьковицької восьмирічки, він викладав у нас історію та вів фізкультуру (у звільненому від парт класі стояли кінь, бруси, інше гімнастичне обладнання й ми на ньому вправлялися під його керівництвом). А ще знали ми, що був він колишнім військовим. А мати – вчителькою початкових класів.

Лише з роками, увійшовши в їх родину, я чимало дізнався і про їх непростий життєвий шлях.

Батько дружини Пражмовський Володимир Янович народився 5 грудня 1925 в Улан-Уде, що в Бурятії. Помер 18 лютого 1984 року. Довгий час мати, Галина Яківна Кочмак, стверджувала, що, вчителюючи в Балашівці, їхала на екскурсію в Москву і в поїзді познайомилася з військовим, і те знайомство згодом переросло у щось більше. Лише не так давно проговорилася, що ніяка то була не екскурсія, а везла

вона до старшої сестри Ольги, засудженої за зв'язок з українськими повстанцями, а потім залишеної на поселенні в Інті, її малого сина Василька.

Побравшись, подружжя Пражмовських оселилося на батьківщині чоловіка в Забайкаллі, на станції Татаурово, де й народилася моя майбутня дружина, і з батьками прожила там два роки. У неї і в свідоцтві про народження вказане місце народження: ст. Татаурово Бурят-Монгольської АРСР. Батько працював у ПТУ, мати вчителювала.

Але Галину Яківну нестерпно потягло додому, в Україну. Поставила ультиматум: або їдемо всі разом, або я поїду з дитиною. Повернулися в Балашівку, де й прожили разом до смерті чоловіка в лютому 1984 року, народивши і виховавши ще й сина Олега.

Згадує сестра Володимира Пражмовського Ліда Янівна:

"... ты просиш написать об родственниках отца. О них я много не знаю, но фотографии у меня есть, которых у Володи не могло быть. Дед ваш был из Польши, Варшавской губернии. В России оказался после плена, он был офицер польской армии. Принял православную веру и они с мамой поженились в 1921 году. Он был старше мамы на 16 лет. Когда у них родилась вторая дочь Маргарита, ему оторвало правую руку. Он работал у капиталиста Родовского на мельнице, попал рукой в транспортер. Он был большой труженик, когда остался без руки и получил какую-то страховку, на эти деньги построил дом. У него был большой земельный участок, он выращивал овощи, в основном помидоры, на это и содержал семью. С одной левой рукой огород вел образцовый. Он был грамотный, но писать левой рукой не мог. Был хорошим человеком с окружающими, многим помогал своими советами и делами. Растил четверых детей. Умер в 1937 году, когда мне, старшей, было 15 лет, а Яну, младшему, 6 лет. Вот потом-то и нам стало трудно, пенсию на нас мама получала очень маленькую. Это никак теперь платят пенсии до окончания учебы. Так что нам пришлось рано зарабатывать средства на жизнь..."

В 1990 році з дружиною й дітьми ми побували в Забайкаллі, де провели майже місяць. Враження – незабутні.

А по лінії Тетяниної матері родина була ще більшою. Мала Галина Яківна Кочмак сестер Ольгу (після повернення з Інти мешкала на Вінничині), Милу (Людмилу), Катерину (були заміжними за

священиками), Тетяну, Ганю (вчителювали, перша теж у Балашівці, друга – на Кореччині), ще одна сестра в довоєнний час вийшла заміж за поляка й проживала в Польщі. На час нашого одруження вони всі були ще живими і коли з'їжджалися на якоесь торжество зі своїми дітьми, внуками, а робили це часто, – брали білі заздрощі за їхнє родичання. З відходом то однієї, то іншої сестри ці родинні зв'язки послаблювалися. Нащадки їх і сьогодні знаються, але, обтяжені своїми сімейними клопотами, все менше й менше часу знаходять для спілкування.

З дружиною, дітьми, а тепер уже й зятями та внуками, ми кілька разів навідувалися в село Пістинь, що неподалік Косова, зупиняючись там у Тетяниної двоюрідної сестри Лариси – дочки тітки Мили. Живе вона самотньо, хоч і дітей має аж шестеро, але ті повиростали, роз'їхалися, мають свої родини.

Може, від самотності, чи така за вдачею, але любить Лариса поговорити, вірніше, щоб хтось її слухав. Багато що в пам'яті тримає з минулого. А якось показала зошит зі своїми записами, й бачачи, що він мене зацікавив, віддала його назовсім, щоб використав при нагоді. І от така нагода трапилася, тут багато що знайшов про родину, з якою я поріднився:

"Народилася я в 1938 році в селі Черемошне, Маневицького тоді, тепер Ковельського району Волинської області. В 1934 році мій батько був призначений в те село священиком, сам він родом з м. Коломиї Івано-Франківської області, тоді Станіславської.

Батько (дід) мого батька працював у Коломиї вчителем музики в гімназії і вів церковний хор в церкві м. Коломиї, це був 1902 рік. Батько, закінчивши гімназію, був дуже здібним учнем, вчився добре, мав дуже гарний голос, вмів грати на скрипці, гітарі, мандоліні, знав ноти. Після закінчення гімназії вирішив поступити в консерваторію. І так у 1924 році став студентом консерваторії у м. Відень. Але, провчившись там два роки, більше не зміг через рідних братів.

Мій дід був родом із Тлумача, де жив його батько. Батько був великим багачем, мав солідний будинок і якраз в цей час він помер, склавши заповіт на свого сина (діда). Коли дід оселився в Тлумачі, його старші сини (їх було двоє крім батька мого і ще сестри) вирішили, що цього будинку на їх двох –

норма. Сестру віддадуть заміж, знайдуть їй хорошого, тобто багатого жениха. Ну, а мій батько, тобто третій брат, – лишній. І стали думати, що робити з ним, і придумали: змусити брата залишити консерваторію і піти вчитись у Станіславську духовну семінарію.

Коли вони сказали про це братові, він не захотів їх навіть і слухати. Тоді вони пішли на підлість. Сказали своєму батькові, щоб він заставив його покинути консерваторію і піти вчитись в духовну семінарію, а якщо батько цього не зробить, то вони обидва відкажуться від батька. А якщо брат відкажеться від батькової поради, то батько йому не дасть ні одної копійки на навчання. Так вони і зробили, бо брат відказався від їхньої пропозиції.

Цілий рік (другий курс) мій батько вдень був на уроках, а після уроків ходив на заробітки, щоб мати гроші. Але витрати були більші, як заробіток. І він змушений був лишити консерваторію та вступити у Станіславську семінарію. Провчився там рік і за високі здібності та красивий сильний голос вирішили відзначити його грамотою. А грамотами в духовній семінарії нагороджував Папа Римський. Студенти, яких нагороджували грамотами, мусили їхати за ними в Рим.

Мій батько і ще два студенти-відмінники поїхали в Рим. Не дуже привітно їх там прийняли. В той час був Папа Римський, який ненавидів українців. Протримали їх там майже тиждень, заставляючи до різних робіт, потім Папа вирішив прийняти студентів.

Розказує батько: заходимо до прийомної Папи. Папа сидить на невеликому підвищенні, оздоблений блиском. Коли ми підійшли до нього, ставши на коліна, Папа Римський підняв праву ногу, поблагословив нас і протягнув патинок нам для поцілунку, ми мусили нахилитись до патинки (ноги), ніби поцілували і встали, той вручив нам грамоти.

Їдучи додому, ми майже не розмовляли між собою. Нам так було обидно за це вручення. За те, що ми пережили. Я дорогою вирішив, що більше вчитись не буду в цій семінарії і патинки Папі Римському теж цілувати не буду.

Приїхавши у Станіслав, через деякий час я забрав свої документи і перевівся у Варшаву у православну духовну семінарію, якою піклувалась Волинська єпархія і студенти проходили практичні служіння в Почаївській Лаврі, що належала Волинській єпархії.

На останньому курсі 1934 року батько, відбуваючи практику в Почасві, ще був нежонатим. Архієпископ Луцький запитав батька, чи він

жонатий. Батько сказав, що ні. Тоді він йому сказав: "Ідь в Маневецький район, там є село Черемошне, в якому помер священик, там є дівчата – дочки, яку вподобаш – з тею женись і ми тоді тебе висвятимо і приймеш те село, то буде твоя парафія".

Батько приїхав до Маневич, зайшов до благочинного і благочинний з батьком приїхали в те село.

В маминій сім'ї було сім дівчат. Моя мама була найстарша. Батько запитав: "Котра з вас найстарша?". Мама сказала: "Я". Батько підійшов до неї. Познайомився та й сказав: "Я хочу, щоб ви стали моєю дружиною. Ви згодні?". Мама погодилася, бо іншого виходу не було. Тоді батько сказав, що через два тижні буде наше весілля. На цьому батько з деканом вернулись в Маневичі.

Проїшов тиждень, настав другий, мама, її сестри і бабушка дуже переживали. От настав день середі, мама вирішила поїхати до благочинного і розпитати, що робити. Чи готуватись до весілля, чи це все ніщо. Мама запрягла коні у віз і поїхала в Маневичі. Приїхавши до благочинного додому (благочинний був другом маминому батьку), почала його питати, що їй робити, і заплакала. Раптом хтось постукав у двері. Благочинний встав, відкрив двері – на порозі стояв мій батько. Він дуже зрадів, побачивши в кімнаті маму, підійшов до неї. Обняв і сказав благочинному: повинчайте нас сьогодні, я вас дуже прошу. Благочинний згодився. Послав слугу за дяком, старостою церкви, відкрили церкву. запросили ще пару людей, вірніше знайомих, які стали за свідків, і повінчав їх, благословивши, так що батько і мати вже стали сім'єю. Відгуляли весілля, батько поїхав у Луцьк, його відіслали в Почаїв, там висвятили його на Святу Покрову, батькові дали сан священика і він зайняв сирітську парафію. Найменшеньким маминим сестрам було в той час – одній 9 років, другій – 7 років і третій – 5 років. Це був тоді 1934 рік.

В 1939 році в Західну Україну зайшли радянські частини. В цьому селі, де я народилась, стояли польські війська і був польський полігон. Вигнавши поляків, радянські війська зайняли полігон і надумало начальство воєнне збільшити цей полігон, але заважало село, тоді вирішили село ліквідувати, сказали людям: хто має родичів у інших селах, їдьте туди до них. А хто нікого не має, то вивеземо в Бесарабію. Люди дуже просили і мого батька, щоб він разом з ними їхав у Бесарабію. Але архієпископ Луцький перевів батька в Рівненську область, Дубнівський район, село Сатіїв, де нашу сім'ю застала війна. Нас дітей в батька

на той час було троє, два старші брати 1935 та 1937 і я 1938 року народження.

Дуже гарне село Сатіїв. Була велика гарна церква і два церковні будинки: в одному жили ми, а в другому дяк з сім'єю.

Почалася війна, село зайняли німці. Недалеко наших будівель, десь до 1 км по прямій лінії була колись панська, а потім державна гуральня (спиртзавод). Німці, захопивши село, зробили там гестапо, склади обернули на тюрму, де катували людей.

До німців приєдналися і стали працювати на них вчитель сатіївської школи по фамілії Вільний та інженер цього заводу Карпінський. Щоб мати довіру в німців, ці діячі склали списки перших хлопців-комсомольців, які були в школі, це діти від 14 років і старше, і передали в гестапо. Німці заарештували хлопців і дівчат, всього 30 чоловік. Люди прийшли до батька і почали просити, щоб він допоміг визволити дітей. Батько, не думаючи за нас, а нас було вже четверо, бо в 1941 році народився ще один брат, пішов у гестапо. Німецькою він розмовляв вільно, і по німецьки почав розмову з начальником гестапо, почав його просити за дітей, Так як батько вчився у Відні, він добре знав німецькі закони, зустрівся з німецькими молодіжними організаціями, на свій лад пояснив, хто такі ці комсомольці, і начальник сказав батькові, хто їх здав, хто на цих дітей наговорив усяких гадостей. А тоді сказав написати заяву, що за скоєний ними злочин буде сам відповідати. Батько погодився і дітей відпустили додому.

Ці українські гестапівські служники дуже розсердилися на батька і вирішили його знищити. Так пройшов деякий час. Батько мій попросив людей, чії були діти, аби ті вдома не залишалися, щоб вони їх поховали за межами села та в чужих селах, у кого є родичі. Це батькові підказав начальник гестапо, який виявився співчутливою людиною, та, видно, мав своїх дітей і жалів чужих. (Лариса розповіла ще одну важливу деталь, яку не висловила на папері, – той гестапівець упізнав батька, бо разом з ним навчався у Віденській консерваторії. – **Б.Б.**).

Прошло пару місяців і цього начальника гестапо перевели в Дубно, а на його місце прислали іншого. От і почалось. Через тиждень, поки новий начальник не познайомився ні з ким, ці два діячі підпалили церкву, підкинувши туди вибухівку, і доповіли своєму начальнику, що нібито мій батько тримав там зброю і передавав партизанам в ліс. А коли він взяв, що про це стало відомо німцям, то він підпалив церкву,

щоб знищити докази. Коли на другий день після пожежу батько підійшов до церкви, подивився на згарище, то в нього заболіло серце і сльози накопились. В цей час під'їхали німці, батька заарештували і погнали в гестапо поперед машини. Батько йшов спереду, а вони повільно їхали заду. З ними, з німцями, був і староста Вільний. Їдучи, вони ставали, ніби машина портилась, тоді батько ставав і собі біля машини і чекав, поки вони ліквідують "поломку". А вони сподівалися на інше – під час зупинки батько буде втікати і вони застрелять його. Але Бог захистив невинну людину.

Признали його в гестапо і закрили в якийсь підвал і тримали цілий день і ніч, але ранком над'їхав знайомий німець, який був переведений в Дубно, і випадково дізнався, що батько сидить в підвалі заарештований. Він наказав привести батька, добре виругав тих діячів, які заарештували його, і наказав відпустити додому і більше не зачіпати, бо будуть покарані.

Проїшло трохи часу спокійно і сільські діячі знову взялися за своє. За їх намовою осінню 1943 року німці вирішили нашу сім'ю розстріляти, але і тут Бог нас врятував. У німців працював наш сусід, він був чех, добре знав німецьку мову, але не показував це німцям. Працював він у них у їдальні, коли ті прийшли на сніданок, почув їх розмову між собою, що послали людей копати яму, бо після обіду мають привезти з сусіднього села сім'ю священика і розстріляти. Почувши це, сусід знайшов вільну хвилину, побіг додому і сказав своїй жінці, щоб та попередила нашу сім'ю. В цей час батько якраз зібрався в Дубно і пішов селом у пошуках транспорту, а мама взяла найменшого брата і пішла за батьком, щоб допомогти йому в пошуках транспорту. В одній хаті вони зустрілись. А тим часом жінка чеха розпитала сусідів, чи не бачили вони, куди пішов батюшка, ті показали і вона прибігла до тих людей, застала там батька й матір й про все розповіла. В цей саме час мамина сестра Тетяна, якій було вже 16 років, варила свиням їсти, я і мої брати старші були біля неї, коли раптом відкрились двері, в хату зайшли німці зі зброєю в руках. Один спитав тітку – де ніп? Тітка сказала, що поїхав у Дубно, але вони не повірили і пішли по кімнатах, ми дуже полякалися і притулились до тітки. Обійшовши хату, німці вийшли у двір і пішли в сарай. Випустили коня з лошам і застрелили, потім корову і теж застрелили. Мій брат, що з 1937 року, дуже любив лоша, коли його застрелили, почав кричати: фашисти прокляті! Що ви робите? І кинувся до дверей, але тітка його спіймала і тримала, поки німці не пішли.

Як німці пішли, прибїгла сусідка – жінка чеха, і наказала бігом втікати, забиратись з хати всім. З нами жили дві мамині сестри. Вони вхопили мене і брата з 1937 року, старшого брата сусідка взяла до себе додому, і нас відвели таємними стежками в ліс, де жив лісничий, там нас вже чекали батько і мати. Мама дуже плакала за своїм старшим сином – первенцем, навіть збиралась іти за ним. Але жінка лісничого, він сам був на фронті, не пустила. Вона зібралася і пішла сама – в селі жив її син з дружиною, мали двох дітей. Вона пішла, забрала брата, переодягла його за дівчинку, вимазала обличчя сажою, щоб ніхто не впізнав його, замотала в рядно, взяла на плечі і несе. А назустріч іде Вільний, почав бабу питати, кого вона несе і куди іде. Ця жінка була росіянка, вона, ніби жартуючи, послала його к чорту, а потім сказала, що в її онуки короста і вона несе її додому, щоб вилікувати. Коли баба-кацапка – ми її так називали – принесла брата додому, мама і батько перелякались – бабка йшла нормальна, прийшла сива, майже біла.

У лісі в неї ми прожили три дні і нас відвезли на чеський хутір, який був розташований теж у лісі, там ховались, сиділи в погребках (півницях), сараях, аж поки не прогнали німців з України. Повернулись ми в село Сатіїв осінню 1944 року, в бігах ми були 1 рік і 3 місяці.

Коли повернулись в село, хата, в якій ми жили, стояла без криші, крепко зруйнована, хліви були спалені. Ми поселились в будинку, в якому жив колись дяк.

Настав 1945 рік, тяжко нам було жити, бо, повернувшись, ми не мали нічого. Все розікрали. Мама навіть не мала горшка, щоб зварити нам їсти. Нашими сусідами були поляки і коли ми втікли від німців, вони, не соромлячись, все належне нам (посуду, баняки, одягу і навіть образи зі стін) забрали собі. А як німців прогнали, вони, теж тікаючи, все залишили – і наше, і своє. Сусідки, які знали наші речі, принесли нам назад, а решта все пропало. В березні місяці захворів мій брат, який народився в кінці 1943 року, на запалення легенів і помер, через дві неділі захворів другий брат, з 1937 року, його мама відвезла в лікарню, бо в нього була дуже висока температура і йому дали укол проти температури і збили на 35 градусів, через пару день він теж помер.

В 1945 році пізно осінню батька перевели в Олександрійський (тоді) район в с. Хоцінь. Господи, кінчилась війна з фашистам, а почалася знову друга війна.

В 1945 році приїхала мама третя сестра, яка в 1941 році закінчила гімназію і мала дозвіл на вчителя початкових класів. Поїхавши в Дубно, отримала направлення в село, яке було розташоване недалеко від села, в якому ми раніше жили – в с. Дядьковичі. Вона також оформила і свою молодшу сестру, яка не встигла закінчити гімназію через війну, але так як вчителів майже не було, їй теж дали дозвіл працювати вчителем, і так пропрацювали вони перший навчальний рік (1945-1946). Почався другий рік, їм на допомогу прислали вчителя. Господи, коли він прийшов до них в школу, мої тітки чуть не дістали розрив серця, бо ним виявився пан Вільний. Який чесно і добросовісно працював у німців, який хотів тітку, котрій в 1942 році виповнилося 17 років, відправити в Німеччину – подав у списки, щоб її забрали, але селяни почали кричати, що в нас такої немає – якраз були збори у школі, на яких визначали молодь, яку повинні були відправити в Німеччину на роботу. Але йому це не вдалось, бо вислизнула сусідка непомітно, прибігла до нас і повідомила про це. Тітка за пару хвилин зібралась і пішла таємними стежками і дорогами у Волинську область, де жили ще три мамині сестри з їх мамою. Дві неділі майже ночами вона йшла лісами, полями. Вдень ховалась, здебільшого вилазила на дерева, хусткою прив'язувалась до дерева і так сиділа до вечора, а вечором – знову в дорогу.

Пан Вільний пішов у КГБ і сказав, що він служив у німців як партизанський розвідник, а таких було багато, і йому повірили.

Тітка вдала, що його не знає і попросила, щоб він побув за неї пару днів, бо їй потрібно провідати хвору маму. Він згодився. Тітка прийшла додому, розказала все батькові, батько сказав, щоб сиділа пока тихо, а тоді щось придумаємо. Потім він сказав: я думаю, тобі потрібно поїхати в райвно і все сказати завідуючому, а він щось порадить. Між іншим, заврайвно був батькові знайомим. Тому що він був сином священника, з яким батько жив як з товаришем, але він захворів і помер ще до війни. А його син закінчив університет, теж ще до війни, воював, повернувся додому, в 1945 році осінню його поставили заврайвно.

Через три дні, коли тітка вийшла на роботу, це було літо, новий вчитель нічого не робив, щось шукав. А що? Тітка на другий день поїхала в райвно, розказала все завідуючому. Завідуючий усміхнувся і сказав: на вас прийшла скарга, що вже скоро почнеться навчальний рік, а класи не відремонтовані, палива немає і що ви дуже халатно відноситеся до своїх обов'язків, а ваша сестра взагалі велика ледацюга, крім цього, що ви

особисто під час війни з своїм швагром служили німцям. Але ви не переживайте, нате ось вам бумагу і опишіть все, що він робив, коли були німці. Тітка написала і він разом з тіткою відправились в КГБ. І от що, в КГБ на тітку і на мого батька вже були від нього доноси, які показав і дав прочитати слідчий.

Мого батька визвали в КГБ, батько вислухав ці доноси, що склав пан Вільний, і сказав: "В мене до вас велике прохання, приїдьте в село. Зберіть збори і нехай він буде обов'язково присутній і всім людям зачитайте ці листи і тоді будете знати правду". Батькові подякував начальник КГБ і сказав: "Ми за вас все знаємо, ми визвали з села пару людей і вони дуже вам вдячні, що ви врятували їх дітей, яких цей же учитель здав німцям, і що ви весь час захищали людей села. Але збори проведемо. Бо хто знає, що він ще зробить". І в скорім часі ці збори відбулися. Люди чуть його не вбили. Коли зачитали його доноси. І так його заарештували, довго його діла розглядали і судили, дали 25 років.

Завраївно перевів моїх тіток в Дубно в детдом вчителями. А в 1947 році пішли вони вчитися в Костопільське педучилище Рівненської області, яке закінчили в 1950 році".

Однією з тих сестер була мати моєї дружини Кочмак Галина Яківна.

Ще один спогад Лариси Морської:

"Сама я жителька Карпат, проживаю в Косівському районі, що на Ів.-Франківщині, але мої діти та родичі проживають на Вінничині у м. Гнівань, яке розташоване біля Буга. Новий рік та свята зимові я вирішила відсвяткувати тут, на Вінничині. І ось пішла в гості до своєї рідної тітки, яка тут проживає з 1960 року і якій уже 84 роки буде 27 січня цього року.

Боже мій, що на своєму віку пережила ця жінка і терпить даліше! Чому?

Народилася тьотя Оля 1918 року в селі Великий Житин Рівненської області Рівненського району. Тьотя Оля і моя мама – рідні сестри. Їх батько Кочмак Яків Васильович був у цьому селі священиком, а потім Луцька єпархія перевела діда у Волинську область, Ковельський район, с. Черемошне священиком. В той час ці області були під владою Польщі. В 1933 році їх батько помер.

В 1939 році, коли радянські війська визволили захід від польського ладу, моя тьотя була вчителькою в селі. В 1941 році, ще до початку війни, тьотя вийшла заміж за радянського офіцера. Скоро почалась війна, він пішов воювати з фашистами, тітка лишилась вагітною дома одна. 21 січня 1942 року в неї родився син, і тоді, як він чуть підріс, німці масово почали забирати молодь в Германію. Це грожало і їй. Тьотя лишила маленького піврічного сина своїй мамі, а сама пішла в ліс в українську партизанку. Працювала вона в госпіталі при армії, якою керував Степан Бандера. Коли в 1944 році цю армію розбили (трохи німці, решту радянські війська) і коли Волинь була визволена від фашистів, тьотя повернулася додому до сина. Дома застала похоронку на свого чоловіка, який загинув. З великим болем в душі тітка була в той час. Незабаром приїздить до них машина з військовими, які сказали, що твій чоловік живий, вижив, зараз в госпіталі лежить тяжко хворий після поранення і дуже хоче тебе бачити. Тітка з великою радістю оділась і ще хотіла взяти з собою сина, але вони сказали, що дорога далека, а синок маленький і буде дуже тяжко. Поїхала вона одна. І як поїхала, то мама її та мої батьки думали, що вже її ніколи не побачать. Так минуло майже 2 роки. В 1946 році ми одержали від неї лист, який їй вдалось вислати з дороги, як її везли на Північ. З письма ми дізналися, що забрали її тоді з енкаведе і що тримали її у Вінниці в тюрмі, засудили її на 8 років, везуть, а куди – не знаю, як привезуть на місце, то, може, дозволять написати хоч пару слів. Відсиділа вона ці всі 8 років від дзвінка до дзвінка у Комі АРСР, м. Інта. Але крім всього вона була позбавлена права жити на Україні.

В 1953 році помер "тато" Сталін. Переглянувши її судимість, зняли "позбавлення" жити на Україні. Але дозволили жити по всій Україні, крім Західної.

Дуже тяжко жилося моїм батькам у Західній Україні після війни, нас було в батька 5 дітей, ми всі попідростали, а села були невеликі і шкіл там не було, правда, були лише початкові. А семирічок та десятирічок було дуже мало і нам приходилось ходити в школу по 5-9 км. Батько мій переїхав у Вінницьку область, він був також священиком, як і дід.

В 1956 році тьотя разом зі своєю сім'єю, в той час вона знову вийшла заміж і вже мала в 1953 році дочку, також забрала свого сина, приїхала перший раз в гості до моїх батьків на Вінничину. Гостювали в нас, відмітившись у КГБ, там відразу попередили, що виїжджати кудись в друге місце не має права без їх дозволу.

Аж у 1959 році дозволили їм залишити Інту і переїхати на Україну, але жити на Западній Україні не мали права. Переїхали вони у Вінницьку область у містечко Гнів'янь, де мій батько був священиком, і там купили собі старенький дім і поселились в нім. Кожного року тітка мусила відмічатись у "особливому відділі". Так діти її виросли, син женився, дочка вийшла заміж, чоловік захворів та й помер. І ось сьогодні цій нещасливій українці – 84 роки.

Коли повернулась вона з "курорту" в 1959 році, була хвора, їй видалили одну нирку і вона ніде не працювала. Бо хто в той час взяв би її на роботу, жили вони на чоловікову пенсію. А коли помер чоловік, їй видали частину його пенсії.

Тепер, коли повертають таким людям стаж і нараховують пенсії, про неї забули всі...".

Ось такий життєпис і моєї, й Тетяниної родини. Не дай Бог комусь повторити його...

Літа схиляють до споминів

З 1991 по 2015 рік я очолював колектив районної газети "Надслучанський вісник". Разом з колегами, – а це все той же Павло Рачок, Надія Ярмолюк, майже незмінний технічний персонал, – робили газету, яка стояла на твердих проукраїнських позиціях, за останнє десятиріччя не опускалася нижче третього місця серед районних газет області за оцінкою секретаріату обласної організації НСЖУ. За що маю цілу купу грамот, спілчанських нагород. Правда, як говорив один київський журналіст, державними нагородами не скомпрометований – декілька разів подавала Спілка на заслуженого, але справа далі не просувалася – вмів часом на обласних нарадах журналістів ляпнути таке на адресу клерків, що де вже тут до нагород. Та й з районною владою, яка не приходила (а за час мого редагування змінилося біля десятка голів районної держадміністрації), не шукав особливих дружніх контактів – співпрацював на відстані. Погрішив би проти істини, якби сказав, що бував аж таким принциповим. Оскільки засновниками газети, окрім трудового колективу, є районна рада і адміністрація, на компроміси доводилося йти, як казав наш земляк-президент, умудритися проскакувати поміж краплинами дощу, кожного нового керівника району делікатно вчити, що таке

газета і які стосунки мають бути між журналістами і владою. До декого приходило таке розуміння, а до декого й ні, тоді виникали серйозні конфлікти. Така вже доля районного газетяра, а надто редактора. Як це виглядало зі сторони – не мені судити. В квітні 2015 року пішов на пенсію.

У свій час з поверненням на журналістську працю знову з'явилася сверблячка до писання художніх речей. Так із писаних у юності віршів та поезій, уже сотворених в пізніші часи, уклав і видав збірку "На берегах печалі", згодом – ще одну, іще й ще...

На все написане мною дивлюся доволі тверезо, але часом така самооцінка викликає в колег по обласній організації Спілки письменників зауваження: *напрошуєшся на комплімент?*

Колись написалося:

*Скривить губи столичний естет:
– Ох, вже ці провінційні поети!
Ні катрена путяцого, ані сонета.
Темнота серед справжніх зірок і планет.*

*Може, й так.
Справедлива критична мітла...
Але варто подумать, одначе,
Хто б ті зорі й планети побачив
Без їх некрикливого тла?*

Отак і живу в сумнівах: а воно мені потрібно було в тій далекій-далекій уже юності й собі причаститися словом не як читач, намисливши, що й я можу повелівати ним, як роблять це справжні літературні майстри. Самокатуюся, а все ж надходить час і знову сідаю за стіл, щоб зодягнути думки, які нуртують в мені, в одержу слова. І зі своїх літературних задвірків сподіваюся, що воно припаде комусь до вподоби, зігріє його, а може, й зцілить. Як сталося те з інститутським одностудійцем, тепер поважним доктором наук, що займається проблемами застосування самонавіювання в педагогіці. Якось, зустрівшись, вів зазначив: "А знаєш, твої вірші допомогли мені виздоровіти..." "І як це сталося? – перепитую. "Та хворів я, а твоя збірка лежала на тумбочці поряд, почав читати і від того читання до

мене сили поверталися"... Чи хіба не вартий багато чого дзвінок, що прозвучав якось у моєму редакційному кабінеті? Телефонувала вчителька математики з села, де починав у юності свою трудову діяльність. Нагадала, що колись я передав їй свої збірки віршів, вона їх поклала серед інших книжок і забула про них, а це ось натрапила в пошуках якоїсь іншої книги, зачиталася і не втрималася, щоб не подзвонити мені й не подякувати за те задоволення, яке отримала від того читання. Як кажуть, дрібниця, а приємно...

Але ж недаремно сказано, що літа схиляють до суворої прози. Вірші вже майже не пишуться, а якщо й зрине якийсь, то здається він вторинним, графоманським.

Все більше схиляюся до аналізу, дослідження творчості інших, підтверджуючи тим самим тезу, що в критику йдуть ті, хто сам не здатен щось написати вартісне. Часто доводиться редагувати книги інших авторів.

Знаю, що як редактор я маловимогливий, часом із жалю до автора благословляю в світ книгу, яку мав би "зарубати" відразу. Розумію, що роблю погану послугу йому і читачеві, але інакше не можу. Хоча є й гарні поети, над книгами яких працював.

Чимало праці вклав у вичитку товстелезних романів-роздумів нашого земляка Андрія Кондратюка. Автор він не з легких у спілкуванні з редактором. Важко погоджується на ту чи іншу правку, хоча бували моменти, що мені вдавалося переконати його поправити так текст, як бачив його я. Багаторічне спілкування з ним привело до того, що випало чимало писати про його життєвий і творчий шлях.

Написав і він про нашу родину. Дозволю собі умістити тут цей нарис, що надрукований у скороченому варіанті в газеті "Голос України" та згодом повністю в його книзі "Добром зігрите серце", оскільки це буде, так би мовити, погляд на родину і, зокрема, на мене, збоку:

"ДОБРОМ ЗІГРИТЕ СЕРЦЕ"

Сьогодні слово моє про Бориса Тимофійовича Боровця. Борис Тимофійович – це мій земляк із поліського надслучанського краю, де в роки другої світової війни звершував свої патріотичні дії Отаман "Поліської Січі" Тарас Бульба-Боровець із своїм чисельним побратимством.

Борис Боровець – це редактор березнівської районної газети "Надслучанський вісник", член Національної Спілки письменників та

Національної Спільноти журналістів України, автор десяти поетичних та художньо-публіцистичних книг. Ось назви декотрих з них: "Перехресні дороги", "На берегах печалі", "Пророчий знак полів", "Голос трави", "Поліття". Голос поета тихий, ніжний. Але хіба не тихим словом проби-вається наша сповідь. І в тихості серця бринить наше зачудування дивовижно неповторною красою світу. Вірші поета прості:

*Я сповідаюся деревам,
Щоб втамувать душевний рейвах.
І сонцю в небі, юним травам,
І лепесі, що у заплавах.*

Але, скажіть, хіба не простота була і зостається вічно манливою сутністю справжньої поезії і кожної мистецької штуки. І хіба не прості слова найчастіше зворушують наше серце і спонукають до тривалих розмислів. Як оті прості слова іншого поета (Микола Заболоцький). Що нема у світі нічого більш прекрасного, як буття.

Борис Боровець володіє ніби вродженим відчуттям ваги і краси слова. А й почуття відповідальності перед словом ніколи не покидає його. І в цьому я вочевидь пересвідчувався, коли спільно працювали над книгою "Поклик творчості. Бесіди про літературу і життя". Книга не писалась первісно, а творилась ось яким чином. При стрічах ми сідали за столом один напроти одного. Це відбувалося у вільні години в редакційнім кабінеті у містечку. Але інколи Борис Тимофійович приїжджав до мене і на хутір. Пам'ятаю, був період літніх дощів. Дорога розгзузла цілковито, і гостеві доводилось добуватись через калюжі. Але поклик творчості могутній. І яка це була змістовна бесіда у тиші Батькової хати. Невидима присутність тут перейдених життів надихала нас. Отако. Ми вели бесіду, а диктофон усе, кожне слово наше записував. Уже потому Борис Тимофійович доклав немалого труду, щоби кожне мовлене слово перенести на папір. Він і поклопотався, щоби наша книга засвітилася, забачила світ.

Це було щасливе літо у моїй творчій практиці.

Але вдячність серця назавжди. Не сподівалося, що мої писання, які звершувалися багатолітніми трудами у неймовірних часто ситуаціях, да засвітяться, забачать світ іще за мого життя. І не вірилось, що рукописи не горять. Та ось у початку двадцять першого століття засвітилося й мені. З легкої руки пана Василя Червонія а завдяки директорові рівненського видавництва "Волинські оберези" Тетяні Олександрівні

Власюк у початку з'явився роман "Хутір", з тим засвітилися й інші мої книги – "Поза межами суєти", "Випромінювання любови", "Краса зникаюча і вічна", "Вигнанець"... Видання цих книг здійснювалося проте із немалими труднощами. І Борис Тимофійович прийшов мені на поміч, що ніби Бог послав мені його. Він безкорисливо погодився стати редактором усіх семи томів моєї прози, обсяг декотрих із них наближався до тисячі сторінок. І Борис Боровець був дуже сумлінним редактором, а заодно і коректором.

А й таке згадати. Два останні десятиліття у моїм виживанню виявилися аж надто нелегкими. У самотині зостається людська душа, поза суспільним прилученням. Колишні знакомці відступилися котрі, нових знакомців не знайшлося, кололітературне середовище до підступу вдається, до публічних обмов залучаючи давніх лжедрузів.

І у кожній такій ситуації ставав мені побратим у розраду, моральну підтримку і публічне заступництво. А коли недуга важка зійшла на мене, і ліки дорогі яким чином дістать, то за сприяння Бориса Тимофійовича не був позоставлений я напризволяще. І в хвилини розмишлів наближаться до мене міркування Миколи Гоголя. Що підтримати душу ближнього – це найвище земне подвижництво.

Я й о тім іще розмишляю. Як у своїм прагматичнім устремлінні сучасна людина сіє розруху у світове єднання. І тільки поодинокі, схоже, світильники, живляться джерелами і тримаються традицій. Борис Тимофійович із того ряду.

Але іще передніше позустрівся на моїм життєвім путі старший брат доброзичливця – Григорій Боровець.

До семи класів я ходив у школу в сусіднє село Друхову за правом близькості. Й там так уписався я у сільське середовище, що й дотепер уважають ті сусіди а й насліддя їхнє мене якби за свого, родного.

А вже у восьмий клас здобувати повну середню освіту я пішов за п'ять кілометрів із хутора до нашого села Моквина. І раптом чужість доколя забриніла, снується ось, і мого серця діткнулась. Сельчане подивились на мене, як на меншовартісного приходька з Бог відає, якої далекої сторони. А так наші сельчане, схоже, і дотепер зустрічають кожного хуторянина. Бо коли через гони а гони десятиліть я був поспитався в одної нашої малої хуторянки, яка також пішла у село здобувати повну середню освіту, як їй ведеться там і чи не зобиджають її сельчане, то відказала дівчинка незагайно:

– А що казати. Воно думає, якщо сільське, то уже, Бог відає, яка мація...

Й одразу спогадалися мої шкільні роки. Що руку дружби тоді подали мені два однокласники. Григорій Боровець й Іван Лісков, хоча й були вони не моквинцями, а уродженцями поетичного села Яцьковичі, що за Случем розташувалося серед розкішних лісів. А до нас прийшли здобувати повну середню освіту. Квартирували у лагідної жінки удовиці Ликери Селях.

Різні життєві дороги стелилися нам, неоднакові долі. Але чуття цієї шкільної дружби бринить у наших серцях крізь ціле життя. Кілька років тому я гостював у родині Григорія Боровця. Одного ранньо-осіннього вечора ми прогулювались із Григорієм по блідо освітленій сільській вулиці, пережите спогадували. Й відчуття, осягання значимості місця й моменту забриніло тремко і високо. Що душа твоя, маленька піщинка, загублена посеред поліських пуш, із світовою душею єднається. І сказав у довірчій розмові Григорій:

– А знаєш, Андрію, який я щасливий, що усе моє життя переходить у рідному селі...

І ці слова забриніли, як незрівнянна тиха пісня любові до рідного краю. Пісня, витворена добрим серцем у щоденнім життєвім поступі.

А із юних літ пригадую. Як одного вечора прийшов я зі школи, немалу даль навпрошки через Дуброву подолавши. Да й розказав Батькові про своїх нових друзів із лісового села. Слухають Батько, тиха посмішка побіля вуст ізроджується, сяє, а на чоло зморщечками запитальний здогад кладеться да й словом визріває:

– Боровець... Боровець... То я батька його Тимоша знаю. Він на тамтешній цегельні трудиться. То вельми добра і розсудлива людина. Ми до них підводю за цеглою на мулярку їздили...

І то була дуже добра цегла. Гарна червона на позір а міцна на славу. Комин із неї стоїть твердо і ось уже шосте десятиліття звеселяє доокіл, хоч і сама хата хилиться до розрухи. А із сучасної цегли постоїть комин кілька літ на вітрах і дощах да й розсипається.

А тоді Батько наші затим і продовжували висновувально:

– У тих лісових селах за Рікою усі люди добріші і прихильніші, як у Полях, скажімо, хоча земелька там і вбогенька – пісочок... А люди добріші...

Правдивість цих слів підтвердилась вочевидь при першій моїй стрічі із Тимофієм Юхимовичем та Мотруною Лазарівною Боровцями. Аж дотепер часто стоять передо мною розсудження Тимофія Юхимовича. Що декому дається талант, але не дається талану. А Мотруна Лазарівна у майже дев'яностолітньому віці як дитинно прихильно подивувалась:

– А я вас по телевізору бачила...

Життєва доля цієї родини у бурхливім вирі подій двадцятого століття була усіяна тернами. Щойно молоді люди побралися, як Тимофія Юхимовича забрали у польську армію. Невдовзі там його і застав вересень 1939 року. Почалася друга світова війна. Полон. Затим підневільна праця крізь цілу війну в господарстві німецького бауера. Але якщо судилося людині терни перейти, то і перейде. Тільки 1945 року повернувся Тимофій Юхимович до рідного краю. До Рава-Руської привезли, а ізвідти уже пішки до села ішов, геть охлялий. Сусідка першою забачила да й гукає:

– Мотруно, Мотруно, та же оньо твій іде...

А і Мотруні Лазарівні як було окупаційні літа пережить із малою дитиною – Григорієм. У непрогнозованім герці в лісових пущах не раз сходилися у зіткненні не однакові, різнорізні партизанки. Доокола спалахували хати. Збурена хуртовина геть знецінювала людське життя. В періодах доводилося залишати із дитиною свою хату і шукати притулку в дооколишніх селах і аж за Рікою. Але щедре серце не розгублювало життєдайних перлин.

Ризикуючи не тільки власним життям, а і життям своєї дитини, Мотруна Лазарівна переховувала за німців у своїй хаті сусідського єврейського хлопчика Ізю. Іще далеко по війні Ізьо листувався із Боровцями. Спершу із Оренбурзької області, а затим листи надходили і з Ізраїлю. Останнього листа від Ізі Боровці одержали отакого. Перша половина листа написана почерком Ізі, а друга – рукою його дружини Майї, яка і сповістила сумну звістку. Що Ізя загинув у катастрофі.

До слова сказати, що багато наших краян у війну євреїв од німців рятували, ризикуючи власним життям, у своїх домівках їх переховували. І у нас на хуторі євреї переховувались. Мені наш сусід Іван, коли уже паралізований був, таку ось історію розказав. Що в одному селі українська родина переховувала єврейську дівчину. У хазяїна була донька, також смаглява з лиця. Дівчата подружилися. Аж то одного дня нагрянули

гестапівці. Вони схопили хазяїнову дочку, сприйнявши її за єврейку. Дівчина не видала своєї подруги, прийнявши смерть. Бо ж зрада у нашому народі колись ставала у безчестя. І ніколи нікому не додавала честі.

Тимофій Юхимович був людиною майстровою і правдолюбною. Цей його чин і дотепер пам'ятають старші односельчани. Як у селі організували колгосп, то членом правління обрали і Тимофія Юхимовича. По котрімсь то році артільного господарювання за вирощування льону і премії почали видавати. Тільки ж розподілили їх таким чином, що мало не усі премії начальству дісталися. І от на засіданні правління Тимофій Юхимович і сказав уголос. А чому ж тії премії не одержали прості трудівники, які той льон вирощували. Не сподобалася ця пряма мова начальству. Да й у правління Тимофія Юхимовича більше не обирали. Те невдоволення посприяло невдовзі з колгоспу вирватися, у лісники влаштуватися.

Сумлінно трудився Тимофій Юхимович у власному господарстві і на схилі віку. Загадує Борис Тимофійович:

– Іду я до села якось улітку. А батько сіножатку косять. Поклали косу та й ідуть мені навстріч спітнілі. "Отаке, синку, одкосив я уже своє". Я докосив сіножатку. А батько після того більше уже не косили. І було їм тоді вісімдесят три роки...

Ми не завжди уважні й спостережливі. І не в кожному випадку простежуємо, як прекрасні традиції, звичаї краю і поселення діють на формування людської особистості. І чим щедріший наш пошанівок до батька-матері, до моральних основ і звичаїв роду й родоводу, рідного поселення і краю, тим повніше утверджуємо ми високі цінності народного буття. У сучасній ситуації, світ зрушився з місця і простує в непроглядну темноту, коли рветься золота нитка єднання поколінь і доокіл так розхристано не передбачувано змінюється, як те дуже і дуже важливо. Бо це зберігає, творить у нових умовах перспективу нашого існування.

Якось Борис Тимофійович зізнався мені у довірчій розмові:

– Неймовірно зворушення переживаю я, коли приїжджаю у своє село і уступаю у батькову хату. Що, здається, а найвишуканіше міська квартира не може замінити цієї тихої оселі. Для когось, може, але не для нас...

І у тім осяганні – джерела, витоки його творчості.

Хворію травами, лісами,

Зерном пшеничним.

Що біля хати, ружою...

Свідомість Бориса Боровця підносять і окрилюють постаті видатних достойників нашого краю. Він автор п'єси про Отамана "Поліської Січі" Тараса Бульбу-Боровця "На своїй землі". А зовсім недавно завершив нову книгу-дослідження "Михайло Яцьковський. У документах, віршах і листах". Михайло Яцьковський – це дрібний поміщик у нашій окрузі, літератор, перекладач, громадський діяч ХІХ століття. Він обстоював народні джерела української мови і правопису. Чи не першим переклав українською мовою поему Адама Міцкевича "Пан Тадеуш". Про цей переклад згадував Іван Франко.

Ось уже близько двох десятиліть Борис Тимофійович очолює редакцію березнівської районної газети "Надслучанський вісник".

Свою, найближчою, рідною вважають цю газету мешканці району. "Надслучанський вісник" – одна із найкращих газет у Рівненській області. І численні відзнаки засвідчують це.

У нашому краї Борис Тимофійович – людина шанована. Його поважають і люблять не тільки в колективі редакції, а і в містечку та по селах. У спілкуванні з людьми він завжди являє взірць витриманості, інтелігентності й делікатності. Його тихе слово аналітично виважене, об'єктивно прояснює а найскладнішу життєву ситуацію, але неодмінно налаштовує співрозмовця на оптимістичний настрій. Принаймні на мене після кожної стрічі з Борисом Тимофійовичем ісходить осяяння. Це як і ще один наш вирізняваний, покійний уже Богдан Пастушок розслаблений, що десятиліттями перебував прикутий до місця, сказав був якось мені:

– Коли заходить людина у нашу хату навіть у великій притязі, то моя праця у тім полягає, щоби ця людина виходила з нашої хати із веселішим настроєм, щоби її притуга розвіювалась...

Слово Бориса Боровця тихе, але тверде, йому завжди можна вірити і довіряти. І це також вирізняє його з-поміж більшості сучасних функціонерів, що їх слово непевне. Пообіцявши, вони тут же забувають про обіцяне. А при новій стрічі, при нагадуванні повторнім ще й насміхнуться лукавенько: "Обіцяного сім год ждуть..."

Про це золоте правило знає кожний у містечку. Що редактор "Надслучанського вісника" Борис Тимофійович Боровець за всякої пори року і погоди неодмінно приходить до початку робочого дня на півгодини раніше. І коли я уранці приїжджаю із хутора у містечко, то завжди

застаю його у редакторському кабінеті. Але коли о цій вранішній порі нема редактора на місці, то редакційна прибиральниця упевнює каже: "Ато якась подія, причина, щось сталося, що Бориса Тимофійовича сьогодні ще нема".

Нині (3.1.2009 р.) у Бориса Боровця ювілей. Йому шістдесят. Пригадується, як казав колись наш хрещений батько Денис: "А я вже копу розміняв".

*Побажаймо ювілярові здоров'я, активного творчого довголіття.
З роси і води!
2008 р."*

Прочитавши цей нарис, хтось звинуватить мене у нескромності, мовляв, навіщо ж його вмещувати тут, у своєму есеї. І в чомусь буде правий, не всі, хто знає мене, погодяться з такою характеристикою, але хіба мій критик не бажав би, щоб і про нього хтось подібне написав? Щоб ми, реальні, прагнули дотягнутися до тих, породжених уявою письменника.

А щоб, так би мовити, збалансувати написане вище, завершу цей есей ось таким своїм віршем:

*Простіть мені впокоєні і суцї,
Що суд неправий згарячу чинив,
Що йшов життям, немов горіхи луцив
У пошуках і слави і чинів.*

*Що з совістю нерідко компромісив
І плив туди, куди несе потік,
А хату збудував собі під лісом,
Щоб обминав стражденний чоловік.*

*Що я кричав, коли душа мовчала,
Що я мовчав, як прагнулось кричать,
Що на людських роз'ятрених печалях
Байдужості проставлював печать.*

*Збагнув тепер: чини, багатство, слава
Розвіються, як дим, і відлетять вони,
Коли чола торкнеться білий саван
Останньої холодної зими.*

Звичайно, хотілося б, щоб отой білий саван чола не торкався ще довго. Але те не від нас залежить.

А от залишити по собі бодай отакі спомини – кожен може.

Оприлюднені ж вище – лише фрагменти спогадів "Зупинитись, оглянутись", які написані декілька років тому й зберігаються в робочих папках. Написані не для друку, а для внуків. Вірю, що надійде такий час, коли і їм захочеться пошукати пракоріння свого роду.

2014-15 роки.

Іван Климишин

МІЙ ДОБРИЙ НАВЧИТЕЛЬ У МАНДРІВКАХ КАРПАТСЬКИХ

Улітку 1970 року отримав я путівку у ворохтянський санаторій. А треба сказати, що був то час, коли в українській літературі домінували карпатські мотиви, особливо в новелістиці, виходили книги, де йшлося про побутування гуцулів, бойків, лемків у давні й не такі вже давні часи. В кіно ще відлунювали "Тіні забутих предків" С. Параджанова, був популярним "Білий птах з чорною ознакою"... На весь Союз лунала "Черемшина", набирала сили і розголосу "Смерічка" з Володимиром Івасюком, Назарієм Яремчуком та Василем Зінкевичем, до яких приєдналася згодом Софія Ротару... Здавалося, вся Україна, та й не тільки Україна, а "від Москви до самих до окраїн" усе жило, дихало тим краєм. Не дивно, що побувати в ньому – означало і собі вдихнути того волелюбного повітря, наснажитися ним. Цілющим воно було й для моїх легень.

Уже в наші часи мені випадало декілька разів побувати у Ворохті, пробував упізнати її ту, колишню, але марно, – колишня Ворохта безповоротно в минулому. Де був санаторний волейбольний майданчик неподалік від підніжжя величних трамплінів, на якому розгорялися наші спортивні баталії, тепер корпуси туристської бази. В центрі селища старі дерев'яні в гуцульському стилі будівлі ідальні, автобусної станції знесені, натомість виростили нові, замість вищербленої дороги, тротуарів – асфальт і плитка. Може, усе те й

радує око теперішніх місцевих мешканців і приїжджих, але мені хотілося повернутися в юність. На ту залізничну станцію, куди сходилися санаторійники з усього містечка, щоб зустріти поїзд як якусь дивовижу, що курсував із Сан-Франциско (Івано-Франківська) до загадкової станції Вороненка десь у дальніх горах, на перевалі.

Навіть сам санаторій, який колись видавався гарним і впорядкованим, справив гнітюче враження своєю занедбаністю, наче з тих пір містечко розвивалося, а санаторію не торкалися руки опоряджувальників. Зникло приміщення клубу, що тулилося між дорогою і Прутом і в якому проходило більшість розважальних заходів. У тому клубі невдовзі після мого приїзду відбувся поетичний вечір з читанням власних віршів Миколою Касьяном, який так і не стане поетом (після декількох виголошених ним своїх віршів його друзі-однопалатники попросять почитати іншого автора, і звучатимуть ті вірші справді поетично й зворушливо), а стане всесвітньо-відомим лікарем-костоправом, Героєм України, до якого в Кобеляки на Полтавщину приїжджатимуть шукати порятунку можновладці найвищих рівнів, знаменитості.

Уже за декілька тижнів мого побутування в санаторії впав мені в око ще один відпочивальник. А я, очевидно, впав у око йому, бо якось у центрі містечка, коли ми вкотре випадково зустрілися, він вибачливо попросив у мене кілька карбованців – хоче зайти з товаришем, який приїхав провідати його, на пиво, а в кишені, як на те, ні копійки. Я, звичайно, позичив йому ті кілька карбованців. Відтоді познайомилися, спілкувалися. То був науковий співробітник обсерваторії Львівського університету ім. І. Франка Іван Антонович Климишин. Я не знав, що був він на той час уже кандидатом фізико-математичних наук, працював над докторською дисертацією, – про те дізнався згодом, а щодо його віку, то й не здогадувався, що старший за мене на цілу дюжину літ – це сьогодні легко, залізиши в інтернет, дізнатися усе, що хочеш, про свого нового знайомця.

А був він компанійським, інтелігентним чоловіком, не виставляв ні себе, ні своїх наукових регалій. А ще був одержимий Карпатами, що мені, зважаючи на вище сказане, дуже імпонувало. Того літа, а також наступного, коли я відпочивав уже в санаторії в Татарові, неподалік Ворохти, ми здійснили з ним чимало мандрівок по довколишніх хребтах. Це дало йому підстави підписати мені свою книгу "Ударні

хвилі в неоднорідних середовищах" "...на згадку про наші мандрівки по карпатських горбочках". Побували кілька разів і на Говерлі. Яюсь до нас приєдналися ще кілька відпочивальників, був туман і збилися з маршруту, вийшли до Говерли з найкрутішого схилу. Знали, відчували, що вершина десь там, угорі, і добиралися до неї мало не поповзом, більше на чотирьох, аніж на двох. Але таки на вершину потрапили. Яка то була втіха! З Говерли помандрували на Петрос. Поміж Говерлою і Петросом на зеленій полонинці надибали гору каміння. Климишин розповів, що на цьому місці колись загинули туристи і тепер їх послідовники, проходячи мимо, мають за обов'язок покласти туди по каменю. Зробили й ми це. Уже в Березному його розповідь, трохи домисливши, я спробував покласти в основу новели "В горах", яку невдовзі надрукував у районній газеті, і вислав ту газету І. А. Климишину. Оскільки чимало в ній вражень від наших мандрівок (про художню довершеність тут не йдеться), гадаю, доречним буде подати її у цих спогадах:

"В ГОРАХ"

(новела)

Ми йдемо неквапливо, час від часу зупиняємось, щоб перевести подих, притупити відчуття втоми.

Мовчимо. Про що думає він – не знаю. Мабуть, не знаю, про що думаю і сам. Хаос, безладдя. Лише тупа неприязнь кублиться у свідомості. Відчуваю, що несправедливий до нього, але вдіяти з собою нічого не можу.

Ми йдемо довго. Ледь помітна стежка то в'юниться вгору, то сповзає трохи не в долину. Подекуди її перетинають потоки, тоді ми балансуємо на відшліфованому водою камінні, інколи вона губиться поміж десятками інших, подібних їй гірських плаїв, протоптаних отарами овець, лісорубами чи туристами, але Башлай відшукує потрібну і ми знову йдемо далі в гори.

В іншу хвилину я не поминув би нагоди подивуватися з неперевершених витворів природи, на які так багаті ці гори. Але сьогодні нічого не бачу поперед себе, окрім згорбленої спини і потилиці, лискучої од поту, яку він чи не кожному сотню кроків витирає великою картою хустинкою.

Знайшов я Башлая недавно і зовсім випадково, натрапивши на написану ним книжку з астрофізики. Спочатку сумнівався: це справді та

людина, що стоїть на багатьох фотокартках поряд з моїм братом, чи може, збіг прізвищ?

Відповідь на листа не забарилася. Так. Це він, Башлай Петро Гордійович, був у тій мандрівці.

Їх пішло троє... Зрештою, я й хочу почути про це з його вуст. Тому і йдемо туди, звідки того злочасного березня не повернулися два його товариші, один з яких був моїм братом.

Ми поминули Говерлу і давно вже прямуємо обривистим хребтом. Угорі – тільки небо, внизу – гори. Але я мало видивляюся навколо, очі втуплені під ноги – боюся з незвички зірватися. І коли Башлай мовить "Прийшли", єдине, на що падає погляд, це величезна купа каміння. А на вершині її –прямокутник з написом.

Підходжу ближче і вирізняю напівстерті часом літери: "Тут у березні 1960 року загинули туристи Горовий Іван Семенович, Марчишин Мирон Юрійович, Башлай Петро Гордійович".

Він стоїть оддалік.

– Але ж... Чого й ви?.. – голосом чи лиш очима запитую.

Він, нічого не кажучи, щось вишукує довкола. Те "щось" – великий плаский камінь. Кладе його до підніжжя цього своєрідного пам'ятника. А вже тоді:

– Це в мене єдина можливість бути разом... Розумієте... Я мав також залишитися тут, з ними...

Відтак ми стоїмо довго-довго.

Думаю про брата, якого завжди бачу з тих своїх десяти літ і якого хотів би побачити зі своїх теперішніх років, незатуманено, наяву... Думаю про Марчишина, якого майже зовсім не знаю, хіба що з братових подорожніх нотаток, і якого ніколи вже не визнаю. І ще думаю про Башлая, котрий стоїть поруч і дивиться на напівстерті негодою і сонцем прізвища, одне з яких – його. Для чогось намагаюся уявити його в аудиторії, перед студентами, але не можу. Таким немічним і безпорадним видається мені він зараз.

– Мандрівник завжди шанобливо ставиться до того, хто пройшов перед ним, – порушує мовчанку Башлай. – А ще встократ більше береже він пам'ять того, хто не повернувся з подорожі. Вони проходять, ці добровільні паломники, одержимі відкриттями небаченого, і в знак своєї причетності до долі загиблих однодумців вершать пам'ятник. По камінчику, по шматочку пам'яті.

Слухав його і посвячувався в невідому мені досі таїну великої товариськості, яка існує між незнайомими людьми, і яку скріплює таке звичайне слово – пам'ять.

– Знаю, ви прийшли судити мене...

Я зробив порух, щоб зупинити його, але він попередив:

– Не треба. Я ж не звинувачую вас.

Мені було соромно перед ним, але признатися, що це так, не вистачало сміливості.

– Добре, я розповім, як все трапилось. Не для того, щоб виправдатись, ні.

– А може, іншим разом?

Я все ще не міг виборсатися з полону неприязні, яку підігрівав у душі всю дорогу.

– Ні, це потрібно вам... І мені також.

Він помовчав, очевидно, збирався з думками.

– Так уже повелося в нас з початку навчання в інституті – частину літніх канікул віддавати мандрівкам. Ми побували в багатьох заповідних місцях. Та найчастіше зваблювали нас Карпати. Мені важко в цю хвилину пояснити вам чому, але, гадаю, самі бачите.

Башлай окинув поглядом поцятковане вершинами й лісами безмежжя.

– А знаєте, коли вже людина чимось захопилася, то прагне пізнати його з усіх боків, знати про нього все. Цим я і мотивую зараз ту нашу останню подорож... Усі путівники волали: небезпечно, заборонено! Але вони говорили й інше: Карпати особливо красиві в передвесняну пору. Вони тоді по-своєму привабливі, неповторні. То хіба могли ми втриматись від такої спокуси? І були віддячені за нашу цікавість сповна. Ми почувалися нереальними серед неосягненої поглядом і думками безкрайності сліпучо-білих гірських вершин, серед незайманої свіжості присипаних снігом полонин і мовчазних колонад смерекових борів. Ми повнилися незбагненною гамою захоплень, забувши про все на світі, навіть про підступність гір. І от... сніг осунувся під ногами Мирона, який ішов першим, і...

Ми несли його по черзі: то я, то Іван. Треба було якнайшвидше добратися до метеорологічної станції, що на полонині Пожижевській. Там був лікар. Звідти – хоч якась дорога вниз.

Не пам'ятаю, скільки часу ми йшли. Але в якусь хвилину відчули: все, сил на більше немає.

Лежали на снігу, а навколо панувало сліпуче безгоміння. Важко дихав Мирон, зціплював зуби, щоб не стогнати. Треба було щось робити, діяти щось. І тоді Іван розкрив свій напівпорожній речовий мішок, вийняв звідти шматок хліба, банку консервів, поклав усе це поряд з нами і став підводитися.

– Куди? – запитав кволим голосом Мирон.

– На Пожижевську. Чекайте мене тут. Я швидко.

Але спромігся відійти лише на кілька десятків кроків, потім застиг по коліна в снігу і поволі осів.

– Не можу... Зовсім не можу, – поскаржився, коли я добрався до нього.

Лежали на снігу. В сліпучій білості безгоміння.

Черга була моя. І я пішов.

До метеостанції потрапив аж під ранок. Та сталося те, що найбільше лякало. Пішов сніг, захурделило. Марно ми намагалися знайти місце, де залишив я Івана з Мироном... П'ять днів тривали пошуки...

Башлай замовк. Котилося до вечора серпневе сонце.

...Наступного дня ми повернулися назад. Автобус залишив нас у гомінкому місті добрих кам'яних левів і щирих людей зі своїми турботами й radoщами.

Коли прощалися, я попросив Башлая:

– Візьмете мене в гори, коли йтимете?

– Добре".

Оцінка новели не забарилася. Іван Антонович написав, що вона "шита білими нитками" і розповів історію, яка, на його думку, була справжньою новелою. Довго той лист я зберігав, розказане Климишиним схвилювало, просилося на папір, але, пам'ятаючи жорстку його оцінку моєї попередньої писанини, не посмів використати його розповідь для нового опусу. Коли ж дозрів, узявся відшукати того листа, але із плином літ він загубився.

...Сходження наше після Говерли на Петрос, а вірніше з Петроса, теж не обійшлася без пригод. Збилися зі стежки, а тому спускалися непролазними хащами і добралися в село Лазіщину. А вже звідти автобусом в Татарів-Креміньці, де я зійшов, а вони поїхали на Ворохту.

Пам'ятною була наша мандрівка удвох з Климишиним на гору Хом'як неподалік від Поляниці, де зараз знаменитий гірськолижний курорт Буковель.

Коли спускалися з гори, на полонині надибали на пастушу стаю, якраз вівчарі доїли овечок. А потім вони запросили нас до колиби, де показали, як виготовляється бринза. Той процес я запам'ятав надовго.

А ще дізнався, що цією справою споконвіку займаються тільки чоловіки, бо вівчарство – справа чоловіча. Спочатку доять овець. Одна вівця дає молока від склянки до півлітра. Молоко проціджують через читину (смерекове гілля та марлю) у великий дерев'яний чан – путер. Заквашують клягом – спеціальною сироваткою з молока, що вурдиться в шлунку молодого ягняти (дали й мені спробувати того клягу). Путер ставлять біля вогню і помішують рідину колотівкою – саморобною дерев'яною палицею із закрутками на кінці. Коли в чані з'являються згустки сиру, там їх зліплюють до купи руками. А потім вилловлюють з чану полотняними шматами і таким чином зібраний сир підвішують на перекладах у колибі. Це – будз. Через тиждень вигрітий і вистояний будз перетруть із маслом та сіллю. Оце вже і буде справжня бринза.

Сироватку, яка лишилася в чані, збирають у невеликий казанок і варять її півтори години. З сироватки утворюється ще один вид сиру – вурда.

Іван Антонович, як людина, що не раз уже бачила це полонинське сировиробництво, не брався знімати пробу. А я, не маючи наміру образити гостинних господарів, прикладався то до одного, то до іншого продукту, який вони пропонували спробувати...

Коли вже спускалися з полонини, Климишин загадково раз по раз поглядав на мене, а потім не витримав і запитав, як почувається мій шлунок. Шлунок почувався добре. І тоді він позаздрив моєму шлунку... А я образився на нього, що не попередив про можливі наслідки моєї цікавості. Але та образа швидко минула.

В одну з таких подорожей пішла з нами знайома Климишина ворохтянка Катруся. Він не дуже то про неї й розповідав, знав я лише, що працює на пошті, й коли через якусь короткотермінову хворобу потрапила в лікарню – Іван Антонович як галантний кавалер носив їй квіти. Щось у їхніх стосунках зав'язувалося чи й уже зав'язалося

серйозніше, аніж просто знайомство. У тій мандрівці та під час інших наших нечастих спільних зустрічей була вона товариською, приязною (казала: "Наш Борис прийшов"). Коли ім'я Климишина зазвучало як відомого у світі астронома, я тривалий час губився у здогадах: чи саме ота Катруся стала його дружиною? Тепер переконаний – таки вона. Ось декілька його зізнань, виловлених в інтернеті:

"– Я працював над науковою роботою. Зазвичай не вистачало якихось матеріалів, тому мені доводилось часто дзвонити. Моя майбутня дружина працювала телефоністкою. Так ми і познайомились. Людям я завжди дивився тільки в очі. Так я можу зрозуміти, якими вони є насправді. Не можу сказати, що мене в ній тоді так захопило. Кохання – це як грип. Невідомо, чому люди одружуються і що їх пов'язує, але з дружиною ми живемо разом уже 40 років і виховали двох прекрасних доньок – Олю та Оксану".

Розповідає дружина Климишина Катерина Петрівна:

"– Я телефоністкою працювала, а Іван лікувався в санаторії. Приходив замовляти телефонні розмови з Москвою, писав тоді дисертацію. Був гарний, але скритний. А за рік приїхав зі Львова, запропонував одружитися. Мої батьки не дозволяли нам женитися, бо він хворів. Три роки в гуртожитку жили. Він на одному ліжку спав, маленька дочка на другому. Але ні я, ні Оксанка на захворіли".

Якось наприкінці серпня 1971 року загітував мене Іван Антонович піти через гори в село Яблуницю й подивитися, як люди святкують престольний празник Богородиці. Йшли через ворохтянський присілок П'ятихатки, пізніше там прокладуть зимову лижну трасу, побудують підйомники, а тоді це ще був чарівний закуток Карпат, неспоганений людиною.

У яблуницькій церкві правилося і ми, щоб краще все побачити, втиснулися в людський натовп. Та сталося, принаймні мною, невоцерковленим, непередбачуване – в ході служби всі довкола вклякли на коліна. І тільки ми двоє розгублено стовбичили під осудливими поглядами, паленіючи від незручності, й поспішили вибратися надвір. Хай я був, повторюся, невоцерковленим, зі своїми тодішніми поглядами на релігію, але що його стримало від колінопреклоніння – не знаю. Ми про це не розмовляли. Зате надворі, під час хресного ходу довкола церкви, священник щедро покропив нас водою – гріхи відпускав?

Згодом Іван Климишин стане активним проповідником релігії, навіть кафедрою релігієзнавства в університеті завідуватиме, напише цілий ряд досліджень про закономірність поєднання віри і науки, знаменитостей, що вірували в Бога. І навряд чи згадує коли, пам'ятає те наше мимовільне богохульство.

Поверталися у Ворохту через Татарів, не обминувши колиби, що притулилася за Яблуницею біля повороту на Поляницю, де посмакували шашликом та випили до нього по грамів п'ятдесят горілки.

Через багато років, у 1991, я навідаюся в ту колибу зі своєю сім'єю й колегами, коли ми відпочиватимемо в Яремчі. І теж замовимо традиційні шашлики і по сто грамів, а потім від'їдемо в бік Поляниці й на березі потоку в гарному місці гуртом обідатимемо, а я розповідатиму, як мандрував колись цими краями з Іваном Климишиним.

А з ним самим на довгі десятиліття зв'язок перерветься, але ті мандрівки "карпатськими горбочками" залишаться в моїй пам'яті як щось світле, неповторне. Йі по сьогодні вдячний за ту радість спілкування з Карпатами, яку я отримав завдяки йому.

І тільки звіддала спостерігатиму за його успіхами: він переїде в Івано-Франківськ, викладатиме в університеті, видаватиме книги з астрономії, виступатиме в пресі, а інколи й по телебаченню як визнаний фахівець у цій царині. Стане згодом академіком АН Вищої школи, його ім'ям назвуть нововідкриту планету. І от якось у київській газеті прочитаю замітку, яка так схвилювала мене, що спонукала до написання вірша:

*Відомий у світі астроном Іван Климишин
готовий продати названу на його честь планету тому,
хто профінансує видання його книжок.*

З газети.

*Продається планета зі йменням знайомим – Климишин...
Огортає поволі незмірно глибока печаль.
Мій навчителю добрий у мандрах карпатських колишніх,
Із небес опускайтесь на землю хіба Вам не жаль?*

*Ах, пробачте безтактність! Жертвність мені ця знайома.
Навіть душу продати готовий був сам я не раз,
Та жахався того, і тремтів, як трепета, в судамах:
– Ще не час, – умовляв я себе, – ще не час.*

*Щоб минувся цей розпач, давайте зберемось у гори,
Де схололі у травах згубилися наші сліди,
Біля ватри присядемо, тихо собі поговорим
Під привабливий спів струмкової живої води.*

*Хай із сутінок літ прийдуть знову смереки-царівни,
Зцілять шумом зеленим від втоми й щоденних сует.
І збагнемо ураз: перед прозою буднів ми рівні –
Повелитель планет і якийсь провінційний поет.*

*І повіримо в те, що рукописи – ні, не згоряють,
Хоч спалити їх прагне вогонь забуття що є сил,
На полицях запилені скромно лежать собі скраю,
Щоб подати потомкам колись і свої голоси.*

*Щоб минувся цей розпач, давайте зберемось у гори,
Де схололі у травах згубилися наші сліди,
Біля ватри присядемо, тихо собі поговорим
Під привабливий спів струмкової живої води.*

А ще через якийсь час насмілився виконати дану Климишину обіцянку, коли він підписував мені свої "Ударні хвили...", що, як з'явиться і моя книга, то подарую йому. Книги з'являлися, але я не відважувався те зробити. Врешті, таки надіслав. В тому числі й зацитований вище вірш. І отримав у відповідь бандероль з його книжками і лист:

"Б. Т. Боровцеві, м. Березне

Вельмишановний Борис Тимофійовичу!

Щиро дякую за Ваші матеріали, зокрема за альманах. Ніколи я не сумнівався, що талановиті люди є в нас повсюдно!!!

Затримався з відповіддю, бо мали ми виїжджати на наш батьківський хутір за 200 км від Ів-Фр., 8 км від витоку Збруча, 370 м від Галичини, акурат на вододіл, кудюю і труба Одеса-Броди пролягла. Вірш же Ваш вимагав уваженої репліки... А тут черговий раз хутір сплюндрували (бо це 2 км від села), деталі є в кусочку листа, що пішов у Київ...

(Щось надто часто якась ситуація, що принижує, віддаляє від іміджу все-таки поважної особистості. На цей раз взимку злодії

виламали верхній бетон криниці, нижня основа якого була "вкопана" на 30 см. Отже – і земля в криницю 7 м глибини сипалася, і, що головне, кроти і миші падали, а ще й жаби і ящірки. Тож через два дні на третій витягаси у відрі то моці крота, то миші, то... Добрі люди допомогли зробити новий бетон, поставили ми його 13.07, але і після цього ще витягли ДЕЩО, ну, всього понад 20 шт, з них моя ½ ухитрилася при майстрах зразу три! "Щоб не казали, що ми це видумували...". Висипав я в криницю фляшку марганцівки, через два дні вичерпав воду, тепер ніби вже Н, але й далі п'ємо лише кип'ячену воду... Опустилися люди страшно, замки розбивали безперервно (дир. шк. щодва тижні чіпляв заново), покрали всі дощинки, які лише були ("залізне" в попередні роки...). А сьогодні акурат 9 років, як я виявив, що грубу папку заготовок для ост. розд. "Іст. Астр." мені спалили мисливці, тоді я звалився непритомним – ішем. спазм судин мозку, і це донині вимучує мене добряче. АЛЕ – БОГ ДОБРИЙ! ЖИВЕМО!!!).

Отже: я радий Вашим успіхам і зичу їх ще багато!! Але, знаєте, якщо Ви "Навіть душу продати були готові" і то не раз, то триматися від Вас треба якнайдалше. Ну, така в нас традиція! Що то поети... Заради красного слівця навіть душу не пожаліє, А коли той час "прийде"??

Жарт із тою назвою планети придумав, здається, старший Пушик, хоча матеріал подав, здається, молодший. Для відображення ситуації у нас із публікацією того чи сього нехай...

Ви нагадали гарні часи, коли і я попри хмари ширяв, Говерлу аж вісім разів відвідав, усе інше, що вище 1700 м, також і то по декілька разів. На жаль, після певних ідіотичних випадків вже й не пам'ятаю, коли був у Ворохті, а вона ж так була мені милою...

Підірвав я собі здоров'я і то – роботою, яка, як відомо, дурного любить. Наприкінці серпня (бо головне вимордовував влітку, на хуторі) від 1993 р. я вже був на грані фізичного й психічного краху. Ось, у 1993 р. розпочав замовлене в обсязі 37 арк. – "Історію астрономії". А тут "горить", "треба, бо патріотичне", відкладаю це і пишу для Укр. Фіз. Енци. 4 арк. – проблеми космології і ін. Десь бл. 25.08 вночі серйозний серцевий приступ з бігеменією на дві год. А я сплю надворі – сам. Воля Божа – минулося. Через рік: працюю над "І.А.", тричі дзвонять зі Льв. в-ва (якраз був ще в Ів.-Фр.) – "дайте, і то вже, колись згаданий

Практикум з А." Спик я його (бо ж "треба") за 45 днів і оце 22.08 буду відзначати 10-річчя ПОДАРОВАНОГО ЖИТТЯ. Як пояснив мені згодом мій добрий друг акад.-медик С., якби моя ½ затрималася на 20 сек., був би я вже в кращому світі, а так дочка побігла за нею, вона прилетіла, шарпнула, бо я вже звалився непритомний, і тим самим "зробила мимовільно масаж, серце відновило ритм". У 1995 році, виявивши втрату грубої папки з матеріалами до "І. А.", знову впав непритомний, на цей раз із важким ішемічним спазмом судин мозку, чим хвалюся й донині. Мале зусилля щось прочитати, з'ясувати – починається жахлива нудота, напівзапаморочення – майже нормальний стан... Отаке воно. Пишу, згадуючи нашу мандрівку... Але не обіцяю писати часто. Я вже фактично для всіх ЗАМОВК. Життя мене обганяє. Зрештою, так і має бути. Висилаю Вам деякі матеріали. Карту нехай розмножують, може, вийде в Києві, але чи?? Ага, Бульбою я не був (в альманасі, висланому мною І. А., уміщена моя п'єса про Тараса Бульбу-Боровця. – **Б.Б.**), але один розумний мене спровокував написати, що і я в оні дні герой був. Не кпіть із цього...

6.08.04 Щиро Ваш (підпис)".

Була в тій бандеролі й розповідь про себе, написана для газети "Галичина", яка багато що додає до того, що знав я досі про свого давнього знайомця.

Іван Климишин: "Слава Богу за все. Амінь"

РОЗДУМИ НА ПОРОЗІ СВОГО 70-РІЧЧЯ"

... Дуже скромний і надзвичайно працьовитий селянин якось (без пишних слів!) передав своєму синові своєрідний заповіт:

"Я в цю зоряну глибіню лише задивлявся,
а ти спробуй хоч трохи з'ясувати, що воно там і до чого".

Нестримно обертається наша планета навколо своєї осі, відлічуючи дні, а кружляючи навколо Сонця – роки, і кожен з її жителів свого часу стає ювіляром. Одному – 50 (і він хизується своєю силою), іншому – 60 (і цей ще бадьориться), а тому вже 70 (цей трохи насуплений, бо ж замислюється, чи буде 80).

Отож і мені, многогрішному, стукнуло отих 70. І прихильна до мене "Галичина" запропонувала: "Буде найкраще, якщо самі розповісте

про себе". Я зрадив: Боже, як це вигідно! І похвалю себе досхочу, і гонорар на цьому (хоч і маленький, податкова служба й не зауважить) матиму. Скажете – гріховні думки? Але ж давні римляни декларували: "Про померлих (і ювілярів – це їхнє чи я тільки що придумав? – І.К.) або добре, або нічого" (я з цим не погоджуюся, мало б бути "або правду, або нічого", бо тоді історія не змогла б бути "учителькою життя", ой, а чи є вона нею?).

Отож, якщо моя самохвальба видається комусь занудною, – дочекайтеся свого ювілею!

Та ось я задумався: якщо я хоч трохи "гарний" (як представник спільноти, а не як хлопець, це я й сам знаю, що не дуже), то в тому, безперечно, винна моя мати – Ксенія Іванівна. Адже вона на Зелені свята 1932 р. (19 червня, акурат за сім днів до мого народження) з іншими односельцями пішла за 46 км до Почаєва і там молилася. Найпевніше, за те, щоб я не виріс якимсь горлорізом (а вони ж бувають усякі – одні ріжуть горло, інші – душу...).

І не моя заслуга в тому, що мене величають ученим. Бо таки мій батько Антон вже від першого року життя почав якнайсерйозніше вивчати світ, виявляючи при цьому неабияку працьовитість. Ось узяли його, однорічного, в жнива у поле, поклали під півкопою – спи! Так ні, він звівся на ноги і побіг допомагати женцям. Упав і непоправно пошкодив око стеблиною. Але ж! Освоївши (окрім хліборобства) шевське ремесло, робив і ремонтував взуття чи не для півсела, здебільшого безплатно – по-сусідськи, співаючи при слабкому каганці ледве не до світанку. Ця його відданість справі мене буквально жахала: "Та ж осліпнете цілковито!".

А як досконало він вивчив зоряне небо! Як точно міг визначити годину ночі за положеннями Квочки чи Косарів, найпевніше ж – за напрямом "дишла" Великого Воза. Отож цей дуже скромний і надзвичайно працьовитий селянин якимось (без пишних слів!) передав своєму синові своєрідний заповіт: "Я в цю зоряну глибіню лише задивлявся, а ти спробуй хоч трохи з'ясувати, що воно там і до чого". Тішуся, що децю таки зробив, і що свою книжку "Астрономія наших днів" (видана в Москві 1976 р., 456 сторінок) присвятив йому. Щоправда, в ті часи на присвяту треба було отримати спеціальний дозвіл, "живому" присвятити взагалі було неможливо. Але в коректурі слова присвяти були, і я цей листок акуратно вклеїв у книгу. Її було перевидано двічі, а в 1991 р. – навіть англійською мовою (якщо когось зацікавило питання гонорару за

це останнє, то в зв'язку з не то супер-, не то з гіперінфляцією його вистачило акурат на 27 кг молододі картоплі).

Та й не міг я дечого не зробити. Бо ж батьки, обоє разом, подбали про те, щоб у їхнього спадкоємця сідниця була винятково витривалою. Ще й тепер для мене просидіти за столом без перепочинку 17 годин – що раз плюнути! От куди б придумати спеціальну медаль!

Навчити мене грамоти, здається, першим узявся дід Василь – за текстами календаря "Золотий колос" на 1937 р. Дуже милим йому було оповідання А. Курдидика "Витягнена рука" з таким змістом. Сотня січових стрільців залишилася без набоїв, а важкий бій триває. Сотник Чабан посилає за допомогою стрільця Синюка. Смертельно поранений, він встигає підняти вгору руку з листом. Завдяки цьому його побачили і допомога прийшла вчасно.

Як бачимо, думав дід і про те, щоб малий Іван патріотом виріс. Не дивно, що в ностальгічному пориві з наявного у тексті рисунка я навіть "екслібрис" собі змонтував (як тільки вдалося після багаторічних пошуків знайти цей старий календар).

Щоправда, більшу роль у цьому вихованні відіграв наймолодший брат мого батька Олексій – нині мужній 83-річний пенсіонер, якого важкі життєві випробування і подальша хвороба позбавили обох ніг. А тоді він був учнем Кременецької гімназії. Серед багатьох книжок, які він приносив додому, особливо припала мені до душі книжка Андрія Чайковського "На уходах".

Зрештою, уроки патріотизму якимось наче рикошетом давали ювілярові й інші члени родини. Наприклад, влітку 1938 р. середульший брат мого батька Петро, надівши вишиту сорочку та почепивши синьожовту стрічку (для хлопців нашого закутка Волині це було виявом завзяття), пішов до сусіднього села. А там трапився поліцей, який тут же стрічку обірвав, а тоді ще й mocno декілька разів ударив в обличчя. У свою чергу 1943 р. батько недільного ранку пішов під кордон (аякже, був же колишній російсько-австрійський кордон заново кордоном – "за німців"), до якого нам було 400 метрів і до якого простягався клаптик нашого поля. Треба було глянути, чи не пора жати пшеницю. Та десь нарався на німця-прикордонника, і той пужаком добряче відлупцював батька по голові!

Заплющувши очі, згадаєш давнину і бачиш: дуже велику роль відіграв у моєму житті і двоюрідний стрийко Йосип, і в минулому, і тепер

внутрішнє чуття підказує мені: напевне, саме завдяки його мудрій і своєчасній пораді я вислизнув із смертельної пастки. Щоправда, згадка про нього заторкує болючі для багатьох теми. Скажімо, скільки часу на цих теренах Волині тривало справжнє підпілля? І чому це мій односелець, вмираючи вже, сказав мені: "Та ти нічого не знаєси! Якщо вранці прийшли хлопці і сказали заколоти свиню, то ввечері котлети з неї їв начальник міліції", і якщо, як це повідомило Українське радіо 14.11.2002 р., "за даними архівів КДБ, усього на території Західної України діяло 176 спецгруп" – "псевдобандерівців", то чи відділено вже жертви "цих" від "цих"? Напевне, вигідно було підтримувати ілюзію наявності підпілля тим, для кого боротьба з ним обіцяла чергові зірки на погоні...

Отож влітку 1948 р. у садибі Йосипа викрито збудовану чи не п'ять років раніше криївку. Батьків його забрали, йому ж вдалося втекти. Дуже схоже було, що цю втечу з туалету Новосільського КПЗ йому підлаштували, "заохотивши" до неї важкими побоями. Тієї ж осені я почав навчатися у 8 класі Лановецької школи. І ось через декілька тижнів однокласник передає мені "вітання від Йосипа", згодом грипс (коротку записку) нібито від його групи. Бачу: маю вже псевдо, маю завдання – переконувати товаришів, щоб не вступали до комсомолу. У середині листопада додаткове: листівками вшанувати річницю Базару, і що ж – розкинули ми утрюх кілька десятків...

Може, й соромно признаватися, але й поклавши руку на Євангеліє, сказав би те саме: я робив тоді те, в доречність чого анітрішечки не вірив. Бо ж зовсім недавно над нашим хутором зі сходу на захід пролітали 50 чи й 100 літаків, від гуркоту яких, здавалося, ось-ось вилетять шиби, розколеться земля. Що можуть зробити ті кілька хлопців своїми гвинтівками? і що буде з моїми батьками, коли мене тут ввіймають? А яка безодня розпачу розкрилася переді мною, коли через кілька місяців дізнався: батька "одного з нас" – розумного, гарного селянина – вночі убито!

Напровесні 1949 р. я і ще декілька учнів їздили до Тернополя на рентгенологічне обстеження. У мене й ще в трьох виявлено туберкульоз, з них одна дівчина – вродлива, розумна, одначка – до червня й померла. Узявши участь у похороні, ми, учні, були свідками того, як батько померлої з розпачу бився головою об одвірок. Я ж подумав: "Господи, а що чекає мене?". Тоді й відмахнувся від чергового грипса – "У мене туберкульоз". Хвороба ж ця лякала тоді всіх...

Вставши удосвіта 1 вересня в себе на хуторі і пробігши звичні 18 кілометрів, зайшов я до свого тепер уже 9-го класу і вже в іншому приміщенні, і тут же дізнався: мене начебто призначено старостою класу. Чому мене? Чому не комсомольця, як це було попереднього року, адже їх є п'ять із 24 учнів класу! І на якусь мить мене – хлопчину неповних 17 років, пройняв незбагнений страх. Знову почалося: "Вступай до комсомолу". Але тепер інші учні, а вони здебільшого були з навколишніх сіл, вказували пальцем у мій бік: "Вступить Климишин, тоді й я". Чи не щотижня мені доводилося переконувати директора школи: "Я вступлю, але трохи пізніше! Гляньте: ця учениця вступила – прийшли вночі й обстригли її чудові коси. Той учень вступив – його так побили, що довго хворів. Я ж щотижня йду додому за 18 км, в інший район, в один бік – завжди потемки. Та ж зі мною можуть зробити що завгодно!". Наприкінці січня з цього приводу дійшло до важкого конфлікту. Тож у лютому 1950 р. я попросив свого шкільного товариша, який і приносив мені грипси (світлої пам'яті Івана Перога з Бережанки), влаштувати мені зустріч з Йосипом. Зустрілися ми гарної місячної ночі в яру за селом. Вислухавши мене уважно, він сказав: "Ця ситуація для тебе дуже небезпечна. Не зволікай, забори документи, їдь до Тернополя, влаштуйся на роботу, вчитися зможеш у вечірній школі".

Так я частково й зробив: свідоцтво за 7-й клас забрав зразу. Але несподівано мені підказали інший шлях: складати екстерном на атестат зрілості у СШ № 8 у Львові. За якихось 40 днів мені вдалося проробити основне з точних наук другої половини 9-го і всього 10-го класів. Через "гуманітарне" переліз ябляк. А що тригонометрія "з кавалерійського наскоку" все ж не дається, то і на державному екзамені, і згодом при вступі до університету щасливо (!) отримав лише трісчку. А отже, у першому семестрі стипендії не мав... Щотритижні їздив додому то між вагонами "на буферах", то в тамбурах, зверху на "гармошці" між вагонами поїздів "Львів – Київ" та ін., а під Різдво 51-го навіть тримаючись руками за ту "гармошку" і стоячи на одній нозі – вночі, при 15-градусному морозі. Їсти ж щось треба було привезти з дому! Щоправда, дні, коли від світання до смеркання в роті не було й крихти, бували на всіх курсах. А в час аспірантури трапилося, що й три дні в роті ні крихти. "Втішало", що не я один, нас таких у ті роки було багато.

Сутужно було завжди. Бо ж у 1956-1959 рр. туберкульоз розгорівся до відкритої форми. Я й згодом фактично не мав права працювати зі

студентами, сидів на окладах, половинних чи 2/3 того, що міг мати за наявних дипломів і звань. Усе в минулому... Щастя давала дослідницька робота; і була вона, ота радість певного відкриття! Була! А перед тою радістю все приземлене воістину здається нікчемним...

"Ми всі зі свого дитинства", – зауважив Антуан де Сент-Екзюпері. Тому й зупинився я на цих спогадах найдовше, і ще раз про Йосипа (й таких, як він)... Не був він бандитом (як це ще дехто узагальнюючи каже), а юнаком, серце якого було переповнене палкою любов'ю до своєї землі. Усе його єство – це найблагородніший порив і надія на наше краще майбуття. Напевне, він знав, що не виборює державу. Що він той, хто всього лише приречений померти, але померти, зберігши гідність, і мав переконання: така ж любов до рідної землі зажевріє і в серцях тих, хто їстиме хліб, вирощений на зрошеному його кров'ю ґрунті.

І про себе, тоді підлітка, думаю: так, розкидав тих 25 листівок, двічі проніс своєму родичеві-підпільнику під ліс випрану мамою білизну. Не думаючи про щось велике. Хіба що було боязко, бо ж розумів, що ніхто ще батогом обуха не перебив. Але якесь внутрішнє чуття гнало на це, підказувало: злякаєшся й не підеш – будеш вже не тим, за кого себе вважаєш чи хочеш вважати. Хтозна, що було б, якби я тоді вступив до комсомолу, якби не згадана мудра стрийкова порада.

Та була в моєму житті ще одна важка ситуація: встановлено факт наявності каверни – що з нею робити? Бо ж пережив і приголомшливі хвилини, коли, скажімо, одна господиня викрикувала мені услід: "А щоб він був здох раніше, ніж зайшов до моєї хати". Такою була тоді боязнь цієї хвороби! А вона ж – після затяжного плевриту. Легеня, образно кажучи, міцно приросла до ребер. Перебуваючи у хірургічному відділенні, я надивився на всілякі й страшні ускладнення. Авторитетні лікарі буквально силою клали на операцію. Вирішувати ж доводилося мені (а було якесь внутрішнє чуття чи передчуття). Та ось минули роки, переповнені до ідіотизму важкою працею, а водночас (паралельно) й жорсткими зусиллями самолікування (так би мовити, ремонту на ходу). І – підсумок підбито несподівано: років три тому зайшов я до своїх друзів в облтубдиспансер. А тут – світлої пам'яті лікар Іван Григорович Балюк. Поплескав він мене по плечу і сказав: "Як ви мудро зробили, що не погодилися на операцію". Я міцно і щиро обняв його, але й подумав: "Ох ти, любий мій (ну, дещо інакше), та ж ти найбільше гнав мене на неї!..", і

ото, з превеликої ласки Божої, дожив до 70-ти, хоча пророкували деякі, що й до 30-ти не дотягну.

В минулому виявляв я певну громадську активність. Це відоме. Менше знають, чому це тепер мене ніде не видно. Поясню. Після того, як з'ясував, що на батьківському хуторі мисливці, гріючись, спалили, серед іншого, товстеньку папку з матеріалами до "Історії астрономії" (згодом таки її вдалося і дописати, і видати – у 2000 році, обсяг 652 стор.), у мене трапився гіпертонічний криз – із затяжною втратою притомності і чимось ще у судинах мозку (хутір, 18 км до райцентру, оклигав сам, три тижні повзаючи по подвір'ю), і ото тепер після 15-хвилинного перебування на будь-яких зібраннях розпочинаються люті болі голови. Багато втрачаю, та, може, краще бути хоча б таким, ніж ніяким...

Озираючись на минуле, скажу: я дуже-дуже щасливий. Як не смішним може це здатися, – і тому, що загалом три роки перебув у лікувальних закладах. Яюсь це мене змінювало, переконаний – у кращій бік. Особливо щасливий тим, що проживаю в Івано-Франківську, живу й працюю поруч із дуже гарними людьми, отже, загалом, як кажу собі, купаюся у морі доброзичливості. Спасибі вам усім, мої дорогі.

На закінчення ж повторю услід за св. Іваном Золотоустим: "Слава Богу за все. Амінь".

Щоб у читача цього нариса склалося повніше уявлення про людину, якій він присвячений, подам і офіційну довідку, взяту з інтернетівських сайтів:

"Іван Климишин народився 17 січня 1933 року в селі Кутиськи Кременецького повіту (нині Лановецький р-н) у родині селян Антона і Ксенії Климишиних. Екстерном закінчив Львівську СШ №8 (1950 р.), фізичний факультет Львівського університету ім. Івана Франка (1955 р.) та аспірантуру за спеціальністю астрофізика (1958 р.).

Доктор фізико-математичних наук, професор кафедри теоретичної та експериментальної фізики, почесний професор Прикарпатського національного університету, член Міжнародного астрономічного союзу, почесний член Української астрономічної асоціації, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка. У творчому доробку – 56 монографій, підручників, навчальних посібників, науково-популярних книг, окрім цього, понад 300 наукових й науково-популярних статей. За Союзу у 80-х роках був

головою Комісії з астрономії при Міністерстві освіти СРСР, віце-президентом Ради з підготовки астрономічних кадрів при Академії наук СРСР, головою Комісії з історії астрономії при Астрономічній раді АН СРСР. У серпні 1993 р. малу планету №3653, що обертається навколо Сонця між Марсом і Юпітером, назвали ім'ям "Климишин". У 1994-му, 1995-му, 2000-му й 2011 роках Американський біографічний інститут визнав Климишина "Людиною року" та удостоїв окремого запису у книзі "Великі мислителі XXI століття". Також Іван Климишин нагороджений орденом "За заслуги" III ступеня".

Відповів я на прислане одкровення таким ось листом:

"Добрий день, шановний Іване Антоновичу!

Щиро вдячний, що відгукнулися на моє послання. Спомини про ті мандрівки Карпатами, які пощастило здійснити разом з Вами, й по сьогодні зігрівають мою душу, попри обставини, котрі спричинили наше знайомство. За одним шкодую, що на більш як три десятиліття позбавив себе задоволення спілкуватися з Вами, хоч у тих краях бував ще не раз (Пістинь біля Косова, Яремче, Яблуніцький перевал, навіть у Ворохту заїжджав на якусь годинку). І думаю нині, що якби мимоволі сам не відсторонився від цього спілкування (це щодо жарту, що од мене треба триматися подалі), то, можливо, й підстав "продавати душу" виникало б менше.

А якщо серйозно, то була й справді поетична гіпербола, але хіба в ній немає часточки правди? Оглядаючись назад, усвідомлюєш, скільки було дріб'язкового у вчинках, скільки розтрачено сил і енергії на не варте уваги, скільки разів випадало поступатися своїми переконаннями... Мабуть, за великим рахунком, це теж є "продаж душі", хай не одномоментний, а уроздріб.

Шкодую і за тим, що обставини не дозволяють нам сьогодні повторити бодай одну з тих незабутніх мандрівок. Що ж, втішатимуся, що вони були.

Дякую за книги, які мені надіслали. Є над чим подумати... Зичу Вам доброго здоров'я, щоб вистачило снаги написати і видати ще не одну цікаву річ.

Дещо про себе. Від 1991 року працюю редактором газети у своєму ж районі. Поза тим – трохи пишу. Не ширяю в небесах, тримаючись землі, а тому написане оцінюю реально. Дружина –

вчитель математики. Одна з дочок викладає вищу математику в місцевому коледжі, склала кандидатські іспити й намагається в цьому році стати аспіранткою (*Коли пишеться цей есей, можу констатувати, що аспірантуру вона закінчила, захистилася, стала кандидатом педагогічних наук. – Б.Б.*). Інша – закінчила Інститут прикладної математики Львівської політехніки і влаштувалася програмістом в одну зі львівських фірм. Отож із ліриків у сім'ї я один. Уже пенсіонер, бо мешкаємо в чорнобильській зоні, де пенсіонерами стають на кілька років раніше за інших. Але – працюю, допоки працюється.

Ще раз бажаю Вам і Вашій родині всього найліпшого.

Щиро Ваш Борис Боровець.

м. Березне, 3 вересня 2004 року".

Відповіді на цей мій лист я не отримав, очевидно, як і писав Іван Антонович, він "вже фактично для всіх ЗАМОВК". Хочеться сподіватися, що не для всіх, а лише для таких, як я, випадкових попутників, що трапилися колись йому на його страдницькому життєвому шляху, безпредметне листування з якими, зважаючи на стан здоров'я, обтяжливе для нього. І я сприймаю це з розумінням і вдячний долі, що в ті далекі нелегкі й для мене роки він зустрівся мені й залишився зі мною назавжди.

2014 рік.

Йосип Федас

ОДИН ІЗ ТИХ, КОМУ НЕ ДАЛИ РОЗПРАВИТИ КРИЛА

Журнал "Народна творчість та етнологія" у своєму першому числі за 2014 рік умістив некролог такого змісту:

Йосип Юхимович Федас
(український фольклорист, театрознавець, педагог)
(02.01.1947 – 28.12.2013)

Колектив Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України глибоко засмучений з приводу раптової смерті відомого українського фольклориста, театрознавця, педагога, кандидата філологічних наук, лауреата премії Спілки театральних діячів України, багаторічного співробітника нашого Інституту, а з 1999 по 2002 рік завідувача відділу фольклористики Йосипа Юхимовича Федаса. Колеги пам'ятають його як талановиту і надзвичайно працювиту людину, проте важка хвороба підкосила його на самому злеті у переддень захисту докторської дисертації, яка була вже готова для обговорення на відділі.

Йосип Федас народився 2 січня 1947 року на етнографічній Волині – у с. Михалин Березнівського району Рівненської області. У 1972 році він закінчив філологічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка, 1975 року – аспірантуру при Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України і з того часу

по січень 2007 року працював у цій установі спочатку на посаді молодшого, а згодом – старшого наукового співробітника.

Фольклористика стала справою життя Й. Федаса ще в студентські роки. Будучи студентом, він підготував до друку перші окремі видання українських народних лічилок ("Джибанець-воронець") та народних застільних пісень ("Застольна пісня", 1971 р.); в основі останнього – курсова робота Й. Федаса. Інша курсова робота стала науковою базою для видання збірника "Колискові пісні" (К., 1973 р.) у співавторстві). Ще з студентських літ Й. Федас почав формувати картотеку з історії української фольклористики, а його дипломна робота "Матеріали до біобібліографічного словника української фольклористики першої половини XIX ст." була високо оцінена професором Г. Сидоренко як така, що заслуговує ступеня кандидата філологічних наук.

Сфера наукових зацікавлень Й. Федаса була досить широкою: це і історія фольклористики, і сучасні форми побутування фольклору, і форми традиційної культури та їх еволюція. Проте основна увага дослідника зосереджувалася навколо питань походження, розвитку та функціонування фольклорного театру, зокрема українського народного вертепу. Цій темі, починаючи з 1980-х років і завершуючи останнім десятиліттям (а це майже 30 років), присвячені численні статті та повідомлення Й. Федаса, що були опубліковані в наукових збірниках, спеціалізованих виданнях та періодиці ("Народна творчість та етнографія", "Фольклористичні зошити" (Луцьк), "Вісник Київського національного університету", "Вісник Львівського університету", "Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць" (серія) та ін.). Він – один зі співавторів колективної монографії "Українці" (Опішня, 1999 р.). Статті висвітлюють історіографію дослідження та історію походження українського народного вертепу, різноманітність його форм, зв'язок фольклорної драми зі Святим Письмом, традиційним образотворчим мистецтвом, народною обрядовістю тощо. Монографія Й. Федаса "Український народний вертеп" (1987) була високо оцінена фахівцями як в Україні, так і за кордоном. Саме за неї вченому присуджено премію Спілки театральних діячів України.

Й. Федас брав участь у підготовці до друку п'ятитомного видання "Українські народні думи", а також у таких фундаментальних проектах відділу фольклористики, як двотомна "Історія української фольклористики" та кількатомна "Українська фольклористична енциклопедія". Його перу належать і оглядові статті, що стосуються сучасного стану

розвитку української фольклористики, бібліографії українського фольклору, питань культурології та методології, численні рецензії на монографії та збірники його колег тощо.

Упродовж 1996-2002 років Й. Федас викладав усну народну творчість на філологічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка і, як сам признався, завжди відчував насолоду й позитивні емоції від цієї праці. Крім того, його завжди можна було побачити в гуці фольклорної стихії – на фестивалях і святах, і серед учасників наукових конференцій, і в експедиціях. Навіть в останні місяці свого життя мало не щодня він просиджував у читальному залі Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, що робило його для нас взірцем мужності і працьовитості, відданості науці.

Колектив Інституту висловлює співчуття рідним і близьким покійного. Ім'я Йосипа Федаса назавжди вписане в історію української науки і культури. Світла йому пам'ять".

З Йосипом Федасом ми знайомі були ще зі шкільних років – у 1965, на рік раніше за мене, він закінчив Балахівську середню школу. Відтоді ми зустрічалися вряди-годи, перемовлялися кількома словами, мовляв, як життя-буття, та й по всьому. Я знав, що він, здобувши вищу освіту, залишився в Києві, захистив кандидатську дисертацію, займається наукою. Долітали зі столиці чутки, що нібито наш Йосип потрапив під "ковпак" КДБ. Не торкалися цієї делікатної теми при випадкових зустрічах – не настільки наші стосунки були довірливими. Тільки влітку 2006 року, коли Йосип Юхимович гостював кілька тижнів у рідних в Михаліні, відбулася наша відверта розмова довкола входження його в науку і життєвих складностей, пов'язаних із цим. Тоді ж Йосип Юхимович погодився, щоб окремі її фрагменти були оприлюднені в районній газеті. Публікація з'явилася. А наші зустрічі стали частішими, стосунки – майже приятельськими. І те інтерв'ю, пізніші розмови, знайдені мною документи і свідчення й лягли в основу цього нарису про одержиму наукою людину, котрій не дали по-справжньому розправити крила.

З мого інтерв'ю з Йосипом Федасом:

– Йосипе Юхимовичу, почнемо з дати твого народження...

– Якщо за паспортом, то народився я другого січня 1947 року. А насправді четвертого грудня 1946. Коли записували, то дід по матері сказав, що хай буде молодший на рік.

– Школу закінчив у ...

– В 1965-му... Це вже Балашівську. А в Михалині я тільки чотири класи провчився, з п'ятого й по одинадцятий клас – у Балашівці.

– Наскільки пам'ятаю, ще в шкільні роки ти почав записувати місцевий фольклор і надсилати в Київ. Звідки узався потяг до такої праці?

– Мені потрапив до рук журнал "Народна творчість та етнографія", який виходив і виходить зараз в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Рильського Академії наук. Роздивився його і чомусь так до душі припало надруковане там, що й собі схотілося пошукати подібне серед односельців. А взагалі, перший, хто наштовхнув мене на таку справу, як запис, була наша вчителька історії Ольга Таловиря. Це було, здається, в шостому класі. Вона дала нам завдання з історії: записати розповіді старших людей про своє село. Це я зробив, учителька сказала, що зробив гарно, і я загорівся.

А коли вже по закінченні школи не вступив до університету і завідував Михалинським клубом, то кожного понеділка – бо в мене понеділок був вихідний – ходив до людей і записував. Записи надсилав у Інститут фольклористики в Київ. Звідти надходили листи, що записи зроблені дуже гарно.

– І що записував, пісні?..

– Пісні записував. На жаль, тільки тексти, бо звукозаписувальної техніки в мене тоді не було... Прислів'я, приказки... Ті записи й зараз зберігаються в Інституті. Деякі мої теперішні колеги, які видавали збірники, використовували і мої записи.

– Здається, була ще й праця в нашій районній газеті?

– У 65-66 роках дописував до районної газети, кілька матеріалів надрукував про фольклор. Місяць попрацював навіть у штаті. Доки не вступив на навчання...

Погортавши колишні книги наказів по редакції районки, я натрапив на документальне підтвердження його короткочасної праці

в газеті на штатній основі. Ось наказ № 68 від 11 вересня 1966 року: "Прийняти на роботу в редакцію на посаду літпрацівника тов. Федаса Йосипа Юхимовича з 12 вересня ц. р. Редактор І. Даниленко".

А вже 15 жовтня під номером №78 з'являється наказ такого змісту:

"В зв'язку з призовом в ряди Радянської Армії тов. Федаса Й. Ю. звільнити з посади літпрацівника редакції з 16 жовтня ц. р."

Тим же роком датований ще один редакційний наказ, що торкається юного дописувача до газети. Ім'я Федаса Й. Ю. знаходимо серед тих робсількорів, кого 18 листопада премійовано річною передплатою журналу "Советская печать".

Що Йосип був активним громадським кореспондентом районки, переконуємось, переглянувши її підшивки за 1965–1966 роки. Недааремно в огляді редакційної пошти від 4 листопада 1965 року зазначено: "Найвищу активність протягом місяця проявили наші постійні дописувачі... Йосип Федас (Михалин)...".

Писав про заходи, що відбувалися в довколишніх селах, будні сільських культосвітніх закладів, про людей. Цілком зрозуміло, що характер тих публікацій відповідав офіційним настановам, а їх юний автор, як і всі ми, був продуктом тодішнього суспільного виховання.

Ось одна з таких публікацій, датована 5 жовтня 1965 року:

"Людина красива ділами

ПОДИВИСЯ НАВКРУГ, ДІВЧИНО

Я взявся за перо, бо не можу не відповісти на лист незнайомі мені дівчини, надрукований 14 вересня в районній газеті.

Мені, як і авторці листа, вісімнадцять. Я, як і вона, в цьому році закінчив середню школу. Але, мабуть, це все, що є в нас спільного.

Ось якими думками я хотів би поділитися з тобою, ровеснице. Ми лише входимо в трудове життя, і дуже жаль, що ти на першій сторінці своєї трудової книжки поставила кляксу. Не вдалося після одинадцятирічки вступити у вуз, і ти зразу заявляєш: "Не свинаркою ж мені йти". Повір, неприємно, дико слухати такі слова з уст молоді людини, на яку так надіялися наші батьки, наші старші брати і сестри. Не всім їм судилося в свій час здобути освіту, та вони нічого не шкодують для нас, молодих. Думайте, хай підготовленішими, грамотними виростають ті, хто прийде на зміну.

І от така зневага до простої праці. Та чи до простої? Свинарка сьогодні – не звичайна доглядачка. Адже, щоб одержати побільше поросят чи швидше відгодувати тварину, потрібно багато знати, вивчати передовий досвід, зоотехнічну науку. А для цього, мабуть, і середньої освіти не досить.

Твій лист образив багатьох читачів старшого віку, тих, хто в поті чола свого працює на фермі, в полі, на промислових підприємствах. Вони, можливо, цю образу недовго носили в серці, мовляв, молоде-зелене, ще набереється розуму. Але ми, твої однолітки, прямо-таки обурилися (це я говорю не лише від свого імені). Хотіла ти чи не хотіла цього, а пляму наклала і на нас. Дехто ж може подумати, що таких випускників школи є немало. Це не так! Переважна більшість юнаків і дівчат навчилася шанувати працю – основу всього, шанувати людей праці. Справді, у більшості з нас батьки не обіймають високих посад.

Хіба ж можна презирливо дивитися на натружені руки батька чи матері, які тебе, інколи відриваючи від себе, годували, одягали? Це було б святотатством.

Прикро, мабуть, і вчителям, що не зуміли виховати тебе справжньою людиною. Можливо, ти й комсомольський квиток носиш, ходила в школі в активістах. Як хочеш, а я тебе вважаю недостойною бути в лавах славного комсомолу, того, який дав Миколу Островського, Зою Космодем'янську. Ти думала вчитися в медичному інституті. Для чого? Чи не тому, що медики і на роботі ходять в білих халатах, що їм інколи доводиться працювати в чистих рукавичках? Але ж цього надто мало для такої відповідальної професії. Головне – чистим має бути сумління. На будь-якій роботі.

Я ось уже кілька тижнів працюю завідуючим сільським клубом. Признаюся: аж зараз зрозумів, яка це складна робота. Не скажу, що в мене уже все добре виходить, але я буду старатися, щоб виправдати довір'я людей.

Не шукай і ти чогось особливого, а думай насамперед, як віддячити людям, Батьківщині за все хороше, що вони вже зробили і ще зроблять для тебе. Ніхто не сумнівається, що ти з часом такою і станеш. Але нікому не байдуже, коли це буде: пізніше чи раніше. Це найбільше залежить від тебе.

Й. ФЕДАС, завідуючий Михалінським клубом".

Не обминула юнака в ті роки і сверблячка віршопописання:

*Людське кохання –
Не дерев листки,
Що мило так
Чарують наше око,
Поки вони
Зелені пелюстки
І до землі
Летіти їм високо.
Листок упав,
Чорніє у росі,
Кохання ж, знай,
Цвісти довіку буде,
Бо ж будуть
Квіти і ліси,
Бо ж будуть
Жити люди.*

12 листопада 1966 року.

Однак щонайперш його вабила фольклористика. Як уже зазначалося, ходив від хати до хати, записував, надсилав у Київ, звідки отримував підбадьорливі листи. Друкував дещо і в районці.

"ПІСНЯ ПОЛОНЯНОК"

Ти не чув цієї пісні, читачу, не зустрів її у збірниках. Але вона назавжди вкарбувалася в пам'ять Софії Петрівни Діхтяр як сумний спогад про часи лихоліття.

Шістнадцятирічним дівчам потрапила Соня у Бранденбурзький концентраційний табір. Були там росіянки, українки, білоруски, дівчата з прибалтійських республік. В'язні виконували тяжку роботу, а годували їх червивою капустою, гнилою бруквою. За найменшу провину на беззахисних полонянок падали важкі удари нагаїв.

Люди були знесилені фізично, але ніщо не могло зламати їхнього духу. Тут, у неволі, і народилася ця пісня. Одним із авторів її була Софія Діхтяр.

Ось її слова:

Ми живем недалеко Берліна:
 Острівець, а навкруги вода.
 Там рівнина лежить невелика
 І оточує табір стіна.
 Ще ніч, а вже нас піднімають,
 П'єм півлітра гарячої води.
 На опелі*) нас потім ганяють.
 На роботу ми хутко біжим.
 Тридцять раз наглядачки рахують,
 Тридцять раз по п'ятірці стоїм,
 А по тому під браму підгоняють,
 А по тому до праці спішим.
 Ми роботи зовсім не боїмся,
 Але зась працювати на них.
 Ми про себе лиш пісні співаєм,
 А в серцях сльози, горе таїм...

Слова пісні, як бачимо, прості, не все в ній досконало з точки зору майстерності. Але я не дозволив собі ніяких поправок. Адже це – крик душі, виголошений людьми, багато яких були зовсім неграмотними.

Далеко не все зберегла пам'ять Софії Петрівни з тих часів, пісня ж не забулася. Жахливим було життя полонянок, і можна лише захоплюватися, що навіть у таких пекельних умовах вони не втрачали людської гідності, вірили у своє визволення, вдавалися до опору.

– За співання цієї пісні, а особливо – останніх її рядків, за наказом коменданта нас дуже били наглядачки, – пригадує жінка. – Та нічого вдіяти не могли. Пісня ширилася і жила.

Після звільнення радянськими солдатами з фашистської каторги Софія Петрівна півтора року була на службі в Радянській Армії. Тепер живе у рідному Михаліні, працює в колгоспі.

*) Опель – майдан, на якому вишиковували в'язнів. (Насправді – апель-плац – Б.Б.)

Й. ФЕДАС, сількор.

с. Михалін.

"Ленінським шляхом", 1 листопада 1966 року.

Але повернемося до нашої з Йосипом розмови:

– Той факт, що був початкуючим фольклористом, відіграв якусь роль при твоєму вступі до університету?

– Думаю, що так. Бо тодішній декан філологічного факультету, нині уже покійний Павло Максимович Федченко, назвав у своїй публікації в "Молоді України" і моє прізвище як людини, що прийшла на навчання уже з певним досвідом.

В університеті продовжував займатися фольклористикою. В мене було два викладачі фольклору – професор Галина Кіндратівна Сидоренко, яка часто говорила, що в неї є два сини – рідний син Юра і Йосип, – та Михайло Семенович Грицай. Потім Михайло Семенович був деканом факультету, і коли я записався на іспанську мову, то мені передали, що Грицай сказав: "Федас проживе і без іспанської, він буде фольклористом". А насправді сталося непорозуміння – я не збирався кидати фольклористику, йшлося лише про те, що треба було вибрати якусь іноземну мову для вивчення... В мене і латинь дуже гарно йшла, і моя викладачка пропонувала спеціалізуватися з латині.

– Закінчивши університет, залишився викладачем?

– Мене рекомендували в аспірантуру, але оскільки в університеті не було в той рік місць, то друга моя мама – Галина Сидоренко порадила йти в Інститут фольклористики. Там закінчив аспірантуру, захистився і досі працюю. Одночасно викладаю на кафедрі фольклористики Інституту філології КДУ ім. Шевченка.

– Дисертацію писав на тему...

– О, дисертація... За перших півтора року аспірантури мій керівник, він же завідувач відділу фольклористики, тему дисертаційної роботи змінював мені аж чотири рази. Врешті, я зрозумів, що він змушений виконувати спецзавдання відповідних органів, бо вже тоді я був у них "на крючку". Вони не знали, що зі мною зробити, і вирішили розправитися в такий спосіб. Документальних доказів, щоб покарати мене, не було. А нашкодити старалися. А хто мені може щось зробити, як не науковий керівник?

Взагалі-то це був дуже бойовий чоловік, він 25 років завідував відділом фольклористики. А відколи помер – то ніхто навіть не згадає. Прикро, бо це був у сучасності найвідоміший фольклорист.

– Прізвище можеш назвати?

– Олексій Іванович Дей. Він був приятелем Галини Кіндратівни Сидоренко, але вона мені говорила: "Я б хотіла вас, Йосипе, залишити в університеті, але ж рік пропадає, йдїть у відділ Олексія Івановича. Хоча він вас до кандидата допустить, а доктором стати не дасть". Так воно й сталося.

– **А чому?**

– Тому що я тоді належав до тих хлопців, які читали "Інтернаціоналізм чи русифікація?" Івана Дзюби. А відповідна служба намагалася всіх виловити, хто знайомий з цією працею. Вимагали, щоб я назвав людей, з якими спілкувався. Вони не питали, кому я давав читати роботу, казали, щоб назвав усіх, з ким спілкувався взагалі. Куди було діватися? Але ж кількох людей, яким я справді давав читати, я не назвав. Бо якби знайшли хоч один факт, хоч одну людину, якій я давав роботу, тоді було б все.

– **Але "вони" знали, що ти цю роботу читав?**

– Знали. Сказав їм про це мій однокурсник Василь Овсієнко, якого вони взяли...

– **То Овсієнко твій однокурсник?**

– Мій однокурсник і ще й приятель. На весіллі навіть в мене був... Так Василь розказав їм усе: кому і що він давав. Усіх людей назвав, і їх всіх тягали, і шкоди їм багато завдали. Хоча Василь зараз каже, що він нікому не нашкодів. А це не так. Тому що той, хто мав гарно йти по службі, був зупинений. Зупинили й мене.

З інтерв'ю з Василем ОВСІЄНКОМ для Харківської правозахисної групи, яке в кінці березня 1997 року взяв Борис Захаров. З доповненнями в лютому 2004 року. Опубліковано: Овсієнко Василь. Світло людей: Мемуари та публіцистика. У 2 кн. Кн. I / Упорядкував автор; Худож. оформлювач Б. Є. Захаров. – Харків: Харківська правозахисна група; К.: Смолоскип, 2005. – С. 6-128:

"...На щастя, 1967 року мені вдалося вступити на українську філологію Київського університету. Тут я познайомився зі здібними молодими людьми, у студентському колі велися критичні щодо дійсності розмови. Бути українським філологом, ба, просто українцем у Києві – це означало постійно перебувати в стані конфронтації з оточенням. "Ты из Западной? Из Закарпатья? Колхозник! А я не понимаю!"

Да говори ты на человеческом языке!". Вперше їдемо з однокурсником Йосипом Федасом на вечір у Спільку письменників. Вийшли з метро, питаємо перехожого "коренного киевлянина", де Спілька письменників. "Спелка письменников? Это на Короленко, 33". Тобто там, де КГБ..."

"...Розповсюджувати самвидав я почав зі щоденника Василя Симоненка, ще десь під кінець 1967 року, а з 1968 року – то вже на всю силу, починаючи з праці Івана Дзюби. Давав читати буквально десяткам людей. Певно, що практично всі студенти, як і я, були комсомольці, а дехто навіть члени КПРС. Були й набагато старші за мене люди, і викладачі. У себе на батьківщині я давав його працівникам районної газети Анатолію Борисовичу Пилипенку та Марії Гордієнко, родичам. Розповсюдження самвидаву я ставив серед своїх справ на перше місце. У моєму портфелі завжди щось було, і це знав мій найближчий друг Йосип Федас (родом з Рівненщини). Ми були в одній групі і років три жили в одній кімнаті. Коли я виходив з аудиторії, Йосип тримав мого портфеля в полі зору, щоб до нього випадково хтось не заглянув. На IV-V курсах ми жили в 60-й кімнаті. Це Йосип, Юрко, Іван Бондаренко з Полтавщини, першокурсник Михайло Якубівський з Житомирщини. Це вже було вивірене коло. Дотепник Юрко взяв напрокат друкарську машинку і заснував кімнатну газету "Satur venter" ("Порожнє пузо" латинню), потім "Futurum secundum" ("Майбутній передминулий час"). Трохи й я був до того причетний: ми писали колективний роман про Івана Бондаренка. Іван надавався як прообраз: з ним траплялося безліч кумедних історій. Він старший за нас років на 6. Шість разів вступав до КДУ, і таки вступив. Він був горбатий: мав у ранньому дитинстві якусь хворобу, а мати-вдова не мала його за що лікувати. "Приходили збирачі податків, то мати кинула мене їм під ноги: "Нате з'їжте його!". А я лажу по долівці та реву..." – розповідав Іван. Він без мого дозволу дав першокурсникові Михайлові Якубівському працю Івана Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?" – і це мало для хлопця тяжкі наслідки. Та про це трохи далі.

За час мого навчання кількох колег було виключено за найменші доторки до самвидаву. Одним з перших "вилетів" Микола Рачук – услід за Миколою Воробйовим. Славка Чернилевського "вижили" через військову кафедру. Надю Кир'ян виключили. Галі Паламарчук улаштували судилице у вигляді комсомольських зборів – ми насилу її відстояли. Ми

тяжко переживали історію з "Собором" Олеся Гончара, загибель Алли Горської, ув'язнення Валентина Мороза..."

"...Оскільки в цьому інтерв'ю йдеться про становлення мене як особистості, то знову ж таки мушу сказати, що ця драматична суспільна подія співпала з моєю особистою драмою: друга дівчина, яка несподівано явилася мені на четвертім курсі, теж зігнорувала мене. Це банальна в цім недосконалім світі історія і її не годиться виносити на люди, але без цього моменту важко буде пояснити мою подальшу поведінку..."

... У моїй драмі, безперечно, головну роль грав особистісний момент. Що тут особливого: мені теж деякі дівчата не подобалися і я їх уникав, то й я комусь не приготився. Треба це пережити і сподіватися іншої. Але цій дівчині я давав читати самвидав і не приховував, яка може бути моя перспектива. Вона бачила, що я трохи не від світу сього, що в моїй поведінці переважають не особистісні, а громадянські мотиви. Вона ж, кажучи словами Ліни Костенко, ходила ногами по землі, то, мабуть, вирішила, що з таким ліпше всерйоз не зв'язуватися. Тим паче, що за мною не було ніяких матеріяльних активів, окрім майбутнього диплома та голого ентузіазму: жив я, можна сказати, впроголодь. Як це Довженків батько казав, щоб не називати себе бідним? "Мої статки мені не дозволяють". Мої статки теж мені мало що дозволяли..."

...Йосип і Юрко бачили, що я надто переживаю свою драму, пробували мене переконати, що "клин клином вибивають", але це на мене мало впливало, хоча до науки інтерес не пропав, а, здавалося, я став ще запеклішим. Тоді мої друзі охололи до мене. Дерев'яним голосом я повідомив їм про арешти і сказав, що вони можуть зачепити й нас. А Йосип уже кандидат у члени КППС. Волинякові, батько якого підписав заяву до колгоспу, лише коли йому затисли пальці дверима, зважитися на вступ до КППС було нелегко, але дуже вже хотілося до аспірантури, бо ж мав хист до фольклористичної науки. З цього приводу я сказав Йосипові майже ленінськими словами: "Якщо події розвиватимуться далі в цьому напрямку, то ми з тобою опинимося по різні боки барикад". Певно, що такі одкровення не зміцнюють дружби. Але тим часом складаємо зимову сесію, пишемо дипломні роботи, влаштовуємо останній дзвоник, проводимо засідання Літературної студії імені Василя Чумака, де Юрко Скачок головує, а я редагую газету "Вир"...

"... *Набрався я тоді гріхів, як овечка реп'яхів – на всю решту життя... І якщо шукати глузду в покаранні, яке я сумлінно відбув, то це я тринадцять з половиною років покутував саме ці гріхи. І ще, може, покутуватиму їх мільйон років у чистилищі. Так що нехай пан Президент, нинішній і майбутні, знають, що на "Героя України" я не претендую. Бо я не герой. Бо потроху-потроху вичавлював із мене Цімох імена моїх друзів, яким я давав читати самвидав: Йосип Федас, Юрко Скачок, Петро Ромко, Микола Глуценко, Фаїна Форкун, Анатолій Пилипенко... А декого слідчі так шантажували і дурили на допитах, що вони самі зізнавалися..."*

"...*Досі мені гірко, що через мою нетвердість постраждали мої друзі. Виключили з університету Фаїну Форкун, Івана Гайдука, Йосипа Крука, Михайла Якубівського. Звільнили з роботи Феодосія Марковича Слюсаренка. Зазнали переслідувань Петро Ромко, Василь Скуратівський. Та кожен, кого викликали на допит – потерпілий. Особливо ж тяжко довелося Михайлові Якубівському, з яким я рік мешкав в одній кімнаті гуртожитку і він прочитав працю Івана Дзюби "Інтернаціоналізм чи русифікація?" ...*

Йосип Крук, згадуваний Василем Овсієнком, – теж михалинець. І навчався в тій же Балашівській середній школі на рік пізніше за мене. Як і Йосип Федас, активно писав до районної газети, друкувався. Услід за своїм старшим односельцем пішов на навчання в Київський університет ім. Т. Г. Шевченка. Правда, як бачимо зі спогадів В. Овсієнка, закінчити його йому не вдалося.

Коли спілкування наше з Йосипом Федасом відновилося, я запитував його про Крука і чув у відповідь, що той вчителює десь на Дніпропетровщині.

А років декілька тому постукався до мене в редакційний кабінет літній чоловік, назвався вчителем російської мови з Січеславщини, але родове коріння його у Михаліні, а тепер і сам збирається переселятися сюди в батьківську хату... А завітав він у редакцію з пропозицією надрукувати його матеріал, правда, не впевнений, чи візьметься за це редакція... Впізнати в цьому поважному чоловікові задержаного хлопчика з тих далеких шкільних літ, я, звісно ж, не зміг, але, співставивши, що сам пам'ятав-знав про нього, і що

розповідав гість, виснував, що це таки він, Йосип Крук. І запитав про те. "Так, я Крук, – відповів співбесідник, – але не той, що в небі літає, а той, яким воду з криниці дістають". Я нагадав йому, як він мене колись, говорячи теперішнім молодіжним сленгом, "взув". Звичайно, тієї історії він не пригадав, однак в моїй пам'яті вона залишилася назавжди. А сталося ось що. У районній газеті прочитав я вірша, під яким був підпис дописувача до газети з одного зарічанського села. Той вірш видався мені знайомим. Коли уточнив, то справді виявив, що він належить перу доволі відомого автора. От довкола цього я й став мудрувати: не інакше у Н. проявилися провидницькі здібності популярного на той час Вольфа Месінга і, прочитавши на відстані, що думає відомий поет, відтворив те на папері та й надрукував у районці.... Того свого листа я відправив у редакцію газети. Надрукований він, звичайно, не був, але в розмові з Йосипом Круком похвалювався, що надіслав у газету фейлетон. Йосип уточнив: "Репліку?". "Ні, – заперечив я, – фейлетон!". Згодом я таки зрозумів, що він був правий, що була то все-таки (мала бути!) репліка. І от аж тепер випала нагода визнати свою неправоту.

Так відновилося наше знайомство. Вряди-годи він став заходити до редакції, щось пропонувати до друку. Як запропонував надрукувати і ось це поминальне слово:

"ПАМ'ЯТІ ДРУГА

*Дорогі михайлинці, чи михайлинці, як відстоював ще в юні роки
Йосип Юхимович ФЕДАС...*

Світла і добра душа, вчений ум, кандидат філологічних наук, фольклорист-дослідник української пісні й народного характеру. Викладач української літератури в Київському університеті ім. Т. Г. Шевченка, працівник музею народного побуту й архітектури України, залюблений в слово рідне, інтелігент пішов від нас напередодні Нового року. Він не збирався туди – у свій вихідний (четвер, 26 грудня) він ішов до головної бібліотеки нашої держави, де його любили й берегли, як свого і рідного... Книжки, відібрані для нього (цілий стос), чекають на нього... Він любив людей і вповідав їм свою душу, як останній біль... Він світився любов'ю до свого рідного села і казав: "Я найкраще відпочиваю у Михайлині..."

Його друг і брат Йосип КРУК".

Надрукували ми і той його перший матеріал, з яким він несміливо (а як зустрінуть у незнайомій редакції його писання? На Січеславщині, де пропрацював усе життя, навіть в роки незалежності не дуже-то схвально ставилися у виданнях до матеріалів подібної тематики) прийшов до редакції.

Гадаю, для характеристики обох Йосипів і їхнього ставлення до проблем нашого відродження він досить промовистий, а тому доречним буде подати його в цьому нарисі без якихось скорочень. Хоча б для того, щоб зберігся не лише в газеті-одноденці, бо він того вартий:

"... Й УКРАЇНА НАША РОЗКВІТНЕ

Шановна редакціє!

Пропоную Вашій увазі матеріал з двох взаємозалежних, взаємообумовлених частин. Роки великого душевного болю сконцентрувалися в ньому. Довго не хотілося казати, бо те нелегко сприйметься, але треба, щоб нарешті істина, навіть якщо вона гірка чи їдка, стала не надокучливою, а статичною, своєю і, може, з часом солодшою, приємнішою.

ПРИЧИНИ – НАСЛІДОК

Почати йти до себе – то є найважче, бо усвідомлений гріх ліпше неусвідомленого: над усвідомленим душа таки колись почне працювати і матиме з того згодом утіху...

А поки що українці, нині суцї в Україні, переживають становлення своєї національної душі, і стан цей віддзеркалений в нашій слові: нас іще фактично не існує і ми вже є водночас. Ми так і зафіксуємо свою з'яву – непомітно, як день народження з ночі. Спішити не треба – встигнемо. Собор, школу, власний дім, як і свою державу, будують раз та гаразд. Однак дечого, що всоталося в нас, треба позбутись прямо в дорозі. Наприклад, наші сімейні принципи "Моя хата скраю", "Нехай буде гречка", перекинуті на суспільний ґрунт, нікуди не годяться, бо ото і маємо нині чи не дев'ять з десяти вибраних – не вибраних якраз отими тихими мовчунами (залагоджувальниками), бо їм все'дно, або і так зійде.

Це по-перше. А по-друге, в черзі народжені, колгоспом вирощені ("все вокруг колхозное – все вокруг мое"), єдиною і всеспрямовуючою силою (комуністичною партією) суспільства виховані, в якому щодня і

щомиті вихолощувалось первісне, віще значення найпосутніших і найпотужніших понять типу "розум, честь і совість, правда і праведність", ми так і не можемо дійти до висновку, де причина, а де наслідок того жалюгідного, зовсім не жалю гідного становища, в якому перебуваємо нині.

По-третє, чи багато з нас таких, шістдесятилітніх, зможе інакше, відповідальніше висловити це недавно так часто (здебільшого помпезно) експлуатовану думку про те, що хтось там прожив би це раз так само своє життя, якби це було можливим? Чи пішов би він назад тією ж дорогою, не боячись докорів сумління чи покарання за те, що когось туди йдучи свідомо обікрав, обдурич, оббрехав, ошукав?!

І якщо не прийшло усвідомлення провини кожного за всіх, це не зменшує вини, але поглиблює її. Отже...

МОЛИТВА ЛЮБОВІ*

"А раба непотрібного вкиньте до зовнішньої темряви –
буде там плач і скрегіт зубів".
(Євангеліє від Св. Матвія, 25).

Прагне один розтопити грубку – не горить... Тяга нема.
(Тяга – це національна свідомість).
Раніш не було ніяк, а стало ще гірше.
(З народних висловів).

Дай, Боже, хисту наповнювати кожен день і слово ім'ям Твоїм! Захисти нас від самих себе, напоум нарешті почати йти не до Америки, Європи чи Росії, а до себе, українців: великодушних і благородних, делікатних і дотепних, заповзятливих, завзятих і умілих. Освяти нас благодаттю і миром, і чином, достойним нашого народу**.

Посилай нам тільки вчинки хороші. Але борони від лукавства в намірах злих, зла ж-бо розлито у нашому краї стільки, що вже не вистачає сили боротися з ним добром і любов'ю.

Дай, Боже, пам'яті й розуму-глузду карати зло в собі. Карати зло в братові чи другові має право лиш той, хто більше карається за того, в кому він карає зло. Добра не буде, поки не буде покаране зло.

Побережи, Боже, українців (тих, кого нині є заледве один на дев'ять хохлів***), дай, Боже, наснаги не терпіти примусу кривдного, приблизності, що постійно відсуває нас від самоідентичності. Вистав на показ притворство огидне, підлабузництво підле, пустку, порожнечу і

пустощі безпідставні, огороди від прохань і позики, допоможи повернути позичене, утвердь в душах українців потребу праці щоденної зарди себе і Вкраїни. Влаштуй порядок, в Книзі Твоїй поставлений. Всели в людей порядність, щоб стид не розмазувався, а совість щоб їла. Понови правду, що праведністю загубленого світиться.

Навчи найкоштовнішого, що в ціні може перебувати, множачись швидко й надовго, – лаштувати стосунки. Бо поки що є не українці, а українець і українець. А були б вони разом і стояли за одне – то це число стало безмірно більшим і сильнішим. Нехитра штука – обходитись одне без одного на такій вимореній і колись густо, як травою, заселеній території. Набагато почесніше й мудріше – повернути собі те, що, будучи народом гордим і самодостатнім, ми зміли раніше: потребувати одне одного, караючи в кожному злочинстві, протидіючи злу як посяганню на своє сумління і честь, бо лише в українцях і патріотах нашої землі – порятунок України, а хохли (вслухайтеся і почувте: саме слово це звучить як принизливе прізвисько, дане за колись проявлену слабкодушність) несуть їй погубу.

Прости мені, Господи, і почув мене, Боже! Адже земля, що так щиро і щедро дана нам Тобою спредвіку, опаскуджена нині, як після програшного побоїща, тими самими хохлами. Вони ж-бо ніколи не винні, вони не відповідають ні за минуле, ні за майбутнє. Та вони й не годні, не гідні ні раювати, ні панувати на нашій святій, нами змногогрішеній і незахищеній землі, бо щомиті так і норовлять як не закопати одне одного привселюдно, то утопити в ложці води наодинці! Почуй їх, Господи, і прости їм, Боже, їхню малість і погань.

Допоможи, Боже, дійти до тями і збагнути, що всі злидні, розрухи, голоди і мори, війни й злочиння – від злого духу, що затишно засів у душах багатьох.

Прости нас, Господи, і почув нас, Боже! Захисти і допоможи нам бути!

Отже, будьмо! Будьмо вже зараз, не відкладаймо цього, щоб устигнути стати собою. Свого часу відлучені від віри, повернімо собі віру в себе вже зараз, і ми тоді повеселіємо, пощасливішаємо, й Україна наша рідна, найкраща у світі держава, розквітне.

Примітки:

* Любов – дія або почуття, помножені на розуміння й відповідальність.

** Народ – люди, об'єднані спільною ідеєю***.

*** *Ідея – душа, дух народу, що матеріалізується в мові, любові, вірі, звичаях.*

**** *Хохли – кимось придумане прізвисько для не об'єднаних ні мовою, ні вірою, ні звичаями людей, котрі мешкають на території України.*

Йосип Крук, вчитель (пенсіонер) російської мови і літератури.

Р.С. З 80-х років минулого століття мешкав на Січеславщині. Але завжди знав, що повернеться додому, що і почав здійснювати уже цього літа, аби встигнути...облаштувати батьків двір.

З повагою і вдячністю Й. Крук, с. Михалин".

"Надслучанський вісник", 12 серпня 2001 року.

У зацитованому інтерв'ю Василь Овсієнко признається:

"Я зовсім не хотів "боротися", але в мене просто не було вибору: в СССР жити українцем уже не було як. І зараз тяжко жити українцем. Треба постійно виборювати це право, і не лише для себе, а й для "своїх по роду". Стус казав: "Це вже доля, а долі не обирають. Отож її приймають – яка вона вже не є. А коли не приймають, тоді вона силоміць обирає нас". Я хоч поки що цілу голову ношу на плечах у цій борні, яка ще триває, і навіть маю можливість утвержувати свою правду в суспільстві. А найкращі з нас полягли..."

Долі так забалося, щоб Йосипові Федасу простелився інший, аніж його університетським друзям, шлях. Але хто візьметься стверджувати, що він був менш потрібний Україні? Хтось же мав плекати, підтримувати національну пам'ять, щоб благодатна земля не перетворилася на винародовлену пустелю.

Отож послухаймо далі мого співбесідника:

– Прошло півтора року навчання в аспірантурі, а тему все міняють. Кажу до свого керівника: "Коли так, то я залишаю аспірантуру, і знаю, що напишу в заяві. Напишу: "Прошу відрахувати мене з аспірантури як непридатного до наукової роботи". "Йосипе Юхимовичу, заспокойтеся. Вам треба вчитися" – на те мій керівник. "Я майже два роки працюю, в мене гори карточок написано, а теми немає. Як же вчитися?". На той час я хотів займатися класичним фольклором, над яким працюю зараз. Але тоді якраз з'явився термін "радянський народ" і вони мені втелючили тему "Багатонаціональний радянський

фольклор". Кажу до Олексія Івановича: "Я не знаю, що з цією темою робити". А він: "І я не знаю, як напишете, так і захиститесь".

Те писання і той захист були для мене настільки тяжкими, що після того я взагалі кілька років працювати продуктивно не міг. Вийшов із засідання вченої ради, а земля хитається. Кажу своєму товаришеві: "Степане, а чому земля хитається?" Каже: "Ти жартуєш? Вона не хитається".

– А як ти думаєш зараз, керівник свідомо змінював тему, чи його змушували це робити?

– Думаю, що він таким чином намагався рятувати мене. Бо якби він справді хотів "їх" послухати, то міг просто викинути мене з аспірантури і все. Завдяки йому я і залишився в науці.

Але справа в тому, що і "їм" було не дуже просто з ним справитися. Фронтвик, комуніст, майор і дуже твердий як чоловік. Єдиний такого рівня фольклорист в Україні...

– Це ж його "Словник українських псевдонімів"...

– За нього йому теж всипали. У "Словнику" були згадані такі люди, такі персоналії, які не можна було згадувати...

Справді, вихід у 1969 році у видавництві "Наукова думка" "Словника українських псевдонімів та криптонімів (XVI – XX ст.)", укладеного О. І. Деєм, викликав у багатьох подив: як цензура допустила його до друку?

Ще дивнішим стало те, що він, здається, не потрапив у список видань, які належало вилучити з бібліотек та книгарень, що часто практикувалося в ті часи.

23 травня 1969 року придбав у Рівному (як засвідчує напис на титульній сторінці) той словник і я. Не скажу, що вперше в друкованому виданні – у памфлетах ще й як розпинали його!, – але вперше без негативного контексту натрапив у словнику на свого земляка, організатора "Поліської Січі" Тараса Боровця, він же Тарас Бульба. Подібних діячів української історії, культури, навіть згадувати яких тоді не дозволялося, подибуємо у Словнику не десятки, а сотні. Уже за це повернення їх із небуття можна щиро подякувати авторові видання.

До речі, збираючи матеріал до цього нариса, на одному з інтернет-форумів, де уміщена біографія О. І. Дея, натрапив на такий от запис від 25.02.2010 року:

"Шановні панове,

можу лише подякувати за те, що не забули мого батька, чий внесок у збереження української культурної спадщини є справді великим. За активної участі Дея було заплановано п'ятдесяти томну академічну збірку українського фольклору; близько 25 томів було видано, а потім, після смерті батька та із початком суспільних потрясінь 90-х, уся ця робота зійшла нанівець.

Батьком було підготовано та видано цикл збірок "Українські народні пісні у записах класиків" – Франка, Українки, Гоголя, багатьох інших.

Повна бібліографія складає понад 300 позицій.

Певно, інформацію про діяльність Дея міг би надати теперішній зав. відділом фольклористики Інституту ім. Рильського М. К. Дмитренко, батьків учень та наступник.

Не коментуватиму контекст, у якому згадується батькове ім'я, та смайлики у тексті. Хто розуміє, в які часи писалися дослідження про ще не знищену народну творчість, той сам зможе критично відділити фактаж від необхідного його обрамлення. Упевнений в одному – зібрані, впорядковані та видані батьком матеріали набагато переважають усе ідеологічне лушпиння, в яке вони неминуче мали бути загорнуті.

Із повагою,

Володимир Дей.

Як творилося те "лушпиння", добре відчув на собі і його аспірант Йосип Федас.

Спостерігаючи за долею Йосипа, за долею ще одного нашого земляка, відомого тепер українського письменника Андрія Кондратюка, спілкуючись з іншими культурологами, які постраждали від тогочасної системи, читаючи їх спогади, услід за ними приходжу до висновку, що нерідко та система сама собі виховувала опонентів. Людина, яка нетрадиційно мислила, прагнула пізнати історію свого народу, його звичаї, потрапляла під нагляд відповідних органів, з нею проводилася "профілактична робота", а коли не "бралася за розум" – піддавалася більш жорстким каральним заходам. І коли раніше вона нічого не мала проти існуючого ладу, наївно гадаючи, що його можна удосконалити, то тепер наочно впевнювалася в помилковості цих переконань, поступово ставала його осмисленим, ідейним супротивником.

Ілюстрацією до цього висновку може стати уривок з переднього слова Андрія Кондратюка до другого, неспотвореного видання його роману:

"Дорога до матері" – мій перший роман, написаний у 1966–1967 рр. Як часто перший твір є найдорожчим для літератора, бо, як правило, несе у собі молоду мрію автора.

На жаль, роман вчасно не був виданий, але став призвідником поруйнації молодої мрії, спричинився до великих страждань, гоніння і багатолітнього відлучення автора від офіційного літературного процесу. Через мою зболену свідомість проте ще переходили інші романні сюжети, які ніколи не стали книгами.

Під назвою "Важке прозріння" роман зі скороченням і редагуванням засвітився тільки 1990 року. І сказав тоді хтось на потужній хвилі пульсування колись засекреченої інформації: "За віщо ж і було так тяжко карати. Адже тут чогось такого крамольного ніби й нема".

Нічого крамольного, як на нас сьогоднішніх, не було і в тому, чому прагнув присвятити себе Йосип Федас. Але наївного романтика, яким постає хлопець із поданої вище газетної замітки "Подивися навкруг, дівчино", що пафосно вірить у проголошуване з високих трибун, сувора реальність змушує по-іншому поглянути на довколишність, на оточуюче його суспільне життя. І гіркий досвід друзів і свій власний спонукає, наскільки це можливо, до зодягання справжніх своїх устремлінь в "ідеологічне лушпиння".

Кому не судилося потрапити в подібну ситуацію, легко сьогодні осуджувати за те "лушпиння"! А задуматися б, може, так чинячи, Олексій Дей, Йосип Федас і їм подібні оберігали, не давали загинути найдорожчому, що є в народі, – його душі, яка жила, пульсувала в фольклорних набутках?

Але повернемося до моєї розмови з Йосипом:

– А що це за історія сталася із "Застольними піснями"?

– Це в мене була тема курсової роботи. Галина Кіндратівна Сидоренко каже: "Йосипе, у вас зібраний багатий матеріал, чому б вам не видати збірничок? Але якби ви були поетом, то видали б збірку просто самі, під своїм прізвищем. А фольклорний збірник – це вже вважається наукою, то вам потрібно запросити у співавтори якогось

відомого фольклориста". Так я й зробив, запросив у співпрацю доктора наук Галину Семенівну Сухобрус.

Коли книжка була вже в друкарні, а дівчата з друкарні хотіли отримати премію і чимшвидше завершували роботу над нею, вийшла одна із чергових постанов партії про боротьбу з пияцтвом. Хтось "стуконув" у газету "Друг читача" про цю книжку, а там працював ще один мій однокурсник, назвемо його Володимиром, тепер він один з керівників поважної наукової установи, і от він під псевдонімом друкує критичний матеріал, мовляв, партія бореться з пияцтвом, а тут знайшлися люди, які пропагують його...

І книжку пускають під ніж. Правда, в бібліотеці ім. В. Вернадського вона є, є один примірник і в мене – редактор дала, але застерегла, щоб нікому не показував.

Завдяки племінниці Й. Федаса Тетяні, яка нині працює в бібліотеці ім. В. Вернадського, маю ксерокопію вступного слова укладачів збірника:

"ЗАСТОЛЬНІ ПІСНІ

Серед численних фольклорних жанрів української пісенності велику групу становлять застольні пісні. Це – короткі куплети або співанки, що виконуються за святковим столом у колі рідних та знайомих і мають на меті розважити присутніх, розсмішити, спонукати до веселої товариської бесіди, дотепних жартів, запросити до танцю.

Звертання до чарки, до вина, запросини випити за здоров'я, вишанувати присутніх не мають нічого спільного з культом горілки й гультяйства, а самі пісні не треба змішувати з так званими п'яницькими. Під такою назвою в старих збірниках друкувалися сатиричні пісні про п'яницю і пияцтво. Назва невдала, бо пісні ті ніколи не були витвором п'яних гульвіс. Народ глузував із п'яниць і ледарів, із тих, хто вештався по шинках, а до роботи був незугарний. В них засуджувалося пияцтво як соціальне і побутове зло. Радянські вчені відмовилися від назви "п'яницькі пісні", віднісши такі твори до жартівливих, найчастіше – сатиричних. Від них суттєво відрізняються пісні застольні, в яких із гумором та іронією звертаються до чарки як символу святкового столу, здоровлять присутніх, висловлюють побажання, кепкують, обмінюються жартами.

Весела гостинність, щире припрошування і величання гостей становлять зміст цих пісень. Вони відволікають від надмірного захоплення випивкою. Про смак горілки співають з перебільшенням, для веселоців, але дбають про те, щоб зберегти певну рівновагу поведінки.

Тексти застольних пісень можна поділити на здоровчі пісні та куплети, що є уривками, фрагментами пісень інших жанрів – весільних, жартівливих, обрядових, тих самих здоровчих, – і виконуються принагідно, "до чарки".

Здоровчі пісні, або "вівати", як їх називають на Хмельниччині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, де вони широко побутують (від латинського *vivat*, що означає "хай живе"), супроводять товариську бесіду й частування за святковим столом, за яким збираються гості з нагоди традиційних річних свят або пам'ятної родинної події – народження дитини, одруження, проводів у армію тощо. Крім прямого призначення – створювати хороший настрій, вихвалити учасників бенкету, хазяїв та всіх присутніх, викликати сміх і радість, – в таких пісеньках наявні мотиви кохання, господарських турбот, роздуми про життя, інколи – елементи соціальні:

Чи я бідна, чи багата,
Буду си старати,
Буду свою родиночку
За гостей приймати.

Трапляються контаміновані зразки, складені з різних, але близьких за змістом і мелодією уривків, як, наприклад, поширена пісня "Ой випила, вихилила".

Веселі застольні куплети – це уривки різних пісень, що стали самостійною одиницею пісенної творчості. Оскільки вони виявилися придатними для тієї ж мети, що й здоровчі пісні, їх виконують, відокремивши від основного тексту пісні, хоча б здоровчої весільної або жартівливої побутової:

І п'ять будем,
І гулять будем,
А смерть прийде –
Помирать будем.

І вівати, і куплети припрошують до столу, бажують здоров'я, славлять присутніх, особливо молодих на весіллі.

На відміну від сатиричних пісень, в яких наявні мотиви смутку, жалю, нарікання на згубну силу горілки, в застольних піснях переважає настрої життєствердження, що виник на ґрунті народного оптимізму. Для створення безжурного настрою служать у застольних піснях художні засоби: гіперболи, епітети, зменшувальні пестливі форми, колоритні порівняння, уособлення. Чара в застольних піснях "кришталева", медок "солоденький", а вино "дорогеє".

Людська щирість, щедрість і гостинність створюють основний пафос застольних пісень. За побудовою застольні пісні являють собою монолог жартівника або діалог двох дотепників. Зрідка зустрічаються комбіновані форми. Діалог допомагає реалістично відтворити внутрішній стан людини, зіставити контрастні характери й думки. У застольних піснях порівняно виразно вимальовуються обставини моменту, але майже зовсім відсутній місцевий колорит, такий помітний у творах інших фольклорних жанрів. Тому по всій Україні поширені близькі ідейним змістом, мотивами і художньою формою тексти застольних пісень, лише західноукраїнські вівати й коломийкові куплети засвідчують своє місцеве походження дещо діалектним фонетичним і лексичним забарвленням.

Застольні пісні відображають здорові моральні засади життя народу, вони є витвором його невичерпного гумору, виразом духовної щедрості.

Г. Сидоренко, Й. Федас.

Як бачимо, немає тут того, про що з таким осудом писав автор "Друга читача".

Та продовжу цитування свого ж інтерв'ю:

– І як же працювалося після всього цього?

– Будучи ще студентом, я видав лічилки "Дзюбанець-Воронець", "Застольні пісні", "Колискові пісні". А коли потрапив "під ковпак", це був 72 рік, відомі всім часи, то наступну книжку зміг видати лише у 87 році.

– "Український вертеп"?

– Так, "Український народний вертеп (у дослідженнях ХІХ – ХХ ст.)". Просто заважали працювати. Що за життя було – не розказати. Втручалися будь-куди, в усе. Навіть до родини, до знайомих. Бо знали мої погляди. Мене оточували люди, які самі не працювали і робили все, щоб і я не працював, хоча знали, що наука – це моє життя. Вживали фактично з наукового процесу до 91 року. Відтоді всі перепони зникли, але втрачено час, життя. Взагалі, я тепер мав би краще працювати, ніж у молоді роки. Тому що фольклорист має збагатитися народною мудрістю, треба, щоб людина щось побачила, збагнула, і я працюю зараз з величезним задоволенням. Мене зупиняє лише стан здоров'я, тому що умудрився перенести два інсульти. То зараз мушу бути обережним.

– Йосипе Юхимовичу, здається, що сьогодні у фольклористиці все досліджено...

– Ні, там якраз непочатий край роботи!

– Багато що забулося, загинуло, руйнувалася народна пам'ять, носії минушини...

– Не загинуло. Фольклор був і буде. Він буде доти, доки буде народ. Він просто ще недостатньо досліджений.

Повторю услід за сказаним у зацитованому на початку цього нарису некролозі, що сам Йосип Федас зробив величезний внесок у дослідження фольклорної спадщини українського народу. В різноманітних наукових виданнях можна натрапити на десятки його публікацій. Або достатньо задати для котроїсь із пошукових систем інтернету це прізвище, як отримаємо цілу низку назв публікацій, посилань на його участь у всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Здебільшого вони стосуються різних аспектів становлення і розвитку українського вертепу. Тому-то бодай яке українське чи зарубіжне дослідження на цю тему не обходиться без посилання на Й. Федаса.

Отож, якби вагомість науковців у царині фольклористики визначалася в Україні за прийнятою у світі мірою значущості наукової роботи вченого – індексом цитування (величина індексу цитування визначається кількістю посилань на публікацію або прізвище автора в інших джерелах, найперш, у авторитетних академічних виданнях), то б його ім'я було угорі списку.

Сучасні дослідники ставлять його в один ряд з найвідомішими постатями фольклорознавців. Так, Володимир Савчук у статті "Український вертеп: історія становлення та розвитку" (Вісник Прикарпатського університету. Науковий журнал. – 2008, Вип. 14) зазначає, що "Вертеп був предметом дослідження у багатьох учених та мистецтвознавців, серед яких: І. Франко, В. Всеволодський-Гернгрос, Й. Федас – в історичних працях; В. Перетц, М. Петров, Є. Марковський – у літературних; О. Білецький, М. Гордійчук, Л. Корній, О. Шреєр-Ткаченко та інші – у галузі мистецтвознавства".

А згадуваний трохи вище зав. відділом фольклористики Інституту ім. Рильського Микола Дмитренко у книзі "Українська фольклористика: історія, теорія, практика", виданій у Києві редакцією часопису "Народознавство" в 2001 році, називаючи низку найвідоміших дослідників фольклору дорадянського, радянського і порадянського періодів, згадує і двох наших земляків: Йосипа Федаса та Степана Шевчука.

Цікаво, що Йосипові Федасу вдавалося не лише досліджувати надбання усної народної творчості, а й робити справжні відкриття в цій галузі. Ось цікаве повідомлення, уміщене на одному з інтернет-сайтів:

"На Волині Різдвяні вертепи готують з особливим настроєм: окрім того, що місцеві мешканці усвідомлюють святковість цього дійства, вони ще й чули про те, що вертеп як такий зародився саме в їхньому краї.

Культурознавці, які це стверджують, пов'язують це із першим перекладом Біблії українською мовою на Західній Україні.

Загалом слово "вертеп" має кілька значень – це і печера, потаємне місце, де народився маленький Ісусик, і дерев'яний ящикок, в якому за допомогою дерев'яних ляльок демонструються події з часу його народження. Врешті – решт, це театралізоване дійство про те ж Різдво, коли актори розігрують виставу у вертепному ящикку.

Замислитись над темою походження вертепу як дійства лялькарів різних країн спонукав перший фестиваль Різдвяних вертепів, організований Волинським театром за сприяння міжнародної організації театрів ляльок УНІМА.

Директор місцевого театру Данило Поштарук розповідає, що тоді у 1993 році актори різних країн були надзвичайно здивовані тим, що у вертепах різних країн так багато спільного з українським, а науковці взялись досліджувати і знайшли документальні підтвердження того, що Різдво Христове театралізували саме на історичній Волині, яка тоді охоплювала і Рівненщину.

"Вертеп зародився з релігійних переконань, коли в Острозі переклали Біблію українською мовою. В 16 ст. було декілька культурних центрів, серед них Волинь має першорядне значення. Тоді зародився вертеп. Відомий культурний діяч Іван Огієнко навіть стверджує, що це було поблизу Луцька. Нинішній діяч Йосип Федас звернув увагу на таке явище, що коли була перекладена Біблія, от тоді появився вертеп як тлумачення біблійних подій," – розповів Данило Поштарук.

Волинський лялькар зауважує, що й іноземні науковці погодились із цим: українсько-польський фольклорист Еразм Ізопольський дослідив, що найдавніші відомості про вертеп дійшли з 1562 року, інших свідчень знайдено не було. Серед документальних свідчень волинського походження вертепу – протокол суду над розбійником, який обікрав вертепника.

"Той же Федас натрапив в архіві у Львові на судовий документ: судили розбійника, який забрав гроші в чоловіка, який ніс також вертеп, вертепника. А це вже свідчення".

Оксана Коваленко, для Бі-Бі-Сі, Луцьк

http://www.bbc.co.uk/ukrainian/indepth/story/2007/01/070105_lutsk_vertep.shtml

І знову фрагмент з мого інтерв'ю:

– А як із дослідженням народної творчості в нашому краї?

– Гарно працює в цьому напрямі Степан Іванович Шевчук, директор Інституту мистецтв Рівненського гуманітарного університету. Завдяки йому Рівненщина стала одним із центрів фольклорознавства.

– Йосипе, над чим працюєш зараз?

– Зараз я задіяний у планових темах, робота над якими завершується. Зокрема, колективно створюємо "Історію української фольклористики" та кількатомну "Українську фольклористичну енциклопедію".

Готую видання окремою книжкою біля 50 варіантів думи "Івась Коновченко" з відповідним науковим коментарем.

А взагалі "Українські народні думи" готуються до друку в п'яти томах і я працюю над бібліографією для цього видання.

– Викладацькою роботою теж займаєшся?

– У свій час Галина Кіндратівна Сидоренко говорила: "Йосипе, вам треба було б мати два крила – науку і педагогіку, а ви маєте одне крило – науку. Бо в Академії наук ви всі там обростаєте мохом". І я став одночасно працювати на кафедрі фольклористики Шевченківського університету. І переконався у слушності її поради. Коли я зі студентами – просто оживаю. Маю гарних студентів, дипломників, готових до аспірантури.

– Дякую, Йосипе Юхимовичу, за відверту розмову. Від імені земляків бажаю гарного здоров'я, щоб здійснити творчі задуми.

На жаль, ні гарного здоров'я не додалося, ні реалізації творчих задумів не відбулося. Десь через півроку після нашої розмови, заледве виповнилося йому 60, Йосип Федас без якихось пояснень і вибачень (розповідав, що запросили до кадровика, де повідомили йому про те) був відправлений на пенсію за основним місцем роботи – в Інституті ім. Рильського, а невдовзі змушений був піти і з викладацької роботи. Звичайно, тодішній стан його здоров'я, очевидно, не сприяв високопродуктивній праці, але й те, як повелися з ним колеги, гнітило. До всього ще й сімейні негаразди додавалися... Коли бував у Михаліні, навідувався і в редакцію районки, розповідав, часом пропонував щось до друку.

Ожив, підбадьорився Йосип, як влаштувався на роботу музейним доглядачем Національного музею народної архітектури та побуту України в Пирогово. Хоч для науковця його рівня посада могла видатися принизливою, але він на це не зважав, відчуття затребуваності додавало йому сил, прагнення шукати, досліджувати.

У лютому 2013 року районна газета "Надслучанський вісник" опублікувала його доволі об'ємний відгук на появу в тернопільському видавництві "Підручники і посібники" словника-довідника "Українська фольклористика".

А востаннє завітав Йосип до мене в редакцію газети в листопаді того ж року, за декілька днів до Святого Михайла, і запропонував до

друку свою розвідку "Святий Михаїл: ангел-хранитель Ізраїлю, Київської землі, Галичини і Михалина". Я пошкодував, що чергове число газети вже зверстане, отож до дня Св. Михайла матеріал не встигнемо опублікувати, на що Йосип оптимістично відповів: "Нічого, я не поспішаю, встигнеться...". Він не поспішав і ми теж не поспішали. Свято минуло й справді, думалося: "Встигнеться"! На жаль, не встиглося. Трохи більш як через місяць по тій розмові, наприкінці грудня Йосип Федас несподівано помер. Й прочитати надруковане в одному з січневих чисел газет своє чергове дослідження уже не зміг.

Михалинська рідня привезла його з Києва додому і знайшов він свій останній прихисток на сільському кладовищі, неподалік від Святомихайлівської церкви, про яку в тому матеріалі писав:

"У моєму рідному Михалині прихожани збудували (і повністю оплатили) православну церкву Святого Архістратиґа Михаїла. Я теж допомагав батьку Юхиму і дядьку Данилу возити колодки з лісу (у дядька Данила була пара коней, а батько і тесав колодки). Храм у селі Михалин відкрили на Михаїла: 21 листопада.

18 вересня 2013 року Владика вітав прихожан з ювілеєм: 20 років правиться в церкві Святого Архістратиґа Михаїла.

Та й назва мого села пов'язана з іменем Святого Михаїла: перші жителі з'явилися восени десь 400 років тому. В Україні з'явилося ще одне село: Михайлин. Село народилося на Михаїла: 21 листопада".

Село, до якого, за свідченням Йосипа Крука і рідних, світився любов'ю науковець, якому в столиці не дали по-справжньому розправити крила.

Як тобі тепер літається в небесах, наш незабутній друже?

І, на завершення, спогад Йосипової сестри Ганни Циганчук, записаний березнівським журналістом Павлом Рачком до першої річниці з дня смерті земляка-науковця:

– Росли ми у звичайній працюючій селянській родині. Наш батько, Юхим Пилипович, був ветераном та інвалідом війни і все життя прожив з осколком у носі, але, незважаючи на це, чесно трудився в місцевому колгоспі будівельником, а мати, Софія Андріївна, працювала в ланці, доки їй дозволяло здоров'я. Батьки щиро дбали про нас, п'ятьох синів і дочок, а це було так нелегко у повоєнні роки. Крім роботи в

колгоспі, де заробітки були мізерні, старалися вести й своє домашнє господарство – тримали худобу, поросят, курей, а ще збирали дари навколишніх лісів – ягоди та гриби.

І ми, тоді ще школярі, привчалися до щоденної селянської праці. Пам'ятаю, як, бувало, малим дівчам піду до лісу та наберу коробочку чорниць, то батько пішки ніс їх в Березне на базар. Там продавав, щоб торгувати якісь гроші для дому, а мені ж у нагороду купляв таку бажану і смачну булочку.

Ми всі допомагали батькам: косили в лісі сіно для худоби, ходили за матір на роботу, обробляли власні грядки.

Йосип завжди охоче працював разом з усіма, а ще просив у матері, щоб вона йому визначила роботу, яку він міг виконати після занять у школі – чи то рубать дрова, чи сапати або копати картоплю, чи ще щось інше.

Йосип був серед нас найспокійнішим і найрозражливішим, він добре вчився і був у всьому прикладом. Ще в шкільні роки хлопець цікавився місцевими народними обрядами, поліськими піснями і традиціями. Тому після закінчення школи якийсь час завідував Михалинським сільським клубом.

Він дуже хотів вивчитись у вузі і був наполегливим у цьому. Хоча йому було важко пройти через тогочасні "фільтри". Йосип три рази вступав на факультет журналістики Львівського університету. І з незрозумілих причин туди не пройшов. Він просив, щоб показали його екзаменаційну роботу, щоб пересвідчитись, чому її низько оцінили. Але йому відмовили в цьому.

Та брат не розчарувався і продовжував далі йти до своєї мети. Так само тричі вступав у Київський університет. Там його перевіряли, чи батьки не були замішані в чомусь, словом, мордували морально... Дійшло до того, що Йосип почав вимагати, щоб йому віддали документи. І лише тоді його, врешті, прийняли на навчання в університет, в якому він вчився дуже старанно, із задоволенням.

Він завжди казав, що для нього найкращий відпочинок у Михаліні, тут він набирався сили для навчання, а потім наукової роботи. Ми ж гордились тим, що він, хлопець з бідної сім'ї, з поліської глибинки вступив у столичний університет, успішно закінчив його, став кандидатом наук. Під час навчання наша родина, як могла, підтримувала Йосипа, бо ж знала, як нелегко йому прожити на стипендію в Києві.

Щоразу під час приїздів ми йому рихтували клунка з сільською їжею, ще й допомагали грошима. Пам'ятаю, як після свого весілля я

віддала трохи "весільних" грошей, бо знала, що він їх не прогуляє, а використовує для свого прожиття.

Йосип знав і відчував, що моя сім'я його щиро і тепло зустрічає, завжди рада його приїздам. А ще ми дуже добре розуміли один одного як брат і сестра. Була така велика спорідненість наших душ. Щоб братові краще відпочивалося, я йому виділила окрему кімнату, де він міг у тиші і спокої займатися й науковою роботою, опрацьовувати зібрані в селі фольклорні матеріали.

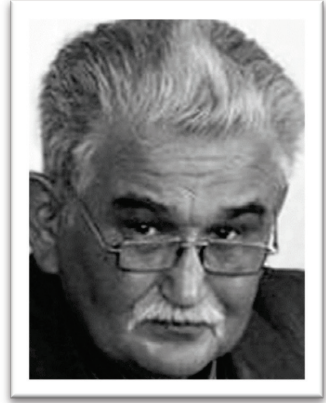
Хочу сказати, що Йосипа дуже поважали наші односельчани, з якими він любив зустрічатися, бесідувати, вислуховувати їхні життєві історії. Він був дуже простим і доступним у спілкуванні, хоча мав високі наукові титули, викладав у відомих українських вузах. Бо ж є такі люди, які, добравшись з села у столицю, високо несуться, зверхньо дивляться на своїх земляків. Брат мій був не таким і на все життя лишився звичайним михалинцем, як він часто стверджував.

Він вмів поговорити на сільських вулицях і з дорослими, і з дітьми. Завжди був готовий, за можливості, словом чи ділом допомогти іншим. За це його зараз згадують шанобливими словами. Користувався Йосип авторитетом в університеті, інституті та музеї, де він чесно і професійно працював.

Хоча братові нелегко доводилося в житті – дехто з начальства недолюбливав його за те, що він любив правду, міг сказати її у вічі та обстоював її у своїй науковій та викладацькій діяльності. Важким випробуванням для Й. Ю. Федаса стали перенесені ним два інсульти.

Ми за нього переживали і підтримували. Мій чоловік тоді казав: "Наш Йосип спокутував за всіх гріхи на цьому світі". Але брат не зважав на життєві труднощі і часто казав: "Мені, Ганю, добре".

Він до останнього працював і мріяв захистити докторську дисертацію, дбав про своїх двох синів... Не забував і про михалинську рідню, зокрема племінників. Моя донька Тетяна відчувала його турботу і піклування під час навчання в Київському Національному університеті ім. Т. Г. Шевченка. А коли вона отримала диплом, то Йосип допоміг їй влаштуватися на роботу в Національну бібліотеку ім. Вернадського і по-родинному опікувався нею. Він був завжди зацікавлений долями й інших племінників, усіх членів нашої великої родини".

Степан Шевчук

ДАВНІЙ ПРИЯТЕЛЬ І СТАРШИЙ НАСТАВНИК

Зі студентських літ приятелюю зі Степаном Івановичем Шевчуком, у свій час завідувачем кафедри українознавства, директором Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, визнаним фольклористом в Україні, заслуженим працівником культури, лауреатом премії ім. Павла Чубинського.

Якось на фуршеті з нагоди енного ювілею обласної письменницької організації мій гарний знайомий, ведучий літературних передач обласного радіо Микола Береза вирішив представити нас одне одному, на що нам залишилося лише добродушно посміятися.

...Коли я селюком прийшов на навчання в інститут, Степан був уже старшокурсником, очолював інститутське студентське наукове товариство, за його підписом маю другу в своєму житті грамоту. Першу отримав за нібито керівництво шкільною виробничою бригадою (були тоді такі у школах): послали в район на зліт керівників виробничих бригад (вибір чомусь упав на мене), а заодно і в списки нагороджених потрапив. Отож була та грамота фількіною.

А от друга, "... за написання наукової роботи "Порівняльні конструкції в повісті Михайла Коцюбинського "Фата Моргана", здобута, як говорять, у поті чола.

Я вивчив теоретичні праці, в яких ішлося, що воно за дивина, оті "порівняльні конструкції", ретельно проаналізував у руслі цих досліджень саму повість... Шкода, що не здогадався тоді залишити собі бодай чорновик. Цікаво було б нині почитати... Але втіху й від

самого написання дослідження і від грамоти й до сьогодні не можу забути. За життя в мене назбиралося, може, з півсотні чи й більше різноманітних нагород від різних структур, але ота грамота – серед найдорожчих.

...До моєї академвідпустки, пов'язаної з хворобою, особливих стосунків у нас зі Степаном, здається, не було. Я приятелював з його однокурсником – літстудійцем Ярославом Мічудою. Саме від Ярослава чув, що вони зі Степаном взялися укласти літопис життя і творчості Ярослава Галана, навіть їздили у львівські архіви. Але невдовзі від своєї затії відмовилися.

Закінчивши навчання, Ярослав, здається, вчителював, а потім влаштувався на посаду наукового співробітника (не відаю точно, як тоді його посада йменувалася) музею "Козацькі могили" (це вже при незалежній Україні музей оголосили заповідником).

Коли приїжджав у Рівне, ми зустрічалися. А якось він запросив мене до себе на "Козацькі могили". І я поїхав. Була пізня осінь, що от-от мала перейти в зиму. Доти на "Козацьких могилах" я ще не бував, отож їхав у невідомість, орієнтуючись лише на Славикову розповідь, як добратися до нього. І от уже в добрячих сутінках автобус викинув мене в чистому полі нещодавно зраного масного чорнозему... Перед тим водій махнув рукою, показуючи напрямок, куди маю мандрувати.

В думках ожило Шевченкове "Ой чого ти почорніло, зелене поле...". І я через те поле ледь позначеною возами дорогою пішов на далекі вогні Пляшевої, а через якийсь час праворуч вирізьбилися й самі "Козацькі могили".

Слава чекав на мене і зрадів, що я таки виконав свою обіцянку приїхати. Він показав мені своє "господарство", провів підземним переходом з однієї церкви в іншу, в сутінках ми постояли біля саркофага з козацькими черепами. То було незабутнє враження!

Згодом воно трансформувалося у вірш

У ГРОБНИЦІ МУЗЕЮ "КОЗАЦЬКІ МОГИЛИ"

*Лежать собі впокоєно в рядок,
Очниці темні свердлять душу нині.
І мертвий комбінатівський вінок
Немов тавро на чорній домовині.*

У стіни повкладались навкруги,
 Полиці гнуться під вагою мислі...
 Чаїне засумоване "Ки-гу!"
 Вривається у затхлість, болем висне.
 Вдивляюсь рознуртовано в віки...
 Де ж гордий дух і непоборна сила?
 Тут лише прах незбагнено святий,
 Та і йому байдужість не простила...

...Орали в полі сиві ратаї,
 Череслами топтали землю лячно,
 І колихали спомини свої
 Аж поки черепи вродилися козачі.
 Чи лиш козачі? Де вже тут гадати!
 Піди і взнай, кого хранить земля,
 За ким Вкраїна плакала, як мати,
 А хто ножа у серце їй встромляв.
 Та їх усіх по-фарисейськи – в славу!
 Аж поле бранне вкрило вороння.
 Край річки верби в сонячність ридали
 І клен старий скупу сльозу зроняв...

... Та певність зріє десь у тому нурті,
 Як променем, проймає каламуть,
 Що думи, сивим холодом закуті,
 Очистяться, живу лишивши суть:
 Не лиш останкам віддавати шану,
 Як той прочанин, я сюди ішов.
 ... Ізнов торкаю незагойну рану,
 Несу уклін свій і свою любов
 Далеким дням у полум'ї звитяги,
 І вольній пісні, що бринить віки...
 В розвої пам'ять, мов козацькі стяги,
 Од неї годі вже мені піти.

А потім ми пішли на квартиру, де він мешкав, повечеряли.
 Вранці знову помандрували в музей. Ярослав розповідав про те, як він

займається оновленням експозиції, про свої зустрічі з відомим археологом К. Свешніковим – дослідником "Козацьких могил".

У той день побували ми і в селі Острів, де Ярослав водночас вчителював, спільно провели заняття літгуртка, який він там організував. Ще й досі, переглядаючи часом свою бібліотеку, натрапляю на книжку сліпого письменника, педагога, етнографа, музиканта, що тривалий час провів у Японії, писав там японською та мовою есперанто, а в Україні був забутий, Василя Єрошенка "Квітка справедливості", подаровану мені учнями на згадку про зустріч.

Ми багато про що тоді з Ярославом говорили. Розповідав він, що не дають йому спокою працівники КДБ, приїжджають, бесіднують в такому тоні, ніби він в чомусь провинився перед владою. А він же нічого проти неї не робить, тільки хоче, щоб люди пам'ятали правдиву історію, не забували своїх героїв...

На жаль, у мене не збереглися його вірші, які він тоді писав. Аж ось уже в наш час натрапляю на антологію української поезії про Берестецьку битву 1651 року "Берестецька Голгофа", упорядковану Олексою Ошуркевичем і видану в Луцьку в 2007 році, де розміщено два Ярославових вірші, котрі, як зазначає упорядник, "друкуються за машинописними копіями, які зберігаються в упорядника". Мені здається, що ці вірші дивним чином перегукуються з тим, що писав я. Дозволю собі їх зацитувати.

*Підземний хід в холодній сірій млості
веде у ту гробницю кам'яну,
де наших предків черепи і кості
і натяглася тиша у струну.*

*Ідїть туди, схилїть чоло в мовчаннї.
Хай серце шал передає думкам.
Не ви тут першї і не ви останнї.
Навіки слава козакам.*

*І хто б не був ти, але ти сучасник,
то слів своїх не поспїшай зронить.
Там що не череп – тих боїв учасник,
А череп все ж мовчазно не лежить.*

*Тут, у цім саркофагу німому, лежить
Прах борців за свободу України,
Що клялися, як птахом в неволі тужить,
Краще трупом навіки спочинуть.*

*Ваші трупи – то відповідь лютій судьбі.
Ваші кості – то сповідь мовчання.
Ненька тут не одна рвала коси собі
І врага проклинала риданням.*

*І сирая земля прийняла вашу плоть,
Корінь кров пересмоктує в соки.
І тому ви – це вічність, яку не збороть,
Хоч клюють вашу правдоньку роки.*

*Від тих пір стільки років по Стиру сплигло,
Вашу вітер продовжує повість.
Ми схиляєм чоло – всі ви триста як скло –
Наша слава, святиня і совість.*

До речі, в цій же антології вміщені і два моїх вірші: зацитований вище і поданий нижче. Узяті вони з аналогічного збірника "За вольную волю", виданого у Рівному в 1995 році. Шкода, що пізніше видання повторило помилку попереднього, подавши другий рядок першого вірша "Очиці темні свердлять душу нині...", тоді як насправді мало б бути "Очниці темні...".

...А був то кінець сімдесятого року, і були ми молодими й наївними, ми ще довіряли владі. Хоч і доходили до нас чутки, що десь там, у Львові чи Києві, ламають руки й долі за вільнодумство, за те якраз, чим і займається Ярослав, але ті чутки на себе не приміряли.

...Рук йому, можливо, й не ламали, а от з пробитою головою знайшли перехожі. Це вже коли в Луцьку працював у молодіжній газеті. Вижити – вижив, але наслідки для пам'яті були незворотніми. Столярував у рівненському драмтеатрі, а ще через якийсь час знайшли його, тридцятирічного, утопленим в місцевому озері.

У мене є ще один, згаданий вище, вірш, уже безпосередньо присвячений Ярославові Мічуді:

**НА СВЯТКУВАННІ 340-РІЧЧЯ
БЕРЕСТЕЦЬКОЇ БИТВИ**

*Пам'яті Ярослава Мічуди,
наукового співробітника
музею "Козацькі могили"
на рубежі 60-70-х років.*

*Ярославе, друже Ярославе,
Вже з твого німого небуття
Не проб'ються паростки неслави,
Що струїли молоде життя.*

*В час, коли когорти патріотів
Бранне поле стоптують в черінь,
Обсідають мозок мій гризоти,
Обпікають серце, мов жарінь.*

*Згадую початок сімдесятих,
Пізню осінь, дощову сльоту,
Тихий закуток чужої хати
І твою стурбованість святу.*

*Щойно ми закінчили мандрівку
По сумних забутих островах.
І було самотньо нам і гірко,
І кудись пропали всі слова.*

*Від людської черствості й безсилля,
Від такої злої глухоти...
Обпікало душі наші "зілля"
І дощем наш розпач хлюпотів.*

*А який же був ти веселковий,
Скільки мав і задумів, і мрій!
Де б знаття, що я уже ніколи
Не торкнусь причасних надій.*

*...Відкричали думи, від'ячали.
Перейшли у вранішню зорю.
Крізь мої задавлені печалі
Знов з тобою тихо говорю.*

*Тут, на цім крикливім велелюдді,
Між пісень, промов і між молитв...
Так здушила пам'ять мені груди!
Так мені минувщина болить!*

Отож, коли під час навчання в інституті я здебільшого знав про Степана, так би мовити, заочно, від інших, в тому числі й від Ярослава Мічуди, то після мого повернення з академвідпустки між нами теж зав'язалися приятельські стосунки. Не пригадую, як це сталося, але відколи він став працювати в обласному Будинку народної творчості, я потрапив під його своєрідну опіку. Часто бував у їх ошатному будиночку на вулиці Комуністичній, нині це вулиця 16 Липня. Степан розповідав про свою роботу, колег, часто засиджувалися допізна – мені в гуртожиток було рукою подати, а він часом залишався там і ночувати, не маючи в Рівному помешкання, де жити.

Згодом вулицю розширювали і цей будиночок знесли, їх культурницьку установу перенесли на вулицю 17 Вересня (тепер В. Чорновола), неподалік міського парку.

У Будинку народної творчості я познайомився з цікавими людьми. Очолювала установу Світлана Кітова, яка теж прихильно ставилася до мене. Бувало, від імені Будинку творчості мене посилали в райони на культурницькі заходи як їх представника. А коли закінчував інститут, Кітова водила мене на співбесіду до начальника обласного управління культури, куди потрібен був працівник на посаду методиста з фольклору. Після нетривалої співбесіди він поставив умову: доб'єшся звільнення від направлення в школу – приходи, а ми такого звільнення просити не будемо, не в наших це силах. Я зрозумів, що йому не приглянувся, та й, звісно, який із мене

був би тоді методист! Згодом, коли я вже працював у райкомі партії і опікувався культурою в районі й ми інколи зустрічалися на спільних заходах, Світлана Кітова заочно докоряла тому начальникові – от не взяв тебе в управління, а ти таки пробився...

Через якийсь час Світлана Андріївна Кітова виїхала услід за чоловіком з Рівного і я на тривалий час втратив її з поля зору, але ніколи не забував про її прихильність до мене. Аж ось нещодавно в одній з публікацій газети "День" (№63-64, п'ятниця-субота, 10-11 квітня 2015 року) натрапляю на таке:

"...через пенсійні новації виші втрачають старшу школу з її досвідом, унікальними знаннями, адже викладачі старшого покоління працювали кожен у своїй сфері, були в ній асами, хорошим прикладом для освіченої молоді. Приміром, у ЧНУ ім. Б. Хмельницького вже багато років існує музей українського рушника. Але це радше експозиційна кімната, бо офіційного статусу цей музей не має. Колекцію із семисот вишитих рушників із різних куточків України, починаючи з 1980-х років, збирала викладач факультету української філології Світлана Кітова. Той музей був чимось святим і натхненним для викладачів та студентів. Світлана Кітова – уже поважного віку, тому працювала на якусь частину ставки і була в університеті не щодня, а її прихід і можливість потрапити до музею (ключ від кімнати зберігався лише у неї) був чимось сокровенним. Такими людьми пишався і факультет, і весь університет. Вирвати їх із освітнього середовища, певно, легко, але чи варто? І де знайти отой баланс, щоби й молодь йшла в науку, і для старших було місце?"

Часто навідувався в Будинок народної творчості відомий на той час композитор-народник Микола Куш, чії пісні виконували знані в Україні хори, а їх записи були на грамплатівках.

Працювали в будинку народної творчості методистами з кіноаматорства (називаю їх як пам'ятається, а не за офіційними посадами, можливо, й чиесь ім'я перекручу, але така властивість пам'яті – забувати) Борис Маркарян, з агітбригад – Володимир Рижков, хорів – Володимир Дронов, театру – Іван Юрчук, художньої творчості – Ярослав Веремчук, бібліотекарем була дружина обласного радіійника Валерія Дробішева, забув її ім'я.

Люд то був, як я вже зазначив, цікавий, оригінальний, і я любив з ними спілкуватися, а вони мали мене за свого ще декілька років і після того, як закінчив інститут.

Треба сказати, що Степанові в ті роки непросто було пробивати собі дорогу в науку, зважаючи на те, що він син священика. А ще ж обрав фах фольклориста – вважай, що націоналіста. Коли поїхав у Київ затвердити тему кандидатської дисертації і наукового керівника, то аргументом на його користь стало те, що закінчував не Львівський університет.

Не знаю чому, можливо, тому, що відчував довкола себе порожнечу, він ділився зі мною обидою, що накопичувалася від такого ставлення до нього. Довіряв навіть часом свої сердечні таємниці.

...Була на тому фуршеті, про який ішлося на початку цієї розповіді, і дружина Степанова Марія, з котрою ми знайомі відтоді, як вони побралися, хоча зустрічалися дуже рідко. Інколи у видавництві "Волинські обереги", де вона до виходу на пенсію працювала бухгалтером. Запрошувала мене з дружиною до них на сімейні гостини. На жаль, невдовзі вона захворіла і відійшла у кращі світи. Степан надзвичайно тяжко пережив цю втрату, здається, й по сьогодні не оговтався. В пам'ять про неї написав і видав меморіальну науково – популярну книгу "Червоними і чорними нитками...", яка, як зазначив у вступному слові,

" присвячена пам'яті вишивальниці Марії Шевчук, яка з дитячих і юних літ захоплювалася красою рідного краю, народними піснями спершу через призму невеликого сільця Гаї поблизу Бродів на Львівщині, а пізніше, як куц калини, прижилася в обласному центрі – місті Рівне, де розгорнулися її художні студії рукоділля. Пізнаючи складнощі долі, долаючи життєві негаразди, тяглася до духовності, до традиційної краси, твореної у загальнонаціональній та регіональній орієнтації на самотність та колорит.

Марія не здобувала художньої освіти, але опанувала таїну мистецьких студій, спершу від матері, рідних, а пізніше від шляхетних сільських майстринь Волинської та Рівненської областей. Наполегливо освоювала традиції і вводила їх у мудре рукоділля".

У цій же книзі Степан змальовує початок їх спільного життя, який випадає на роки нашого активного з ним спілкування:

"По-іншому склалося життя Марії, коли вийшла заміж за чорнобривого Степана (на той час старшого методиста Рівненського будинку народної творчості). Правда, у здійсненні цих планів

перешкоджали зі сторони Бродівського райкому комсомолу, який намагався завадити поєднанню з парубком від священицької сім'ї. Погрожували обом молодим влаштувати "веселе життя". Коли все-таки відбулися заручини, то райкомівці заборонили брати церковний шлюб у рідному селі. Довелося їхати вінчатися за 12 км до села Накваші біля Підкаменя (Бродівщина).

Сімейне життя розпочалося на квартирі в Здолбунові. Влаштувалася Марія бухгалтером Рівненської бази Укркультторгу. Помешкання почали винаймати у Рівному. Коли на світ з'явилися дівчатка-близнятка, то господарі не дозволили проживання з двома немовлятами. І розпочалося ходіння по муках з проханням надати комунальну квартиру. Довго оббивали пороги кабінетів від Рівненського міськвиконкому до обкому компартії України. Скрізь відносилися зневажливо-пихато, з висміюванням відмовляли, не розуміли сутужну ситуацію. Зпологового будинку нікуди було забирати дітей. Прийшлося везти малят у батьківський дім чоловіка (у с.Наквашу Бродівського району). Життя проходило у тривогах, бо почали хворіти діти (одночасно двоє). Рятували та лікували їх у Підкамінецькій лікарні. П'ять днів чоловік працював у Рівному, а в суботу і неділю підміняв молоду матір у лікарні, доглядали разом хворих немовлят. Вирішив тоді автор цих рядків їхати у Москву з проханням до Президії Верховної Ради СРСР. Бюрократичні й цинічні зустрічі з референтами Голови Президії Верховної Ради СРСР завершилися лише обіцянками якимось зреагувати. Виходячи з громадської приймальні, почув пораду відвідувачів, щоб звернутися у Всесоюзний комітет захисту материнства та дитинства, який очолювала перша жінка-космонавт Валентина Терешкова. У вищезазваному комітеті уважно вислухали, В. Терешкова пообіцяла допомогти в отриманні житла. Завдяки їй і переїхала Марія з дітьми проживати у Рівне на квартиру у старому житловому фонді.

Лікарі рекомендували дружині не влаштовуватися на роботу, щоб не втратити життя кволим дітям. Довелося існувати на мізерну чоловікову зарплату. Правда, батьки його допомагали продуктами з села. Життя міське було сутужним, але оптимізм вселяли дитячі голоси".

Уже в наші часи я попросив свого давнього приятеля, а тепер відомого в Україні дослідника народної творчості, написати передмову до моєї книги "Михайло Яцковський у документах, віршах і

листах". І, очевидно, будучи під враженням від недавньої смерті дружини, Степан Шевчук особливу увагу звернув на вірш Михайла Яцковського "Споминка":

"Михайло Яцковський виступає перед нами залюбленим у рідний край, його мову. Світлі пам'ятні думки вилиті ним у поетичних рядках "Споминки". У них чується відгомін щасливого дитинства, буйної юності, коли окриленість навіює романтичне кохання. Тому і спів солов'я у діброві гармонує світлій тиші, де світиться порання зоря, кожною годиною усміхається життя. Якщо у представників "української школи" у польській літературі подібне там, де мешкають польські родини, то в М. Яцковського по-іншому, ідилія юності обривається втратою приятелів, батьків і дружини (цитується за оригіналом):

*Деж люде ті добрі, приятелі:
Що доля як щасна чи чварня,
Були міні щирі? Лягли у землі,
На світі уже пустигарня.
Деж батько і ненька м'ні так люб'язні,
Котрі мя учили слов віщих,
У Божих молитвах давно пак вони
В холодних вже сплять гробовищах.
Тут сліз м'ні з вочей покотився поток
По любій сердешній дружині,
Маріє, ти ненько коханих діток,
Давно вже спочила в домовині!
Ой щож м'ні, мій Боже, зітлось – як я
В молитві к Тобі лиш полину.
Та наджусь, – що милих мені за життя
В прийдешньої жизни зустріну.*

Свої жалі він виливає через втрату найдорожчих людей, але водночас живе щирою надією, оптимістичною вірою, що ще "милих" "в прийдешньої жизни зустріну".

А свої жалі Степан вилив цими рядками.

...У сльотавому грудні 1970 він умовив мене поїхати з ним у Київ – його посилали у відрядження в Республіканський будинок народної творчості забрати аматорський фільм рівнян, який направляли туди на якийсь конкурс. І от, будучи на Печерську біля Лаври, він запропонував розшукати приватну садибу скульптора й збирача народних старожитностей Івана Гончара. І ми її знайшли, спілкувалися з самим Гончаром та його сином Петром. Іван Гончар, який був у опалі у влади за свої переконання, і якому заборонено було приймати відвідувачів, провів нам екскурсію по своєму музею. Звісно, про те відвідання опального митця ми нікому не розповідали.

А ще завітали ми в той день у редакцію "Літературної України", що розміщувалася тоді в письменницькому будинку. Степан хотів поцікавитися долею його матеріалу про перебування Лесі Українки в селі Чекно, що "на території теперішньої Рівненщини" (Звичайно, в нього було, відповідно до тодішнього "кривописання", "Ровенщині" – **Б.Б.**), як означив він ті Лесині відвідини у заголовку. Наближалася ювілейна дата – сторіччя з дня народження поетеси. Отож матеріал, як нам здавалося, був актуальним. Віднайшовся він у шухляді стола Ганни Чубач, гарної поетеси, яка працювала на той час у літгазеті. Правда, їй не сподобалося оте "на території теперішньої Ровенщини", й запитала: "А чому не просто "на Ровенщині"? Автор при моїй підтримці спробував пояснити, чому саме так написав: бо на той час Ровенщини як такої не було, а була Волинська губернія... Таке пояснення її не переконало, вона залишилася при думці, що її варіант милозвучніший і правильніший. На жаль, ні з "на території Ровенщини", ні з "на Ровенщині" дослідження так і не було надруковане.

При нашій розмові присутній був Станіслав Тельнюк, який на той час працював на якійсь посаді, чи не референта, у Спілці письменників.

– Хлопці, а ви бували в нас у Спілці? – запитав він.

Ми відповіли, що ні. І він запропонував провести для нас своєрідну екскурсію по Спілці. Водив, показував: "За цим ось столом сидів Рильський, а за цим – Тичина... А ось тут відбуваються засідання секретаріату..." Для нас, провінційних студентів, те відвідання Спілки, розмова з Тельнюком стали наче ходінням на прощу в святу обитель для православного християнина.

Але повернемося до дослідження, яке привело нас у "Літкукраїну" і Спілку письменників. А йшлося в ньому про загальновідомий і на той час факт: весною 1881 року Ольга Петрівна Косач повезла дітей Михайла, Леся, Ольгу в село Чекно, щоб вони побачили й послухали веснянки. Від тієї поїздки в Косачів залишилось багато цікавих вражень, а Леся на все життя запам'ятала почуті в селі пісенні мелодії. Щоденно вони відвідували кілька хат, вишукуючи також рідкісні художні візерунки волинської вишивки.

Степан Шевчук у своєму дослідженні переконливо довів, що оте Чекно, де десятиліття Леся чи не вперше ознайомилась з поетичним народним весняним звичаєм, і є теперішнім селом Межиріччя Млинівського району Рівенської області. Що назва села Чекно згадується від 10 листопада 1564 року як маєток князя Якова Крокоткі-Єловицького. А назву свою, як зазначає дослідник історії Волині М. І. Тодорович, воно отримало від того, що князь Луцький Ярослав Ізяслович, який жив у недалеких Ярославичах, чеканив тут свою монету.

За "Списком населених пунктів Волинської губернії", виданому в 1911 році, село Чекно належало до Ярославницької волості Дубенського повіту. У грудні 1939 року була утворена Рівненська область і село Чекно увійшло до складу утвореного в січні 1940 року Острожецького району, а в 1946 році, коли в нашому краї пройшла чергова хвиля перейменувань населених пунктів, назви яких були чимось невгодні новій владі, воно офіційно стало Межиріччям – бо з південного заходу село омивається річкою Стир, а з півночі – Тишицею. Зміна назви села Чекно на Межиріччя відображена у довіднику "Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ" станом на 1 вересня 1946 р.

І хоч дослідження Степанове про перебування Лесі Українки "на території теперішньої Рівненщини" не було оприлюднене в "Літературній Україні", йому вдалося досягти іншого – в 1971 році з нагоди 100-літнього ювілею письменниці в Ярославичах відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки з написом: "1881 року в селі Чекно (нині Межиріччя Ярославницької сільської ради) вивчала народні веснянки українська поетеса Леся Українка". А в наш час чекнянці (тут проживає у 46 дворах трохи більше ста чоловік) ініціювали повернення історичної назви своєму селу. І от 11 березня 2014 року

постановою Верховної Ради України селу Межиріччя повернуто історичну назву Чекно. Немаловажним аргументом для цього стало й те дослідження Степана Шевчука.

І таких, на перший погляд маленьких, перемог і відкрить у Степана немало. Пригадую, яким втішеним приїхав він якось із чергового свого відрядження в північні райони області.

– Знаєш, – розповідав, – яку чудову народну співачку я зустрів у селі Круповому Дубровицького району, а який фольклорний ансамбль там створений! Треба показувати їх людям!

І невдовзі Уляна Кот та ансамбль "Берегиня" зазвучали не лише в області, а й на всеукраїнській сцені та в зарубіжжі. Вони стали лауреатом багатьох регіональних, всеукраїнських та міжнародних фольклорних фестивалів, телетурніру "Сонячні кларнети" та переможцем радіоконкурсу "Золоті ключі".

У 1985 році фірма "Мелодія", що єдина на весь Союз займалася цим, випустила велику платівку під назвою "Співає Уляна Кот", куди увійшло вісімнадцять народних пісень у виконанні талановитої співачки. У 1988 Уляна Кот була запрошена для участі у фестивалі національних меншин США, який проводив Смітсонівський інститут у Вашингтоні.

В 1991 році у видавництві "Музична Україна" (Київ) вийшов невеликий пісенник "Берегиня", в якому вміщено вісімнадцять народних пісень, записаних від Уляни Кот 1981 року Степаном Шевчуком (мелодії розшифрувала Л. Січкарук).

Але відома Уляна Кот не лише як співачка. Поліські серпанки, виткані нею, нині відомі в багатьох країнах світу, її рушники та сорочки зберігаються в музеях та приватних колекціях Києва, Львова, Москви, Білорусі, Польщі, Чехії, Словаччини, Канади та Америки. За свою високохудожню майстерність Уляна Кот в 1981 році була удостоєна звання "Заслужений майстер народної творчості УРСР".

І це відкриття зробив Степан Шевчук у Круповому в ті роки. Розповідає дочка Ніни Мусіївни Дем'янець:

"Далекої зими 1975-1976 років моя мама наткала рушників. Незвичайних, дивних рушників. Багато жінок села приходили подивитись на ті творіння. Всіма барвами веселки грали на них візерунки. Уміла мати поєднати кольори, зробити до них відтінки. Окремі з тих рушників я й досі зберігаю у себе вдома.

Того ж року пізнього осіннього вечора завітав до мами у госпуду гість з Рівного. Не сам, звичайно, завітав, а привела його завідуюча сільським будинком культури Рабчевська Ніна Михайлівна. Звали гостя Шевчук Степан Іванович. Він був представником обласного будинку творчості, і приїхав у село у справах нашого ансамблю "Берегиня", який в той час саме набирав свою переможну ходу. Мета ж цього візиту – побачити, які ж то рушники тут тчуть. Степан Іванович – людина освічена, толерантна, вихована, рушниками довго милувався, роздивлявся, як вони зроблені, маму похвалив і лише тоді сказав основне: "Зазвичай, в українських рушниках домінує червоно-чорна гама. Чи не могли б ви, Ніно Мусіївно, виготовити декілька таких рушників і привезти їх як зразок в Рівне за ось такою адресою". "Зроблю", – відповіла мама. В тому слові було все. І відповідальність за сказане слово, і певна цікавість, і бажання перевірити себе, свої здібності.

Через тиждень-другий мати, як у Круповому кажуть, поставила кросна, зробила декілька рушників у червоно-чорних кольорах і відвезла їх до Рівного за вказаною адресою. Як виявилось, там знаходилась Рівненська художньо-виробнича майстерня Художнього фонду Української РСР. Рушники терміново були відправлені в Київ на Художню раду, де були відразу ж затверджені як зразки і дуже скоро мама отримала замовлення на виготовлення таких рушників і запрошення працювати в Рівненській художній майстерні надомницею. Варто сказати, що і перше, і друге порадувало маму. І запрошення, безумовно, було прийняте. Художня рада, в основному, замовляла кожного зразка по 10-20 рушників. Це був великий обсяг роботи, але передбачали і хороші заробітки (до того моменту мати працювала у колгоспі). Але найголовніше – це була гордість за таку високу оцінку своєї праці.

А далі все відбувалось якось дуже швидко і впевнено, що здавалось, що так було завжди. Мама щомісяця відвозила в Рівне виконані на замовлення і нові зразки рушників, а там уже отримувала затверджені зразки для майбутніх творинь. Їх було багато, дуже багато. Працювати допомагала вся родина: і чоловік, і діти (дві дочки та троє синів). Одні снувати допомагали, інші – навивати, в нит накидати, цівки виготовити, насукати...".

(Із сайту Крупівської публічно-шкільної бібліотеки).

Невдовзі село Крупове стало і продовжує залишатися своєрідним центром поліського народного ткацтва та вишивки, зокрема, виготовлення так званого українського серпанку – легкої, тонкої, розрідженої на зразок марлі тканини. Для виготовлення серпанку в ті часи вирощували сорти льону, в якого тонке і невисоке стебло – лушик, простяк. На жаль, в останні десятиріччя льон на рівненському Поліссі перестав культивуватися, отож нині майстрині тчуть полотно з тонких фабричних бавовняних ниток білого, червоного, чорного, рідше – сірого, голубого кольорів.

Отак з легкої руки рівненських фольклористів і етнографів, найперш і Степана Шевчука, крупівські ткалі й вишивальниці стали знаними в Україні і за її межами. Серед них:

Кот Уляна Петрівна, майстриня художнього ткацтва, заслужений майстер народної творчості України (1981), член Спілки художників України (1983-1991), член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, нагороджена золотою медаллю ВДНГ СРСР (1984), народилася 27 жовтня 1936 року в селі Крупове і проживає в ньому по цей час.

Дем'янець Ніна Мусіївна, майстриня художнього ткацтва, народний майстер декоративно-прикладного мистецтва, член Спілки художників України (1983-1991), член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, нагороджена бронзовою медаллю ВДНГ СРСР (1984), народилася 27 листопада 1937 року в селі Крупове і проживає в ньому по цей час.

Рабчевська Ніна Михайлівна, майстриня художнього ткацтва, заслужений майстер народної творчості України (2005), член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, народилася 8 листопада 1947 року в селі Крупове і проживає в ньому по цей час.

Придюк Ольга Миколаївна, майстриня художнього ткацтва, народний майстер декоративно-прикладного мистецтва, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, народилася 7 січня 1947 року в селі Крупове і проживає в ньому по цей час.

Сенсаційним стало дослідження Світлани Кітової і Степана Шевчука про обряд водіння Куста, який зберігся в єдиному в Україні селі Сварицевичі того ж Дубровицького району. Про це читаємо у відомого фахівця-народознавця Василя Скуратівського ("Місяцелік", 1993 р.):

"СКІЛЬКИ СТОЛІТЬ "КУСТОВІ"?

Щоби не інтригувати читачів, скажу одразу: мова піде про найпрадавніший наш звичай з тисячолітньою історією. Зберігся він в Україні лише в одному-однісінькому селі. Цінність цього феноменального явища і в тому, що до нашого часу дійшли первісні форми дайбозького дійства. Природно, постає питання: як зумів вижити цей обряд протягом кількох століть християнізації, котра робила все, аби знівельювати давні пласти релігійних вірувань і духовних уявлень своїх попередників? І вже зовсім схоже на парадокс: безсилми виявилися навіть надмірно агресивні нашенські атеїсти, які в багатьох випадках перевершили своїх попередників стосовно шельмування культових реліктів...

Саме ця обставина, очевидно, і змусила тримати "в глибокій таємниці" давнє дійство. Ось чому "сварицевицький феномен" не набув широкого розголосу. Лишень останнім часом, коли в нашому суспільстві намітилися "ідеологічні поступки", на прадавній обряд звернули увагу місцеві дослідники. Тому наукова доповідь, з якою на спеціальній конференції виступили перед фахівцями рівненські дослідники Світлана Кітова і Степан Шевчук, була для багатьох цілковитою несподіванкою і навіть своєрідною сенсацією. Називалася вона "Водіння Куста на Поліссі".

Напередодні засідання в кулуарах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Рильського АН України точилися суперечки: що таке власне Куст, звідки походить цей термін і яке його генеалогічне коріння? Для багатьох етнографів, не кажучи вже про широкий загал, він був майже незнаний.

Але як тільки доповідачі увімкнули магнітофон і в залі пролунало кілька наспівів, науковці нараз притихли, дослуховуючись до кожного звуку дивовижної мелодії. Ще б пак, перед нами нараз ожив у всій повноті глибинний пласт прадавньої культури – слова й мелодика пісень, що їх виконували жителі села Сварицевичі Дубровицького району на Рівненщині, одгукнулися далекою добою. Отже, йшлося про винятково рідкісне явище – зберігся до наших днів унікальний обряд прадавніх слов'ян, може, єдиний в своїй основі!

То що ж, зрештою, являє собою термін "водіння Куста"? Так сталося, що саме цьому обрядові, на відміну од інших, вельми не пощастило. Навіть у минулому столітті, коли етнографічні дослідження досягли найвищого розвитку, жоден з тодішніх вчених не подав більш-менш

грунтового опису, оскільки, як стверджується в літературі, обряд цей "уже не побутував". Дослідники лише обмежувалися невеликими добірками пісень та фрагментарними оповідками.

Уперше в повоєнний час описала кустову обрядовість ровенська фольклористка Світлана Кітова. В журналі "Народна творчість та етнографія" за 1972 рік вона сповістила читачів про те, що на Поліссі й досі зберігся давній дохристиянський обряд. До короткого опису додано цикл пісень. Але й після цього фольклористична розвідка з огляду на відомі нам обставини не набула широкого розголосу в українському народознавстві.

Щоправда, й до сьогодні термін "водіння Куста" не повністю з'ясований. Я довго вагався: чи, бува, не скалькований він, адже такого означення не подає жоден сучасний термінологічний чи тлумачний довідник? На всяк випадок заглянув у "Словник староукраїнської мови XIV-XV ст." – і все стало на свої місця: давньоукраїнське "коусть" відповідає теперішньому "куц". Отже, вживаний і до сьогодні свариццями термін є ще одним свідченням реліктності обряду.

Але сучасникові, не обізнаному з дайбозькими обрядами, важко зрозуміти таке словосполучення – "водіння Куста". Доконче потрібно зробити історичний екскурс.

Наші далекі пращури, котрих згодом християнство зневажливо називало "язичниками" чи "поганинами", були ревними прибічниками природи – озер, річок, окремих порід дерев тощо. На честь тих чи тих конкретних реалій створювали капища чи пантеони, біля яких власне й влаштовувалися обрядодійства. До нашого часу дійшли лише окремі елементи обрядовості – веснянки й гаївки, купальське дійство і частково колядки та щедрівки. Увесь цей різножанровий мелос об'єднується спільною ідеєю – високопоетичним вишанівком природи.

Найбільше свят та обрядів припадало на весну – пору активного пробудження природи. Наші пращури пов'язували з нею й прихід нового року, котрий припадав на березень, коли тужавіла земля, оживало зело, а відтак мало започатковуватися й новолітування.

Найбільш значущими були Зелені свята, котрі здебільшого збігалися з початком червня. В цей час пишно розквітала природа, і люди намагалися опоетизувати її різноманітними обрядодійствами. Це стоєть і "водіння Куста" як невід'ємної частини трійчанських свят...".

А ось як описує це дійство в одному зі своїх нарисів відомий рівненський краєзнавець Григорій Дем'янчук:

"Мені пощастило побувати у Сварицевичах у товаристві рівненських записувачів і дослідників поліського фольклору Степана Шевчука, Раїси Терешко, Сергія Лейчука. День видався сонячний, теплий. Уранці в селі було тихо, але ось-ось мало початися водіння Кустів (їх, кажуть, сьогодні буде сім-вісім, але ж колись бувало і більше). Степан Іванович розмовляє з 85-річним колгоспним ветераном Євтухом Олексійовичем Галушком, який виявився неабияким знавцем народних звичаїв, і записує:

"То найбільше свято, коли все вмають у клен, лепех, бо так велося од роду до роду. Тоді вдягали дівчину чесну, яка мала право носити вінок. На голову брали декілька вінків з квітів, обмайовували її зеленню. Старі жінки, як водили Куст, то зелень брали за пояс. Старі співали, щоб частовали. Молоді співали, щоб все добре водилося, плодилося... Кожному Кусту одкривали двері, щоб був урожай, достаток.

Дівчата сплітали віночки з живих червоних, жовтих, синіх, білих польових, лісових квітів. Скидали зелень з Куста і віночки за селом, найчастіше в полі (в житі). До хати зелень з Куста не несли... Дівчата після Куста гуляли, наймали троїсту музику".

Бачимо на одному з дворів біля входу в хату заяскравіла вервечка дівчаток. Усі в святковій одежі – білі вишиті льняні сорочки, літники підперезані червоною крайкою чи поясом. На Кусту, а ним сьогодні Наталя Кучик, круглий віночок, за поясом – кленові гілочки... Враження надзвичайно поетичне, особливо коли дівчатка заспівали кустових пісень:

*Ой, ти хлопець, а я дівонька красна,
Ой, ти їхав, а я волики пасла.
Ой пасла я воли при зеленій дуброві
Да й упав туман на мої чорні брови...*

Ці барвисті гурточки йшли від двору до двору, і їх гостинно, з радістю зустрічали господарі. А ось біля ґанку чепурного будинку – клен, берізка. По-весняному вбрані сестри Ольга Полешко, Ганна Холодько, Пелагея Місюра, Мокрина Євхимець, Віра Зіль та невістка Чудиновичів

Тетяна... А між ними, наче квітка, доярка Галина Грицевич – Куст. Співають:

Ой, ми були в великому лісі,
Нарядили Куста із зеленого кльону,
Нарядили Куста із зеленого кльону,
Вийди, господарє, із нового покою...

І все було так невимушено, так душевно: "Наш Куст даром зілля не носить", "Дорогі гості, хати меї не минайте"...

Красне свято! І дещо зроблено в селі, щоб відродити, зберегти і прадавній поетичний звичай, і справжні скарби народної творчості поліщуків – кустові пісні. Але ж послухаймо, що говорила нам одна з жінок: "Куст забувається. Як гарно було слухати переспівки Кустів по вулицях. Хороше співали, знали всі пісні. Кожна дівчина хотіла побувати Кустом, щоб прибрали хороше. Тепер тільки старші все пороблять по-колишньому!".

Так, обов'язок старших – передати молодому поколінню все те, що збереглося в традиції протягом віків. Адже це, як пише керівник відомого фольклорного гурту "Горина", доцент Василь Павлюк: "унікальне явище в музичному житті Волинського Полісся".

А як зберегти живим це унікальне музичне явище? Як підтримати творчі зусилля тих, що й досі несе ці художні скарби у своїй пам'яті? Як ввести їх назавжди у нинішнє життя поліського села, тобто як зробити подібні свята знову традиційними? Як захистити їх від байдужості, а то й зазіхань невігласів, які усе навколо силкуються перетворити у свою заготконтору?

Фольклористи С. І. Шевчук, Р. К. Терешко, С. І. Лейчук всебічно вивчили історію побутування Куста в Сварицевичах та інших селах, визначили його історико-фольклорну, естетичну та етичну цінність. Виникла думка: збереженню для нащадків безцінних скарбів народної творчості прислужився б державний фольклорно-етнографічний заповідник у Сварицевичах. Для обґрунтування доцільності його створення зібрано всі необхідні матеріали".

Там же, в селі Сваричевичі, Степан Шевчук записав ще один вид народної творчості, який зникає, – голосіння. Ті записи зберігаються в наукових архівних фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України і активно використовуються дослідниками.

Важливою віхою в житті Степана Шевчука як науковця стала мандрівка в Архангельськ, де у свій час відбував заслання автор слів українського Гімну Павло Чубинський. Це сьогодні про Павла Чубинського знає чи не кожен школяр, а тоді, як пише дослідник, "у довідково-енциклопедичній літературі радянського періоду про Павла Платоновича Чубинського (1839-1884) сказано, що він увійшов у науку як фольклорист, етнограф буржуазно-демократичного напрямку. Таке означення до прізвища вченого подавалося і в наукових коментуваннях 50-томного видання праць Івана Франка. В "Истории русской этнографии" О. М. Пипіна ("Этнография малорусская") подібного ярликування ще не зустрічаємо. У період домінування радянської ідеології було обмаль матеріалів про формування зацікавлень Павла Чубинського народознавством, про період заслання його у північний край царської Росії лише згадувалося. Окремі прогресивні вчені намагалися об'єктивно оцінити діяльність П. Чубинського на Півночі, але їхня думка не враховувалася офіційно задекларованою кремлівською наукою".

Степан Шевчук згадує: *"1989 р. за погодженням з відділом фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР (нині Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України), редакції журналу "Українська культура" вдалося здійснити мандрівку "По архангельських слідах П. Чубинського" для вивчення періоду заслання, коли відбулося формування і становлення його як визначного вченого. Виконати таке завдання планувалося до ювілейної наукової конференції, присвяченої 150-річчю П. Чубинського. Але поїздка до Архангельської губернії на той час вимагала дозволу управління внутрішніх справ СРСР. Його Рівненське відділення після тривалого вивчення розгорнутої анкети моєї особистості довго затагувало з позитивною відповіддю. Остання надійшла взимку. Звичайно, країна Північ не дуже вабила своєю суворістю, ройдою (мерзлотою), сніговими вітровіями, але минулі роки не були завадою ентузіазму українських*

засланців, а тому не можна було зігнувати таку поїздку й авторові даної публікації. Навпаки, визріло прагнення відчувати погодні та кліматичні умови північного краю у період короткого зимового світлового дня, наблизитися до середовища, в якому перебували засланці з України".

Результатом його роботи в архівах Архангельська стала праця "Архангельське заслання – період становлення Павла Чубинського як етнографа та фольклориста", де на основі віднайдених документів дослідник робить висновок, що "...нині ми можемо об'єктивно ствердити, що Павло Платонович увійшов у науку як економіст, статист, демограф, картограф, бібліограф, бібліотекознавець, правознавець, етнограф, фольклорист, режисер, актор, педагог, громадський діяч, перекладач, поет, автор поезії "Ще не вмерла Україна", що з мелодією Михайла Вербицького пройшла утиски царської, радянської систем, але, як фенікс вижила серед народу і утвердилася державним Гімном суверенної України".

Взагалі, за своє наукове життя Степан Шевчук побував у багатьох фольклорно-етнографічних експедиціях.

До складу першої у своєму житті фольклорно-етнографічної експедиції він потрапив, щойно приступивши до праці в обласному Будинку народної творчості, коли Академія наук України готувала дослідження "Дорогами Зоріана Доленги-Ходаковського". Попоїздивши тоді Рівненщиною, зрозумів, що це надзвичайно багатий край, який зі своїми традиціями та звичаями може бути об'єктом дослідження.

Згодом уже самостійно організовував фольклористичні експедиції в Дубровицький, Рокитнівський, Зарічненський та інші райони області. Працюючи з архівами та давніми записами, вивчив і дослідив тему: сплав лісу на Поліссі.

– Річ у тому, – розповів він кореспонденту однієї з рівненських газет (Марина ДАНИЛЮК, "Провінційка"), – що поліська деревина придатна для кораблебудування, тому й користувалася значним попитом. Роблячи величезні плоти, річками дерево переправляли до Чорного та Балтійського морів. Люди, які управляли плотами, називалися плисаками. От з ними, уже сторічними дідами, мені вдалося ще зустрічатися. Їхня робота була надзвичайно важкою – майже завжди далеко від домівки, бо працювали вони від льоду до

льоду, ноги за будь-якої погоди у воді. Траплялося різне і в дорозі – неоднаразово нападали грабіжники, діяли шкоду, і часто все те, чим тяжко займалися плисаки по півроку і більше, сходило нанівець – і робота пропала, і грошей не заробили. А коли з'явилася залізниця, сплавлити ліс таким шляхом перестали.

В одному з нарисів рівненського краєзнавця Григорія Дем'янчука знаходимо:

"Праця, побут, пісні плисаків стали темою особливого зацікавлення відомого фольклориста й етнографа Степана Шевчука. Вже майже чверть віку збирає він усе, що стосується цієї теми. Дійшов висновку, що найбільшими осередками згуртування "горинських" плисаків були містечка і великі села: Острог, Степань, Ремчиці, Бережниця, Кураш, Берестя, Дубровиця, Висоцьк, Столін. Сплавляння лісу починалося від села Нетішина (нині тут Хмельницька АЕС). Восени і взимку торгівці лісом та лісоматеріалами, які жили чи перебували в Острозі, Рівному, Луцьку, Пінську та інших містах, наймали чоловіків для вирубування, заготівлі, сортування деревини, комплектування плотів і сплаву. Вчений знайшов архівні документи, що стверджують: до цього промислу лише на Поліссі нинішніх Рівненської та Волинської областей (Горинь, Случ, Стир, Стохід, Ствига, Льва) щороку залучалося до 20 тисяч чоловік, які ставали сезонними заробітчанами. У вересні 1860 року "Волинские губернские ведомости" повідомляли, що по Горині того року пройшло 386 лісних плотів, на них працювало 780 робітників. З інших джерел відомо, що в той час щосезону проходило по річці від 500 до 700 плотів і суден. По Острозькому повіту пливли тільки плоти, а по Рівненському, крім плотів, ще й барки і великі човни.

На ринках багатьох країн дуже цінилася щоглова деревина і тому вона від Прип'яті сплавлалася через Дніпро до Чорного моря для потреб флоту, а через річку Шару, канали – в Німан до Балтійського моря, в Гданськ та інші міста. Річковим шляхом експортували не тільки деревину та матеріали з неї, а й льон, віск, дьоготь, поташ.

С. І. Шевчук записав у надрічкових селах цікаві прислів'я та приказки: "Віл у хомут, а плисак у лямку", "Сім'я без волі, плисак без долі", "Плिसак і козак хати не держаться".

На початку дев'яностих років минулого століття, щойно Україна здобула незалежність, науковці Степан Павлюк зі Львова, Василь Скуратівський з Києва і Степан Шевчук з Рівного стали організаторами і учасниками етнографічної експедиції "Чумацькими шляхами", проїхавши через всю Україну на гарбі, запряженій волами, аж до Криму. Згодом Степан згадував: *"Зустрічали нас у селах якнайкраще. Скільки я був у етнографічних експедиціях до і після цієї, а такого приймання я не зустрічав. Досить нам було сказати, що ми – українська етнографічна експедиція "Чумацькими шляхами", як усі респонденти охоче відповідали на всі наші питання, навіть ворожки і знахарки ділилися своїми секретами, а Скуратівському пропонували злити віск чи поворожити"*.

У доробку Степана Шевчука чимало й інших досліджень, що вийшли окремими виданнями або надруковані в наукових збірниках та періодиці, зокрема: "Велика Волинь у дослідженнях Валентина Мошкова", "Наукове подвижництво Миколи Біляшівського", "Рівненщина в етнографічних обрисах В. Скуратівського", "Фольклорно-етнографічна пам'ять атомом зраненої землі", "Від дослідження родоvodu до утвердження Волині" – про визначного вченого-історика, фольклориста, етнографа, письменника, активного організатора та члена Кирило-Мефодіївського братства і приятеля Тараса Шевченка Миколу Костомарова.

Він член редакційних колегій ряду журналів, науково-краєзнавчих альманахів, багатьох наукових збірників, редактор і упорядник книг, неодноразово виступав опонентом при захисті кандидатських дисертацій за профільною тематикою, був у складі журі міжнародних та всеукраїнських фольклорно-етнографічних фестивалів і конкурсів, заслужений працівник культури України, лауреат премії ім. Павла Чубинського, нагороджений орденом Христа Спасителя.

А якщо вдатися до сухих офіційних рядків біографії, то вони виглядають так: закінчив філологічний факультет Рівненського державного педагогічного інституту за спеціальністю "викладач української мови та літератури" (1969 р.). Працював за направленням учителем української мови і літератури та завучем восьмирічної школи в селі Білятичі Сарненського району на Рівненщині (1969-1970 рр.), методистом, завідувачем відділу фольклору, етнографії

Рівненського обласного Будинку творчості (1970-1979 рр.), Рівненського обласного науково-методичного Центру творчості і культурно-освітньої роботи (1979-1989 рр.), завідувачем кафедри фольклору і народного співу (1989-1991 рр.), проректором із наукової і творчої роботи Рівненського державного інституту культури. З 1999 р. – директор Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету.

У 1991 р. кандидатську дисертацію, яку готував в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, захистив у Київському національному університеті ім. Т. Г. Шевченка на тему: "Розвиток фольклористики північно-західних областей України (1800-1987 рр.)".

А ось тут варто дещо деталізувати. Пригадується, Степан став здобувачем (так, здається, тоді йменувалася така форма підготовки та захисту дисертації на звання кандидата наук без навчання в аспірантурі) з великими потугами. Неодноразово їздив у Київ і от сталося: тему дисертації затвердили, дали наукового керівника... Правда, мріяв про вивчення міфології, легенд нашого краю, але яка міфологія, які легенди в радянському суспільстві!

Хіба міг стати науковим набутком, скажімо переказ, що засів у пам'яті з малих літ про те, як дивом врятувався від спалення гітлерівцями храм у селі Білашів Острозького району, в якому випало служити його батькові відразу після звільнення від фашистів нашого краю до початку 50-их років, і де народився в 1944 році сам Степан?

А розповідали, що було так. Будинок Святої Трійці в Білашеві, за переказами старожилів, після постійних нищень востаннє був побудований у 1912 році. Ця споруда – єдина, що не постраждала під час спалення села нацистами в жовтні 1943 року. Від пожежі церкву врятувала дівоча ікона Божої Матері. На той час старостою храму був Сільвестр Гришук. Одної ночі йому наснився сон, що потрібно взяти дівочу ікону Божої Матері та винести її на поріг церкви. Уранці, почувши про те, що німці палять село, він відчинив церкву і виніс дівочу ікону Божої Матері й поставив на сходи. Німці, підійшовши до церкви, побачили ікону й, злякавшись великого гріха, не наважилися палити церкву. Саме тому храм в селі й уцілів.

У тому, що саме цей вчинок врятував храм, впевнений був і Степанів батько, який невдовзі прийшов на парфію, і місцеві селяни. Але спробували б вони заявити про те привселюдно за нової влади! Чи спробував би молодий науковець використати таку легенду-переказ у своїй роботі...

Тому ні про які міфи-легенди й мови не могло бути. Зійшлися на темі про фольклористичні дослідження північно-західних областей Радянської України.

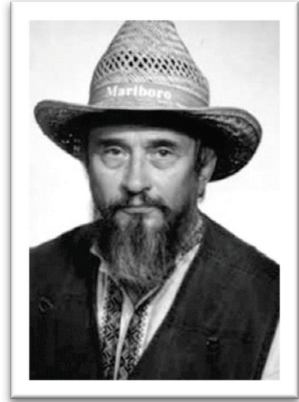
Але й при такій темі його шлях до офіційного зарахування в науковці був тривалим, майже в двадцять років. При всьому огромі роботи, яку здійснював, тих відкриттях і знахідках, зроблених ним, про які йшлося вище!

Подвигнутий в молоді роки на дослідження українського народного побуту, традицій і вірувань, згодом зрозумів, що з таким родоводом, як у нього, і такою темою кандидатом наук не станеш. Щонайперш, дисертант сам "нестійкий елемент": має батька – священика, якого прогнали колись з учительської семінарії за розмови на перерві українською мовою. Окрім того в кандидатській роботі не обійдешся без посилання на ідеї та імена, котрі заборонені до згадування, бо хто ж міг вивчати український фольклор, як не українські буржуазні націоналісти!.. Чи не належить до них і сам дисертант?

– У вічі всі співчували, висловлювали доброзичливі поради, а захищати роботи так і не дозволяли, – згадує Степан. – І лише в 1991 році, коли в Україні нарешті сталися відомі суспільні зрушення, засідання вченої ради розпочиналося саме моїм захистом.

У листопаді 2014 року Степанові Івановичу Шевчуку виповнилося 70 років. Не маю сумніву, що в інституті чи й університеті належно вшанували ювіляра. Проте жодне, радий був би помилитися, масове чи наукове видання в області та й Україні не звернуло уваги на цю дату. Що ж, такий тепер час: не встигне бізнесмен, політик, посадовець щонайнижчого гатунку крок ступити, як про те на кожному перехресті трублять, а такі подвижники, як Степан Шевчук, завжди в затінку. Але вони роблять свою справу. І я втішений, що в далекій юності доля звела мене з ним і цей спогад хай буде йому за ювілейний пошанівок від мене.

2015 рік.

Юрій Дмитренко та інші

НЕ ПАРТІЙНІ ОРТОДОКСИ, А ВІЛЬНОДУМНІ ЖУРНАЛІСТИ

Наприкінці 1982 року мені запропонували піти на навчання у Вищу партійну школу при ЦК КПУ. Порадившись з дружиною, – навчання мало бути дворічним та ще й на стаціонарі – дав згоду, але попросився на відділення журналістики, оформив відповідні документи. Згодом викликали в Київ на співбесіду та медичну комісію. Проходячи те й те, помітив, що поміж вступників немає журналістів, перепитав і виявилось, що обком заслав мої документи на партійно-радянське відділення. Тоді я попросився на прийом до проректора і повідомив про своє бажання навчатися саме на відділенні журналістики. Той порадив сказати про це на мандатній комісії, що прийматиме остаточне рішення. І от засідання мандатної комісії, очолює її посадовець недосяжної для нашого тодішнього сприйняття величини – заворг ЦК Георгій Крючков. Моє бажання сприйняли без особливих заперечень: хочеш – то йди.

Це був перший випадок у моєму компартійному житті, коли прислухалися до мого бажання. Досі ніхто не запитував, де я хочу працювати, а говорили: маєш виконувати волю партії, якщо партія посилає тебе на цю посаду, отже, партія тобі довіряє... Звичайно, можна було категорично відмовитися від такої пропозиції, але тоді поклав би й партійного квитка, а на це мало хто тоді був здатен.

В обкомі, коли після Києва я заявився туди, вже знали про мій "вибрик" і здивувалися: вона тобі та журналістика потрібна? Справді, це було незвично – з вищої попросився в нижчу расу...

...Поселили нас в гуртожитку по провулку Нестерівському, 4 в кімнатах на два чоловіка. Мені у співмешканці дістався Олександр Анатолійович Бойко з селища Березнегувате Миколаївської області. Вже потім дізналися, що при розселенні діяв принцип: западенець має бути в одній кімнаті зі східняком і ні в якому разі западенець із западенцем. Навіть тут, як командував один із викладачів військової кафедри, коли шиковав слухачів на "стройову", дотримувалися "аранжиру" ("Пастроица по аранжиру!").

З Сашею ми прожили два роки без конфліктів чи якихось непорозумінь, готували по черзі їсти чи в їдальні займали один одному чергу, коли дзвінок сповіщав про закінчення пар і вся маса слухачів кидалася обідати. До нас пристав Валерій Журжа – староста курсу, що до того був редактором газети в Рокитному Київської області, а ще до того відбув дворічну службу в армії.

Із першокурсників сформували три групи: дві газетярів і одну телерадійників. Я потрапив до телерадійників, оскільки починав свою журналістську діяльність на районному радіо. Було в ній і декілька районних газетярів, в основному заступників редакторів чи завідувачів відділами. Куратором нашої групи призначили Володимира Атаназійовича Качкана – родом з Івано-Франківської області, радійника, котрий і сам закінчував у свій час партшколу. Вів він у нас і практичні заняття з журналістики, писав я в нього й курсову роботу.

Прізвище це мені було знайоме – ще в юності придбав був так звану касету (п'ять чи шість книжечок-метеликів в одній обгортці), видану ужгородським видавництвом "Карпати", де була і його збірка новел. Уже під час одного із занять у партшколі зайшла мова про неї і я повідомив, що вона в мене збереглася, а в автора, як виявилось, вже не було. І я пообіцяв привезти, що й зробив.

Володимир Качкан – чи не єдиний викладач у партшколі, який розмовляв українською, писав тоді докторську дисертацію з публіцистики, основи якої виклав у окремій книжці, видавав також прозові художні речі. Зокрема, тоді вийшла його книга оповідань "І гори, і доли", приносив на заняття верстку упорядкованої ним книги "Український памфлет", що згодом вийшла друком, і просив нас

почитати її в ролі коректорів, разом розповідаючи, скільки недругів нажив серед відомих авторів, чиї памфлети не включив у неї. Тепер собі гадаю: якби ж то вони, ті автори, знали, як радянських памфлетистів сприйматимуть нині, то не котили б тоді на нього "бочку". І мали б тепер бути вдячними, що не засвітив у тій книзі їх імен, що дає підстави їм клястися, як полум'яно любили вони в ті часи Україну, тримаючи, так би мовити, дулю в кишені існуючому ладу... Скільки їх таких сьогодні на слуху! Але якщо всі тримали дулю в кишені, то хто тоді прославляв той лад, утверджував його? Адже без "інженерів людських душ" він не зміг би існувати.

Відсунутий сьогодні в затінок, очевидно, через той збірник та працю у ВеПеШа і його упорядник, бо й донині цього імені не знаходжу серед сонму патріотів, хоча, повторюся, що то був чи не єдиний викладач у школі, який поводив себе як доконаний українець. І так настановляв слухачів. Звичайно, великої працездатності науковець не міг опинитися на задвірках сучасності: він став доктором наук, професором, академіком АН Вищої школи, працював в Інституті журналістики КНУ ім. Т. Г. Шевченка, потім повернувся в Івано-Франківськ, дослідив і видав багатотомними виданнями життєвий і творчий шлях цілої низки забутих літераторів, час від часу з'являються його художні твори. І я й по сьогодні радий, що такий викладач трапився на моєму життєвому шляху, з цікавістю сприймаю кожну звістку про його наукові здобутки.

Деканом відділення журналістики був Віктор Пахомович Бакуменко – людина настільки демократична у ставленні до слухачів, що нерідко заходив у гуртожиток і добряче чаркував з ними.

Був він незашорений і на лекціях. Якось на одній з них зав'язалася дискусія і хтось із нас висунув як останній аргумент: "Та про це ж у газеті писалось!". Бакуменко поглянув на нього і жартома запитав: "Ти ще віриш тому, що в газетах пишеться?". Журналістська братія покотилася зі сміху.

В. П. Бакуменко через декілька місяців після початку навчання залучив мене і ще кількох слухачів-першокурсників до випуску шкільної газети, ми готували матеріали, а відповідальний секретар, яка була єдиною штатною одиницею редакції, доводила газету до друкарні. Якось доручив мені декан написати критичний матеріал на профком школи за застарілість наочності в її коридорах. Вихований в

дусі "партійної критики і самокритики", я сумлінно виконав те завдання, за що надовго заробив нелюбов до себе молодого викладача – голови профкому.

Уявивши, що я на щось здатний, Віктор Пахомович звів мене з викладачем філософії Олександром Нельгою, а той з Дмитром Видріним, який щойно закінчив аспірантуру в Москві і готувався до захисту кандидатської дисертації в Інституті права ім. Корецького. Вони запропонували мені перекласти на популярну мову їх кандидатські дисертації. Одна з них була про формування в радянських людей потреби в праці, інша – критика відчуженої праці в капіталістичних країнах. Брала мене в співавтори книги обсягом 10 умовних друкованих аркушів, про видання якої було домовлено в московському видавництві "Молодая гвардия". Я прочитав ті дисертації, намітив план книги, ми його обговорили за чашкою кави, взявся навіть до написання. Але матеріал потребував осмислення, "переварювання", щоб дохідливо його викласти для масового читача, до того ж робити це потрібно було по-російськи. Досвіду подібної роботи в мене тоді не було, а тому праця просувалася дуже важко, до закінчення школи я її так і не осилив. А потім пішов на роботу, зв'язки з авторами втратив...

Зі своєї поліської провінції спостерігав за науковим і кар'єрним зростанням моїх знайомих. Олександр Нельга в роки незалежності тривалий час буде членом Центральної виборчої комісії, а Дмитро Видрін захистить і кандидатську, і докторську дисертації, стане популярним політологом, народним депутатом, заступником секретаря Ради національної безпеки і оборони при Президентові України, займатиме інші солідні посади в державі, не сходитиме з екранів телевізорів.

Після першого курсу, коли ми прийшли знову на навчання, почули, що другокурсники-випускники запросили В. П. Бакуменка до себе в кімнату, добряче напоїли та ще й "заложили" перед керівництвом школи. І опинився Віктор Пахомович у Дніпропетровському обкомі партії на посаді лектора.

Деканом став Олексій Іванович Яроменок – людина замкнута, але незла, як сьогодні сказали б, пофігіст, публікував статті на науково-технічну тематику. Кафедрою журналістики завідував Анатолій Моїсєєв, якраз тоді він написав документальну книгу про академіка В. Глушкова, але не встиг видати, як той помер, і дуже переживав, що книга вже не побачить світ.

Викладав нам журналістику і уславлений на той час доктор наук Григорій Іванович Вартанов, насправді – Вартанян. Мав чимало книг з теорії і практики журналістики.

Кафедра журналістики була поділена на два табори. Моїсеев і Качкан виступали за те, щоб слухачі активно писали й друкувалися. А Бакуменко і Яроменок радили закинути на два роки писання, щоб після навчання писати на якісно новому рівні. Вартанов був над тією сутичкою, не втручався в неї. Мені здається, правда була за першими.

Крім штатних викладачів школи, чимало з нами працювали кореспондент "Правди" І. Тихомиров, начальник інформаційно-аналітичного управління Міністерства закордонних справ В. Чорний, журналісти-практики зі ЗМІ Києва і України, побували ми в студіях телебачення і радіо України. А дехто і практику проходив на телебаченні, свої передачі робив під наглядом професіоналів. Я ж практику проходив у "Сільських вістях" у письменника, знаного гумориста Бориса Миколайовича Поліщука та в білоцерківській міськрайонній газеті.

Окрім згаданих, було в нас немало й інших викладачів, які приваблювали розкутістю думки. Саме там, у школі, я вперше почув тверезу оцінку діяльності Брежнєва і його епохи: на перекурі один із викладачів висловився: "Це ще треба подумати, чого більше принесло правління Брежнєва – користі чи шкоди". Чути таку оцінку недавнього правителя було незвично і дивно, та ще й де – у стінах ВПШ. Викладач філософії Борис Мороз казав нам: "Мы не философы, мы преподаватели...". Траплялися й потішні історії. Йдучи на чергову пару повз кафедру економіки сільського господарства, запримітили ми там знамениту спортсменку Ірину Дерюгіну. Коли невдовзі до нас на заняття прийшов ще один Мороз – завкафедрою економіки сільського господарства, на жаль, забув його ім'я, то ми не проминули запитати, а що ж робила на кафедрі Дерюгіна. Виявилось, приходила складати залік. "Ну про що ж я її буду питати? – розмірковував наш співбесідник. – Запитав: "Ирочка, а вы хлеб сегодня кушали?". "Да, маленький кусочек...". "Вот и хорошо, знаете про село... я вам ставлю зачет" – сміючись, розповідав викладач, якого ми шанували.

Намагалися виховати з нас не тільки партійних функціонерів, навчаючи теорії марксизму-ленінізму і партійному будівництву, а й хотіли, щоб зналися на культурі та літературі: невістка ректора школи Івана Павловича Грущенко Олександра Лапутіна читала на цю тему

спекурс, складали ми їй відповідний залік. А щоб його скласти, потрібно було прозвітувати, на скількох виставах у якому театрі побував, які музеї відвідав. З числа наших колег вона підбрала собі актив, що мав спілкуватися з київськими знаменитостями, запрошувати їх на зустрічі в школу. Запам'яталися прем'єра кінофільму "Легенда про княгиню Ольгу" з молодим тоді співрежисером Олегом Біймою, зустрічі з Ніною Матвієнко, Анатолієм Паламаренком, Віталієм Коротичем.

Коли пишу ці нотатки, залишаюся ще під враженням від недавніх похорон гарної людини – відповідального секретаря обласної журналістської організації Володимира Никифоровича Шишкова. На його 87-літньому життєвому шляху було чимало випробувань, а все життя могло б стати матеріалом для пригодницького багатосторінкового роману. У перші повоєнні дні молодим лейтенантиком він працював у радянській військовій місії в Парижі, зустрічався з де-Голлем, Ейзенхауером, був звинувачений у шпигунстві, пройшов табори, закінчив університет та аспірантуру, багато років віддав журналістиці... Так от, очікуючи призначеної години похорон, зібралися ми у Спільці журналістів, завели мову про одне, про інше. Заговорили й про ВПШ. Виявилося, що більшість із присутніх тут її закінчували: голова обласної організації НСЖУ Дмитро Тарасюк, його заступник, редактор Здолбунівської районки Володимир Дрозюк, колишній редактор обласної газети "Вісті Рівненщини" письменник Петро Велесик, тележурналіст, письменник Микола Кривий, редактор обласної газети "Вільне слово" Андрій Бабінець, колишній директор Рівненської телерадіокомпанії Андрій Ситай...

Отож багатьом згаданим і незгаданим журналістам випало пройти через ВПШ, бо без неї тоді навіть про редакторську чи якусь іншу керівну журналістську посаду марно було мріяти.

Проте кожен з присутніх визнав, що роки навчання там не були даремними, згадав щось таке, що залишило слід у пам'яті. І вже в незалежній Україні кожен пішов своєю стежкою, але не загубився в суспільній круговерті як творча особистість.

У нашій групі було тринадцять слухачів, як уже мовилося, в основному теле- і радіожурналістів. Спробую з пам'яті пригадати кожного. Отож, старостою була Тетяна Смолдирева – радіожурналістка з Чернівців, від закінчення школи тривалий час про неї нічого

не чув, а оце недавно прочитав, що працює вона у тих же Чернівцях в університеті, доцент, а журналісти області поклали на неї тимчасово обов'язки голови облорганізації НСЖУ.

Люба Коломієць – тележурналістка з Кіровограда, до недавнього часу була в Кіровограді представником Національної ради з питань телебачення і радіомовлення.

Іван Дубницький родом з Народич Житомирської області, працював у Овручі, потім був редактором у Народичах, певний час ми надсилали один одному свої газети, заслужений журналіст України.

Іван Ілляш прийшов на навчання з київської міської газети "Прапор комунізму", після навчання працював у котрійсь з київських молодіжних газет, потім опинився на Чукотці, за що дістав від колег прізвисько Начальник Чукотки за аналогією з давнім кінофільмом такої ж назви. Після повернення працював у "Голосі України", якимось зустрічалися, коли він лікувався неподалік Рівного в санаторії "Червона калина", агітував мене їхати на полювання в Крим, у Сімферополь, де ще один наш одногрупник Володимир Трошин видавав мисливський журнал (Як москвич, загарбання Росією Криму Володимир, швидше за все, підтримав, отож наші шляхи розійшлися остаточно не лише тому, що до полювання я не здатен). У новорічну ніч 2015 Іван Ілляш зателефонував мені уже з Миколаєва – повідомив, що проживає там, пропонував зустрітися нашому випуску, але так тієї зустрічі й не відбулося.

Петро Нестеренко був, здається, зі Сміли Черкаської області. Хоч місце в гуртожитку й мав, але винайняв собі квартиру на околиці Києва, привіз дружину з дітьми і там вони й мешкали. А кімната в гуртожитку, де він мав проживати, залишалася за ним і була нам за їдальню. Здається, у Смілу він і повернувся після закінчення школи.

Олександр Беспалий прийшов на навчання з Ніжина, був редактором газети місцевого педінституту, куди поїхав на роботу після школи – не відаю.

Навчався з нами і телевізійник зі Львова Володимир Коваленко, який щойно повернувся з Польщі, де кілька років працював на телебаченні в якості консультанта. По закінченні школи я бачив його вряди-годи на екрані телевізора, а ось уже який рік він є автором передачі на Українському телебаченні "Фольк-muzik", яку з великим задоволенням дивлюся щонеділі.

Валентин Клименко приїхав на навчання з котроїсь із східних областей України, за першою освітою – вчитель фізкультури, в Києві став "моржувати" на Дніпрі і зробився знаменитістю серед інших слухачів.

Галина Калініна була з Херсонщини із Великої Олександрівки, де прилаштували її після навчання – не знаю.

Микола Носков – сусід з Волині, їздили одним поїздом додому на свята, на Волинь і повернувся, працював інструктором міськкому партії, потім із нинішнім головою Волинської обласної журналістської організації Михайлом Савчаком заснували рекламну газету, тривалий час її видавали. Яюсь, будучи в Луцьку, відшукав їх редакцію, але на місці застав тільки Михайла (з ним чи не щороку бачимося, коли приїжджає в Рівне на різні журналістські заходи, в університеті він навчався з колишнім працівником нашої газети Петром Музичуком, бував у Березному, відтоді ми й знаємося), а Миколі передав лише вітання.

Нарешті, Віктор Кулаков із Магдалинівки, що на Дніпропетровщині. Віктор не склав один із рядових іспитів з історії і його не допустили до державних екзаменів. І ми від імені групи ходили до ректора з проханням зробити це. І. П. Грущенко вислухав нас і переконавав, що нічого страшного не сталося, піде на роботу, а через рік приїде і складе іспити за школу. З цим ми й пішли. Викладач Ніна Пода, що поставила йому негативну оцінку, перестріла мене в коридорі і виправдальним тоном стала пояснювати, що інакше вчинити вона не могла. І хоч це був, здається, винятковий випадок, щоб наприкінці навчання слухач школи не склав екзамена, але зла на неї ми не тримали, звинувачували в тому, що сталося, найперш свого колегу. Не скласти Ніні Поді історію – це треба було постаратися.

Були й в інших групах хлопці, з якими я приятелював. Віктор Татусь із Зарічного, якого ще з навчання "забрали" редактором у Рокитне, після багатьох років редакторства він так само багато років обирався селищним головою Рокитного, не раз бував я у нього, разом їздили в гості до мого двоюрідного брата Миколи, що головував там у колгоспі в селі Блажево.

Особливо гарні стосунки склалися з Юрієм Михайловичем Дмитренком, інженером за освітою і журналістом – письменником за

покликанням. До навчання Юрій ставився без особливого "рвенія", здебільшого заклопотаний був своїми творчими справами. Писав він тоді переважно детективні повісті, одним з перших читачів яких, за його ж визнанням, був я. За час навчання навіть видав одну з них у видавництві "Молодь". Для цього змушений був їхати в Москву за дозволом до якогось міліцейського генерала. Той деякі місця з оригіналу викинув і дозвіл дав. Звісно, Юрій був засмучений таким втручанням у текст, а заодно і втішений тим, що викинули шматок тексту з описом пристрою, за допомогою якого зловили злочинця. "Розумієш, – розповідав мені, – я ж сам цей пристрій вигадав! Я не знав, що він насправді існує!".

Повість "Скарби мовчать" вийшла і я написав на неї рецензію, яку надрукував удома в районці, а примірників з двадцять книги придбав на прохання Юрія в березнівському магазині і мав передати йому, але так цього й не зробив з якихось причин. Книга долежала у мене до нинішньої осені і лише нещодавно потрапила до автора.

Ось вона, та чи не перша рецензія на його першу книгу:

"В БОРОТБІ ПРОТИ ЗЛА

Впродовж багатьох років на сторінках письменницьких видань то згасає, то знову розгоряється суперечка, чи має право на існування в нашій літературі детективний жанр. Одні критики стверджують, що нинішньому високоосвіченому читачеві не личить забивати голову "легким читвом", яке "нічого не дає ні розуму, ні серцю", і того, кому до вподоби гостросюжетні твори, звинувачують в низькій культурі, невибагливості художніх смаків і т. п. Інші, переважно самі автори, ревно обстоюють своє дітище, виборюючи йому місце під сонцем.

Допоки в літературних колах ламаються критичні стріли, пригодницькі повісті й романи не залежуються на полицях книгарень і бібліотек, їх охоче друкують найсолідніші літературно-художні журнали.

Звичайно, немало ще випускається у світ подібних творів, сконструйованих за звичною схемою. Де вже з третьої сторінки читачеві стає ясно, хто є хто і для чого городився город.

Але не ці белетризовані хроніки технології міліцейських розслідувань визначальні сьогодні в потоці детективної літератури. Кращі повісті й романи В. Кашина, Р. Самбука, М. Канюки, інших відомих українських письменників – це справжні дослідження, де екстремальні,

драматичні ситуації служать тільки відправним пунктом, своєрідним лакмусовим папірцем для проявлення глибинних процесів нашої дійсності, з усіма її скландостями і суперечностями, для проникнення в психологію людських стосунків

Саме такий соціальний, людинознавчий їх заряд, спрямований на возвеличення кращого, що є в людині, і осудження пороку, прагнення показати його витoki, шляхи подолання, і є, на наш погляд, тим критерієм, який дозволяє поставити ці твори в один ряд із "серйозною" літературою. Тому й вихід кожної нової повісті чи роману зустрічаємо цілком закономірними запитаннями: заради чого вони написані? Щоб полоскотати нерви читачеві, чи мета їх появи благородніша – сприяти вихованню людини. А коли з'являється не просто новий твір, до того ж якщо він написаний молодим, невідомим ще автором, то подібних запитань виникає ще більше.

Власне, й наші роздуми про призначення детективної літератури навіяні саме такою появою. Спробуємо простежити, з якими творчими й суспільно значимими прагненнями так стрімко й норовисто увиходить в літературу Юрій Дмитренко, інженер за освітою, журналіст за покликанням.

Його нариси, оповідання, казки, гуморески в останні два-три роки часто друкували журнали "Україна", "Ранок", "Хлібороб України", "Піонерія", республіканські газети. В минулому році у видавництві "Веселка" вийшла збірка оповідань про дітей – героїв Великої Вітчизняної війни "За білими снігами", одне з яких написав Юрій Дмитренко у співавторстві з відомим письменником Сергієм Плачиндою.

З-поміж усього видрукуваного молодим автором вигідно вирізняються оповідання про нелегку, повну напруження і несподіванок працю співробітників міліції і прокуратури. Гострота і динамічність сюжету, проникнення у внутрішній світ людей, що пішли на конфлікт із законом, прагнення знайти мотиви їх дій і вчинків, показати гуманістичність роботи правоохоронних органів – все це характерно для його перших оповідань.

Не випадково Юрій Дмитренко став лауреатом республіканського конкурсу на кращий твір про міліцію. Але перші спроби, хоч і свідчили про потенційні можливості автора, не давали ще права робити далекосяжних висновків, стверджувати, що сім'я українських письменників, котрі працюють в детективному жанрі, поповнилася вдумливим, обда-

рованим автором. Та ось молодий письменник порадував читача відразу двома повістями: "Скарби мовчать", яка вийшла нещодавно у видавництві "Молодь", і "Гонорар за злочин", що друкується зараз в журналі "Україна". Це вагома заявка на визнання.

В центрі повісті "Скарби мовчать" нове розслідування, яке проводить зі своїми товаришами знайомий нам з оповідань молодий співробітник карного розшуку Максим Карий. Цього разу життя поставило перед ним низку нелегких загадок – вбито людину, пограбовано кілька квартир, в науковій експедиції пропав робітник. Кожна з подій могла б сама стати основою для окремого оповідання чи повісті. Але в тому й своєрідність письма Юрія Дмитренка, що він не вдається до копирсання в технології розслідування, а, нагромаджуючи одну подію на іншу, ускладнюючи сюжет і інтригуючи читача, не упускає з виду самих людей, намагається проникнути в їх внутрішній світ. Втиснувши в невелику за розміром повість ряд драматичних, а то й трагічних подій, автор не погрішив проти життєвої правди, як це може здатися на перший погляд. Здебільшого так і буває, що незначний ніби проступок, вчасно не помічений батьками, школою, громадськістю, тягне за собою порушення норм людського співжиття, скоєння злочину. Таким шляхом і пройшов один з персонажів повісті, зовні привабливий, природно обдарований Олег Іванюта.

Читач стає свідком незримого поєдинку двох молодих людей, майже ровесників. З одного боку – Карий з його нетерпимістю до несправедливості, жорстокості, з прагненням зробити людей кращими, пробудити навіть і в таких п'яничках, як Махач і Крячко, хороше. З іншого – Іванюта, підступний, хитрий, здатний на все заради наживи. Так автор ставить і по-своєму намагається вирішити важливу суспільну проблему – проблему боротьби за людину.

Невдячна справа переказувати сюжет повісті, до того ще й пригодницької. Той, хто читатиме її, сам відчує і гостроту перебігу подій, і співпереживатиме їх разом з героями, захоплюватиметься майстерно виписаними деталями, характерами.

Але чи все в повісті вдалося авторові? На жаль, вона не позбавлена деякої фрагментарності, бажання позбутися прямолінійності у викладенні фактажу призводить до певної втрати відчуття часової послідовності. Протоптаним попередниками шляхом пішов Ю. Дмитренко, коли описує, як Карий, не долікувавшись, береться за розслідування вбивства,

як у нього не вистачає часу, щоб вділити мінімум уваги коханій дівчині. Подібне зображення відданості героя своїй роботі стало чи не обов'язковим для будь-якої книги про міліцію. Нарешті, не всі деталі описуваних в повісті подій знайшли своє логічне завершення, і в останньому розділі устами майора Завагіна автор обнадіює читача, що розслідування справи тільки почалося. Отже, буде продовження і нам залишається з нетерпінням чекати, коли ж "скарби заговорять".

Повість "Гонорар за злочин" – теж із циклу оповідань і повістей під загальною назвою "Розшук". Говорити про достоїнство чи прорахунки її ще рано, оскільки журналом надруковано тільки перші розділи. Але й вони свідчать, що автор не стоїть на місці, а наполегливо відточує своє перо, вдосконалює майстерність. А це, без сумніву, запорука майбутніх творчих успіхів.

Прочитано декілька оповідань і повістей молодого письменника. Кому вони прислужаться в так і не завершеній дискусії про місце детективних творів у літературному процесі? На наш погляд тим, хто вбачає в розвитку цього жанру багаті можливості для поліпшення виховання нової людини.

Борис Вербич".

По закінченні партшколи Юрій повернувся в Полтаву, там працював у обкомі партії, прес-службі обласного управління міліції, заснував газету, потім видавництво, де видавав і свої, і чужі твори. Ми часом бачилися на нарадах у Києві, коли він очолив управління преси Полтавської облдержадміністрації, а потім зв'язки наші перервалися. А нинішньої осені отримав я новий довідник членів спілки письменників з телефонами і адресами, гортаючи, натрапив на Дмитренка й надумав подзвонити. Він відгукнувся, гарно поспілкувалися, домовилися, що обміняємося написаним кожним, бандероль я йому відправив, уклавши туди й з півтора десятка екземплярів його повісті, а потім він подзвонив мені, подякував за надіслане і пообіцяв зробити те ж саме. Бандероль, що отримав згодом, містила декілька дисків з його фото і текстами, що мене не здивували, але багато що відкрили нового про колишнього приятеля.

Я хоч і не зустрічався, не спілкувався з ним тривалий час, але стежив за його творчістю. Ще навчаючись у партшколі, він, як уже мовилося, окрім "Скарби мовчать", надрукував детективну повість "Гонорар за злочин" у популярному тоді журналі "Україна" (6 подач)...

Казав мені тоді: "В мені живе сила-силенна сюжетів. Жаль, не встигаю їх записувати". З того часу багато що встиг. Але про це – трохи нижче.

Тепер він ще й, як свідчать біографи, "організатор козацьких громад в Україні. Засновник і президент Полтавської академії козацтва, Верховний отаман Центрального козацького округу України. Головний отаман Української козацької громади, Верховний отаман Служби козацького самоврядування України, Генерал козацтва, Нагороджений багатьма орденами та козацькими медалями".

До речі, як не дивно комусь буде це почути, в роки нашого навчання у ВеПеШа ("випив і ша") існували козацькі коші на основі земляцтв, хоч це і не схвалювалося керівництвом школи. І я пройшов відповідну посвяту в козаки. Щоб провести церемонію посвяти, виїхали ми в ліс у Пущу-Водицю. Посвяту проводив отаман земляцтва, яким був на той час другокурсник Валентин Крока, з усією козацькою атрибутикою, з церемоніалом, який тривав чи не півдня. Майбутні козаки проходили відповідні випробування на силу, кмітливість, на витривалість. І все на повному серйозі. А потім починалася спільна трапеза. Я отримав у коші посаду писаря. І так усі два роки навчання ним і був.

І теперішньому послужному козацькому списку Юрія, повторюся, ніскільки не дивуюся. Його непосидюча діяльна натура вже тоді потребувала простору, не піддавалася якійсь партійній регламентації.

Складаючи залік з літератури згадуваній уже Лапутіній, Юрій, одним з псевдонімів якого був Думич, на її запитання "А ви читали того-то й того-то? А ви читали того-то?", Юрій запитав і собі: "А ви читали Думича?". Звичайно, Думича вона тоді не читала.

Після заліку я йому відповів: "А я Думича читав!".

Легендою поміж однокурсниками ходила розповідь про те, як Юра Дмитренко приїхав на практику в Кіровоград. Ще в школі він придбав собі величезні, виключно-яскравого кольору чоботи-дутиші, що входили тоді в моду. І от на представлення слухачів-практикантів до секретаря обкому партії він заявився в цих чоботях. Можна тільки уявити, як дивилися обкомівці на такого оригінала.

Випало й мені походити в його черевиках, коли в мене сталося непередбачуване – у сльотаву зимову погоду моя взувачка "попросила їсти" і треба було занести її в ремонт, от Юрій і запропонував свої

черевики, які якраз були не при ділі, бо щойно придбав чоботи, про які йшлося вище.

У моєму житті траплялися люди, з якими легко сходився, з якими легко було і хотілося спілкуватися. А навіть якщо й не спілкувався тривалий час, то добре було усвідомлювати, що ця людина десь є і є вона в моїй пам'яті як гарний спогад про минулі дні. До таких належить і Юрій Дмитренко.

По закінченні школи ми інколи листувалися. Ось що писав мені в одному з листів:

"Здрастуй, Боря!

Радий був отримати від тебе звістку. Крім Вані Капітули, Валіка Клименка мені вже ніхто не пише. Та сам небагатьом пишу, але хто пише – відповідаю всім. Шкода, що ти не зберешся на лист. Мені було б цікаво дізнатися, що ти думав, читаючи рецензію К. Пісоцького. Спрямована вона не стільки проти мене, скільки проти мого редактора, хорошого хлопця, якого хотіли вижити з видавництва. Таких рецензій було кілька, я в цю групу "рецензованих" потрапив випадково, як пішак-статист. Чуби драли іменитішим. Та дідько з ними!

Звичайно ж я пишу, хоч на моїй роботі часу на це немає навіть у вихідні. Чим займаюсь, можеш уявити, прочитавши у №7 "Трибуни лектора" за цей рік мою замітку. Лекційна робота – приблизно 1/7 моїх функціональних обов'язків. На ¼ я – писар. Пишу багатьом і багато. Від розділу в кандидатську до виступу на партзбори. Добре, що хоч в робочий час. Для душі пишу тільки коли хворію чи у відпустці. Ось лежав місяць в лікарні в березні, написав книжку іронічних казок для дорослих "Лісодубія" та книжку документальних нарисів про міліцію полтавську. Хотіли навіть її видати, та десь у Києві на рецензуванні в МВС, у політвідділі застрягла. Й з кінцями.

Мала цього року в збірнику "Розшук" вийти моя повістина "Розшук" у "Веселці". І в планах була. Й, кажуть, гранки вже книжки є. Але зняли. Й коли вийде, чи вийде взагалі – невідомо. Правда, є й "успіхи". Через 11 років вийде накінець, можливо, збірка моїх історичних нарисів. Правда, за двома прізвищами. "Співавтор" за рік зумів пробити те, що лежало у видавництві 10 років. Пішло без доробки, написано давно, слабеньке. Вийде у "Промені", назва "Червоний грозівій". З'явиться в магазинах десь у першому кварталі наступного року. У "Прапорі", №9 надрукована одна з казок для дорослих. Знайди, тобі має бути цікаво. У

№40 "України" – нарис мій. Оце й усе, й нікуди нічого не посылаю, бо не друкують.

Пишу роман про громадянську війну. Тільки почав, роботи років на два-три. У "Піонерії", коли не брешуть, в №4 обіцяють надрукувати пародійну детективну мою повість-казку. Оце й усе...

Що в тебе нового? Чи маєш ти вихід на газету? Шукаю ринок збуту для казок про тих, хто заважає перебудовуватися. Ваня Капітула видрукував кілька моїх речей. Серьожа Маштаков децю пропхав у "Кіровоградській правді".

Мені здається, що перебудова здорово б'є по периферійних авто-рах. Їх просто перестали друкувати. А може, пишемо кепсько? Так рецензії ж гарні присилають, а книги не виходять...

Такі справи.

Пиши, що і як. Не лінуйся.

Вітай родину.

Здоров'я і оптимізму.

Д. ЮМ.

с. Розсошенці на Полтавщині.

12.XI.87".

Згадана ним книга "Розшук" таки вийшла з друку у "Веселці" в 1988 році, і він прислав її мені з таким дарчим написом:

"Борису Боровцю, однокурснику по ВПШ, одному з перших читачів моїх рукописів на згадку про золоті київські роки, з побажанням добра і щастя.

Від 1/7 автора цього збірника Юрія Дмитренка".

... У часи нашого київського спілкування Юрій мешкав у селі Розсошенці поблизу Полтави. А коли пішов з посади начальника управління по пресі Полтавської облдержадміністрації, то опинився у Новосанжарському районі. Точну адресу його відшукав я в тому ж письменницькому довіднику, заадресував згадану бандероль, а на пошті мені кажуть: "Під таким індексом села Дмитренки немає...". Але бандероль таки дійшла. Згодом відшукав у інтернеті (в тому числі й цитованій вище статті з Вікіпедії), що мешкає Дмитренко в селі Велике Болото Новосанжарського району. А в інтернет-довідках про

нього хутір Дмитренки значиться як станиця... Впізнаю колишнього Юрка, з його епатажністю. Верховний козацький отаман і має проживати в станиці свого імені. Але сьогодні це все на повному серйозі.

Як на повному серйозі отримав від нього в такому ось оформленні лист:

УКРАЇНЬСЬКА КОЗАЦЬКА ГРОМАДА

третього ГЕТЬМАНАТУ

Адреса Ставки Головного отамана: 39 310, Полтавська паланка (область), Новосанжарський юрт (район), станиця (село) Дмитренки, вул. Тараса Шевченка, 32.

Контактні телефони...

Електронна пошта...

34600, Рівненська область, м.Березне.

Борису БОРОВЦЮ.

Здоровим будь, одноВПШнику!

Отримав пакет. Дякую, Борею, за мої книги, а особливо за твою. Гарне видання. А головне, там є мені потрібна інформація-підтвердження про козацьку мову.

Висилаю тобі всього потрошку.

А щоб не писати багато про себе, шлю копію відповіді на анкету нашої НСПУ.

Познайомишся з матеріалами, обізвись.

Юрко.

"Голові полтавської філії НСПУ Олені ГАРАН

Вельмишановна панночко Оленко!

На Ваше прохання подаю інформацію "про себе, як письменника – члена НСПУ № 1340"

1. Прізвище (і дівоче теж), ім'я і по батькові. ДМИТРЕНКО (дівоче не пам'ятаю) Юрій Михайлович.

1-а) Національність – КОЗАК у 17 поколінні по обох етнічних лініях.

2. Дата і місце народження. Родом з козацького хутора Дмитренки Новосанжарського району Полтавської області (місце зачаття), народився 4 травня 1951 року в с. Глодоси Хмелівського (нині

Маловисківського району) Кіровоградської області (місце народження), куди батьки були направлені на роботу в листопаді 1950 року.

3. Поет, публіцист, прозаїк, критик і трішки драматург.

4. Освіта: Хмельівська середня школа (закінчив 1968 р.); Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (1974) – інженер-механік, конструктор сільгоспмашин; Університети марксизму-ленінізму в Кіровограді і Полтаві (1977, 1978, 1979, 1981, 1982, 1983) – факультети історії КПРС, філософії (двічі), психології; правознавства, економіки; Вищу партійну школу при ЦК Компартії України (1985) – журналіст; Київське відділення МА ГШ ЗС СРСР (1985) – військовий журналіст, перекладач.

5. Трудова діяльність: завод "Хмільниксільмаш", м. Хмільник, Вінницька область, інженер конструктор – 1974 рік; служба в окупаційній Совецькій армії (1974-75 рр.); курси офіцерів (1975); Вінницький завод засобів автоматики (1975 р.), інженер-конструктор ВГТ; кореспондент маловисківської районної газети "Будівник комунізму", м. Мала Виска Кіровоградської області (1975); кореспондент-завідуючий відділом пропаганди кіровоградської обласної молодіжної газети "Молодий комунар" (1976-1980 рр.); слухач Вищої комсомольської школи ЦК ВЛКСМ (1979); Московські Вищі офіцерські курси "Вистрел" (1979); заступник редактора полтавської районної газети "Ленінським шляхом" (1980-1983 р.); слухач ВПШ при ЦК КПУ, факультет журналістики (1983-1985 рр.); завідуючий відділом нарису і публіцистики полтавської обласної молодіжної газети "Комсомолец Полтавщини" (1985); консультант-методист Будинку політосвіти Полтавського обкому Компартії України: викладач логіки, психології, методології активних форм навчання Полтавського університету марксизму-ленінізму, лектор Будинку політосвіти ЦК КПУ (1986-1990); головний редактор-директор першого і єдиного в Україні інформаційно-видавничого агентства правоохоронних органів та судів Полтавської області "Астрєя" (1990-1992); начальник обласного управління у справах преси та інформації Полтавської обласної державної адміністрації (1992- по 31 січня 2004 року); з 2004 року по цей час, 23 січня 2011 року – нарешті на творчій письменницькій роботі. Чого і Вам бажаю.

6. Огляд творчості:

а) Вірші почав писати з 1-го класу; у 8-му робив це цілком природно пристойно і професійно, але нічого особливо в цьому не бачив,

вважав, що це вміють всі. Вірші, наслідуючи будь-якого замовленого поета за стилем (від Тараса Шевченка, Михайла Лермонтова до Владіміра Висоцького), писав на замовлення дівчатам в альбоми. Про друк ніколи не думав. Перший мій вірш, а згодом і кілька добірок, було видруковано у 1975 році в газеті "Червоний прапор" м. Хмільник Вінницької області, послав його в газету не я, а мій на багато років старший товариш по гуртожитку "Хмільниксільмаша" банківський службовець Роман Зейликович Мільштейн, етнічний йєсудим (єврей), з яким ми дружили й вели "націоналістичні розмови". Між іншим, він знав, що більшість українців за національністю – козаки, а ще, як це не дивно, але саме Мільштейн перший сказав, що в мене "величезний і неосяжний поетичний і письменницький талант" і що мені "треба писати книжки про козаків і вірші", на що я знову ж таки, по-молодості, не звернув тоді увагу. Отже перші кілька десятків моїх віршів російською мовою були надруковані у "Червоному прапорі" без моєї участі. Гонорар за перший вірш -70 копійок, Мільштейн прислав мені в армію з проханням вислати нові й "старі" вірші. Я вислав і з того року почав регулярно друкуватися з віршами, нарисами, гуморесками, оповіданнями в газетах усього рівня до "Правди" включно. Друкувалося практично все, що посилав... але тільки не про козаків. Про козаків я почав писати 1975 року в армії і до цього часу окрім "Зрадженого народу..", та брошур і статей самвидавом офіційно нічого не видав. Раніше пробитися з цією тематикою було просто неможливо. А зараз видавати ні за що.

Перше в книжці оповідання "До стіни не відвернулися" про піонера-героя Павлика Синицького у співавторстві з письменником, глодосянином Сергієм Плачиндою надруковане у видавництві "Веселка" в 1985 році.

Перша книжка "Скарби мовчать" побачила світ у видавництві "Молодь" в 1985 році. Благословив її наш земляк Володимир Малик, якому мою книжку віддали на рецензію. Раніше книжка не виходила без двох-трьох позитивних рецензій членів СПУ. Володимир Кирилович мій детектив сподобався й він написав мені листа в Кіровоград, де я тоді жив, з проханням, аби я надіслав йому, "все, що в мене є написане" і запросив до себе в гості у Лубни. Всього я йому не показував, але фрагменти "Козацького вузла" – хроніки про боротьбу козаків з більшовиками, послав... І отримав запрошення негайно приїхати. Ми приїхали з батьком, ровесником В. К. Малика і великим його шанувальником. У батька були зібрані майже всі його книги й ми їх читали й добре знали.

Володимир Кирилович спитав, чи багато я написав детективів. Я відповів, що кілька оповідань, повістей і романів у шухляді є. "Все це я допоможу тобі видати, – сказав Малик, – а який за обсягом твій "Козацький вузол"? На той час я вже написав приблизно половину з задуманого. Це було тисяч п'ять сторінок рукопису. Так і сказав: "Кидай все – і закінчуй "Вузол". Це – козацька "Війна і мир", це – український "Тихий Дон"... Не відволікайся ні на що, пиши тільки це... Але в такому вигляді його ніколи ніхто не надрукує. Твої "Козацький вузол" і "Єврейський вузол" (так у мене частини називалися) треба перейменувати в "Український вузол". Слово "козаки" в більшості замінити на "українці", "повстанці", "партизани", навіть у документах подекуди...". Порад я дослухавсь, але навіть в такому вигляді пробити "Український вузол" не вдалося навіть В. К. Малику... За його порадою я розбивав "Український вузол" на фрагменти й сюжетні лінії: "Отаман Григор'єв", "Козацький батько Нестор Махно", "Гуляйпільська республіка", "Красні", "Білі" і так далі. Але й так книги не пропускали до видання рецензенти академіки і професори історії та цензори. Не видані вони й до цього часу...

Далі автор подає бібліографію надрукованого ним, зокрема, понад десяток назв поетичних книг, більше двадцяти – прозових і до півтори сотні публіцистичних праць, а також перераховує відгуки про його творчість, які пам'ятаються ("повного, та, власне, і ніякого опису, у мене немає. Статті не збирав. Подаю те, що маю...") Заодно пропонує ознайомитися з його біографією, написаною "у травні 2010 року моїм покійним другом по зброї і перу Іваном Буряком. Особливо йому вдалася відповідь на п. 11. Він писав про мене книжку, тому знав про мене багато чого. Навіть зайве. Отож, прошу панночко, перегляньте, непотрібне – викиньте".

І хоч частину біографічних даних вже подано вище, я не бачу потреби щось викидати, його власний погляд на свій життєвий і літературний шлях і погляд друга – доповнюють один одного, рельєфніше подають цю цікаву, гадаю, не тільки для мене, а й для мого читача, особистість:

"Юрій ДМИТРЕНКО (літературні псевдоніми: Максим Думич, Джурій Михайленко, Юрко Козак, Юрій Михайленко, Юрій Дмитренко-Думич, Георгій Тимошенко, Марко Оборожний, Єгор Степняк, Юрій

Козаченко, Михайло Гергель, ЮрКОзак та ін.) – етнічний козак, родом з х. Дмитренки на Полтавщині, народився 4 травня 1951 року в селі Глодоси на Кіровоградщині в сім'ї сільських інтелігентів. Козацькі прозвища – Михайленко (син Михайла), Думиченко, Думич, Юрко Козак, Козацький Батько...

Батько – Дмитренко Михайло Стефанович – інженер, мати – Оборожна Галина Степанівна – фельдшер – родом з Полтавщини, з козацьких сімей. Обидва роди, Дмитренків та Оборожних, з яких походить письменник, щонайменше з 1554 року проживали в козацьких хуторах Дмитренки та Оборожні, що нині в Новосанжарському районі.

Дитячі роки (до шести років) Юрій Дмитренко провів у козацькому хуторі Оборожні, неподалік Полтави. Виховувався дідами Степаном Оборожним та Стефаном, Микитою, Іваном Дмитренками (козацьке прозвіско – Тимошенки) у козацькому дусі до 7 років. Дід Микита навчив Юрка козацької паличкової азбуки, показав козацькі числа, і до 6 років Юрко вже сам читав "Кобзаря". Мати літератора вчила з ним українські вірші та пісні, розповідала сину козацькі міфи, легенди, казки. В десять років батько почав вивчати з сином історію Запорозької січі по Володимиру Голобуцькому, пізніше за забороненими тоді Михайлом Грушевським, Дмитром Яворницьким.

Юнацькі роки майбутній ідеолог козацького народу України провів у мальовничому, великому селі Хмельове, на Кіровоградщині, що привільно розкинулося на берегах тихоплинної, перепиненої кількома греблями степової річечки Кільтіні. Тут закінчив з медаллю школу, потім у Кіровограді факультет сільськогосподарського машинобудування (конструкторське відділення) Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування.

Рік до армії працював конструктором на заводі "Хмільниксіль-маш", після військової служби – ще рік простояв за креслярською дошкою на Вінницькому заводі засобів автоматики, розробляючи технологічну оснастку для інструментального цеху заводу.

В 1975 році повертається на Кіровоградщину. Спроби влаштуватися на роботу за професією завершуються невдало, тому молодий інженер-механік погоджується на децю несподівану пропозицію стати кореспондентом маловисківської районної газети "Будівник комунізму". Через сім місяців його запрошують на роботу в обласну молодіжну –

"Молодий комунар", спочатку – кореспондентом, згодом – завідуючим відділом листів, потім – пропаганди.

Отримавши після служби в армії новий паспорт і не побачивши в ньому графі національність, не добившись запису про неї у паспортному столі, Юрій Дмитренко в графі "особливі прикмети" написав сам: "Українець, з козаків". Адже від батьків знав, що етнічним походженням (що і є власне національністю) він – козак, як і писали в документах його батьки і всі родичі. І робив такий запис в кожному паспорті аж до 2009 року. Поки в Новосанжарському паспортному столі не змусили його замінити паспорт на новий. А 2009 року розробив Козацький етнічний паспорт, який нині Полтавська козацька управа видає бажаним самоідентифікувати себе як козаки за етнічним походженням.

В 1980 році Юрій Дмитренко переїздить на Полтавщину, куди повертаються з Хмельового, на свою батьківщину в козацький хутір Дмитренки Новосанжарського району по виходу на пенсію його батьки...

Працює заступником редактора полтавської районної газети "Ленінським шляхом" (нині "Вісті"). Починає активно друкуватися в республіканській та обласній періодиці з нарисами та художніми творами. Щороку в період передплати "Комсомолец Полтавщини" друкує пригодницьку повість молодого літератора. Через п'ять років у видавництві "Молодь" виходить перша його книжка-повість "Скарби мовчать", котра вперше побачила світ у полтавській молодіжці 1981 року. Рецензентом її був відомий український письменник Володимир Малик, автор багатьох романів про запорізьких козаків, котрий фактично став для початківця літературним наставником і підтримував його все життя, дав рекомендацію до Спілки письменників України й визначив багатокнижжя (26 томів) про боротьбу козаків (українців) проти більшовицького поневолення – "Український вузол", як головну книгу життя молодого письменника, надзвичайно потрібну й актуальну, попри те, що її ніхто не хотів друкувати.

В 1983 році журналіста посиляють вчитися у Вищу партійну школу при ЦК КПУ. Закінчивши відділення журналістики, він повертається в Полтаву. Короткий час працює в "Комсомольці Полтавщини" завідуючим відділом нарису й публіцистики, потім чотири роки – консультантом-методистом з активних форм навчання Будинку політосвіти обкому партії. Читає лекції з логіки, активних форм та технічних засобів навчання, розробляє і впроваджує в навчальний процес дискусії й ділові ігри, власноруч обладнує кабінет технічних засобів, де

проводить методичне навчання з пропагандистами, лекторами, слухачами курсів. З 1985 року особисто знаю Юрія Дмитренка як талановитого й безстрашного військового журналіста по спільних відрядженнях у гарячі й не дуже точки.

В 1989 Юрій Дмитренко після доносів та трьох спроб виключити його з КППС "за антирадянську пропаганду", "буржуазний український націоналізм" та створення первинного осередку "Просвіти" у Будинку політосвіти обкому КПУ, сам добровільно залишає лави КПСС і роботу в обкомі партії.

В березні 1990 року разом з журналістами Юрієм Погодою та Віктором Костенком Юрій Дмитренко засновує перше в Україні інформаційно-видавниче агентство правоохоронних органів та судів з романтичною назвою "Астрєя".

На небагатому газетному ринку з'являються кольорові, офсетним друком випущені в світ газети "Пригоди, події, факти" та "Цілком відверто", журнали "Астрєя", згодом – газети "Полтавочка", "Літературна Полтавщина", "Галушка", "Уфолог України", журнали "Журавлик", "Лтавський детектив", "Добромисл"...

"Астрєя" протягом двох років фактично відроджує книговидавничу справу на Полтавщині, видавши більше двох сотень книжечок полтавських авторів.

Організаторські здібності Юрія Дмитренка примічають в обласній державній адміністрації. В жовтні 1992 року йому пропонують очолити управління у справах преси, поліграфії та книговидання, ставлячи завдання підняти ці галузі з колін. Відмови не приймаються. Ознайомившись з невтішною спадщиною, а матеріально-технічна база поліграфії на той час була морально й матеріально застаріла, бо формувалася в 60-х роках, всі 27 (дві обласні та районні газети виходили високим друком, книг друкарні не випускали), та вивчивши досвід розвитку поліграфії в сусідніх – Житомирській, Кіровоградській, Черкаській та Харківській областях, молодий керівник розробив довгострокову програму технічного переоснащення поліграфії та відродження книговидавничої справи на Полтавщині до 2000 року й попри скептичне ставлення до неї більшості редакторів газет та директорів друкарень, при підтримці обласної державної адміністрації взявся її реалізувати силами невеличкого колективу управління.

На базі редакційно-видавничого відділу управління у справах преси було створено госпрозрахункове видавництво "Полтавський літератор".

Розміститися йому було ніде й під видавництво Дмитренко віддав свій кабінет на третьому поверсі будинку адміністрації, перейшовши в кабінет секретарки. Тодішній голова ОДА Микола Залудяк допоміг придбати першу техніку – побутові комп'ютери, які Дмитренко разом з спеціалістом Леонідом Беднарським пристосували для набору й верстки текстів. Знаю його як здібного і авторитетного демократичного управлінця по спільній роботі в адміністрації, який завжди мав на все свій погляд і відстоював позиції на всіх рівнях. Будучи помічником голови облдержадміністрації М. Залудяка, керівником прес-служби адміністрації, я не раз мав нагоду бачити, як спокійно і коректно, але безкомпромісно і вперто відстоював він позиції та права журналістів і поліграфістів області.

Перед "Полтавським літератором" стояло завдання опанувати сучасні технології підготовки оригінал-макетів до друку, і згодом навчити цьому ж працівників редакцій та друкарень. Фактично треба було робити техніко-технологічну революцію в пресі та поліграфії області. І її було зроблено. Сьогодні всі обласні та районні газети рад і адміністрації області мають комп'ютерні комплекси, на яких набирається й верстається газета. В семи базових друкарнях області друкується офсетним способом більше 300 місцевих газет і журналів. Через кілька років Юрій Дмитренко реорганізував шість базових друкарень в містах і райцентрах – Полтаві, Кременчуку, Лубнах, Гадячі, Кобеляках, Глобиному у видавництва й фактично з нуля відновив книговидавничу справу в області. В області вже діє шість державних і десятки недержавних видавничих структур, що випускають книги. Полтавська книга брала участь в багатьох книжкових виставках і неодноразово відзначалась там.

Не зважаючи на молодість, Юрій Дмитренко з 1980 року постійно й безкорисливо працює з початкуючими літераторами. Створена ним при районній газеті літературна студія "Сівач" мандрувала згодом за ним, де б він не працював, і підготувала десятки літературних сторінок в районних, обласних газетах, кілька поетичних збірок. "Сівач" став одним з перших колективних членів відновленої в Україні "Просвіти", за що тодішнього працівника Будинку політосвіти обкому партії Юрія Дмитренка ледве не виключили з партії.

Ще працюючи в "Астреї", Дмитренко організував Полтавську спілку літераторів, що нині об'єднує більше ста літераторів і має власний жур-

нал та газету. Сотні книг побачили світ завдяки діяльності Спілки. Вона дала дорогу в письменницький світ, в члені СПУ багатьом обдарованим літераторам, серед яких Володимир Карпенко, Павло Стороженко, Лідія Віцєня, Іван Нечитайло, Наум Левін, Володимир Тарасенко та інші.

Юрій Дмитренко й сам всі ці роки продовжує плідно працювати в літературі. У видавництвах Києва, Харкова, Дніпропетровська, Полтави, Кобеляк, Кременчука, Гадяча побачили світ більше 50 його книг. Це пригодницькі повісті та романи, історична публіцистика, поеми та ліричні вірші, публіцистична поезія, книги про любительське рибальство. Майже тридцять років він збирав матеріали і трудився над історією визвольної боротьби українського народу проти більшовицького поневолення – "Українським вузлом".

Він автор гострополітичних романів "Діоксиновий присмак влади" та "Час політичних авантюристів".

Юрій Дмитренко – переможець багатьох всесоюзних, республіканських та обласних конкурсів на кращий літературний твір про міліцію, лауреат обласних журналістських премій імені Ю. Яновського (Кіровоград) та Г. Яценка (Полтава). Людина скромна – він ніколи не пропонував своїх книг для відзначення преміями чи нагородами, а коли такі спроби були з ініціативи інших – завжди рішуче знімав свою кандидатуру. Між тим колеги по перу двічі висували "Український вузол" на здобуття Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка.

Одинадцять років Юрій Дмитренко пропрацював начальником управління у справах преси та інформації Полтавської державної адміністрації. Звільнився з роботи за власним бажанням у зв'язку з тяжкими хворобами. За сім місяців перебування в лікарні йому поставили 40 (!!) серйозних діагнозів. А мені, коли я провідував його, лікар сказав, що мучитися йому вже недовго. Швиденько дали II групу інвалідності й виписали. А коли дізналися, що звільнився з роботи – ще й з обліку зняли швиденько. ... Домочуватися Юрко поїхав у село Велике Болото, де почав жити на природі й лікуватися травами, на яких добре знався ще з армійської служби. І наперекір усім діагнозам вижив і живе дотепер.

Останні роки письменник хоч і продовжує тяжко хворіти, має обмежені можливості розмовляти та пересуватися, переніс кілька операцій, але мужньо це все переносить і козаки, які часто навідують Козацького батька України, можливо, й не здогадуються, чого вартує йому бути завжди у формі в прямому й переносному смислі. Після смерті

батька Юрії Дмитренко живе самотньо в козацькому селі Дмитренки Новосанжарського району Полтавської області, але продовжує літературну і громадську діяльність. Видав близько 70 книг поезії, публіцистики, прози, книг для дітей.

У козацькому громадському русі з 1994 року, будучи армійським підполковником, скромно починав із сотника Українського козацтва (1994), дослужився до генерал-полковника (2005).

2006 року з великими труднощами заснував першу в Україні козацьку (національно-територіальну) громаду, яку і очолив. Головний отаман Української козацької громади III Гетьманату, Козацької громади Полтавщини, Полтавської обласної козацької управи. З травня 2009 року – організатор і Головний отаман Служби козацького самоврядування України. З 2008 року – доктор, професор, з 2009 року – академік Міжнародної академії козацтва. Член Президії Козацької української партії. В грудні 2009 року був серед засновників Козацького гвардійського корпусу Полтавщини. Організатор і перший Президент Полтавської академії козацтва, яка об'єднує науковців і вчених-козаків.

Розробив чітку структуру козацького самоврядування у місцях компактного проживання козаків: від козацького комітету вулиці, будинку, хутора, кварталу через козацькі громади сіл, міст, районів, областей до Козацької громади України.

Підготував проекти Законів "Про реабілітацію козацького народу України", "Про козацьке самоврядування", "Про козацькі управи", матеріали до Міжнародного суду над більшовицькими нацистами, ряд інших документів та проектів постанов з проблемних питань життя козацького народу.

Розробив структуру організації влади в Козацькій Україні, нову демократичну виборчу систему, національно-територіальну систему представництва у Верховній Раді, структуру Служби козацького самоврядування України.

Досвід розбудови козацьких громад в Полтавській області, започаткований Юрієм Дмитренко, схвалено на Козацькій раді при Президенті України й рекомендовано для поширення в Україні.

Написав оригінальну історію козацького народу України, сформулював Козацьку національну ідею в Україні, написав наукову роботу "Козацька мова в Україні".

Підготував до друку перший том Українсько-російського тлумачного словника козацької мови. Готує до видання "Козацьку азбуку" та "Козацький букварик". Автор майже сотні стилізованих козацьких пісень.

Написав більше 100 книг та науково популярних брошур з історії, ідеології, політики, тактики та стратегії виживання козацького народу.

Засновник і видавець газет "Козацька правда", "Правда козака Юрка Дмитренка", журналу "Полтавські запорожці".

Автор академічного курсу лекцій козакології (козакознавства).

Нагороджений 5-ма козацькими орденами та 17-ма козацькими медалями України та Росії. Але нагороди носить рідко. До того ж більшістю власних медалей та орденами за тих чи інших обставин він нагороджував, наскільки мені відомо, бо не раз був присутній і причетним до цього, інших козаків. Що і продовжує робити.

В Українському козацтві пройшов шлях від підсавула до генерала козацтва.

З 1 жовтня 2009 року – генерал армії Українського козацтва.

22 листопада 2009 року йому присвоєно звання "Героя козацького народу" й вручено найвищу козацьку нагороду – Золоту зірку Героя за № 44. Цю нагороду він цінує понад усе, бо там є слова "козацького народу", а боротьбі за підняття козацького народу з колін Юрій Дмитренко і присвятив усе своє життя. І це не метафора, а чистісінька правда.

Іван БУРЯК, Генеральний писар Української козацької громади, генерал-полковник Служби козацького самоврядування України".

І в заданому на початку напівсерйозному-напівжартівливому стилі Юрій Дмитренко продовжив і завершив відповідати на запропоновану анкету:

З цим, вельмишановна панночко Голово ПО ОНСПУ, маю честь відкланятися.

ДМИТРЕНКО Юрій Михайлович, член НСПУ, Полтавської спілки літераторів, козацький письменник і публіцист...

23 січня 7519 року, хутір Дмитренки".

Щоб дістати повніше уявлення про різнобічну творчість Юрія Дмитренка, скористаюся ще однією розгорнутою публікацією, яку виловив у інтернеті. На жаль, сам я "Український вузол", який, як уже мовилося, двічі висувався на здобуття Шевченківської премії, не читав – виданий він мізерним тиражем і розповсюджувався тільки на Полтавщині. Тому судити про нього можу лише з публікацій інших авторів (подається з незначним скороченням):

**"Роман зі сталінською назвою "Український вузол"
Юрія Дмитренка-Думича складається з 10 томів**

Художньо-публіцистичний роман-мозаїка під загальною назвою "Український вузол" полтавського літератора Юрія Дмитренко-Думича вийшов у Полтаві. 20 книг цієї історичної епопеї складають 10 томів, а кожен том має від 700 до 1500 сторінок тексту і ілюструється 100-200 фотографіями історичних осіб від В.І. Леніна, Лейби Троцького до батька Махна, Симона Петлюри та гетьмана Павла Скоропадського. Епопея охоплює період від лютого 1917 року до 7 листопада 1927-го ...

Кожен том "Українського вузла" носить персональну назву: "Загибель імперії", "Нашестя", "Гетьманська держава", "Війна з Росією", "Отаманщина", "Окупація", "Повстанські вихори", "Вогонь холодного яру", "Махнівці", "Останні гайдамаки". Назва "Український вузол", звичайно, перегукується з "вузлами" "Червоного колеса" лауреата Нобелівської премії з літератури російського письменника Олександра Солженіцина. Але, як заявляє Ю. Дмитренко-Думич, свою назву белетризованої історичної хроніки він узяв з однієї статті І. В. Сталіна про події тих років на Україні. Саме тоді в 1920 році Іосіф Віссаріонович був за завданням ЦК партії і особисто В.І. Леніна в Харкові та Кременчуці, де проходив Південно-Західний фронт боротьби з поляками-пілсудчиками.

Епопея плодового полтавського літератора Ю. Дмитренка-Думича зі сталінською назвою своїм обсягом перевершує 13 томів післявоєнного зібрання творів самого Сталіна. З історико-ідеологічною і націоналістичною (місцями) позицією автора "Українського вузла" важко не погодитися, оскільки він (що цінно!) у своїй величезній праці в основному дає тільки факти і факти. Розумний читач висновки ж робить сам...

Як пише у своєму відгуку на вихід роману член Національної спілки журналістів України, кандидат філологічних наук Анатолій Дяченко,

"роман не має аналогів у світовій історико-публіцистичній літературі як за обсягом описаних подій, так і за архітектонікою побудови. Можна висловити лише подивування дивовижній працездатності й наполегливості автора в досягненні поставленої мети без жодних, здавалося, сподівань побачити свій труд друком".

З цією оцінкою працездатності Ю. Дмитренка-Думича важко не погодитися. Він, до речі, відомий і як автор легковагих детективних повістей.

Чи варто давати будь-яку рецензію цієї гігантської праці? Насамперед, її треба кожному прочитати. Але все питання впирається в те, що в силу катастрофічного становища в українському книговидавництві епопея була видана, звичайно, малим тиражем і добре, що хоч таким. Було б бажано, щоб ці 20 книг в десяти томах малися у фондах кожної бібліотеки України. Але кому все це потрібно в період політичного та економічного "беспредслов" і плутанини, коли Україна у зв'язку з президентськими виборами розділилася на дві частини: помаранчеву і синьо-блакитну...

...Чинними героями епопеї Ю. Дмитренка-Думича є монархісти, більшовики-ленінці, есери, меншовики, махновці, петлюрівці, чекісти, білогвардійці, зелені, цар Микола, Керенський, письменник і політичний плутаник Винниченко, отамани Зелений, Григор'єв, Струк, Болбочан, Тютюнник, Чучупака, Орел, а також Джон Рід, легендарна Маруська Спиридонова, Павло Скоропадський (про якого співалося у відомій пісні "гетьман наш босяцький"), Юрій Коцюбинський, генерал Антон Іванович Денікін, Олександр Пархоменко, голова Всеукраїнської Надзвичайної Комісії – ЧК "товариш Семен" – Ісаак Ізраїлевич Шварц і багато-багато інших...

...Українська історія періоду від лютого 1917 року до 7 листопада 1927, документально відображена в романі-мозаїці полтавського літератора Ю. Дмитренка-Думича, дуже і дуже нагадує сучасну Україну...

...Історію треба не тільки знати, а вивчати, як її вивчає Юрій Михайлович Дмитренко-Думич.

27.12.2005 р."

Кременчуцький сайт "Творча Організація Особистостей "Набат"

Опубліковано в рубриці Олексія Сергієвського 14.06.2010, опублікував eготов.

І, насамкінець, щоб у читача склалося повне уявлення про творчість Юрія Дмитренка, уміщу тут початок і закінчення однієї з його праць із названої вище козацької публіцистики.

Прикметно, що його давніші теоретичні викладки знаходять практичне підтвердження сьогодні, коли Росією загарбаний Крим, на сході України йде неоголошена російсько – українська війна. І коли деякі політики та й прості громадяни стверджують, що винен у цьому не російський народ, а путінська верхівка сусідньої держави, то варто почитати Юрія Дмитренка, який ще в 2007 році переконував нас, що *"не варто демагогічно відрізняти уряд, президента, економічно-фінансову еліту Росії та її народ. В політиці великодержавного шовінізму абсолютна більшість росіян завжди й тепер, на жаль, виступає "проти іногородців" і підтримує своїх вождів..."*.

Ось звідки ті 80-85 соціологічних відсотків росіян, які схвалюють путінську агресію проти України.

Отож, читаймо Юрія Дмитренка:

МОСКОВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ТА УКРАЇНА

1. *Сьогодні ми поговоримо про те, що давно знає і розуміє більшість українців, але зі страху перед довгими руками спецслужб агресивного північного сусіда й дотепер не наважується про це говорити за межами своєї хати чи міської кухні.*

2. *Цей страх вселився в серця дивом вцілілих від жахів етнічної окупації наших дідів та батьків з двадцятих років минулого століття, коли навіть за мовлене необережно слово можна було позбутися волі, а то й життя.*

3. *На сторожі цього страху поневоленого народу й дотепер стоять нащадки не лише більшовицьких окупантів, а й діти та внуки тих, кого весільні колись енкаведисти заселили на звільнені від козаків та українців землі.*

4. *Самі затиснуті, до речі – абсолютно безпідставним, страхом примусового повернення на свої етнічні батьківщини в Росію, Білорусію, Молдавію, Казахстан чи ще там кудись, вони намагаються відстояти свої права, на які ніхто й не зазіхає, утвердившись політично-економічним та культурним приниженням автохтонних націй козаків та українців.*

5. Згадаймо, що тільки восени 1932 року в Україну було переселено під патронатом НКВД за різними даними від 220 до 280 тисяч сімей руських, білорусів, молдаван, казахів. Це були бідні та, як правило, багатодітні селяни.

6. Якщо навіть взяти, що у кожній сім'ї переселенців було 2-3 дітей, то це вже 440-840 тисяч переселенців.

7. Через одне етнопокоління, а це приблизно 25 років, діти переселенців мали вже своїх дорослих дітей. Кількість колоністів щонайменше потроїлась. І так далі.

8. Більшовицькою Росією в Україні робилася нахабна і, на жаль, багато в чому успішна спроба замінити корінні етноси мононаціональних козаків та поліетнічних українців на гостьові народи.

9. Більшовикам ні мирні корінні українці, ні тим більше войовничі й непокірні козаки, не були потрібні. Їм потрібна була земля України, її природні багатства.

10. Темою табу для сучасних українців та українських привладних і провладних політиків до цього часу залишається тема реальних взаємин Росії та України в ХХ-ХХІ століттях.

11. Патологічне незнання і небажання знати правдиву історію, вбите окупантами в школах за складеними окупантами програмами навчання і виховання біороботів, не здатних мислити, навчених лише тупо запам'ятовувати написане в наскрізь брехливих підручниках, а точніше – посібниках для виховання раба комуністичної імперії, тваринний страх на покару від окупаційної влади за прояв найменшого іншодумання, привид "тюрми та суми" над кожним, жорстокість та прислужливість окупаційній або колоніальній владі силових структур, репресії та безмірна сваволя кримінальників, всевладдя окупаційної валюти і багато інших факторів вплинули на формування з українців старшого покоління таких собі аполітичних мяхатазкрайвців, менших і покірних братів агресивного "старшого" брата, звиклих запобігати усім його далеко не помірним і порядним забаганкам. Таким є, по суті, результат міжнаціонального впливу Російської імперії на Україну.

12. Заграючи з імперською Росією через певну економічну від неї нібито залежність, тремтячи на газовому ланцюгу, задихаючись у мовному зашморгу, потерпаючи від вигаданої абсурдної вини зрадників інтересів окупанта, вже сучасній Україні з колін не піднятися ніколи.

13. Не треба боятися правди, слід давно назвати речі своїми іменами: агресора – агресором, окупанта – окупантом, імперського шовініста – імперським шовіністом, російського нациста – нацистом, українських яничарів – яничарами і так далі...

...119. Очевидно, що російська національна ідея в Україні є ідея агресивна, загарбницька, окупаційна й спрямована ліквідувати державну незалежність України та упокорити народи, які її населяють.

120. Втілена в лозунг "єдиної і невідомої Росії", вона несе загибель всім іншим національним ідеям народів України, й у першу чергу козацькому та українському.

121. Така сувора правда життя. І ніякий "інтернаціоналізм" та казки про "єдність слав'янських народів" не можуть замаскувати великодержавний шовінізм руської національної ідеї.

122. В наші дні від агресивного, збройного нав'язування іншим народам своїх інтересів, не гребуючи й ним, як, скажімо, у випадку з Чечнею, Абхазією, Грузією чи Придністров'єм, колись імперська Росія перейшла до політико-фінансово-економічних важелів впливу на інші народи, в тому числі й Україну.

123. Активно використовуючи п'яту колону: росіян та російськомовних манкуртів, комуністів, соціалістів, "інтернаціоналістів" та інших "...істів" – нащадків більшовицьких окупантів, відставників советської окупаційної армії, колишню агентуру КДБ, сучасна Російська федерація, що сама починає тріщати по швах, через маргінальні партії чинить тиск на Україну, намагаючись вкотре вже підім'яти її економічно і політично під себе.

124. І не варто демагогічно відрізняти уряд, президента, економічно-фінансову еліту Росії та її народ. В політиці великодержавного шовінізму абсолютна більшість росіян завжди й тепер, на жаль, виступає "проти інородців" і підтримує своїх вождів...

125. Отаку силу має добре продекларована національна ідея. Й від того, що ми будемо вдавати, що сором'язливо не помічаємо ні кігтів на лапах руського медведя, ні кривавих слідів на своїй спині після його "братських об'ястій", проблеми в сучасних політично-економічних взаєминах між Україною з Росією не розсмокчуться і нікуди не зникнуть.

126. Для позиції раба поза страуса зовсім не підходить. І розслабитися й отримати задоволення при цьому не вдасться.

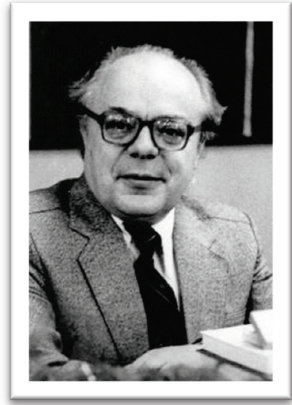
127. Тому, зрозумівши й проаналізувавши московську національну ідею, залишимо її на совісті руских і зосередимося на реалізації **УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ**, тобто на розбудові дійсно незалежної ні від кого Української по духу і суті держави в межах компактного проживання українців як етнохтона, на його ж етнотериторії, де всі народи і національності мають рівні права й можливості для самовираження у розбудові демократичної Республіки.

х. Дмитренки на Полтавиціні, квітень, 2007 рік".

Коментарі, як говорять, зайві.

Отакий він, мій колишній одноВеПееШник і приятель. То ж не тільки партійних ортодоксів випускала та школа, як це декому здається, а й таких креативних вільнодумців і оригіналів, як Юрко Дмитренко. І де б я їх ще зустрів, якби не закинула й мене туди доля.

2014 рік.

Григорій Дем'янчук

ПОВЕРТАВ ЗНАКОВІ ПОСТАТІ ІЗ ЗАБУТТЯ І САМ ЗАЛИШИВСЯ НЕЗАБУТНІМ

Дем'янчук Григорій Семенович (1936-2001) – відомий письменник, науковець, краєзнавець і громадський діяч. Народився 20 вересня 1936 року в селі Карпилівка Білогірського району Хмельницької області неподалік старовинного Острога. У 1959 році закінчив факультет журналістики Львівського університету імені І. Франка і відтоді працював на Рівненщині переважно в обласній пресі – в газетах "Червоний прапор", "Вісті Рівненщини", "Волинь", а з 1990 року – доцентом Рівненського гуманітарного університету.

З початку 1970-х років Григорій Семенович проводив велику роботу в галузі краєзнавства. В обласній газеті "Червоний прапор" він заснував і протягом тривалого часу вів краєзнавчу сторінку "Край наш поліський", де публікувалося чимало матеріалів з історичного та літературного краєзнавства, а також вів літературно-мистецьку сторінку "Горинь".

У 1986 році Г. Дем'янчуку присвоєне почесне звання заслуженого журналіста Української РСР. Окремими виданнями у видавництвах Києва, Львова, Рівного вийшли книги "Барви Полісся" (1975), "Над Горинь-рікою" (1977), "Біля джерел" (1980), "Семи криниць водиця" (1984), "Високі береги Смотрича" (1985), "Щоб квітла наша земля" (1986), "Револуцією покликані" (1987), "Дума Червоного бору" (1990), "Олекса Стефанович" (1999), "Степан Бабій" (2000), "Євген Шморгун" (2000), "Володимир Грабоус" (2000), "Звідки тече та річка" (2001).

Працював також у жанрах літературної критики та художньо-документальної прози. Написав цикл статей про письменників, які своїм життям та творчістю тісно пов'язані з Рівненщиною, але в попередні роки були викреслені з історії української літератури. Зокрема, Г. Дем'янчук скрупульозно дослідив творчість А. Нивинського (Чекмановського), Г. Журби, У. Самчука, О. Теліги, О. Стефановича, А. Павлюка, А. Коломийця, Ю. Лободовського, А. Демо-Довгопільського, А. Волинця, М. Пивоварчука, А. Бориса. Ці матеріали надруковані окремою книжкою "Воскресли для життя" (1998).

Він є автором понад 300 публікацій в наукових збірниках і періодичних виданнях. Як упорядник і редактор брав участь у випуску наукових збірників Рівненського державного гуманітарного університету, науково-краєзнавчого альманаху "Волинські дзвони", книг місцевих авторів.

До створення обласної письменницької організації Григорій Семенович очолював обласне літературне об'єднання. Він є лауреатом літературної премії імені Валер'яна Поліщука (1988), літературно-мистецької премії імені Авеніра Коломийця (1998) та регіональної краєзнавчої премії "За відродження Волині" (2000), почесним членом Всеукраїнської спілки краєзнавців (1993).

Помер Г.С. Дем'янчук 22 січня 2001 року за робочим столом у приміщенні Рівненської обласної організації Національної спілки письменників України.

Своєрідним пам'ятником письменнику, краєзнавцю, людині енциклопедичних знань, душа якої була сповнена світлої любові до рідного краю і щирого вболівання про його день нинішній та день прийдешній, стала книжка "Звідки тече та річка" (2001), що вийшла в світ вже після смерті автора, а також його наукова праця "Українське краєзнавство: сторінки історії" (К., 2006), яку довершили його сини Богдан та Анатолій.

20 вересня 2001 року до 65-річчя Григорія Дем'янчука було відкрито меморіальну дошку на будинку по вулиці Курчатова, де він жив, в музеях, бібліотеках до пам'ятних дат, пов'язаних з його життям і творчістю, проводяться літературно-мистецькі заходи, в яких і сам я брав не раз участь.

Це з офіційної довідки про письменника-краєзнавця.

А вперше зустрілися ми з Григорієм Дем'янчуком у далекому 1966 чи 1967 році, коли декілька журналістів з обласного "Червоного прапора", а був серед них і Григорій Семенович, прийшли в педінститут, щоб створити зі студентів корпункт газети. Записався в

позаштатні дописувачі і я, адже, як уже говорилося, мріяв стати журналістом ще з енного класу школи, був слухачем школи молодого журналіста "Гарт" при львівській регіональній молодіжній газеті, що виходила тоді на п'ять західних областей, мав у ній навіть публікацію під назвою "Притча про переораний стадіон".

Обласні метри поспілкувалися з новоспеченими колегами і взяли кожного під опіку якогось відділу свого видання. Потрапив я в інший, не Дем'янчуків, відділ, але відтоді, відчуваючи і себе причетним до творення газети, читав усе, що друкувалося в ній, і, звісно ж, що виходило з-під пера Григорія Семеновича. А були то публікації про природу й історію краю, його культурно-мистецьке життя, які приваблювали читача новизною фактів, справжніми відкриттями. Часто друкувався він і в березнівській районній газеті: про Губківський замок, про Надслучанську Швейцарію та Соколіні гори, інші заповідні й історичні куточки Надслуччя. А вихід його краєзнавчих книг ставав справжнім святом для спраглих на знання своєї дідици.

Поява ж його літературно-критичних статей у "Літературній Україні" додавала авторитету їх авторові серед студентських неофітів, що й собі намагалися щось творити.

Півторарічне вчителювання по закінченні інституту у віддаленому селі, а потім і штатна журналістська праця та тривала праця в чиновницьких кабінетах не охолодили мого інтересу до постаті Григорія Дем'янчука як письменника-краєзнавця, першовідкривача давно забутих імен. Тим більше, що він бував у районі і в складі груп літераторів, котрі приїжджали з Рівного для виступів у трудових колективах, навчальних закладах, і як журналіст, збираючи матеріали для чергових своїх публікацій. Зустрічалися ми і в Рівному на різних більших чи менших літературно – мистецьких, а то й владних заходах.

Не стверджуватиму, що ми приятелювали – й різниця у віці була солідною, й вага в журналістиці, письменстві одного й іншого непорівнювані, але ті зустрічі залишали приємні спомини. Простий у спілкуванні, без властивої деяким тодішнім, а надто сьгоднішнім обласним колегам, менторності щодо районних газетярів, він був гарним, уважним співбесідником і порадником.

А якось у середині вісімдесятих років минулого століття доля, чи правильніше буде сказати, недоля, звела нас в одній з обласних лікарень. Поміж процедурами й обстеженнями залишався час ще й на

спілкування на краєзнавчі, літературні теми. Отоді я й почув од нього про мого односельця Михайла Яцковського не просто як про поміщика середньої руки другої половини дев'ятнадцятого століття, а як літератора, аматора-мовознавця.

Про роль, яку відіграв Григорій Семенович у тому, що згодом з'явилося моє дослідження "Михайло Яцковський у документах, віршах та листах", я вже писав у самому дослідженні, але з великою вдячністю готовий те повторювати ще й ще.

З переказів я знав, що моє село Яцьковичі заснував пан Яцковський, переселивши сюди з півтора десятка, як говорили, непокірних сімей з сусіднього Хотиня. Але що отой пан Яцковський писав ще й вірші, перекладав польських авторів, зокрема Адама Міцкевича (сам Іван Франко про цей переклад відгукувався), обстоював українську мову в часи валуєвщини – то це стало для мене відкриттям, заінтригувало.

Як наслідок, ще задовго до початку роботи над згаданим літературно-краєзнавчим дослідженням народився вірш-присвята, якого, незважаючи на його більшу публіцистичність аніж художність, відношу до півсотні найвдаліших своїх віршів:

*Завдячуючи письменнику-краєзнавцю
Григорієві Дем'янчуку, відкрив для себе постать односельця
Михайла Яцковського, він же Михалко з-над Случа,
котрий у другій половині XIX століття зі своєї поліської глибинки
обстоював українськість перед київським малоросійством.*

*Та невже ж нам по колу, по колу, по колу, по колу,
Наче коням в манежі, понуро і далі брести,
Коли душу народу і мову його веселкову
Прицвяховують знов на свої бузинові хрести?*

*Коли стольний мовчить або скиглить собі потихеньку,
І випрошує ласки з чужинських облесливих рук,
А нові малороси готові продати і неньку
Без докорів сумління і жодних сторонніх спонук.*

*Коли вже в Україні так мало зосталось Вкраїни,
А з високих трибун лише патока слізна тече...
Уставайте, Михалки, з духовної сеї руїни,
Підставляйте своє провінційне синівське плече.*

*З-над Случа подавайте свій голос і Стиру, й Горині,
З-над Черемоша й Стрипи, Боржави, Прута і Стрия,
Не дрімайте на Ворсклі, Острі, на Орелі й Тясміні,
На Самарі й Інгулі хай істина всіх осія,*

*Що ми є українці з правіку й донині, й навіки!
Доки мова жива – невмирущі на рідній землі.
Полум'яних сердець своїх злиймо і річечки й ріки
У великий народ – не в якись малороси малі.*

*І нехай шаленіють собі від безсилої злості.
Нам робити своє – через терни в майбутнє іти.
Східняки й западенці, бандерівці і запорожці,
Воскрешаймо Вкраїну, підносьмо її над світу!*

А були то вже роки, названі перебудовними, коли після заборон та різних табу все більше й більше спрагло пізнавали ми свою минувшину. І виринали із забуття події й постаті, що їх можна було поставити урівень з тими, про які читали раніше у книгах та які здавалися такими велично-недосяжними, бо, думалося за браком інформації, – щось небуденне могло творитися лише у великих культурних центрах, на землі обітованій, а не в нашому поліському закутку. Скажімо, з яким зачудуванням сприйнялася у малолітстві почута новина, що сюжет для повісті "Олеся" узятий Олександром Купріним за якихось тридцять кілометрів від твого села! Але те було написано автором заїжджим, хрестоматійним. А тут, серед оцих забутих Богом і людьми лісів і боліт, виявляється, теж пульсувала жива чистоджерельна думка, мешкали люди просвітлені, одержимі високою ідеєю. І чути ще в інститутській юності й пізніше зневажливе "поліщук", що звучало нерідко з вуст тих, кому судилося (за які, запитати б, заслуги?) народитися в інших краях чи місті, як синонім людини недалекої, неосвіченої, набирано нового змісту, наповнювалося новими барвами, спонукало до викличного: "А таки поліщук, і тим горджуся!".

Ми домовилися з Григорієм Семеновичем, що він узагальнить розшукане ним у архівах про Михайла Яцковського і підготує матеріал

для районної газети – хай земляки почитають, відкриють і для себе забуту сторінку свого краю. Але збігло ще років і років поки публікація "Відповідь українця з-над Случа малоросу в Київ" з'явилася і в нашій районній газеті, і в обласному альманасі "Погорина". З великим задоволенням дозволю собі зацитувати її без скорочень:

**"Григорій ДЕМ'ЯНЧУК
ВІДПОВІДЬ УКРАЇНЦЯ З-НАД СЛУЧА МАЛОРОСУ В КИЇВ
Оцінки Валуєвського циркуляра та Емського указу на Поліссі
в останній чверті XIX ст.**

Полісся традиційно вважалось і навіть нині вважається "національно несвідомим". Стало банальним, що як на підставу для такого твердження посилаються на відповідь поліщуків з окремих місцевостей на запитання (20-30-і рр. XX ст.) про національність: "Ми – тутешні". Це, звісно, аж ніяк не є національним самовизначенням, а лише виявом відчуття належності до корінного населення країни – поліського субетносу. Тим більше, що в багатьох місцевостях об'єктивними дослідниками та письменниками зафіксовано іншу відповідь: "Ми – українці".

На нашу думку, для характеристики національних почуттів поліського субетносу в останній чверті XIX ст. важливе значення мають життя й діяльність нині нікому не відомого поліського письменника Михайла Горонатовича Яцьковського (наприкінці життя підписувався як Михайло Тризна-Яцьковський), твори якого (вірші, статті), листування збереглись у фонді В. Барвінського рукописного відділу Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Він – корінний поліщук, народився у с. Холопи (тепер Прислuch) Березнівського району на Рівненщині. У 1846 р. його мати Марія Яцьковська розділилася із сестрою Цецілією Омецинською. Марія стала володіти частиною села Холопи. Роздільним актом їй було виділено з іншого маєтку (с. Хотиня) 15 селянських родин, які Марія поселила на окремій ділянці землі й утворила село Яцьковичі. В історико-краєзнавчій праці Т. Стецького "З бору і степу" (Краків, 1888, с. 325), краєзнавчому словнику О. Цинкаловського "Стара Волинь і Волинське Полісся" М. Яцьковський згадується як дрібний поміщик, власник невеликого фільварку, що підтверджується й архівними документами. У 1855 р. мати виділила своєму синові, колезькому регістратору, 1176 десятин землі.

У 40-х роках навчався в Рівненській гімназії. Уже тоді в учнівському, переважно польському, спольщеному та зросійщеному середовищі вирізнявся як свідомий українець, що проявлялось у зацікавленні історією рідного народу, вживанні української мови, одяганні під час свят національного українського вбрання. Його вплив на тогочасну рівненську молодь, як пізніше зазначав у своїх спогадах вихованець гімназії поляк Мечислав Щепковський, був "позитивним".

Починаючи з 1848 року, подавав до львівських українських газет (тобто за кордон, в Австро-Угорщину) свої віршовані твори, часто досить недосконалі, але пройняті духом українського патріотизму ("Умирающий козак", "Проца", "На могилах України"). У 1861 р. встановив зв'язки з редакцією журналу "Основа", публікації якого (статті про українську мову П. Куліша, М. Костомарова "Дві руські народності", "Про викладання на південно-руській мові" та інші) визначили його світогляд, якому він був вірний до кінця життя. А тоді свої вірші підписував псевдонімом "Михалко з-над Случа".

Плідною була його співпраця з львівським журналом "Правда" (1867-1898). У 1875 році в листі до редакції він писав: "Дуже було мені приємно дізнатися, що не нехтуєте моєю працею, котру би я рад посвятити на підпору нашої народної літератури". До схилу віку писав статті про українську мову та на її захист. У 1895 р. просив прийняти його членом Наукового товариства ім. Шевченка. У 1897 р. підготував, а в 1901 р. видав у Рівному книжечку "Вірші і переклади" (маємо тут вірші "До правди", "Соловейко", "Думка за морем, а смерть за плечима", "На смерть Крашевського", "Наша мова", "Дума о Мазені", "До монументу Хмельницького", переклади польських поетів Адама Міцкевича, Владислава Сирокомлі).

Літературною активністю позначені в житті М. Яцьковського 70-90-і роки. Свої патріотичні почуття він висловив, зокрема, у вірші "До правди", написаному у родинному селі Яцьковичі 30 квітня 1876 року:

*Де ж ділась ти, правдо святая Вкраїни?
Чи сном непрочутним ти спиш в домовині,
Де вражії слуги на стражі стоять?*

Розумів, яке велике значення для усвідомлення своєї національної окремішності мають українські переклади творів іншомовних авторів.

Переклав дві частини "Пана Тадеуша" Адама Міцкевича, надрукувавши їх у журналі "Правда" під псевдонімом "Кузьма Волинець". Цей переклад помітив Іван Франко і в газеті "Край" (1885) поцінував його позитивно. У листі до редакції "Правди" М. Яцковський писав: Іван Франко "дав мені деякі малозаслужені похвали, а тільки дав мені докір, що я нашипигував той переклад провінціальними словами, то єсть не шукав чужинних виразів, а скористував наші обласні слова. Правду сказавши, я рад такій критиці дотепного письменника і почитую її для себе любою. Надперш вона доказує, що я знаю мою рідну мову і стараюся збагнути її, не потакуючи тим письменникам, котрі, пізнавши одну її говірку, почитують вже себе (майстерними) літератами, можучими судити непохибно о всім тім, що односиться до русько-української мови. Нема в світі такої мови, де би книжна словість (словесність – Г. Д.) опиралась тільки на одній обласній говірці..." Був переконаний, що "наша мова так багата, що при старанному опрацюванні може стати врівень з іншими мовами слов'янськими", тобто належав до тих, хто мав стосовно української мови "основ'янські" погляди.

Постійною для М. Яцковського була думка про витворення "самовитої" граматики ("укладниці") та "добре застосованого і придобного" правопису, що було б "знаком порозуміння поміж усіма народними говірками"; про необхідність мати свою технічну термінологію, очищати мову "од напливу польських і великоруських слів", замінювати їх народними. "Дуже було би жально, – писав він, – якби ми, мавши такі багаті філологічні джерела у народних піснях, казках, приказках, загадках і народних пословках, не скористували з нього і зоставили мову нашу у теперішній субстанції, не пригадавши її суцвітних укладничих (граматичних – Г. Д.) форм і книжної словісті".

М. Яцковський є автором недрукованих "Філологічних заміток", у яких виділяє чотири наріччя (він називає їх "висловки") української мови: поліське, слободсько-українське, україно-подільське і карпатське. Нагадаємо, що видатний український лінгвіст К. Михальчук, який здійснив першу спробу систематизації українських діалектів (1871), виділив три наріччя в українській мові: українське (давньополянське), поліське (давньодревлянське), русинське (давньохорватське). А інший видатний учений П. Житецький теж виділяв три основні діалектні групи: північну (поліську), галицьку (західну) й українську (південно-східну). М. Яцковський пильно досліджував своєрідність поліської "висловки", підготував навіть

збірку "притаманних поліських слів", склав "Полісько-польський словничок", використавши свої записи і частково книжку "Зелений барвінок України" чернігівця Степана Карпенка, "Півкопи казок" Спиридона Осташевського, збірку "Гмінні пісні пінського люду" польського фольклориста Ромуальда Зенкевича.

Письменник з Полісся подає редакції витворений ним правопис, що відрізнявся і від "максимовичівки" і від "кулішівки". Мав намір подати свою граматику і правопис на оцінку спеціалістам-мовознавцям. Про це довідуємося з його листа від 28 травня 1895 року: "повідомляю, – писав він, – що написав Укладницю (граматику) русько-української мови, основану на джерелах чисто народних – на сих часах я маю навагу приїхати у Галичину. Будьте так добрі, дайте мені знати, чи не сподівається сього року у Галичині Педагогічного з'їзду, то я би приїхав на сю пору і представив на суд компетентних людей мою Укладницю...".

8 травня (за ст. стилем) 1876 року М. Яцковський написав статтю для "Правди", назвавши її "Одказ п. Андріяшеву" (тобто відповідь) і підписавши задля власної безпеки псевдонімом "Василько з Батурина". Це сталося за 10-20 днів до підписання російським царем Олександром II Емського указу про цілковиту заборону української літературної мови, отож про нього автор ще нічого не знав. Стаття була гострою інвективою проти відомого на той час "малороса-землячка", директора першої Київської гімназії, сина заможного козака й дворянки із Золотоніського повіту на Черкащині О. Х. Андріяшева. В "Киевском народном календаре" на 1867 рік Андріяшев надрукував "Братское слово южнорусса землякам, которые не хотят довольствоваться русским книжным языком, а хлопчут о том, чтобы выдумать новый книжный малороссийский язык и на нем учить народ", усіяко підтримуючи сумнозвісний Валувський указ, не називаючи його, тому що був секретним. Це "братне" послання було дуже войовничим і неуцьким: "Не потешайте же жаждущих русской грамоты и русской православной образованности несбыточной мечтой, что вы когда-то выдумаете новый язык, напишете новые граматки, новые книжки для того, чтобы начать свое мудрое обучение, пригодное только на печи, во всяком случае не дальше своей хаты, и вовсе не нужное ни в науке, ни в жизни, ни в службе государю и отечеству. Имейте наконец столько толку, чтобы понять, что ваши затеи могут кончиться только замедлением развития народа, радовать наших врагов...".

Зі статті-відповіді видно, що автор, можливо, знав про Валуєвський циркуляр; про це свідчить його фраза, що "громи доносів того літературного Юпітера записали нашій тихомирній правді доступ поза крайниці (кордони – Г. Д.) Росії", де до "тубільників Придніпрянського краю" царський уряд хоче застосувати засоби "гішпанської інквізиції або александрійського Омара", щоб припинити розвиток української національної культури.

Прямої згадки про цю широкомасштабну заборонну акцію царського уряду в статті нема. Однак уся стаття пройнята духом протесту проти ідеології того "малоросійства", яке сприяло появі циркуляру. Автор відстоює ідею Кирило-Мефодіївського братства та "Основи" про національну окремішність українського народу:

"Письмак (письменник – Г. Д.) "Братнього слова" каже, що ми, вигдавши нібито малоросійський вопрос (український загад), повинні іще видумати Полтавський, навіть Васильківський, але як же тут суперечник (опонент) наш розминувся з історією – від берегів Прип'яті і Сули до берегів Чорного моря, Тисси і гирла Дунаю, від Бирюча і Грайворона до Санока і Радзина живе 14 мільйонів українського народу, котрий, розлучений під трьома царюваннями, сохранив одну мову, одежу, звичаї, також однако-вісінькі народні пісні, пословки (традицію) і весільні обрядки... Отже, ті краї у Іпатіївській літописі з XII століття названі українськими землями, таке ж є і справдешне прізвище домующого у сих краях народу..."

Заперечує М. Яцковський і твердження О. Андріяшева, що "великоруська й українська мови вийшли з одного джерела – писемних творів Київської Академії у XVII столітті", називає це "неправдою". Він, приєднуючись до думки інших українських мовознавців, пише: "Іще і чулки не було о Київській Академії, а вже зустрічаємо прослідки українського слова у Іпатіївській літописі і "Слові о полку Ігоря" – то мова слов'ян, предковичних тубільників Дніпрянсько-Бужанських земель, котрій не могли перековерзати ні варяжчина, ні монгольщина, ні польщизна". Посилається на "Листи з хутора" П. Куліша: "Геніальні наші автори Шевченко і Квітка не зашмагались творами ніяких академії і брали взори з народних дум і пісень".

Автор вказує на суттєві етнографічні відмінності між українським і північним (російським) народами в одязі, заняттях, а також формі земельної власності, наводить історичні факти, що свідчать про самостійне політичне життя українського народу з давніх часів.

Повертаючись до сучасності, автор радіє з фактів національного відродження як у Наддніпрянщині, так і в Галичині та Буковині.

Усупереч О. Андріяшеву та іншим валуєвським поплічникам, він наголошує на потребі, необхідності навчати молодь у школах та вищих закладах освіти рідною мовою, говорить про вкрай негативний вплив на підростаюче покоління навчання чужою (російською, польською) мовою: "... як молодчику почнуть, мов попугаю, забивати глузди чуженною мовою, неначе мавпі звелять перековерзати свої звичаї і вдачу, то хоча й би молодий чоловік скористував децю з такої науки, то буде се тільки освіта майстерська мов кравецтво, шевство і таке інше. Школяр перейде гімназію, академію, спеціальний абиякий інститут, стане інженером, лікарем..., але у всім тім буде тільки виканючена рутинна, освіта для хліба... і зробиться з чоловіка (як сказано у "Листах з хутора") ні богові свічка, ні чортові кочережка".

Ці погляди М. Яцковського, хоча він жив далеко від освітніх центрів, вкладалися в русло передової педагогічної думки. "Мало успіху, – писав тоді ж видатний педагог К. Ушинський, – матиме така школа, що до неї дитина переходить із дому, як із раю до пекла, і що з неї вона тікає, як із темного пекла, де все темне, чуже, незрозуміле, до світлого раю, де все ясне, зрозуміле й близьке серцеві, а майже таке враження мусить справляти школа на дитину малоросіянина, коли вона починає відвідувати це дивне місце, де в одному тільки на все село розмовляють незрозумілою мовою".

М. Яцковський розуміє стратегічне завдання царського режиму: "Прихильники зупинної (ретроградної) партії у Росії бажали макогоном одної урядової просвіти збити ув одну патолоч литваків, українців, німців, молдавців і таких інших; а з тоєї патолочі вицедити перевертнів, котрі би балакали сяк-так по-великоруськи (сучасний малоросійський суржик – Г. Д.) і ходили у православну церкву, ні уві що не віривши".

Зваживши на те, що "народ наш не просвітиться без розвою народної культури", письменник з Полісся висловлює пораду, щоб "усі повітові і губернські управи просили вищий уряд о споруджанні народних шкіл, де би науки столковані були ув українській мові...". Ці міркування автор обставив словами про готовність "з покірністю прийняти волю монаршу", ілюзорно сподіваючись на зрозуміння "вищою владою" потреб і бажань українського народу.

Він переконаний, що "справдешні патріоти всіх націй шанувати повинні патріотичні чутива (почуття – Г. Д.) інших народів; глузують з тоєї святині народної тільки перевертні і космополіти, котрих заповіт: "Там мені дідівщина, де мені добре". Обурюється, що О. Андріяшев, "не мігши звоювати нас своєю гуторкою, обскаржує письменників українських як бунтовців, котрі мають небезпечні для Росії прямування".

Десь у другій половині 70-х років М. Яцковський, постійно проживаючи на Поліссі, дізнався про нову царську заборону української літературної мови – Емський указ (1876). Це сталося так. Саме тоді він послав у Київ редакціям газет і журналів свої статті та вірші і одержав відповідь цензурного відомства, що їх не можна друкувати, оскільки написані вони не російським, а якимось особливим українським правописом. Письменник звернувся зі скаргою до Міністерства внутрішніх справ Росії. Звідти йому відповіли, що є указ 1876 року, в одному з пунктів якого йдеться про те, що українські книжки можна друкувати "тільки ті, які писані російським правописом". Очевидно, у село Вулька Холоська на Поліссі, де жив письменник, журнал "Правда" надходив поштою нерегулярно, інакше М. Яцковський мав би відомості про Емський указ 1876 року і з розлогої статті Володимира Барвінського, надрукованої в цьому журналі восени 1876 року. Широко відомий у Галичині автор дав перший і ґрунтовний аналіз цього, за висловом польської преси, "варварського гвалту". Він писав: "Тяжкий удар задає російське правительство нашої словесності і нашому народові. Може, надовго зависнуть сі залізні пута, нав'язані живому слову живого народу руського на Україні; може, на довгий час остановиться розвій нашої словесності української...". Але "жизє і житиме мимо сего заказу наше слово, наша пісня, наша дума". У листі до "Правди" від 16 березня 1897 р. М. Яцковський висловлює думку про необхідність знесення указу, тому що цей указ "згубний для розвитку просвіти нашого народу і так шкідливий для нашої рідної мови".

Але він знав, що в самій Росії не знайдеться сили, яка могла б ліквідувати царський указ: "Не маючи Конституції, ми не можемо на те нічого порадити". Правда, у нього були певні ілюзії, він наївно радив галичанам: "Тепер, як ваш монарх... у добрих стосунках з нашим, то можете просити вашого цезаря, щоби вніс інстанцію до нашого о знівеченні того указу...".

Звісно, ніякі "прохання", навіть австро-угорського імператора, не допомогли б. Валуєвський циркуляр та Емський указ були знесені без дозволу на те царя тільки революцією 1905-1906 років. Але їх "традиції" даються взнаки (зрозуміло, не юридично) і досі".

Наше спілкування з Григорієм Дем'янчуком стало частішим. Ми планували, що він приїде до мене і ми помандруємо – походимо разом довколишніми селами, пов'язаними з іменем Яцковського, пошукаємо його захололих від давнини слідів, а, як пощастить, то, може, й могилку забуту напитаємо на котромусь із сільських цвинтарів.

Не судилося. За щоденними клопатами, іншими темами, не менш цікавими для дослідника (за цей час Григорій Дем'янчук повернув із забуття цілу низку талановитих літераторів Великої Волині першої половини двадцятого століття), збігали літа, аж тут долетіла сумна звістка – за робочим столом, під час вичитування чергового літературно-краєзнавчого дослідження зупинилося серце Вчителя (як його називали усі, хто знав, спілкувався з ним, кого він виводив у люди).

Отож пішов я тими селами та сховищами архівів і бібліотек сам, маючи за орієнтири віхи, проставлені моїм старшим колегою. І на тому шляху, здається, й мені відкрилося про Михайла Яцковського багато чого нового. А якісь епізоди з життя і творчості Михайла Яцковського, повідані під час наших давніх уже лікарняних бесід, так і не трапилися мені на очі. Скажімо, дуже шкодую, що не зміг розшукати збірку віршів мого земляка, видану ним у Рівному в 1901 році, яку бачив, тримав, за його словами, у своїх руках Григорій Семенович. А ще більший жаль бере, що немає тепер у кого перепитати... Проте книга про земляка, першовідкривачем якого був Дем'янчук, народилася. Озаглавив я її "Михайло Яцковський у документах, віршах та листах". І хоч вийшла вона малим тиражем, усе ж не залишилася непоміченою тими, хто цікавиться історією нашого краю. І чимало що в цьому есеї зацитовано саме з тієї книги.

Були рецензії на книгу, письмові й усні відгуки. А в 2014 році авторові за дослідження "Михайло Яцковський у документах, віршах та листах" і за книгу літературних портретів "Поліссям народжене слово" вручено обласну літературну премію імені Світочів. Отож вдячність моя хай долине в ті невидимі вирії, де перебуває зараз душа Дем'янчукова.

Творча спадщина визнаного письменника-краєзнавця спонукає нині багатьох його послідовників (не лише мене) до дальших пошуків за наміченими ним віхами, до інтерпретації його відкриттів в художніх речах, але прикметно й те, що сотворене в ті часи і нами (в тому числі й мною) Григорій Семенович помічав, не оминав своєю увагою.

Признаюсь, мене втішає, що в книзі "Звідки тече та річка", укладеній ще самим автором, а виданій невдовзі після відходу його у вічність, розміщено нарис "Соколинні гори", який завершується ось так:

"...Соколинні гори! Так ось як назвав це місце народ! Він, народ, і в назвах поет... Це прямовисний берег майже 30-метрової висоти з безліччю великих і малих скель. Чисті хвилі Случа звільна омивають надводні камені. А ген на вершині у глибокій розколинні скелі пустила коріння молода берізка. Знайшли собі затишне місце й інші рослини.

Ця вершина, за легендою, була доступна лише соколам, від чого й пішла назва. Рідко хто наважиться спокійно глянути у воду зі скелі: страх висоти, гострого каміння внизу примушує триматись оддалік від лінії берега. Зате, ставши на вершині Соколиних скель, мандрівник може вволю насолоджуватися чудовою панорамою...

Гранітний феномен Надслуччя дає мандрівнику не тільки естетичну насолоду. Він викликає роздуми про далеке геологічне минуле цього краю, запрошує розгадувати цікаві таємниці природи. І викликає три-можні почуття, як у вірші Бориса Боровця "Соколинні гори":

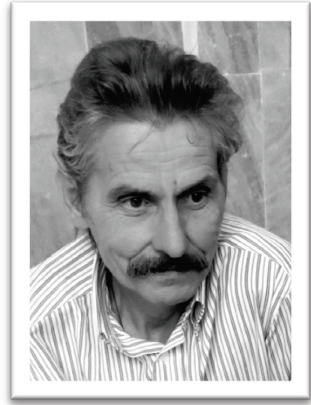
*Хай заговорять, болем заговорять,
Докорів вихлюпнуть гіркі слова,
Хай Соколинні виплачуться гори,
Що соколів давно уже нема.*

*Що трави дивні стоптані під корінь,
Вода не б'є з замулених джерел...
Кого іще на цій землі підкорим,
Яку красу наш розум ще не зжер?*

*Мовчать. Німують. Мова соколина
Не сколихне доколишність тепер...
І наче незамолена провина
Вгризається в моє єство кар'єр".*

І видається мені тепер незабутній Григорій Семенович не змальованою ним молодою берізкою, а кремезним дубом, що міцно укорінився не на вершині Соколиних гір у глибокій розколинні скелі, а в розколинні нашої пам'яті, жага якого до життя попри все невмируща.

2015 рік.

Петро Сорока

І В ЗРІЛІ ЛІТА МОЖНА ДРУГА НАБУТИ

Якось у приватному листі до одного автора я виклав свої враження про його книгу. І той літератор подав мого листа до публікації. Я ж про публікацію не замірявся. Якби був звідомлений о тім, то написав би трошки по-іншому. І переповів цю пригороду Євгенові Сверстюку. А він каже:

– Якщо ви комусь щось пишете, то знайте, що воно може колись бути оприлюднене...

Андрій Кондратюк, "Євген Сверстюк".

...Усі листи, які пишу до тебе, дозволяю використовувати на твоїй розсуд. Я прихильник того, щоб письменницька епістолярія ішла в рух, а не тліла в шухлядах. Листи письменників, якщо належать справді професійним письменникам, мають право на таке ж життя, як їхні художні твори. Я колись дозволяв собі друкувати фрагменти листів відомих людей у денниках. І не жалію. Хоча багато хто сприймав це в штики. Які недалекі люди! Ми пишемо не якісь там кололітературні плітки, а зазвичай про наше сприйняття світу і тих чи інших літературних творів.

Нині, коли друкована книжка майже помирає, все має іти в рух, все має працювати на поживавлення ситуації.

Таке моє переконання.

Петро Сорока, з листа.

Щороку намагаюся бодай на день-два потрапити на Львівський форум книговидавців. Щонайперш тому, що сотні видавництв пропонують там літературу на будь-який смак і уподобання. По-друге, в рамках форуму відбуваються десятки цікавих презентацій, перфор-

мансів, дискусій, "круглих столів", фестивалів за участю вітчизняних і зарубіжних авторів. А де ще зустрінеш стільки відомих політиків, високих посадовців, які відвідинами форуму прагнуть засвідчити перед плебсом свою інтелігентність, інтелектуальність?

Але найбільше люблю так звані автограф-сесії, коли можна придбати щойно видану книгу з дарчим написом її автора, перекинутися з ним словом, а з деким і довше поспілкуватися, зазнайтися.

Знаковою для мене стала зустріч на форумі з відомим тернопільським поетом, прозаїком, критиком, літературознавцем Петром Сорокою, денники якого, поезії, літературні дослідження давно читаю з великим задоволенням, як читає їх і вся Україна. Розмова вийшла теплою, в чомусь навіть приятельською. Домовилися не втрачати зв'язків, обмінюватися своїми літературними напрацюваннями.

Так зав'язалося між нами жваве листування, яке триває ось вже два роки. З огляду на сказане в епіграфах, воно, гадаю, цікавим буде і для мого читача.

2 жовтня 2013 року.

Добрий день, шановний пане Петре!

Впродовж десятка років спостерігаю за тим, як пишуча братія з різних закутків України намагається засвідчити Вам свою присутність в літературі, очевидно, не без надії на принагідну згадку. А тому навіть після пропозиції Людмили Литвинчук надіслати Вам книгу про Михайла Яцковського (як ловцеві слів) не наважувався це зробити, щоб не склалося враження, що і я на щось претендую.

Та от нещодавно на форумі книговидавців у Львові випало нам познайомитися особисто. І Ваше невідоме зацікавлення незнайомцем та щире запрошення до подальшого спілкування стали одним з яскравих спогадів про ті дні, котрий зігриває мене й досі.

Отож, якщо буду чимось Вам цікавим, то я за це спілкування.

Ваші речі читаю з великим задоволенням, особливе враження залишилось від "Симфонії Петриківського лісу" та "Лісових псалмів". Аж заздросці беруть (білі), думаєш: чи треба було колись втовкмачити собі в голову, що й ти на щось спроможний? Але розумію, що кожному відміряно стільки, скільки йому відміряно (про це й Ви неоднораз говорите в підписаному мені деннику). А ще думається, що й

графомани не просто так існують біля літератури: хто б ті зірки побачив на нічному небі, якби не довколишня темінь (колись навіть вірш на цю тему написався).

З повагою Борис Боровець

Рукописний лист між 2 і 16 жовтня 2013 р.

Дорогий Борисе Тимофійовичу!

Дякую за гарного зичливого листа, за книги – чудовий подарунок. Читаючи Вас, розкошую тепер, як риба у воді. І думаю про те, що кожен отримує той талант (і талан), який потрібен йому для спасіння вічної душі. У Вашому слові багато світла, добра, любові до людини й усього живого – і це головне.

Я, звичайно, усе прочитаю (тільки почав цю роботу) і про своє сприйняття напишу в денниках, до яких, дяка Богу, не охолов. Але тут потрібен час, бо книжки злітаються до мене, як птиці небесні, з усіх куточків України, а очі, на жаль, вже не ті...

Вірю, що буде між нами творча дружба, знаю, що випадкових зустрічей не буває. Оце поки що все. Але згодом напишу більше. Добре, якби у Вас була електронна пошта – дуже зручно. Свою подаю.

Маленьке прохання.

Якби була змога, рекомендуйте денники і "Лісові псалми" знайомим і друзям. Бо: важко написати добру книжку, не просто видати, але розповсюдити – то надзавдання для творчої людини. І без підтримки один одного тут не обійтися.

Сердечно – Петро Сорока.

P.S. Мені здається, що "Секрети" і "Магічна сила грошей" можуть зацікавити і рядового читальника, тільки якось треба донести до нього інформацію.

11 жовтня 2013 року.

Добрий день, вельмишановний Петре Івановичу!

Отримав Вашого теплового листа і нову книгу. Широ вдячний за все!

Прошу надіслати мені (за плату, звичайно) повість "Мій ворог – Хасан", збірку "Ладан осені" та "Пригоди кота Патріка" – два примірники з написами: "Катрусі Чухрай від автора...", "Богданові Гарасиму

від автора..." (це мої внуки). А також "Докія Гуменна. Літпортрет" і "Поетичний світ Яра Славутича".

Також прошу Вашої згоди ось на що. У районній газеті ми активно друкуємо наших земляків (Андрія Кондратюка, Людмилу Литвинчук, менш відомих місцевих авторів). Читачі схвально сприймають такі публікації. Отримавши Ваші "Маленькі секрети...", я теж підготував до друку дещо з цієї книги, з відповідною "втяжкою", звичайно. Заодно хочу подати в ній і Ваші координати для тих, хто, прочитавши надруковане, побажає придбати котрусь із книг (у нас сім тисяч передплатників, невже серед них не знайдеться охочих?). Чи Ви не проти?

Після виходу газети – надішлю її Вам.

Зі щирими вітаннями зі святою Покровою і побажаннями здоров'я та творчої наснаги

Борис Боровець.

11 жовтня 2013

Дорогий пане Борисе!

Дякую за благородний жест. На жаль, я змушений продавати свої книжки, щоб не ходити по спонсорах з простягнутою рукою. В протилежному випадку не зібрати кошти на видання нової книжки. А написав я і денники, і ширший роман про Тимофія Бордуляка. Два видавництва видали мене своїм коштом ("Богдан" і "Підручники та посібники"), але, бачу, що сподіватися на якийсь гонорар – ілюзія. Тому заробляю отими комерційними "Секретами". І якщо зробите подачу в своїй газеті, буду вдячний. Хоча одразу ж скажу, що надії на те, що читачі зроблять замовлення, дуже малі. Одна з тернопільських газет друкувала фрагменти (без моєї згоди), але я побачив, що резонанс ніякий. Може, тому, що фрагменти вибрали нікудишні... Не знаю. Але все ж, вважаю, що друкувати треба. Бувають дива і я живу в очікуванні їх. Буду вдячний за допомогу.

Знайду також спосіб віддячити Вам, хоча знаю, що робите це за поривом серця. Але я теж напишу про Вас за душевним порухом. Тільки тут потрібен час (добиваю одну монографію) і внутрішній поштовх. Вас я читаю з велим задоволенням. Це точно.

Дякую, що Ви є.

Дякую долі, що ми зблизилися.

Виграємо обидва. Неодмінно. Бо коли двоє людей підтримують один одного, виграють в десять разів обидва. Не у два рази, не в три... Це найбільший секрет життя і Бога.

Обнімаю.

Добре також, що є у нас швидкий електронний зв'язок. Отож до зустрічі.

Озивайтеся час від часу. Я теж писатиму, коли буде вільна хвилина і настрої...

Петро Сорока.

16 жовтня 2013 року.

Дорогий друже Борисе!

Вчора я мав трохи вільного часу і прочитав два Ваші літ. есеї про Яцковського і Бульбу. У Вас незаперечний хист дослідника і нарис, есей чи літ. портрет – це Ваше. Все прочитується з нестихаючою цікавістю. Щоправда, постать Яцковського мене не дуже хвилює, а ось Боровець – інша річ. Я зробив для себе багато цікавих відкриттів. Наприклад, про Хвильового. Ніколи не любив його, завжди він мене насторожував, але я не знав, що це був провокатор. Тепер не сумніваюся. Про нього найкраще і дуже нищівно написав Григорій Іванченко з Кіровоградщини. Той Іванченко, що відбув табори і починав у "Плузі" з Пилипенком.

Цікаво про Уласа Самчука. Аргументовано, зі знанням справи. І взагалі все дуже цікаво. Нема порожньої балаканини, як у більшості наших науковців.

Дочитаю книжку до кінця і ще напишу Вам. А потім щось у денник. Бо нема де друкувати навіть рецензії. Тільки "ЛУ" та "Укр. літ. газ", де в черзі люди вистоюють місяцями. Денник – це ще крім усього мій журнал.

У Вас є також гарні вірші. Дещо я прочитав з задоволенням. Але в дослідницькій прозі Ви сильніший.

Оце поки що все.

Прошу вибачити за можливі граматичні помилки. Зір!

Петро Сорока.

17 жовтня 2013 року.

м. Березне.

Шановний Петре Івановичу!

Прийміть мої щирі вітання і вдячність за увагу до моєї персони. При Вашій зайнятості роботою, яка приносить хліб насущний, влас-

ною творчістю та ще й книгами з усієї України, що "злітаються, як птиці небесні" і котрі треба бодай переглянути, а на значущіше й відгук написати, Ви тратите стільки часу на мене.

Дякую і за в цілому схвальну оцінку мого писання.

Якщо говорити про вірші, то я вибрав би із них з десятків таких, за які мені не соромно, а все інше – баласт, пуста порода. Тому-то вже років з п'ять не віршую, керуючись відомим: можеш не писати – не пиши (правда, за своє життя віршування покидав не раз, а потім знову повертався на круги своя). Тепер же, коли відчуваю, що от-от засвербить, беру Ігоря Павлюка, Павла Вольвача, Петра Сороку чи ще когось із тих, чия поезія мені імпонує, і після першого ж їх вірша свербіж проходить.

Що Яцковський Вас не схвилював – для мене не дивина. Скажу відверто: збирав про нього матеріали і писав з великою надією, що після оприлюднення нарису він буде уведений в обійму тих подвижників, які в складні валуєвські часи обстоювали нашу мову та в міру своїх знань прагнули розвивати її. На жаль, я помилився у своїх сподіваннях. І вже звикся з тим, що є більш значущі постаті, цікаві історикам літератури й мови. Та все ж тішуся, що вдалося написати як зміг про цікаву хоча б для мене людину.

Дещо несподіваною стала Ваша позитивна оцінка нарису про Тараса Бульбу-Боровця. Особливо дражливих моментів щодо Самчука та Хвильового. Мав за них від деяких своїх земляків докори. Але говорив у нарисі і ще раз говорю, що не маю наміру і права когось у чомусь звинувачувати, а от зрозуміти мотивацію тих чи інших вчинків – хотів би.

Звичайно, не буду кривити душею, Ваші обіцянки оприлюднити свої враження від моїх книг мені присмні, бо який же український літератор не хотів би потрапити в поле зору Петра Сороки. Але це вже Ваш вибір про кого і що писати.

Лише місяць минув з того часу, як ми познайомилися, а здається, що наше спілкування триває вже не одне десятиліття. Може, тому, що давно читаю Ваші денники й помічаю, як наші думки і погляди часто співпадають?..

Вихід сторінки з Вашими етюдами в "Надслучанському віснику" (так називається наша газета) запланований на вівторок, 22 жовтня.

Відразу ж надішлю. Я теж мало вірю в те, що знайдеться чимало охочих отримати книгу, але будемо сподіватися.

Щиро з Вами

Борис Боровець.

18 жовтня 2013 року.

Дорогий пане Борисе!

Ще хочу написати кілька фраз про своє свіже враження від Ваших нарисів. Книгу я дочитав до кінця. І дуже уважно. І справді з нестихаючим інтересом і насолодою.

Майже все в ній мені сподобалося: і сама манера викладу, і відсутність сухих академічних штампів, і рідкісна здатність кожне слово пропустити крізь серце. Цим Ви близький мені. Майже рідний. Це те, що я шукаю в літературі. Про Шморгуна – чудово, про Куліша-Зіньківа – теж. Я трохи листувався з останнім і під одним дахом у нас вийшла дитяча книжка ("Веселка", 1989), наші долі чимось схожі, тому мені було так цікаво, що іноді стримував легке тремтіння. Дякую Вам. Сподіваюся, я навчився читати не тільки слова, а й те, що між ними. Тому мені чужа назагал проза Забужко, Карпи, Дереша...

Між нами багато суголосного і хочу вірити, що наше приятелювання переростатиме у дружбу. Принаймні я цього прагну. І все робитиму, щоб Вас не розчарувати...

Про П. Велесика мені сподобалося найменше. Не зачепило мене глибинно, хоча стилістично це написано, може, найкраще.

Вибачте, що пишу так розхристано.

Щойно повернувся з роботи. Три лекції, дуже стомлений, але вчора у мене не працював інтернет, тому тільки нині зазирнув у пошту.

Дяка Богу, щодня отримую 5-6 листів і відповідати мені на них приємно. Гірше з книжками. Гора непрочитаних книг росте і бачу, що я її вже не подолаю. Сьогодні тільки один Борис Тимошенко прислав 5 книжок, в т.ч. спогади про Антоненка-Давидовича і його раніше недруковані твори.

Сьогодні вночі серйозно думав про те, що назриває, мабуть, найвища пора кидати активне читання. Але Вас я встиг прочитати і... полюбити.

Петро.

18 жовтня 2013 року.

Добрий день, пане Петре!

Отримав від Вас листи і книги. Вдячний за все. Читаю, думаю.

Щиро Ваш **Борис Боровець.**

27 жовтня 2013 року.

Дорогий друже Борисе!

Сердечно дякую за чудовий подарунок – газету з публікацією "Секретів".

Це підтримка для мене, передусім духовна. Дякую!

Гарно подано, чудова твоя врізка.

Дякую Богові, що наші шляхи перетнулися. Сподіваюся, виграємо від цього обидва – в духовному плані.

Твої книжки читаю не лише я, а й мої найближчі приятелі. Наприклад, Степан Попович, лист якого ти цитуєш в одному есеї. А ще Богдан Андрусак, Богдан Бастюк, що пише першокласний гумор.

Ще таке.

Коли я отримую переказ через банк на карточку, то не знаю точно від кого, бо в повідомленні на мобілку це не вказується.

Здогадуюся, що ці 120 грн від тебе. Це так?

Будуть цікаві новини, писатиму...

У нас стоять чудові осінні дні і справжня розкіш працювати біля землі.

Петро Сорока.

м. Березне, 30 жовтня 2013 року.

Добрий день, шановний Петре!

У моїх літах, як правило, вже не набуваєш нових друзів, а здебільшого втрачаєш. Та от сталося...

Чи зумію виправдати твої сподівання – ось у чому питання. Але прагнутиму. Бути на одній нозі з ТАКИМ письменником, – це багато чого варте.

Думаю, що ми знаходитимемо теми для спілкування, хоча, відверто зізнаюся, я сучасну українську літературу, на свій сором, знаю не дуже. Перше – на периферії не все можна дістати, а головне – багато що з розпіареного мене не приваблює. От був нинішнього літа у відпустці, то перечитав прозу Шевченка, Коцюбинського, Пчілки,

Крашевського... Вони ближчі мені, аніж сьогоднішні Забужко, Жадан чи той же земляк Ірванець.

Ті 120 гривень справді від мене за отримані книги. Переглянув уже про Гуменну, Славутича. Який величезний обсяг роботи здійснено автором! Внуки читають "...Патріка", менший, другокласник, переписує в зошит, вправляється в письмі. Як сказано колись про класика, сильно і страшно написано "Карагач...".

Радий, що ми запізналися! Сподіваюся, що приводів до того, щоб частіше перегукувалися, буде все більше й більше.

Борис Боровець.

2 листопада 2013 року.

Дорогий Борисе!

Коли ти говориш ТАКИЙ письменник, я болісно усміхаюся. Тому не будемо більше про це.

Коли я входив у літературу, то справді сподівався, що стану ТАКИМ (це було відчуття юної сили), але не судилося.

Мої книжки не продаються тисячними накладками, мене не перекладають європейськими мовами і т.д., тому нема про що говорити. Єдине, що я навчився цінувати з роками і до того ж цінувати над усе – це любов і дружба. На першому місці для мене стоїть людська душа. Тому я так потягнувся до тебе, до твого слова і енергетики серця... І крапка.

У № 9 "Дзвона", який щойно вийшов – мої нові денники "Непереминаюче", можливо, знайдеш журнал у бібліотеці.

Але ця публікація щось не дуже мене тішить. Хоча не буду ремствувати. Щоденник – жанр підступний і зрадливий, там уся людина як на долоні. І головне для мене – відкритість та сповідальність. А стилістика – це вже як Бог сподобив.

Два дні гостювали у мене Шовкошитний і В.

В. залишив гнітючий слід. Він прочитав мою відповідь Ш-ві в "Кур'єрі Кривбасу" і коли ми прощалися, кинув мені в лице: "Ш-нь страшний у гніві і його помста тобі буде страшна!!!". Яюсь негарно він це сказав, зі злобою...

І перед тим ми не знайшли спільної мови.

Але я не належу до переляканих письменників і теж спроможний дати відсіч!

До речі, ти читав №1 "Кур'єра Кривбасу" за цей рік, де є мої денники "Жезл і посох"?

Якщо ні, можу надіслати електронний варіант.

Щось я не годен пригадати, кому послав її. Може, й тобі. Вибач.

А також даруй, коли в цьому листі є помилки. Не перечитую, бо... зір.

Петро.

6 листопада 2013 року, м. Березне.

Мої щирі вітання тобі, мій новонабутий друже Петре!

Для мене давно вже не є дивиною той факт, що часто навіть високохудожній твір, пронизаний закликком до сповідуння усіх можливих людських чеснот, може бути написаний автором, що в своєму побутуванні далекий від цих чеснот. Перекоаний, що й тобі це відомо. Але як простий читач я маю одну суттєву перевагу над тобою. Я не знаю цього автора, який він у побуті, у спілкуванні з колегами, оточуючими. А якщо й доходять якісь чутки, то сприймаю це з прикрістю, але воно мало мене торкається. Мені важливий сам твір, чи зворушив він мене, чи майстерно написаний. І моя думка, його оцінка залишається здебільшого при мені чи поміж оточуючих мене, які так само далекі від автора, щоб укласти її в його вуха. Та й хто я такий, щоб той уславлений автор зважав на мою думку (особливо негативну)?

Інша справа – ти. Професійний критик, який до того ж обрав собі і в художній прозі жанр, який оголює тебе і твою душу: тут усе на виду, не скажеш на чорне – біле, на біле – чорне, коли не хочеш зганьбити себе і своє ім'я. І кожне слово ТАКОГО (дозволю собі повторити те, що думаю) літератора сприймається з особливим трепетом. І не дай Бог висловити бодай якісь зауваження на адресу такого автора, про якого йшлося вище, чиї амбіції на порядок переважають потенції! Так що можу тільки поспівчувати тобі і побажати витримки.

Тепер про приємніше. "Дзвін" із новими твоїми денниками я матиму змогу почитати, як тільки журнал з'явиться в нашій бібліотеці. А от "Кур'єр Кривбасу" перестав випускати декілька років тому, відтоді, як він подорожчав відчутно. Із товстих журналів отримую тепер лише "Київ". Тому буду вдячний, якщо, як і обіцяєш, перешлеш

мені електронний варіант денників, опублікованих у першому числі "Кур'єра".

Ще раз витримки тобі і доброго здоров'я!

Щиро Борис.

6 січня 2014 року

Вельмишановний Петре Івановичу!

Сердечно вітаю з днем уродин і Різдом Христовим! Зичу, щоб Вифлеємська зірка освітлювала життєвий шлях ще багато-багато років, щоб здоров'я не убувало і нових книг прибувало.

Щиро Борис Боровець.

6 січня 2014 року

Дорогий пане Борисе!

Дякую за пам'ять, за привітання.

Постійно обмінюватися листами – проблематично. Побут заїдає. Творчість спалює. Але Ви уже назавжди в моєму серці. Сподіваюся це взаємно.

Якби була можливість, зазирніть у два останні числа "Березоля", там моє і Д. Кременя листування. Літературне.

Долучаю привітання з Різдом Христовим. Воно начебто стандартне, але там багато моєї душі.

Обнімаю. Передайте вітання всім знайомим...

* * *

"Час минає...", – звикли говорити ми. Проте забуваємо, що час – вічний, минаємо ми.

Щоразу з настанням Різдва Христового найближчим, найдорожчим і найріднішим людям хочеться сказати багато доброго, розумного, вічного. І побажати чогось людського, людяного і приземленого. Віри Господньої, тепла, світла, надії, терпіння, витримки, любові...

Найбільша радість, що ви є на тому світі! Усі люди приносять щастя: одні своєю присутністю, інші – відсутністю. Тішуся, що ви завжди були і будете з тих, хто прикрашає наше життя і робить його добрішим і світлішим.

Яке щастя, що знаю вас особисто і є вашим сучасником. Кожне спілкування з вами було і є для мене великим святом. Нехай так буде ще довго-довго!

Завжди шанував, шаную і буду шанувати вас і зроблене вами. Нехай щастить вам у Новому році, нехай так буде завжди і всюди!

Життя має зміст лише тоді, коли живеш заради когось, а не для себе.

Закінчується надзвичайно складний для нашої країни, нашого народу і моєї непростой долі 2013 рік. Було в ньому чимало доброго, на жаль, і сумного також. Є те, що ніколи ніхто вже не справить: цьогоріч померло чимало моїх друзів. Електронна пошта дивовижна тим, що нікого з них не може видалити чи заблокувати. У мене також рука на це не піднімається. Вічна і світлая пам'ять кожному...

Протягом року намагався не забувати про кожного свого друга. Ніколи не лїнувався поділитися тим, що було цікавим для мене. Старався нікого не вчити, не судити чи засуджувати. Не забував привітати кожного з Днем народження чи іншими святами. Намагався робити це індивідуально та оригінально. Хтось дякував, хтось не реагував ніяк, а хтось – все-таки реагував. Нікому не ставлю нічого в докір, таке право кожного: кожен з нас має право мати своє право.

Говорити треба з тими, хто чує, мовчати з тими, хто розуміє, чекати тих, хто прийде...

А ще в останні майданні часи з ласки і волі Божої почав молитися за кожного зі своїх друзів. Любімося, шануймося. Будьмо добрішими і світлішими. Почнемо кожен з себе. І тоді наша справа і наша доля будуть такими, як ми того заслуговуємо. Господь милосердний і любить кожного з нас.

Чомусь тут хочеться згадати про вірш Василя Симоненка, який знайшов і відкрив для себе відносно недавно. Як він пророче звучить нині, хоч народжений піввіку тому:

*В букварях ти наряджена і заспідничена,
Поворозками зв'язана, ледве жива,
На обличчі тремтить в тебе радість позичена,
На губах скам'яніли казенні слова.*

*Україно! Тебе я терпіти не можу,
Я тебе ненавиджу чуттями всіма,
Коли ти примітивна й на лубок похожа,
Коли думки на лобі у тебе нема.*

*Я люблю тебе іншу – коли ти бунтуєш,
Коли гнівом під кручі клекоче Дніпро,
Коли думаєш ти, коли бачиш і чуєш
І несеш од криниці вагоме відро.*

*Україно, мовчи! Україно, затихни!
Не така ти багата, щоб тратить слова.
Хай брехня твоє слово дугою не вигне,
Хай не вірить твій розум в убогі дива.*

*Україно! Яка в тебе мрія шалена!
Ти не кліпай очима на мрію чужу.
Притулися горбами й устами до мене,
Перетни в моїм серці криваву межу!*

*Ти здави моє серце своїми руками
І угледиш, що в ньому немає води.
Не сиди в пелюшках над чужими віками,
Але гордо крізь смерть до безсмертя іди!*

*Як привітання з Новим 2014 роком та Різдом Христовим, хочу
навести слова з невеличкого віршика мого улюбленого Івана Франка:*

*Щастя не ждімо,
Щастя не де, а в нас!
К сонцю спішімо,
Хоч його промінь згас, –
Вдень буде знов ясність
Чистим алмазом.
В правді і волі світ
Ходімо разом!*

* * *

Нехай усі ті, хто люблять і шанують Вас і ті, кого любите і шануете Ви, будуть в Новому році живі, щасливі та здорові...

Петро Сорока.

30 січня 2014 року.

(Після відсилки книжечки "65 на 65" П. Сороці отримав від нього відповідь):

Друже Борисе!

Уже давніше отримав Вашу книжку. Дякую. Але зараз нічого читати не можу. Нічого.

Тому всі книжки відкладаю на кращі часи. Вашу теж. Не сердіться. Коли говорять гармати...

Я, звісно, відкрив Вашу книжку навмання і натрапив на вірш "От же сталося"... Як на мене, це маленький ліричний шедевр. Я ще повернуся до нього.

Тримаймося.

Ще посилаю чудесний лист В.Т.

"КК" надрукував моє листування з Кременем, але я ще не бачив. Все якось проходить мимо. Такий час.

Хоч іноді озивайтесь.

ТРУБАЙ ВАСИЛЬ – СОРОЦІ ПЕТРУ

"30 січня 2014 р.

Петре, дякую дуже. Я через добу днюю й ночую на Майдані і на Грушевського, бачу це все на власні очі і відчуваю власним тілом. Кілька днів тому стояв на вулиці Грушевського і плакав, коли повз мене до обгорілих барикад, під пострілами і розривами оглушливих гранат, йшла гарнесенька, тендітна юна школярка, з-під каски якої розвівалося довге русяве волосся, на грудях була прив'язана якась пластикова коробка (щоб захистити юні, мабуть, ще й не ціловані перса), а в руці міцно стиснутий залізний прут. Я хотів зупинити її, бо лізла прямо у гуцу кривавих подій, але у відповідь вона посміхнулася й мовила: "Не бійтеся. Візьміть і ви арматуру, он там лежать". То я тоді став та й заплакав. А потім біля наших ніг розірвалася шумова граната. То зовсім не так, як ми бачимо це по телевізору чи в кіно, то страшно, Петре! Добре, якщо ти бачиш її, якщо чекаєш вибуху, а якщо ні, і вона вибухає під ногами зненацька – розум перестає контролювати тіло, ноги самовільно підгинаються, ти на якусь мить глохнеш і втрачаєш відчуття реальності, а потім, коли холод із грудей повільно випаровується – відчуваєш, що не втримав кілька крапель сечі.

Добре, що є "Правий сектор" на чолі з "Тризубом", вони показали всьому світові, які ми є, українці, і що з ними треба рахуватися. Я

думаю, що переможемо! Якщо є такі дівчата й хлопці – переможемо! Шкода, що вже за шістдесят і організм не переносить великих перевантажень (дуже втомлююся після безсонних ночей, болять ноги, тиск), а так хочеться узяти біту і стояти з тими хлопцями, з тією юною дівчинкою на передовій! Там, Петре, такий запал охоплює, таке безстрашся, коли звикаєш до вибухів і бачиш отих шалених хлопчаків, які справді готові покласти життя за ідею, що аж злість бере, що ти вже не молодий..”.

Ось такий цікавий лист.

Петро Сорока.

28 лютого 2014 року.

Сорока-морока

Шановний друже Борисе!

Звертаюся до тебе як до друга, що спроможний зрозуміти і не осудити.

В. Шовкошитний коштом видавництва "Український пріоритет" (м. Київ) видає книгу моєї художньої прози під свідомо іронічною, провокативною і епатажною назвою "Шедевр". Іншими словами кажучи, вкладає свої гроші, до того ж немалі. Він поставив мені маленьку умову, що я займуся розповсюдженням 200 прим. Я погодився.

Чи не зміг би ти зацікавити цією книгою своїх знайомих, друзів, можливо, вона викличе інтерес у когось на Рівненщині?

Можливо, перешлеш рекламку комусь із приятелів? Все важливо...

Звичайно, ця книжка буде продаватися у всіх книжкових магазинах, але вони накрутять щонайменше ще 20 грив. Я цю публіку знаю. Моя ціна як автора – 40 грив. Я розумію, що це багато, але такі тепер ціни. До того ж книжка в твердій оправі і великого обсягу. Див. причеп.

Не вийде – не біда, особливо тим не переймайся.

Але такі часи, що треба допомагати один одному.

З творчим вітанням – Петро Сорока.

10 березня 2014 р.

Добрий день, дорогий Петре!

Найперш, прошу вибачення за тривале мовчання. А причина банальна: рідко заглядаю у свою домашню електронну пошту, здебільшого листи отримую на службу.

Звичайно, я зроблю все можливе, щоб якнайбільше людей дізналося про твою нову книгу! Попередні твої видання, надіслані моїм колегам, знайомим, були сприйняті з великою зацікавленістю.

Бажаю творчої наснаги та гарного здоров'я. І оптимізму в цей складний для нас час!

Щиро **Борис Боровець**

18 березня 2014 року.

Шановний Петре! Прошу надіслати мені на адресу: Боровець Б. Т., редакція газети "Надслучанський вісник", вул. Київська, 7, м. Березне Рівненської області, 34600 десять екземплярів книги "Шедевр". Підготував також публікацію В. Шовкошитного про книгу в районці, чекає на вихід. Будемо сподіватися, що хтось відгукнеться. Бажаю здоров'я, витримки!

Боровець Борис

18 березня 2014 року.

Друже Борисе!

Знаю Вашу зичливу і спочутливу душу, але ще раз хотів би уточнити: чи дасте собі раду з 10-ма примірниками? Подумайте!

Книжка по 40 грив.

Щойно попрощався з Шовкошитним. Був у Тернополі 2 дні. Стомив мене. Але видав книжку і на цьому спасибі.

Сказав йому, що я ті 200 прим. так швидко не розповсюджу. Тож і у Вас буде вдосталь часу. Але можна взяти і менше.

Мені жаль себе, але й інших...

Тисну руку.

Петро.

19 березня 2014 року, Березне.

Шановний друже Петре! Не переймайтеся замовленою кількістю. Перед тим, як надсилати прохання, я домовився майже на всі десять книг зі своїми колегами, друзями, котрі шанують Вашу творчість. Отож надсилайте!

Боровець Борис.

26 березня 2014 року.

Що робиться в Україні.... Нова влада в особі баптистського пастора Турчинова і Сені "Деньги Вперед" Яценюка (визначення Юлії

Тимошенко) не призначила жодного порядного міністра. Міністр оборони Тенюх без єдиного пострілу здав москалям Крим і Флот. Міністр МВС Аваков, який за роки губернаторства в Харкові "заробив" 400 млн дол США... нічого не зробив для стримування сепаратизму на Сході України, зате вже розгорнув терор проти Локомотиву Революції – "Правого Сектору". Підле вбивство Сашка Білого – явне замовлення ФСБ. Аваков, між іншим, починав свій "бізнес" з Гепою Кернесом, може, через це він і не зачепив того Гепу, за яким плаче тюрма. Сумно, дуже сумно. За що гинули і продовжують гинути герої? Біля "корита" – одні й ті ж самі гидотні персони.

P.S. Степан Хмара, до речі, попереджав зі сцени Майдану – не призначати на посаду міністра МВС Арсена Авакова, бо той не має відповідних "професійних і моральних якостей". Майдан схвально зустрів слова Степана Хмари, але хто їх послухав?

ЧИ дійшли книги?

Петро Сорока.

26 березня 2014 року.

... я не розумію, що робиться в Україні. Лиш відчуваю – щось НЕ ТАК...

Здається, ЩОСЬ робиться і в нашій Спільці. І не знати, чи ТАК... Нічого не можу робити, душа болить, як ніколи ще не боліла... І вороги наші нікуди не дінуться, бо насправді вони завжди були, є і будуть ворогами, а не воріженьками...

Краще напишу вірш:

НЕ свій. Це – Леся МОВЧУН

*Він зайшов до тебе додому,
Навалив цілу купу лайна,
вкрав родинні скарби і при цьому
шкірив зуби: – Хіба це війна?*

*Добре знаю: є різні люди –
проковтнуть цю ганьбу, а чи ні.
Тільки чуєте, Я НЕ БУДУ
ЖИТИ В ПУТІНСЬКОМУ ЛАЙНІ!*

*Хай стирають на ядерний порох,
мертві, кажуть, не ймуть ганьби.
КОЛИ ВДОМА У ТЕБЕ ВОРОГ,
ПРОКИДАЙСЯ І ЩОСЬ РОБИ!
Петро Сорока.*

27 березня 2014 року.

Прочитайте, Борисе, цікаві листи...

ТРУБАЙ ВАСИЛЬ – СОРОЦІ

Петре, неспокійно і в мене на серці. Ох неспокійно! Ночами напівсон, і в тому напівсні я вже відстрілююся в Халеп'ї від зелених чоловічків. Думаю – нас чекає справжня війна з великими жертвами. Не буде ж Гітлер тримати стотисячну армію біля кордонів України просто так, це ж величезні гроші. Їх треба буде повертати у вигляді землі нашої. Історія повторюється – згадай 17-18-ті роки. А наші ці опузоціонери? Ця ... сволота знову зганьбить майдан! І вже відчай, вже не знаєш, що робити...

Вчора дивився по першому національному інтерв'ю з Анатолієм Гриценком. Його, правда, обірвали на півслові рекламою, коли захотів показати якийсь цікавий документ, і більше не показували, але він устиг сказати багато відвертих речей, зокрема й про те, що країною й армією керують бездарі, і коли так буде й надалі, то доведеться усім нам без ніяких наказів згори брати склади зі зброєю і самотужки обороняти нашу землю. А зброї у нас вистачає всякої, нехай не брешуть, що немає в нас чим воювати, зброя є, навіть така, що достане й Москви! А Білого, щоб там про нього не говорили, нагло, по-бандитськи, без суду застрелили! Наступним буде... Ярош?! Вони цих хлопців бояться більше Путіна. А здавалося ж, що уже все, що уже українці будуть керувати своєю країною... Якесь прокляття над нами висить.

А це почитай <http://uainfo.org/yandex/295345-a-vot-chto-pishet-russkiy-desantnik.html>

СЕРГІЙ ТКАЧЕНКО – СОРОЦІ

Петре,

Я завжди був невисокої думки про російську літературу, солідаризуючись у цьому питанні з Євгеном Маланюком. Твоя залюбленість у

Михайла Пришвіна мене завжди пантеличила і дивувала. Я трохи читав твори Пришвіна і нічого особливого в них не знаходив, бо все то те – розніжені нотатки заїжджого дачника. Я був і залишаюсь переконаним у тому, що твій справдешній предтеча – Генрі Давид Торо, якого ти читав, на жаль, лише у російських (фальшивих) перекладах. Аби ти його прочитав у оригіналі, то відчув би спорідненість ваших душ. Ви з Торо навіть зовні схожі – той же аскетичний типаж обличчя.

Серед тих потрясінь, які довелось пережити останнім часом, – лист так званої російської інтелігенції на підтримку агресії Путіна у Криму (в тому списку нараховується вже більше 500 осіб). Хоча, якщо розібратись, нічого дивного в цьому немає. Я багато років спілкувався з так званою російською дипломатичною елітою і знаю, яка це сволота. У мене стільки було з ними сутичок. З жахом і огидою згадую всі ті роки. Вони мені попсували дуже багато крові, втім, і я їм багато чого сказав. Але я жодного разу не прогнунвся перед ними. Навпаки – був завжди несхитним одинаком-козаком.

У мене не так давно переклався один відомий вірш Михайла Лермонтова. Читай нижче.

Сергій.

Михаїл ЛЕРМОНТОВ

ПРОЩАЙ, НЕВМИВАНА РОСІЄ

*Прощай, невмивана Росіє,
Край панства й рабства – прощавай!
Плебейства, хамства, деспотії
Й покірного холуйства край.*

*Там, де Кавказ підвівсь високо,
Від бонз твоїх спічне мій дух –
Від їх всевидячого ока,
Від їх всеслухаючих вух.*

Переклад з російської Сергія І. Ткаченка
Петро Сорока.

28 березня 2014 р.

Друже Петре! Не говорю "Добрий день!", бо дні ці ой які недобрі. Зі страхом ждеш, що отой параноїк піде далі. І ніщо йому не зможе протистояти – ні керманічі наші теперішні бездарні, ні Захід, що тільки пальчиком покивує... Хіба народ підніметься ополченням. То – єдина надія.

Дякую за листи. Багато що в них перегукується з тим, що і мені думається.

Книги я отримав. Уже прилаштував їх. А вчора і гроші пошто-вим переказом переслав.

Гарне видання, читаю з великим задоволенням. От би ще упорядкувати Вам та видати лісові повісті й етуди!

До речі, про М. Пришвіна. У вступній статті В. Шовкошитний зараховує його творчість до малої прози другої половини ХХ ст., – початку ХХІ ст. Але ж помер він у 1954 році, то, мабуть, все-таки належить до першої половини минулого століття... Але це так, поміж іншим.

Тримаймося і вірмо!

Щиро з Вами **Борис Боровець**.

27 березня 2014 року.

Дорогий Борисе!

Сьогодні отримав переказ.

Дуже вдячний. Знаю, що це Ваша жертва, бо не так легко сьогодні "прилаштувати" книжки.

Та все в житті відборговується.

Щодо Пришвіна, то навіть нещодавно в Росії видано його щоденники у 32-х томах, багато з яких раніше не друкувалися.

А після його смерті ще довго оприлюднювалися нові речі.

Літературне життя великого письменника після смерті тільки починається.

Обнімаю!

П.С.

29 березня 2014 року, м. Березне.

Мої вітання, шановний Петре!

Щодо М. Пришвіна – не буду сперечатися.

А от щодо "Шедевра" П. Сороки, то "прилаштувати" його було не так і важко. Коли у Вас з'явився сумнів, то називаю поіменно: Борис Боровець, Надія Ярмолюк, Марія Антонюк, Павло Рачок, Ніна Гарбар, Наталя Стасюк, Ірина Баковецька, Марія Семенчук, Оксана Сенюк, Марія Ваврик. Люди різного віку, різних спеціальностей. Одну лиш помилку я зробив, що не вислав цей список, замовляючи книгу, щоб Ви персонально кожному підписали. Дехто з них за тим шкодував. Але я їх заспокоїв: видасте нову книгу – попросимо надіслати з автографом.

Отож пишіть, видавайте, а читачі на хорошу літературу знайдуться навіть у наш непростий час.

Будьмо!

Борис Боровець.

31 березня 2014 року.

Борисе!

Ви мене по-справжньому розчулили.

Дякую!

Бог мене любить, коли дав ТАКУ жінку і ТАКИХ друзів!

А все інше додається.

Хоча... Сьогодні записав собі в щоденнику:

"Іноді здається, що на книжки у мене часу вже не залишилося. Хіба ось на такі щоденникові записи.

Життя триває тільки для того, щоб гідно приготуватися до відходу і зустрічі з Богом. Цей час маю використати для духовного становлення, очищення і порятунку вічної душі. Якщо змарную його, то перекреслиться і все попереднє життя, і те добре, що написав раніше".

І ще один запис, дотичний до нашої бесіди:

"Як добре, коли письменник успішний, коли його книжки продаються і він може жити зі свого пера. І яке це нещастя, коли не щастить. Особливо, якщо письменник талановитий і працьовитий. В Україні, на жаль, це далеко не рідкість, а може навіть – норма.

Ні про що я так не мріяв у житті, ні на що не поклав стільки сил, праці, нервів і здоров'я, як на те, щоб бодай на одну мою книжку упала добра слава. Не судилося. Особливу ставку робив на денники. Все, що маю доброго в душі, вклав у них. Але ширшого читацького резонансу вони не отримали і ось тепер, після 13-го денника, вирішив більше не видавати їх, хоча продовжую писати і друкувати у журналах. Я міг би сказати: час для денникової прози ще не прийшов. Але це не так. Це така моя доля і приреченість.

Чому я програв? Тому що не був достатньо цілеспрямованим і надто роздроблювався? Чи забракло таланту? Чи тому, що найкращі двадцять років віддав журналістиці і написанню літературних портретів? Як знати.

Не вийшло – і все. Залишився жаль і сум.

Хоча добре розумію й інше: все могло скластися набагато гірше. Треба дякувати і за те, що отримав. Попри все я прожив доволі гармонійне і спокійне життя, зберіг сім'ю, допоміг утвердитися дітям і бачу несогірші стартові умови для внуків. Добре, що партачами життя ми не є і, сподіваюся, не будемо.

ДОЗВОЛЬТЕ ОБНЯТИ ВАС!

І ПИШІТЬ ХОЧ ІНОДІ...

Петро.

1 квітня 2014 року.

Борисе!

Ще таке питання. Чи не відправив я випадково Вам серед інших книжок одну зі своїми правками?

Ото ще дирява голова! Кинувся – нема...

Якщо так, то поверніть, а я надішлю з автографом.

Вибачте за мороку.

Петро Сорока.

6 квітня 2014 року.

Шановний Петре!

Знову та сама історія: заглядаю в ел. пошту вряди-годи, бо ні з ким, окрім Вас, не маю через неї зв'язку. Отож і листи Ваші прочитав лише сьогодні.

Щодо першого з них і надісланих кількох розпачливих денникових записів, то думається мені таке: не все, що розхвалюють сьогодні наші літературні видання, завтра бодай хтось згадає. Ні для кого не є таємницею, що там багато піару і самопіару. Відомо також, що слава – дама капризна, не обдарував її так, як їй хотілося б, – через ніч піде до іншого. Але чи потрібна справжньому митцеві така слава?

А денники й через десятки років читатимуться з цікавістю – як свідчення очевидця суспільних, політичних, філософських, літературних віянь епохи, яка безповоротно відійшла і залишилася хіба в отаких денниках... Як читаємо ми сьогодні нотатки літераторів 20-30 чи 40 років, або їх попередників.

Стосовно Вашої книги з правками... На жаль, я такої серед надісланих не помітив, але опитаю усіх, хто їх придбав. Якщо знайдеться, – звичайно ж, надішлю.

Втішений нашим спілкуванням.

До речі, Ваші читальники цікавляться – чи не маєте наміру якось навідатися в наші краї? Може, спільно подумаємо над цим?

Щиро Ваш **Борис Боровець**.

7 квітня 2014 р.

Друже Борисе!

Я теж не щодня вмикаю комп'ютер. Не обов'язково відповідати одразу.

Листи треба писати тоді, коли накопився відповідний настрої. А де тепер візьметься добрий настрої і натхнення?

Вчора довго розмовляв з Олександром Гижею. Це блискучий стиліст, можливо, пощастило Вам прочитати в "Києві" його роман "Четвертований храм" про Коліївщину? Невдовзі він вийде окремою книжкою.

Але Гига також переклав Біблію і ось після 10 років митарств (перед тим 10 років тривав переклад) вона нарешті вийшла друком. Читаю і впиваюся мовою.

Отож Гига в розмові сказав мені таке: "Якщо москалі і далі попруть на Україну, то виріжуть кожного другого". Він знає, що каже, бо таке вже було в нашій історії. Путін, може, страшніший за Муравйова. Хоча всі вони, шовіністи, одним миром мазані.

Дорогий Борисе!

Навряд чи я коли приїду на Рівненщину. Тут треба якогось дива. Я людина лісу і власного дому. Витягнути мене в якусь поїздку не так просто. Але за запрошення дякую. Це мене зворушує.

Обнімаю по-братерському.

Добра і любові всевишньої, миру і спокою!!!

Петро Сорока.

13 квітня 2014 р.

СОРОКА – БОРОВЦЮ

Дорогий Борисе!

Учора отримав бандерольку і дві газети.

Дякую! Це так важливо для мене, і серце переповнює тепла хвиля вдячності й любові.

Газета по-особливому зворушує мене, бо я віддав редакційній роботі понад 10 кращих років життя. Ще треба мені буде написати щось про цей період. Може, повість, може, навіть роман. Тільки б Господь сподобив.

Так багато було різного. І коли в 90-ті роки пропонував редакторів районки віддати половину газети на рухівські матеріали (колектив розділився), він категорично відмовився і перестав подавати мені руку. Я тоді вийшов з редакції і створив рухівську газету. З друзями-однодумцями робив її 2,5 років. Пережили ми 15 судових засідань, але всі виграли. Хоча нервів пішло немало. Я не з міцного тіста, але в принципових питаннях буваю непохитним.

Потім Рух розпався і всі ми пересварилися, розбіглися по різних політичних партіях. Найхитриші захистилися депутатськими мандами різних рівнів. А я був просто трудягою і ніколи не ліз в депутати. Щоб якось вийти з дурного становища (був 92 р.), бо партій наплодилося, як бліх, і газета змиршавіла, написав за три місяці дисертацію і зачепився за виш. Допоміг щасливий випадок. Але потім ще тричі пробував видавати журнал, і кожен раз терпів фіаско. А нині навіть книжка помирає.

Прошу вибачити за такий сумний і, мабуть, недоречний пасаж.

Обнімаю по-братерському.

Мрію про зустріч і задушевну розмову.

Петро Сорока.

13 квітня 2014 року, Березне.

Мої щирі вітання, дорогий Петре!

Спогад Ваш про газетну працю справді сумний, і сум той ох як мені зрозумілий. З 1991 року я редакторую, були різні часи, але таких безпросвітніх, як зараз, здається, ще не випадало. Коли ціни зростають так і далі, через місяць – два доведеться як у тій байці баяли: закінчуймо, батьку, торгувати, бо вже немає чим здачі давати. Тому-то, щоб хоч якось віддалити кончину газети, вже з чергового числа йдемо на скорочення її обсягу, можливо, й перехід на всього лиш кількасторінковий тижневик... Про скорочення кількох працівників уже попереджено... Сам писав заяву на звільнення, але піддався на прохання колективу залишитися ще хоч на трохи. Подумалось, що якось не личить втікати зараз, хоча й бути в похоронній команді газети, якій віддав стільки праці і літ, не хотілося б.

Отакі от справи мої газетні... Та ще події в Україні додають розпачу... І куди від цього подінешся? Маємо перебути, перестраждати. І надіятись, що все уляжеться, що з воскресінням Христовим зійде на людей і просвітлення.

Тримаймося і будьмо!

Щиро **Борис Боровець**.

17 квітня 2014 року.

Добрий день, шановний Петре!

Надсилаю радіопередачу, що звучить на ФМ радіо "Березне, ТРК". Може, не все сказалося і не так сказалося, як хотілося б.

Боровець Борис.

17 квітня 2014 року.

Дорогий Петре! Хотів переслати радіопередачу березнівського ефірного радіо, здається, не вдалося. Зроблю це звичайною поштою. Бажаю здоров'я і оптимізму, вітання дружині! Щиро ваш

Боровець Борис.

20 квітня 2014 року.

Христос Воскрес!

Щойно повернувся з Богослужіння, сіли з Галею удвох за стіл, з'їли пасхальне яйце і трішки посумували (так склалося, що всі діти і

внуки окремо), відтак увімкнув комп'ютер і зрадів, що друзі ще пам'ятають мене.

Дорогий друже Борисе!

Свято Воскресіння дарує людям справжню благодать – благодать очищення, дає сили стати добрішими, зростати духом, зміцнити у вірі.

Хай у твій дім це велике свято принесе все те, чого ти прагнеш, до чого йдеш, на що сподіваєшся.

Хай творчість і надалі дарує відчуття втіхи і гармонії.

Але Великдень – це не тільки свято, це ще один етап людського життя, це час бути чесним із собою, з Богом. Нехай сила Воскресіння допоможе тобі пережити всі негаразди, забути образи, перенести разом з усім українським народом складний період в нашому житті.

Ми віримо: "Воскресне Бог і розбіжаться вороги його". Воскресне Бог і розбіжаться зелені чоловічки, що уособлюють темну сатанинську силу. Вільна Україна зустріне свято радісно, бо Господь воскрес і для нашого порятунку, загальної любові й радості в кожному серці.

Вітаємо тебе і твою родину з немеркнучим дивом Воскресіння Господнього!

Божої опіки, здоров'я, осянь і прекрасних здійснень!!!

Петро і Галя Сороки.

Юрій Ананко надіслав ось такий фрагмент з роману Кашки "Картотека Пана Альфи", який дуже люблю:

"7130. Великодня ніч, про яку на тім світі згадуватимемо. Він заварив міцного чаю, взяв сигарети, ми вийшли до столу на подвір'ї, бо на кухні Ганна з дівчатками вже лаштували кошик з паскою. Ось-ось мала над'їхати з Даньківки їхня кума Людмила, удвох з Ганною вони збиралися до Спасо-Преображенської церкви. Він розповідав, що в їхньому Дубовому Гаю церкви не було. Мама-небіжчиця разом із сусідами ходили святити паску за сім кілометрів до Ковтунівки, а поверталася десь о шостій ранку. Ми з братом спали на печі. Мама роззувалася, ставала на полицю, щоб дістати до нас, і будила холодним поцілунком. Все на ній було весняно-прохолодне і запашне. У хаті стояв чистий дух свіжовибілених стін, рушників і ряден. Мама виставляла на стіл свячене. Ми брали по крашанці, грали навбитки. Батько не знав навіть "Отче наш", тому просто казав "Христос воскрес!", а ми йому відповідали

"Воістину воскрес!", далі батько бажав усім діждатися наступної паски, випивав чарку і ми розговлялися... Згадалося й мені, що німий Андрій цієї ночі не відпускав матері Люби до села самої, може, смерть Марії була тому причиною, він завжди ходив до церкви з другою жінкою, а ми з Катрею залишалися і спали теж на печі. І моя крашанка завжди була найміцнішою... "Ганна посвятить і ваше, поснідаємо в нас, а потім підемо до вашої майстерні пиячити...". Ми сходили на "точку", купили горілки, але постановили собі до ранку не пити. Ганна з кумою пішли, дівчата повклалися, ми залишилися на кухні чаювати. Не знати з чого він приніс книжку і почав читати вголос російською чиїсь вірші. Не знаю, скільки це тривало. Переривав читання, аби запалити сигарету, поставити на газ чайник, нічого не коментував, не розповідав про поета і продовжував. Нарешті зупинився і сказав, що пропонує порушити домовленість і випити за те, що бодай на одну ніч цей поет воскрес для нас двох. Я не розплющував очей. – "Ви не заснули?" – "Ні". – "Це Англія. Початок минулого століття. Джон Кітс. Яким ви його собі уявляєте?" – "Як на одного чоловіка, забагато чистоти, смутку і мудрости..." – "Він помер у двадцять п'ять". За вікном почало сіріти, і до нас долинули голоси. Закінчилася Великодня служба, люди поверталися з церкви. "Хотіли б ви воскреснути, Альфо?" – "Хіба що задля ще одної такої ночі..." – "А Христос воскрес для життя вічного..." – "Воістину – для нього це мало що міняло..." – і ми випили. До під'їзду зайшли Ганна з Людмилою – він пішов зустрічати їх до дверей. Кажуть, англійському Джонови відповідає слов'янське ім'я Іван".

Петро Сорока.

20 квітня 2014 року.

Дорогий друже Борисе!

Два тижні лікувався і відпочивав на Закарпатті.

Зустрічався з Дочинцем і Кухтою. Як мені видалося, Дочинець дуже змінився, з'явилася небажана гордість. Кухта – чудесний і поет рідкісної сили.

Купив багато книжок. І серед них 4 томи Блаженного Іоана. 4 тисячі сторінок. Духовні роздуми, на жаль, російською мовою.

Чи чув ти щось про цього отця? Він належить до церкви Божої Матері в Іспанії. Дуже критикує російську православну церкву і Росію

загалом, але як росіянин-патріот вірить, що Росія відродиться через покаяння. Ще не розібрався до кінця. Читаю.

Озвися, якщо буде настрої...

Петро.

Передача, що звучала на ФМ радіо "Березне, ТРК" наприкінці квітня – на початку травня 2014 року.

Диктор: В ефірі "Літературна студія". Передача, яка пропонує бесіди з місцевими письменниками про нові публікації та книги, у якій автори читають свої твори, яка знайомить радіослухачів з майстрами і початківцями в царині художнього слова. Слухайте передачу "Літературна студія" двічі на місяць.

Ірина Баковецька: Вітаємо вас, шановні слухачі! У студії – Ірина Баковецька, за операторським пультом – Артур Христецький. До вашої уваги радіосторінка "Літературна студія".

У мене в руках книга, яка нещодавно потрапила на Березнівщину. Має вона назву "Шедевр", автор її тернополянин Петро Сорока – відомий в Україні письменник. Поспілкуватися сьогодні про неї ми запросили його хорошого знайомого, друга, місцевого літератора, краєзнавця Бориса Боровця.

Борисе Тимофійовичу, ми вас вітаємо в нашій "Літературній студії".

Б. Б.: Добрий день!

І. Б.: Почну з того, що це друга книга цього автора, яку я тримаю в руках. Першу прочитала ще в шкільні роки і називалася вона "Голос притвору". То були щоденникові записи, денники, як називав їх автор. І ось через багато років – "Шедевр". За цей час у письменника з'явилося немало видань, чи не так?

Б. Б.: Безумовно. Петро Сорока засвітився в літературі років двадцять-тридцять тому. Починав як журналіст у одній з районних газет Тернопілля. Згодом заснував рухівську газету, а ще згодом пішов у науку – захистив кандидатську дисертацію і відтоді викладає у місцевому педагогічному університеті.

Як літератор, літературний критик – це один з найактивніших критиків, літераторів в Україні. Його добре знають усі, хто читає літературну періодику.

Я теж знаю Петра Сороку віддавна, з тих перших денників, які ви згадували. Відтоді він щороку видає по деннику і назбиралося їх у нього вже, здається, тринадцять.

Це не просто щоденникові записи, фіксація подій зі свого життя, а філософські роздуми над життям, подіями, які відбуваються в суспільно-політичному, літературному житті, начерки, етюди, котрі згодом переростають в окремі літературні твори, враження від спілкування з різними літераторами. Книги цікаві, своєрідні як літературний жанр. І саме Петро Сорока підняв його на ту висоту, на якій він утвердився в сучасній українській літературі. Хоча сам він у листах до мене з певним розчаруванням пише про те, як сприймаються ці денники. Але це цілком зрозуміло – кожен справжній літератор, майстер слова завжди в сумнівах щодо то, що він написав. Не обминають такі сумніви і Петра Сороку.

Отож був я знайомий з ним заочно, а потім випало познайомитися і, так би мовити, очно.

І. Б.: І як це сталося? Розкажіть, будь ласка, про свою першу зустріч зі своїм теперішнім другом.

Б. Б.: Хотів би надіятися, що такі другом. Ми нині часто листуємося, благо, є такий зручний спосіб, як електронна пошта, то в листах він називає мене другом. А я втішаюся цим, бо бути другом такої людини – приємно і відповідально.

А як ми познайомилися очно?

Я щороку намагаюся побувати на форумі книговидавців у Львові, який більше десятка років проводиться там у вересні. Там незвична, незвичайна атмосфера. Бачиш усе, що видано за останній рік у нас, в Україні. А навіть за її межами, на кожному кроці зустрічаєш знаменитостей літературних і літературних неофітів. Біля кожної ятки – автори, з якими можна поспілкуватися, отримати автограф на щойно придбаній книзі... В один з таких вересневих днів я й познайомився з Петром Сорокою.

І. Б.: Але літературне спілкування, листування у вас вже було до цього?

Б. Б.: Ні, спілкування у нас до того не було. Хоча, повторюся, за його творчістю я спостерігав, про мене він, очевидно, теж знав, але постільки-поскільки. Деякі мої речі надсилала йому наша землячка Людмила Литвинчук, яка з ним уже віддавна знайома була, і мені

рекомендувала зробити це, але я не наважувався нав'язувати себе такому чоловікові, який на короткій нозі з відомими українськими літераторами. Але трапилася така нагода – і я переконався, що ця людина близька мені за поглядами, світовідчуттями. Звичайно, те, що він написав і що написав я – неспівмірне. Але кожен з нас написав стільки, на скільки він здатен.

І. Б.: Борисе Тимофійовичу, на жаль, Петро Сорока не настільки відомий березнівчанам, розкажіть, будь ласка, детальніше про його творчість...

Б. Б.: Звісно, для тих, хто живе літературою, хто читає літературно-художні видання, Петро Сорока доволі відомий.

І. Б.: Але хочу зазначити, що, наприклад, Бориса Боровця на Березнівщині знають усі, а Петра Сороку...

Б. Б.: А хто знає Бориса Боровця в Тернополі?.. Якби Сорока був нашим земляком, то і його знали б. Скажімо, хто не знає в районі Андрія Кондратюка? По-моєму, всі знають. Бо він свій, місцевий, часто друкується в районній газеті, хоч й проживає здебільшого в Києві...

Бачите, особливість нашого часу та, що навіть гарного автора в одному кінці України, де він мешкає, можуть знати добре, а в іншому більшість, хто не цікавиться професійно літературою, про нього й не чула. Його книги до масового читача не доходять через відсутність системи книгорозповсюдження.

Колись книга, що вийшла в Києві, Львові, Донецьку, Одесі, чи в якомусь тмутараканському видавництві завдяки чіткій системі розповсюдження потрапляла відразу в найвіддаленіший райцентр, де будь-хто міг її придбати.

Сьогодні, на жаль, такого немає, книга, видана в якомусь регіоні, так у ньому й осідає. Хіба автор перешле її комусь знайомому, як це сталося у нашому випадку.

І. Б.: Книгу треба шукати, якщо маєш бажання, то знайдеш...

Б. Б.: Не сперечатимусь, кого цікавить книга професійно, то він знайде. А масовий читач, що зайшов у книгарню й бере те, що впало йому в око? Отак і з Сорокою. Ми з вами нову його книгу маємо, бо надіслав нам її... Хоча, повторюся, автор він доволі відомий в Україні, працює в різних напрямках літератури. Видав ряд літературних портретів письменників, зокрема зарубіжних, про яких у нас недо-

статньо, а то й зовсім не знали. Ось переді мною лежить його товстезний портрет Докії Гуменної, що проживала в США, ось "Поетичний світ Яра Славутича", канадійського українця. Написав низку інших літературознавчих досліджень.

А починав Петро Сорока свою літературну діяльність як поет, автор дитячих віршів. Писав багато, але як і кожен справжній художник слова, не графоман – у того сумнівів у геніальності написаного ним немає, – сумнівався в художній вартості написаного, не видавав. Хіба вкраплював у прозові тексти, у ті ж денники, про які згадувалося.

І. Б. : Так, я їх пам'ятаю...

Б. Б.: Але кілька років тому за порадою друзів уклав декілька збірок. "Ладан осені", "Лісові псалми"... І читач побачив, що це справжній поет. У його віршах ліс живе, дихає...

І. Б.: Що це романтик...

Б. Б.: Так, романтик лісу, знає ліс, відчуває його...

І. Б.: Не дивно, що ви потоваришували. У вас обох ліс одухотворений... Засвідчіть це, будь ласка, кількома віршами Сороки.

Б. Б.: Добре, ось беру наугад:

*Бог мені безсмертя обіцяє
Без тривоги, без болю і без сліз.
Як воно на небі, я не знаю,
Але на землі мій рай – це ліс.*

*Як замкнуться далі благовісні,
І за мною світ зітхне дощем,
Я хотів би стати в цьому лісі
Деревом, травою чи кущем.*

*Щоби світло множити зелене,
Щоб вмирати й знову воскресать,
І отим, що прийдуть після мене,
Дарувати горну благодать.*

...Гарно? Вірш написаний в класичному стилі і як образно відкриває душу лісу й душу автора... Ось ще один:

*Іду крізь хащі з ручкою в руці,
Де довгий вік кують мені зозулі,
Де бігають нелякані зайці,
Й пасуться неполохані козулі.*

*В моєму лісі всього є потроху –
Принад і див, пригод і навіть свят.
Ось вчора я зустрів смугасту льоху
Із виводком потішних вепрнят.*

*Тут сосни й клени демонструють грації,
Працює дятла рація лунка.
А про шалений світ цивілізації
Нагадує лиш відзвук літака.*

Яка зворушлива поезія! Як майстерно передані настрої, що охоплюють людину, котра потрапляє в ліс, закохана в нього.

І. Б.: І все ж, Борисе Тимофійовичу, давайте повернемося до книги, яка й спричинила цю нашу розмову. Я так розумію, що в нашому краї про її появу ви дізналися першим безпосередньо від автора. А вже завдяки вам і інші читачі дістали змогу з нею познайомитися. Кілька слів для тих, хто ще не бачив її: що ж це за книга? Чи знали ви про підготовку її до видання?

Б. Б.: Спілкуючись з Петром Івановичем, ми обмінюємось і тим, хто що написав, видав. Я надсилаю йому свої речі, він мені – свої. От якось він і обмовився, що у видавництві "Український пріоритет", засновником якого є відомий поет, прозаїк, депутат Верховної Ради кількох скликань Володимир Шовкошитний, виходить його книга. Я, звичайно, попросив, щоб він надіслав її мені. А вже тоді ознайомив з нею своїх колег, знайомих. Вони теж побажали її мати. Так і розповсюдився "Шедевр" у нашому краї.

З розмов роблю висновок, що вони не шкодують, що придбали книгу. Це фактично вперше видані в такому обсязі художні прозові твори Петра Сороки. Літературознавчі праці видавав, денники – теж, поезію – також. А от художня проза ще не приходила до читача ось так окремо. Є тут повість "Мій ворог Хасан" – про службу в армії за радянських часів на полігоні під Семипалатинськом. Доволі драма-

тична, трагічна річ. Про "дідівщину" в армії знаємо чимало. Але від того, що повідав нам Сорока, – кров холодне в жилах.

І. Б.: А чому він зачіпає цю тему?

Б. Б.: Бачте, кожен автор зачіпає ту тему, яка його схвилювала. Починаючи твір, він відштовхується від своїх вражень, від пережитого. Той трагізм ситуації, безвихідь, в які потрапив юнаком під час служби в армії, мабуть, настільки вразили автора, що він усе життя про це пам'ятає... Я не готовий сказати, бо не знаю, коли писалася ця повість – у той чи в наш час, але вона мала бути написана, щоб усі побачили, від чого ми прийшли і до чого маємо йти.

Є тут новели, оповідання, етюди і просто начерки спостережень. А Петро Сорока майстер спостереження і художньої передачі певних моментів із життя людей. Він бере звичайну людину, звичайну буденну ситуацію і відтворює їх на папері так дохідливо й переконливо, а надто, привабливо, що читається все з великою насолодою.

Передаючи свої враження від цієї книги, я побажав йому і собі, щоб невдовзі у такому ж сконцентрованому вигляді прийшла до читача і його "лісова" проза. Я вже говорив, що в поетичній формі він вміє надзвичайно гарно передати настрої лісу. А в прозі – те ж саме. І деталями, і психологічно уміє так відтворити і знайти такі мазки, такі слова, що в тому письмі чуєш і шелест листя, і пташині згуки, і запахи різнотрав'я. От якби знайшовся ще один укладач-редактор, який би видав ще й його твори про лісову феєрію.

І. Б.: Борисе Тимофійовичу. Негарно заглядати в чуже листування, але, може, Петро Сорока поділився з вами таємницею, над чим зараз працює? Адже після нашої сьогоднішньої розмови чимало хто з наших слухачів захоче відшукати нові його твори...

Б. Б.: Настрій його в тих листах буває малооптимістичний. Ситуація в країні не спонукає до великого оптимізму, дещо й інше розчаровує, але, переживаючи, вболіваючи за все, що у нас відбувається, не покидає писати. Як уже говорилося, він надзвичайно працююча людина. Ось такий промовистий факт з нашого листування. Назву його, хоч дозволу на це не маю. Так от, коли він побачив, що заснована ним газета сходить на ніщо, сів і за три місяці написав кандидатську дисертацію. Хто хоч трохи знається на цьому, може уявити його потенціал. Тому переконаний, що напише він ще немало. І воно знайде свого читача, в тому числі і в нас у Березному. Це автор, якого треба читати.

І. Б.: Дякую, Борисе Тимофійовичу, за таку цікаву розмову, переконана, що після неї багато наших земляків зверне увагу на цього цікавого автора..

Нагадуємо, що гостем нашої студії був письменник, краєзнавець Борис Боровець. А розмовляли ми про творчість відомого в Україні поета, прозаїка, критика Петра Сороки, зокрема, його нову книгу "Шедевр".

Це була передача "Літературна студія", автор та ведуча якої Ірина Баковецька, звукорежисер Артур Христецький. Хай щастить усім. До нових приємних творчих зустрічей!

23 травня 2014 року.

Борисе, друже сердечний!

Щойно прослухали з Галею твою літературну передачу про мою творчість.

Галя – суддя суворий, їй вгодити майже неможливо, але залишилася задоволеною. Навіть дуже задоволеною. А про мене і мови нема.

Сприйняв цю розмову як подарунок, як свято.

Розмова фахова, не пустопорожня, аргументована і головне – з непідробною любов'ю до художнього слова.

Ще хочу сказати таке. Усі листи, які пишу до тебе, дозволяю використовувати на твій розсуд. Я прихильник того, щоб письменницька епістолярія ішла в рух, а не тліла в шухлядах. Листи письменників, якщо належать справді професійним письменникам, мають право на таке ж життя, як їхні художні твори. Я колись дозволяв собі друкувати фрагменти листів відомих людей у денниках. І не жалію. Хоча багато хто сприймав це в штики. Які недалекі люди! Ми пишемо не якісь там кололітературні плітки, а зазвичай про наше сприйняття світу і тих чи інших літературних творів.

Нині, коли друкована книжка майже помирає, все має іти в рух, все має працювати на пожвавлення ситуації.

Таке моє переконання.

... Ох прошу вибачити, мені зателефонували, біжу на роботу.

Ще озиватимуся.

Обнімаю!

Дякую!

Петро Сорока.

4 червня 2014 року.

Душа-брате Борисе, мої вітання!

Цими днями редагував щоденники Івана Гнатюка, що їх пообіцяв видати один канадський приятель, і знову розмантрожив серце: яка гірка доля і який світлий талант. Кожен його день був справжнім подвигом, але чи розумів я це за його життя, чи оцінив належно? Далєбі. І закінчилося тим, що в серці І. Г. залишилася гіркота до мене, бо звів його з безчесним видавцем, що пообіцяв перевидати "Стежки-дороги", та перед тим вимотав всю душу. Гнатюк писав: "Ви мене з ним звели, ви й розведіть". Просив забрати рукописа. Але натоді той чоловічина, який так розумівся на літературі, як інфузорія-туфелька на філософії, вже зі мною не розмовляв і на дзвінки не відповідав. Прикро і боляче. Тепер, з віддалі часу, ще болючіше, бо нічого поправити не можна.

З І. Гнатюком у мене двічі виходило непорозуміння, перший раз ще до незалежності, коли я задумав написати про нього літературознавче дослідження і необачно поцікавився, чи він не посприє публікації. Тоді надрукуватися було неймовірно складно. Але Іван Федорович те моє запитання потрактував як образу і замовк на довгі роки.

Він був не просто живим утіленням правди і совісті, а уособленням **абсолютної правди і совісті**. А з такими людьми завжди непросто.

І Україну любив смертельною любов'ю, що горящою кров'ю запеклася у його віршах. На жаль, я цього теж не побачив і натякав йому, що він занадто експлуатує патріотичну тематику. А це була його життєва місія. Висока і богонатхненна. Він, звичайно, до мене не прислухався, як і інших дорадників-доброзичливців, але йому боліло, що колеги-письменники такі сліпі й короткозорі.

Один фрагмент Гнатюкового щоденника хочеться навести повністю: *"Ніяк не можу зрозуміти, чому декому з письменників, художників так хочеться здивувати світ своїми відкриттями у творчості, байдуже – злими чи добрими.*

Ось добилось людство до розщеплення атомного ядра – і маємо Хіросіму, Чорнобиль. Хіба те відкриття, та руйнівна сила була йому конче потрібна? І чи в результаті не приведуть ті відкриття до всесвітньої катастрофи?

Те саме бачимо і у "відкриттях" різних жанрів мистецтва – живопису, літератури, музики: злі генії перетворюють прекрасне мистецтво

у його заперечення, в якийсь дикий хаос, потворність, в духовне самогубство. А може, то якась вища сила породжує тих злих геніїв, щоб вони своїми егоїстичними "відкриттями" провадили людство до самознищення – духовного і фізичного?

В усякому разі шкода мені і прекрасного реалістичного мистецтва, що облагороджує душу, і тих, прости Господи, геніїв, і палких захисників їхньої творчості, і... людства, яке само себе провадить до апокаліпсису...".

Петро Сорока.

6 червня 2014 року.

Друже Петре!

Мені це відчуття провини за мимовільно кинуте слово чи вчинок ох як знайоме. Карашся потім, мучишся і каєшся. Але здебільш так буває, що, як приходить усвідомлення свого переступу, то й покаятися немає вже перед ким. І чим старіший стаєш, переступів тих видобуваєш з пам'яті все більше й більше. Й усе частіше починаєш керуватися відомим принципом: "Один раз пошкодуєш, що не сказав, і десяток разів пошкодуєш, що сказав". Упевнююся в його істинності досить часто. Хоча розум підказує, що так не можна, що маєш рубати правду-матінку... Проте як боляче згодом признаватися собі, що зопалу "рубонув" часом не те і не за те, за що потрібно було, та й взагалі, чи потрібно було. Отак і живеш у самокатуванні. І заздриш тим, хто його не знає.

Згадати щось конкретне, написане І. Гнатюком, отак відразу, в цю мить, не можу. Пригадую, що маю його збірку, чи й декілька, що враження від його поезій залишилися гарними, і треба буде пошукати, відновити в пам'яті.

...Учора звернулася до мене одна з вчительок-читачок і запитала, чи не залишився в мене екземпляр твого "Шедевра", вона хотіла б придбати. Я пообіцяв їй, що це її бажання спробую задовольнити. Тому прошу надіслати з автографом...

Дякую за гарний лист про радіопередачу.

Мої щирі вітання дружині Галині.

З найкращими побажаннями **Борис.**

7 червня 2014 р.

АНАТОЛІЙ СТОЖУК

Вчора упокоївся Олексій Аулов. Похорон відбувся сьогодні. Мав рак в останній стадії, але, здається, вмер від серцевого нападу. Бог зглянувся над людиною, яка всеньке життя важко працювала.

Зі щирими вітаннями від харків'ян і побажаннями здоров'я
Анатолій Стожук.

ПРОШУ ПРО МОЛИТВУ.

Петро Сорока.

2 серпня, 2014 р., Березне.

Добрий день, дорогий Петре!

У відомій пісні співається "Гей, хто в лісі, озовися!", а я прошу:
"Якщо не в лісі, і є змога, – озовися!".

Правда, новин якихось гарних не маю. Проте війна війною, а життя поза тим триває. Добуваю відпустку, з понеділка – на роботу.

Задумав декілька нарисів про цікавих людей, з якими зводила мене доля на моєму життєвому шляху і які стали знаковими для мене. Ото й працював усі ці дні над ними, накидав "скелети". Чи будуть вони цікаві читачеві – не знаю, але вважаю своїм обов'язком сказати про них те, що ніхто, окрім мене, не скаже.

А які новини, що й мені цікаві були б, в Сорочиному гніздов'ї?

Мої щирі вітання дружині Галині!

Борис.

2 серпня 2014 року.

Борисе, дорогий, обнімаю сердечно!

Особливих новин у мене немає і писати начебто ні про що.

Важко пережив смерть Олексія Аулова, який переклав мій "Карагач" російською. Написав некролог-есеї (чи не місяць тому) і Сидоржевський не дав, хоч обіцяв. Оце й думаю про людську байдужість і черствість. Не щастило Аулову за життя, не щастить і після смерті.

Останні кілька років я підтримував доволі тісні стосунки з Дімаровим, тож і його смерть – тягар для мене.

Навколо одні втрати і трагедії. Про що писати? Тривога за дітей, бо війна...

Щоб якось вистояти, читаю Блаженного Івана. Переклав з російської сторінок 200. Оточення Блаженного обіцяє видати, але я бачу, що ця публіка непевна. Радив би тобі в інтернеті щось прочитати про БІ. Це росіянин, що опинився в Іспанії (у Москві переслідували, гнали, знущалися). Про нього в інтернеті є багато, але в основному фальсифікації. Москвини мастаки на такі речі. Шукай правду. Ти мудрий і зумієш відсіяти половину. Шукай "Блаженный Иоанн" (російською).

Пиши про живих. Про мертвих встигнеться. Я вважаю, що нариси про сучасників – це надзвичайно цікаво і благородно.

Тримайся! Згадую тебе часто і постараюся надалі озиватися не так рідко.

Добра і миру!!!

Петро Сорока.

15 листопада 2014 року

Борисе,

написав Л. Л. листа і подумав, що буде цікаво й для тебе. Тому роблю копію.

Прочитаєш – зрозумієш.

Скажу тільки одне: хочу працювати на блаженного Йоана, бо він, як мені здається, валить Росію зі середини.

А іншого шляху до нашої перемоги я не бачу.

Петро Сорока.

СОРОКА – Л.

Слава Ісусу Христу!

Спершу афоризми отця Йоана, вибрані мною.

Щоденники пишуться тоді, коли кожне слово обпалює серце.

*

Моєю рукою водять херувими.

*

Щоденник можна вести лише вночі. Жити можна тільки вночі, оскільки лукавий нічого тоді не може зробити з обранцем Божим.

*

Порятунок у місті один: не виходити із пустелі. Щоденник, молитва, друг. Алілуя на устах.

*

Кожний день – перший і кожний рядок – останній.

*

Щоденникове блаженство безмежне, як непорочність.

*

Бачу на тисячі років вперед.

*

Я письменник однієї теми – теми любові, якої ще немає на землі. Люди вже написали триста мільйонів томів казна про що... А прийде час, коли загуде дзвін Ковчега, і людство скаже: нема нікого, крім Нього, Улюбленого Мого.

*

Не можна писати не кров'ю.

*

Пишу щоденник, позаяк не знаю іншої можливості зачепитися за Нього. Як Яків у боротьбі з Кимось... Писатиму, допоки не сподобить померти в Нього на руках.

Л., я полюбив блаженного Йоана за щоденники. Це чотири томи по 1000 ст. А він сказав мені: "Я вперше за 68 років зустрів людину, яка безмежно любить щоденники". І все. Ми відчули, що надзвичайно близькі і потрібні один одному. І ще в нього: "За півгодини щоденника можна віддати багато. Божественна мозаїка...". Я вибрав кращі його афоризми і зробив книжку українською мовою. На це пішло 2 літніх місяці. Тепер її перекладають хорватською і ще вона має вийти російською. Там усе світле, мудре і чисте. Пошуки автентичного Христа і Божої Матері.

Отець каже про себе: "Щасливий тим, що добрішаю кожної хвилини". Головний критерій.

Ісуса запитували фарисеї: "Якою силою ти виганяєш духів?". Чому запитували? Бо не бачили його любові й доброти. Блаженний Йоан – це абсолютна доброта і любов. Коли ми розмовляємо (на жаль, дуже рідко), він завжди плаче. І починаю плакати я. Але це не та нікчемна людська сльозливість, викликана душевною слабкістю, а безодня сльози, зроджена усвідомленням людської гріховності і жалю до неї.

Отець Йоан – великий пророк. Він зчитує небесні сувої, йому відкрито багато, але коли відкривається вічність, то примножується й скорбота. Він означає це як неоднозначність світу.

Ще його зізнання: *"Те, чому навчаю, є абсолютна істина, яка відкрилася мені згори. І вона ще отримає підтвердження у майбутньому. Бог підтвердить істинність кожного мого слова (у свій час, коли мене вже не буде на землі). Бог прославить учня і обранця Свого, а в цьому житті дає терпіння бути обмовленим і гнаним, непочутим і викривленим, щоб здобути вінок Соловецької Голгофи".* Його книга "Соловки – друга Голгофа" – усього мене переорала. Так ще ніхто не написав і не зрозумів того пекла, що коїлося на Соловках. Написати таку книгу і не померти – треба справді бути обранцем Божим. Постараюся роздобути її для тебе. До речі, її зараз перекладають українською і я намагаюся допомагати.

"Я родом від Другої Соловецької".

Про книжки: *"Книжка завершена не тоді, коли написана чи видана і навіть не тоді, коли прочитана... Ні, знак духу ставиться лише в той час, коли постраждаєш за неї – своє дітище. І ознака сатанинства – отримати за неї тридцять срібних.*

Не постраждав за книжку (ні, не в процесі її написання, адже очі псуються навіть у графоманів), а опісля, не спокутував її гріха".

І ще: *"Книжки – як люди. Вони, можливо навіть, уособлюють людей. Кожна своєю появою зобов'язана падінню своєму. Була б ідеальною – не прийшла б у цей світ. Саме народження свідчить про її гріх".*

Яка глибока і несподівана думка! Вона потрясла мене в свій час і досі потрясає.

"Моя таємниця в тому, що живу в гулазі сучасного світу і запрошую туди інших "авторитетних зеків" із церкви Божої Матері – своїх учнів...".

"Досягнув я любові, якої нема на землі. Ось тому і учнів у мене так багато. А буде ще більше у вічності: на одного – тисяча".

"Живу благодаттю Другого Пришестя. Відкинув минуле".

"Коли я відвідав його святійство Назима ель-Хаккані, голову світового суфізму, цей в сороковому поколінні спадкоємець Мухаммеда, наповнившись Святим Духом, сказав мені: "Ти – Іван, очікуваний нами уже 20 років останній учитель християн, які поєднують християнство з мусульманством і провістять Христа Другого пришестя".

"Я освоїв три тисячі молитов, пройшов святеє святих істинного православ'я, молився по Луї-Груньйону де Монфору в його 15-ти кімнатах катакомбного розарію, що побудований в передмісті Парижа в кінці XVI століття, – і ось знову виникають труднощі з молитвою. Господь дав мені більше ніж молитву – повну благодать Святого Духа: якісно новий образ молитви для шлюбного завіту Свого".

"За одного відданого друга можна віддати півжиття і другу половину наддачу".

Люди не спроможні зрозуміти пророка.

І Христа вони не зрозуміли у свій час. Чому? Бо ламав усталені норми. Фарисеї – це були дуже поважні люди, великі знавці Святого Письма, ні на йоту не відступали від букви. І що?

Боюся, щоб ми не прогледіли блаженного Івана як великого пророка, як сотні тисяч людей прогледіли Ісуса і дозволили розіпнути.

Ні до чого не закликаю і ні на чому не наполягаю, просто пропоную прислухатися, читати і думати, думати, думати...

"У часи совдепії мене тричі оголошували божевільним за мою відданість православної церкві. Вішали ярлик "тунеядця", "афериста" і ще казна кого. В лютий злобі й заздрості звалювали на мене свої гріхи. Та Святий Грааль захистив свого обранця".

"Багато див учинив Господь через мене. Тисячі і ще більше – десятки тисяч чудес, про які я і не здогадуюсь. І ще більше створить".

"Пустеля самотності – це коли покидає небесна душа, з'єднана зі своїм небесним джерелом, з Божеством. Теогамічна благодать приходить і покидає. Залишається пустеля".

"Хто зрозумів мене, той не скотиться в жодну прірву – ні в нарко, ні в алко, ні в гомо, ні в будь-який інший кайф. Навпаки, умова звільнення божественного потенціалу – абсолютна чистота".

"Я став християнином, щоб пізнати Христа, але не для того, щоб у храми ходити чи кар'єру робити".

"Така напруга, що без молитви не витримую більше півгодини. Отець Тихон зізнається, що коли три години не помолиться, з розуму сходить, місця собі не знаходить. Молитва розвіює неспокій, вібраційні шуми, повертає мир і спокій".

"Нове вино вливають у нові бурдюки! Для нового одкровення – нові серця".

"Єдина думка, що постійно турбує мене: як вивільнити божественний потенціал? Як розкрити нову людину? О, розкрийся, серце, не зважаючи на диявольські стріли! Скорботи готують нас до біолокації, мій миропомазаний найсолодший сину. Ти колись прийдеш до когось і скажеш: увіруй! І що тоді слова і проповіді? Мені отець Іван явився і сказав: іди за мною".

"Ось для чого велика скорбота – як підготовка до біолокації".

"Мої учні – в глухому ембріональному стані. Але народжується щось небувале. Вони самі ще не знають себе".

"Після кожного одкровення Пречистої на горах Естеореля проповідую на іншій мові (!!! – знаки оклику мої. Колись викладав в МГУ іноземні мови – П. С.) і сам себе не впізнаю".

"Я би всіх обцілював удень і вночі з голови до ніг. Але ж піт отруйний на обличчях. Не можу, боюся отруїтися".

"Не треба мені ваших молитов. Я пізнав Всевишнього. Заберіть останню сорочку, киньте мене в концтабірний барак, в освенцімську піч – я не згорю. Я виживу. Я пізнав Всевишнього. Вибийте мені всі зуби, зачиніть мене у камеру з зеками – я нічого не боюся. Я пізнав Всевишнього. Що мені ваші храми, молитви, катехізиси? Я пізнав Його, Яким Він є!".

"Коли пишу, причащаюся згори".

"Небо дивним чином оновило мене і продовжило життя, всупереч тому, що був тричі отруєний і десять разів атакований психотронщиною: друге одкровення".

"Господь відкрив мені 1500 небесних брам. Ангели-вартові розступаються, і одні за одними відкриваються ворота небесних сфер, три яруси (500x30). Нижня сфера – небесна сповідальня, одкровення думок. Середня – алілуя, похвала, псалтир. Третій ярус – горна любов, торжество Христа, вища апологетика (пояснення всього, що коїться на землі)..."

Ще про СГ – місце, де жила і упокоїлася Богородиця. О. Йоан багато років провів на тій горі.

СОЛОВ'ІНА ГОРА

На Солов'їній горі Господь увів мене в стан абсолютної любові і запитав:

"Чи готовий ти витримати боротьбу другого одкровення? Я заплакав і, не вагаючись, сказав: "Так".

Він, зрозуміло, не чекав од мене іншої відповіді, бо заздалегідь знав її. Та все ж я мав підтвердити.

А тепер розумію, що витримати цю боротьбу немислимо.

Я навіть не уявляв, якою вона буде. Її навіть не можна уявити, якщо не пережив. Якась абсолютна беззахисність і безкровність, при якій Бог охороняє тебе дивним чином. Загадково дозволяється проникнення у кухню люцифера, що рівнозначне з проникненням у премудрість Всевишнього.

Пережити це в людському естві неможливо. Обранець пририкається на море сліз... Божя Мати на Солов'їній горі тижнями лежала розслаблена, з розпластаними руками, в напівпритомному стані. Ходила, як сомнамбула. Божевільна від любові...

Те, що колись я бачив тільки збоку в своїх земних бараках, реально відбувалося зі мною.

Я навіть цього не очікував. Просто не можу пережити. Не певен у собі взагалі.

Нікого немає. Тільки пустеля. Нема слів, є тільки сльози, нема ближніх, є тільки пустеля. Все живе закинута на інший бік. Слава Богу, що хоч сльози залишилися...

О, безмежно милий Отче, я люблю Тебе ще більше! Ще безумніше люблю Божу Матір в страдній покинутості. І дякую за цю пустелю.

Нічого подібного не знає візантійське богослов'я. Для них Вона лялька розмальована. А що в серці її відбувалося, знають тільки справжні учні і спадкоємці. Мати довіряє дітям своїм, а не пасинкам.

Це і є друге одкровення – звідати те, що звідали Вона і Він. Стати ними. Очевидно, маю особливу честь належати до її оточення. Цариця каже: "Я запрошую в своє оточення тільки тих, хто пережив те, що і я". А хто Його і Її хреста не візьме – хай тримається осторонь.

Оце і все.

Тільки вільні прославляють Бога.

Ага, згадав про мощі Євфросинії і твій прокурорський тон.

"Амфілохій бив Євфросинію гіркою палицею по спині, коли та під час ранкової трапези підійшла до нього і, засяявши в блаженній усмішці, мовила: "Отче, мені було видіння: білий голуб сів мені на плечі. Я Духа Святого отримала".

Невже ти думаєш, що він посмів би забрати з Почаєва мощі, якби свята цього не захотіла?

І хіба так важливо де люди зіцілюються? Може, Росії зараз більше потрібні мощі святої, ніж стражденній Україні. Не зіцілиться Росія, не буде порятунку і нам.

"Чи то Євфросинія мене направляє, чи я її? І те, і друге..."

"Свята Євфросинія відгукувалася про Адріана, уславленого екзорциста із Псковсько-Печерської лаври, так: "Виганяє силою бісівською. Той, що сидить в ньому, менших виганяє".

І в цьому я мав нагоду переконатися особисто. Відвідав якимось Псково-Печерську лавру і підійшов до Адріана. Зазирнув ув очі – а там нечистий з києм. Бачу, так і шарахне, тільки розкриє рота.

Ні, біси викурюються інакше! Не дрином, не силою дужчого біса (так вельзевули лікують), а силою любові. Проти неї нічого не вдіяти. Самі підкоряються їй, як лірі Орфея, триголовий Цербер і гидкі Еринії..."

Тепер уже все.

Пробач, коли можеш...

"Премудрість завжди говорить неправильно, не традиційно – юродиво..."

Петро.

О. Йоанн

ВЕЛИЧАЙШАЯ НАРАБОТКА ЗЛА

Почему сейчас Путин себя ведет так развязно?

В 2012 году было совместное учение русско-американского элитного десанта. И русские войска были в замешательстве: американцы изобрели оружие, которое парализует все ядерные ракетные комплексы России. И Путин дал установку, чтобы нашли оружие превосходящее...

Все виды оружия добываются в ночной астрально-космической медитации. Мы знаем об этом, потому что получили знак. Мы посетили на Старой площади генерал-полковника спецслужб Горшенина. Член Академии Наук, психотронщик номер один. И он нам с о.Паусием рассказал:

"Я просыпаюсь в час (в два, в три) ночи, пью стакан кофе. А дальше – контакт с небом, и я записываю всё, что мне диктуется".

Вся психотроника спи-са-на! Он нам говорил: "Кого угодно приглашайте, хоть 5 тыс. человек. Мы включаем психотронику. Говорите что угодно, любой бред, ругайтесь матом, используйте туалетную лексику – через полчаса все будут ваши".

Так что произошло? Шарашка ученых в 2014 году изобрела новый тип оружия: получили от ордена Сета, сатаны. Америка – черный орден Гора.

Два эти ордена между собой воевали при Атлантиде и разрушили Атлантиду. Сейчас они опять в противодействии и хотят разрушить мир.

В целом те и другие дают политехнологии, но одни ориентированы больше на мамону, узурпацию и т.п. аспекты, а другие – на оружие.

И они дали новый тип оружия. Недавно оно было продемонстрировано, когда российский бомбардировщик пролетал над американским эсминцем. 12 раз прошелся и парализовал всю технику компьютерную. Электроника огромнейшего эсминца была парализована! Особая какая-то техника радиоэлектронной борьбы, от гуманоидов.

Это к примеру. В противостоянии спецслужб Америки и России идет активное сообщение им новых типов оружия, которое приведет к гибели человечества. Возможно это будет даже не ядерная война и не электронная... Готовится новый тип оружия, которым владеют злые цивилизации.

Это очень серьезно.

О Третьей мировой войне заговорил папа римский, ставленник гуманоидов и К-300, престол будущего Антихриста.

В их планах сокращение населения. Они не скрывают, Комитет 300 в открытую говорит, что нужно уничтожить из восьми человек семь, должен остаться миллиард. А дальше и этот миллиард будут сокращать.

Дальше они вводят толпоэлитарную модель: элита, посвященная в гуманоиды, и толпа. Миллиард будет толпоэлитарный: допустим, двести миллионов – элита и восемьсот миллионов – толпа, рабы, которые будут работать на каменоломнях. Миллиард выстраивается в структуре толпоэлитаризма.

Мы против толпоэлитаризма. Должны быть преподнесены новые идеалы.

Связь с гуманоидами смерти подобна. Вы не представляете что это такое. Гуманоиды обладают энергетикой, которая разрушает человека!

Что можно сказать о гуманоидах? Величайшая наработка зла. Все, что они наработали – это цивилизация зла.

Зло – это гордость. Покупают на гордости. Говорят: мы вам даем власть над всем человечеством, вам будут поклоняться как богам. И нам будут поклоняться как богам. Мы введем толпоэлитарный порядок, и все будут на вас работать. А вы можете плевать в потолок и мнить себя богами.

Всё это будет делаться через оружие, насилие и ложь. Через технологию уничтожения.

Это катастрофа спецслужб. Спецслужбы и правительства мировых держав, к сожалению, продались гуманоидам. Люди в общем, понимают, что это негативные силы, но не знают, кто может им противостоять.

Мы должны выступить как новое движение.

Блаженный Иоанн ТАЙНА СМЕРТИ

"Смерть – враг" – общепринятая, обывательская теза. Смерти надо бояться – жидовская; к смерти надо относиться сферически – греческая; смерть надо побеждать – христианская, Христос. Но над всем этим стоит "смерть-друг". Я считаю, что "смерть – друг" это величайшее великих посвящение не этого века.

В настоящей формации составов человека эта мысль не может быть усвоена. Она кажется сверхбезумной и сверхчуждой. Она переворачивает все сознание человека, т.е. человек начинает понимать, что "тот тамут" ("ты должен умереть", которое изрек Ялда) это есть

массовая всечеловеческая паранойя, которая одержит всех смертных людей.

Один Моцарт противостоит "тот тамут" из всего человечества, из миллиардов, не мыслитель вроде бы, говорит: "Дурак, я должен умереть! Я счастлив умереть!" И все. Моцарт затыкает рот Ялдаваофу, на мой взгляд, это совершенно гениально!

Я повторю эти слова. Моцарт пишет умирающему отцу, ему 31год. Он думает только о смерти и пишет оперу "де салюто пуни то", т.е. "Каменный гость". Ее потом вульгарно назвали "Дон Жуан", в центре поставив какого-то развратного Дон Жуана. В центре ставят – образ командора!

Смерть.

Смерть приходит в виде памятника, и Моцарт рассуждает о смерти. Связана эта опера с тем, что умирает его любимый отец. Он пишет своему отцу (это 4-е письмо, 4-го апреля 1787 года) за несколько лет до смерти Моцарта письмо.

"При здравом взгляде – смерть есть истинная цель существования. Ни один Сократ не мог додуматься, что смерть есть цель: не наказание, не суд, не приговор, а цель. Ни один историк, ни один философ... я не встречал ничего подобного, что образ ее не только не пугает (вот рыцарская мощь, вот основа рыцарства) – но даже успокаивает.

Какой гений! Какая великая опера словесная... и утешает меня. И я благодарю Бога за то, что он удостоил меня дать познание смерти'.

Самое сложное это познание смерти. Оно будет следующим после познания добра. Я учу о познании добра, а тут – познание смерти. Познание смерти, которого не знает никто, ни один философ! Никакой Будда и Христос не знают познания смерти, как ключ истинного счастья.

Дальше – глубже. Он пишет биографию (из французского перевода), что Моцарт в действительности боялся смерти. Мне это нравится вдвойне. Какая победа! Смерть ему далеко не всегда представлялась в образе прелестного печального ангела, опрокидывающего светильник одной рукой и показывающий маяк в вечности – другой.

о. Афанасій
ОБ УСОПШИХ

Почему плачет Богиня Дева Мать? Тайна ее слез в том, что большинство душ отвергают ее свет и уходят в тьму. Ей ничего не остается, как только изливать кровавые слезы об уходящих в пропасть ее детей.

Почему именно соловецкие отцы призваны возвращать усопших в свет? Большинство усопших находятся в состоянии шока. Пребывая в крайнем отчаянии, в глубокой степени травмированные, не способны, да и не готовы принимать чью-то весть. Потому к ним приходят не просто вестники, апостолы, а в е л и к и е с т р а д а л ь ц ы, те, кто пережили страдания, пожалуй, многократно превосходящие страдания тех, к кому они обращаются.

Любой душе это открыто, и, когда она перед собой видит не сытого харизмата с евангелицем в руках, а распятого Христа в окровавленных одеждах с ликом, сияющим как солнце, – даже самый оскотевший, в ничто превращенный усопший, начинает слушать, внимать и следовать.

Почему усопшие слушают отца Иоанна, следуют ему вслед за живыми избранниками? Душам открыто, что отец Иоанн – в е л и к и й с т р а д а л е ц з е м л и р у с с к о й. Души, читая его сердце, видят те голгофы, которые он пережил, мученический опыт страстных пустынь, которые он прошел, – и доверяют ему как малые дети.

Многие светильники еkkлeсии Иоанновой, вслед за блаженным Иоанном Богомилом и вместе с ним, в своих прежних инкорпуляциях, переживали мученичество, малые и великие голгофы. Среди них есть те, которые были некогда сожжены в кострах римской инквизиции, преданы казни за богомило-катарскую веру.

Великую тайну хранят наши сердца, поэтому с каким трепетом мы должны относиться к нашим братьям и сестрам, понимая, что, возможно, кто-то из них некогда прошли пытки в концлагерях, познали смерть от голода, издевательства, насилия, расстрела. Какое чудо пребывать среди жертвенных агнчьих душ, имеющих бесценный голгофский опыт, посвященных в крест соловецкий, способных откликнуться на боль ближнего и соразделить его страдания из любви!

На каждой молитве об усопших во время излияния превосходящей благодати от Второй Соловецкой и Третьей апокалиптической голгофы

не забудем о том, что многие души отвергают спасительный свет и уходят в тьму.

Важно, чтобы мы, испытывая великую радость и блаженства на богомильских радениях, ни на секунду не забывали о тех, которые не приняли свет и не смогли познать благодатных состояний преосененных богомилов. Они уходят в тьму, уходят надолго, а некоторые... навсегда.

23 листопада 2014 року.

Мої вітання, друже Петре! Отримав листа. Дякую. Читаю. Думаю. А думати є про що!

Боровець Борис.

23 листопада 2014 року.

Борисе, думаєш, це добре.

Ще додаю епістолу, яка дещо увиразнить.

КЕПИЧ – СОРОЦІ

Дорогий Петре, прочитав Твої станси на тему істерик блаженного Іоанна в чотиритомному щоденнику. Духовна Росія так само україножерна, як і та цинічна, що впала ниць перед фюрером Путіним. Ознайомлення з тим, що пишеться про Україну, там яскраве тому потвердження – вся Росія на хвилі "кримнаш" від божжа до академіка. Російська душа чудесна, як російський пейзаж, надто на Донбасі.

Щиро В.К.

СОРОКА – КЕПИЧУ

Дорогий Володимире!

Мені прикро, що розчарував Вас.

Річ у тому, що це стаття із моєї російськомовної книжки, яка виходить в Росії і призначена для російськомовного читача. Може, я помиляюся, але вважаю, що Росію треба підривати з середини. Це наша єдина надія, єдиний порятунок. Цього монстра ми збросю не переможемо. Він значно дужчий. Але правдою здолаємо. Я вірю у здвиг демократичних сил Росії. В Москві у мене багато друзів. І в Сибіру. Тому став на бік блаженного Йоана, який кинув виклик путінській Росії, бореться з нею всіма силами. Його багато разів хотіли убити, стріляли,

труїли, він емігрував у Туреччину, тепер живе в Іспанії. Це перший ворог Кирила, махрового кадебіста, "суки в пагонах", як каже сам БІ.

Сидоржевський гостював у мене і виявив бажання друкувати статтю, хоча я попереджував його, що резонанс може бути небажаний...

Ваш лист – один з багатьох.

Але я всім пояснювати не збираюся. Не вистачить сил.

Тисну руку.

Петро.

Петро Сорока – Борису Боровцю.

Думки Євгена Сверстюка, вибрані Зеновією Филінчак:

1. Якщо нація, яка обороняє свій край, є мобілізована духовно, то таку націю неможливо перемогти.

2. Зневіра – один із хворобливих проявів життя і, до речі, один із великих гріхів. У кожного бувають різні летючі настрої, але людина не має морального права ділитися своєю зневірою.

3. Один в полі воїн – це перше гасло кожної людини, кожен має бути воїном і воювати там, де може бути успішним і не перекладати свою роботу на інших.

4. Молодь повинна долати українську хворобу порізненості, ледачого самозаспокоєння й неущтвта, споживацького патріотизму і позірної релігійності. Спадкову хворобу. Як завжди, нормальна молодь гуртується в об'єднання, де культивуються принципи безкорисливості, змагальності, ідеалізму. Без ідеалізму і романтизму немає молоді.

5. Під благодатним українським небом усе буйно росте. Особливо бур'ян, коли його не виполювати. І гори сміття, коли не прибирати.

6. У будь-які часи є люди, які повинні ошляхечувати суспільство. Їх небагато, і вони здатні відстоювати свою думку, писати не те, що прийнято, а що справді потрібно, важливо, не фальшивити й не розмінюватись. Хоча б в ім'я принципу, який дає право залишатися людиною або не залишатися.

7. Нинішнє філософське формування того ж питання: "здаватися чи бути" так само торкається життєвої позиції людини, яка обирає шлях активного самоутвердження в житті і в своїй ролі, обирає справжність і відповідальність, або нічого не обирає, тобто залишається в пасивній ролі вдаваного діяча, вдаваного патріота, вдаваного учасника гри.

8. Тільки з доброти і любові щось росте. У гонитві за матеріальним люди ніколи не досягнуть згоди і не визнають власного покликання. Цей шлях плаский і нівечить особистість.

9. Нам потрібно боротися за українську мову в кожній сім'ї, в кожній родині. Це має стати нормою. Це вирішується на рівні людини. Жоден закон не погубить мови.

10. Єдина безпрограшна позиція людини – чесна.

27 грудня 2014 року.

Вітаю, друже Борисе!

Щойно відправив у "Золоту пектораль" повний текст свого літературного денника за ц.р. Замовив гол. редактор В. Погорецький, каже, що має кошти на видання.

Там є і про тебе ширша згадка.

Коли вийде журнал не знаю, будемо чекати.

А львівський "Дзвін" щойно оприлюднив мою повість про Тимофія Бордуляка.

Та журнали, як я собі гадаю, тепер далеко не доходять і ніхто їх не читає.

Тільки один С. Пушик зателефонував. І це добре.

Колись така публікація стала б приводом загальних розмов. Але не сьогодні.

Та й все це марниця перед великим лихом – війною.

А ще я втратив найближчого друга – Богдана Бастюка і ніяк не можу відійти.

Миру тобі і добра у прийдешньому році!

Петро Сорока.

4 січня 2015 року.

Друже Борисе!

Вибач, що проочив твій день народження.

Не тільки твій – усіх січневих друзів.

Але не тому, що такий неухажний чи байдужий, а тому що прихворів і ніби випав з життя.

Прийми запізнілі, але щирі вітання.

Добра, миру, любові, нових книг!!!

Світло твоєї душі таке відчутне і... завжди тепле.
Залишайся таким ще довго-довго.

Петро Сорока.

Щасливого Нового 2015 року і Веселого Різдва Христового!
Перемоги, миру, спокою, добра і тепла!

І щоб душа не знала буднів.
Хай буде Вічним все нам дороге!

Петро Сорока.

6 січня 2015 року.

Дорогий мій друже Петре!

У цей Різдвяний Святвечір хочу найперш привітати Тебе і всю Твою родину з вашим сімейним святом – Твоїм днем народження. Очевидно, так Богу було угодно, щоб з'явився Ти на світ в такі урочі години. І нагородив Він Тебе небуденним талантом людинолюбства, здатністю чути й сприймати, як росте найменшеньке зело в полях і про що шумлять дорослі дерева в лісах, розуміти все суще на цій прекрасній сторозтерзаній землі. Успіхів Тобі в пізнанні і відтворенні себе і довколишності в художніх творах!

На жаль, я не маю змоги оперативно читати все, що з'являється з-під Твого пера (комп'ютера) в періодиці – журнали потрапляють до нас у провінцію не всі. Та от радість – в 10-му числі "Дзвону", а він якраз є у нашій бібліотеці, натрапляю на повість Петра Сороки про Тимофія Бордуляка. Читаю і насолоджуюся майстерністю проникнення у світосприйняття свого героя, аж часом, каюся, виникає думка: це мислить Бордуляк чи Сорока? На свій сором, я не читав Бордуляка, окрім прізвища й того, що був такий письменник, про нього нічого не знаю. Але те було до повісті Сороки! От дочитаю її і візьмуся за Бордуляка. Щоб зрозуміти, де Бордуляк, а де Сорока. Гадаю, коли до подібного вдадуться й інші читачі "Дзвона", то Петро Сорока зі своїм письменницьким завданням успішно справився.

Забрав сьогодні з поштового ящика газети (декілька днів не заглядав до нього, думалось, святкують колеги), а там обидві літературні газети. Переглянув і натрапив на Твоє сумне слово на відхід у засвіти Богдана Бастюка. Може, цей рік буде більш прихильним до усіх нас?

Дорогий мій Петре!

Декілька останніх тижнів я не мав змоги заглянути у свою електронну пошту – вийшов з ладу мій комп'ютер. Та так, що отримав пораду викинути його і придбати нового. Друге зробив, а щодо першої поради, то чекаю з дня на день, коли знімуть з нього інформацію. Отож, якщо Ти надсилав мені щось, а я не відповів – вибач. Сподіваюся, невдовзі прочитаю всі послання.

А писати мені тепер можна на нову адресу, з якої прийшов цей лист.

Гарних Тобі й Твоїй родині Різдвяних свят і всіх гараздів у новому році! Мій доземний вам уклін! Будьмо!

Борис Боровець.

Січень. Листівка до надісланої книги "Олесь Ангелюк, Іван Гнатюк, Григорій Радосівський-Баран "Лицарі нескореного духу":

"Дорогий Борисе! Оце видав щойно книжку трьох поетів-мучеників. То була давня мрія і давня робота. Нарешті збулося. Але не час тепер для спокійного читання і розважливого осмислення. Що вдіяти?! Але жити і триматися мусимо. Обіймаю!"

Петро.

15 лютого 2015 року.

Вельмишановний Петре! Дуже дякую за всі надсилання, особливо за "Лицарів". Заздрю білою заздрістю твоїй працьовитості! З великою цікавістю прочитав "Ярмо і тягар". Чудова річ! Написав коротенький відгук про повість. Ризикнув надіслати в "УЛГ", розумію, що таких авторів там не друкують, і все ж... Здоров'я, творчої наснаги тобі і всім нам віри в мир і спокій в нашій Україні. Будьмо!

Борис.

16 лютого 2015 року.

Борисе, вітаю!

Дякую, що відгукнувся на Бордуляка.

Сам факт мене надзвичайно зворушує. І не так важливо, чи надрукує "ЛУ".

Буду розмовляти з Шовкошитним, нагадаю йому. Але всі вони, оті київські письменники, страшенно перейняті собою і тільки про власну

промоцію думають. Я Шовкошитному якось зауважив у довірчій розмові (ми давні друзі): "Колись панували в літературці Слабошпицький і Базилевський, а нині Бондаренко і ти. Та майте стримання. Дайте місце областям...". А він мені: "А я за три останні роки коли друкувався в газеті!?"

Оце і вся логіка.

Шевченківську премію цього року дали Буряку. Це капець!!! Не знаю, чи є читачі спроможні його "фігню" дочитати до кінця. Жодної живої фрази. Це ніби промокатку жувати. І все окутане димовою завісою фальшивого мудрування.

Маю певність, що цього року комітет розженуть к бісу.

Але кого наберуть? Мабуть, ще гірших... Як завжди.

Вибач, що розійшовся. Сам собі дивуюся.

Десь невдовзі тобі надішлють мій новий денник, але як пробний екземпляр.... Обнімаю.

Петро.

18 лютого 2015 року.

Здоровий будь, друже Петре! Щодо нинішнього лауреата Шевченківського, то я його не читаю, коли зустрічаю надрукованим. Не сприймаю такого писання, хоч ти плач. Не вважаю себе таким уже ретроградом, люблю Вітмена, Бабовал запав мені колись у душу, інші подібні автори, а от лауреат нинішній – не читається. Правду кажучи, думав, що премію дадуть Ю. Щербаку...

Про свій відгук на повість. Надіслав його не в "ЛУ", а в "УЛГ". Телефонував мені А. Кондратюк, що М. Сидоржевський його читав (Кондратюк був у Сидоржевського з приводу публікації свого спогаду про Є. Сверстюка). Але надрукує чи ні – мови не було. На всякий випадок надсилаю його тобі – хай хоч один читач прочитає. Вибач, коли щось не так зрозумів і не так написав.

Борис.

**"Українська літературна газета",
п. Сидоржевському М. О.**

Шановний пане Михайле!

Можливо, знайдеться місце у Вашій газеті для цього коронного читацького відгуку? Їй-Богу, прозово-поетична творчість Петра Сороки заслуговує на значно більшу увагу критиків, ніж нечасті перегуки з приводу його міркувань у відомих "Денниках" щодо того чи іншого літератора.

**Щиро,
читач "УЛГ" з першого її числа Борис Боровець.**

КІНЬ ЛЮБИТЬ ОВЕС, А ПИСЬМЕННИК УСПІХ

Не мною помічено, що письменницька слава й прихильність читачів – непередбачувані. До одних вони приходять ще за життя, і, буває, залишаються з ними назавше – навіть тоді, як сам письменник давно упокоївся. Інші, теж обласкані увагою за життя, швидко забуваються, а ще інші тільки по відході у засвіти здобувають справжню популярність. Є, правда, й такі, котрі ні за життя, ні після не були помічені авторитетними фахівцями, але то вже не література і не про неї сьогодні мова.

Важко передбачити, чи повернеться в широкий ужиток творчість Тимофія Бордуляка після опублікування журналом "Дзвін" (№ 10 за 2014 рік) повісті Петра Сороки "Ярмо і тягар" (для цього, гадаю, малувато однієї повісті, а потрібні спільні дії видавців, літературознавців, популяризаторів), але втішений тим, що принаймні для мене (сподіваюся й для багатьох інших читальників "Дзвону") це ім'я виринуло із напівзабуття й стало в ряд з такими уславленими галицькими – і всеукраїнськими – новелістами, як Василь Стефаник, Марко Черемшина, Лесь Мартович...

На свій сором, окрім того, що "був такий письменник", про Тимофія Бордуляка я нічого досі не знав. А тут Петро Сорока спонукав своєю повістю "погуляти" інтернетом і почитати все, що там вдалося знайти про цього автора, ознайомитися з його новелами, кількома критичними статтями про його творчість, зокрема розвідкою А. Ніковського "Тимофій Бордуляк (До питань психології творчості)". І відкрити для себе самотнього, яскравого майстра слова, котрий у

своїх невеликих, кількасторінкових образках умів дотепно відтворити побут і психологію галицького селянства.

Вражає й те, як глибоко проник у внутрішній світ Тимофія Бордуляка автор повісті. Вражає, але не дивує, бо знаю Петра Сороку за його високохудожніми оповіданнями й повістями, есеями, літературознавчими розвідками, критичними статтями, а, найперш, денниками, в яких ось уже другий десяток літ філософськи осмислює сучасне літературно-суспільне побутування. Тож цілком закономірно, що й для написання біографічного твору він обрав саме денникову форму. І настільки злився, поріднився зі своїм героєм, що часом закрадається думка: то де ж тут Бордуляк, а де Сорока?

Щоб дати відповідь на це питання, треба не побіжно, "інтернетно" знати творчість першого, й на те спроможні, очевидно, лише сучасні науковці, що "харчуються" на Бордулякові (якщо такі є). А мені як простому читачеві важливо, що повістяр вияскравив майже забутого письменника в усій його багатомірності (повість складається з трьох частин, у першій з яких ідеться про життєвий шлях Бордуляка, в другій – літературну діяльність і в третій – духовні пошуки), що чимало його (Бордулякових? Сорочиних?) роздумів і міркувань співзвучні з тими, які тривожать чи не кожного, хто зібрався вже з торгів, а не на торги, спонукають до "Сповіді перейшлих літ" (Так означив Петро Сорока підзаголовок повісті, уклавши в уста свого героя фразу: "...пишу, свідомий апостольської заповіді: "Сповідайте... один одному гріхи ваші, моліться один за одного, щоб вам видужати...". Сповідуюся, отже, і молюся за тих, хто мое слово пустив у душу").

А чи багато хто пустив у душу творчість самого Петра Сороки, чи хтось із його побратимів-критиків узявся серйозно проаналізувати його вишукану прозу, щемливу лірику?.. Не забуваймо, що, як пише згадуваний Андрій Ніковський, "... кінь любить овес, а письменник успіх... Коли ж слово поетове лунає, як якийсь голос у пустині вопіючий, коли він зникає в тихому безвідгомінню, – тоді ясно, що нема кому слухати й слухатися проповіді поета, нема успіху для письменника, і він кладе перо і кидає літературу. Таким чином до причин письменницької апатії, чи млявої продукції, чи паралічу творчої руки – окрім браку професіоналізму, окрім несприятливих обставин, матеріальних та зовнішніх моральних, – треба додати і цю

дуже поважну: це брак закінченого літературного обороту, брак відгомону читальницької маси, брак літературного рефлексу, безпосереднього, від читача, і фахового, від літературного критика".

Знаючи завидне творче подвижництво пана Петра, переконаний, що йому розчарування в марності своєї літературної праці не загрожує. І все ж хочеться сподіватися, що його повість про "заяловілого" Тимофія Бордуляка (А. Ніковський: "Т. Бордуляк поставив наголовок на своєму першому оповіданню. – "Дай, боже, здоровля корові!", але корова заяловила й не дає більше ні напитуку, ні наїдку, і це шкода, бо корови родяться, а письменники робляться: їх роблять обставини, вимоги життя, але й успіх і критика, а також – і це найголовніше – вони сами себе творять як продукційні одиниці, так потрібні нашому народові") знайде не тільки свого читача, а й стане доброю поживою для професійних критиків. Не тільки ж Петрові Сороці аналізувати творчість інших, видається мені з повісті, що і йому хотілося б пильнішої уваги до написаного ним. Пам'ятаймо, що "...кінь любить овес, а письменник успіх".

**Борис Боровець,
м. Березне Рівненської області.**

19 лютого 2015 року.

Борисе,

щойно прочитав відгук. Дякую. Мені сподобалося, бо написано зі знанням справи, професійно і з душею. Ми з Сидоржевським іноді розмовляємо по телефону, принагідно натякну йому, щоб не зникав. Він усім обіцяє, але не всіх друкує.

Ще зазирни на сайт "Золота пектораль", де є свіжий відгук Є. Барана на мою книжку про Б. Бастюка. Хотів би, щоб ти прочитав. Це якийсь новий жанр – рецензія-чутка, рецензія-поговорі чи що... Розумію навіщо Євген так пише, бо серйозні рецензії ніхто, крім самого автора, уже не читає.

Обнімаю тебе.

Постараюся щось рівноцінне написати про тебе.

Книжку про Б. Бастюка теж надішлю.

Петро Сорока.

Із сайту "Золота пектораль"**Євген Баран.****"Я СОБІ ЖИВУ, ПРАЦЮЮ, ЩОСЬ ПОПИСУЮ..."**

Петро Сорока. Богдан Бастюк: мистецьке чотирипілля. – Тернопіль: Астон, 2015. – 144 с.

Петро Сорока мав написати книгу про Богдана Бастюка (19.07.1949-16.11.2014), бо вони приятелювали довгі роки і добре знали один одного. Я не буду говорити про саму книгу, хоча відзначу, що вона близька до жанру літературного портрета, в якому Петро Сорока є безперечним майстром (за роки Незалежності ним написані десятки книг про письменників), а буду говорити більше про Бастюка.

Але ще про книжку. У ній окреслено творчий і життєвий шлях письменника, розставлені основні акценти, визначені головні тематичні різиси творчості. Бастюкове "чотирипілля" – це життєва нива, поетична нива, прозова і гумористична. Завершують книгу ліричні додатки – поетичні присвяти Богданові Бастюку і світлини з родинного архіву та архіву Петра Сороки.

Я завжди дивувався Петрові Сороці, як він швидко реагує на ту чи іншу подію і відгукується книгою. Це уміння виїмкове і гідне поваги.

До побажань додам лише єдине – сподіваюся, що колись Петро Сорока напише чесну біографічну книгу про Богдана Бастюка, бо, на правду, сей чоловік вартує, аби про нього пам'ятали і аби його читали. Підкреслюю, чесну, а не об'єктивну – об'єктивних не буває (цю думку я вже висловлював у листі до Романа Горак).

Сам я знав Богдана Бастюка, з легкої руки Петра Сороки ми познайомилися на початку 2000-х у Тернополі. Все Богдан здалеку підходив до розмови зі мною, так статечно розмірено, по-газдівськи, легко заїкаючись, іронізуючи над собою і своїми творами. До першої зустрічі я нічого не читав Бастюкового, тому цю самоіронію сприймав нейтрально поблажливо. Потім Богдан Бастюк приїжджав до мене у Івано-Франківськ з пропозицією написати передмову до його гумористичного вибраного "Сміхомаргіналії", бо вважав, якби не моя розмова із видавцем, Василем Ванчурою, то книги би не було. Відтак я рецензував його поетичну книгу "Цілушка", потім першу частину прозової трилогії "Сопигора", а тоді, до Богданового 55-річчя писав передмову до його

поетичної книги вибраного "Словини". Для цього Богдан приїжджав до мене у Джурин. Якщо сказати, що він завжди привозив мені півтора літра тернопільського спирту, то наша розмова завжди була насиченою і колоритною. При тому, що Богдан тоді не пив зовсім або ледь-ледь...

Не повторюватиму своїх міркувань, тому що їх рясно цитує Петро Сорока у книзі. А по-друге, я не змінив свого ставлення до творчості Бастюка – це справжній народний талант, помножений на тонке ліричне відчування, екзистенційну порожнечу, селянську мудрість, впертість і приреченість і народне чуття гумору. Так, Бастюк був чудовим оповідачем, сливе геніальним. Це я зрозумів, коли їздив улітку 2006 року з тернопільськими, київськими, харківськими літераторами в Умань, Гусакове, Керелівку, Канів. Скільки історій я почув у неперевершеному гумористичному дуеті Богдана Бастюка і Богдана Андрусяка (одну із бувальщин Андрусяка, почутих тоді, я використав при написанні гумористичної бувальщини "Помпа універсальна").

2007 року Богдан Бастюк, вже в ролі голови Тернопільського спілчанського коша, підтримав нашу ідею з Володимиром Погорецьким про видання журналу "Золота Пектораль". Ми декілька разів протягом року зустрічалися в Чорткові у Володі Погорецького, обговорюючи всі можливі варіанти цього видання. І перша презентація в листопаді 2007 року не могла відбутися без участі Богдана Бастюка. Дякувати Богові, що напоумив мене провести літературну бесіду з Богданом, яка й була опублікована на сторінках журналу. Так само, він декілька разів приїжджав у Чортків на літературний фестиваль "Словини", який організовував той же Погорецький.

У Богданові, як в справжній людині, було намішано ружного. Він майже кожного дня зустрічався із Сорокою і через день сварився із ним. А ще, по-селянськи, чи краще по-галицьки, трошки заздри. Як його розіграв Богдан Андрусяк, повідомивши, що Сорока придбав нову картину у якогось відомого художника. Богдана відразу прорвало: "К...к...курва, він що на подвір'ю вже їх вивішуватиме, як білизну?!". А потім ображався на Богдана Андрусяка за сей дружній розиграш.

Ну, Богдан Андрусяк – це це той байкар. Се він розказав Сороці анекдот про те, як судилися жид із лемком: "Чув, Петре, ту історію?", "Не чув, а що?", – огризнувся Петро, відчуваючи якийсь черговий розиграш. "Що, що, – продовжив Богдан. – Так от, судився жид з лемком. А прокурор десять років отримав"... Знаючи, що Петрові батьки –

вимушені переселенці з Лемківщини і що він не любив на цю тему жартувати, – можна уявити Петрову реакцію...

Бастюкові гуморески – плоть від плоті народні. Їх талановито виконував Гриць Драпак. Я це чув на презентації "Сміхомаргіналій", яку організовував Бастюкові в читальному залі бібліотеки Прикарпатського університету. Також я був свідком, як в рейсовому автобусі звучали гуморески Бастюка в записах Драпака, а люди просили водія продати їм ці касети за серйозні гроші.

Були в Богдана Бастюка і драматичні сторінки, про які сьогодні не варто говорити. Він був поет і чоловік. Сим усе сказано. А ще люблячий син, чоловік, батько, дідусь.

Він глибинно відчував українське галицьке село. Відчував і знав, як ніхто. Бачив у ньому гумористичні і трагічні сторінки, і вмів про це сказати художньо.

Безперечно, до поетичного, прозового, гумористичного досвіду Богдана Бастюка ми будемо повертатися. І з часом все більше будемо розуміти, який талант ми втратили, недооцінили, промовчали, тоді, коли людина потребувала слова підтримки. Найбільше Бастюк мав цю підтримку від Петра Сороки і Богдана Андрусяка. Це теж правда, і цю правду треба знати.

Хочу подякувати Петрові Сороці за книгу. Петро зробив те, що мав зробити. Ми повинні пам'ятати і читати. Богдан Бастюк цього вартий.

Євген Баран.

Лютий. Листівка до надісланої книги "Богдан Бастюк: мистецьке чотирипілля":

"Помолись за душу Богдана... Лист електронкою. Сили, здоров'я, терпіння і всепрощення на Великодній піст".

П. С.

21 березня 2015 року.

Десь у другій декаді березня зателефонувала Л. Л. і перепитала, чи не отримав я від Ліщенюка з Кіровограда Денники-14 Сороки. Як отримаю і прочитаю, маю передати книгу їй. Так розпорядився Сорока. Я відповів, що не отримував такої книги, та й самого

Ліщенко не знаю і взагалі не можу допетрати, що це за пересилка така: Сорока – Ліщенко – Боровець – Л...

І от зрештою отримую книгу Петра Сороки "Будитиму зорю ранкову. Денники 2014 року". Виявляється, зроблена вона чи не в єдиному екземплярі і мандрує всією Україною від одного приятеля Сороки до іншого.

Зворотня адреса: Ліщенко Григорій В., смт Петрове Кіровоградської області (від Петра Сороки).

А в книзі записки такого змісту:

Перша: *"Григорію, мій приятель Ю. Роговий переслав Вам щоденник за минулий рік. Він в одному примірнику. Якщо змога, перешліть його за адресою: Боровець Борис Тим... м. Березне, Рівненська обл.*

Попросіть його передати денник після прочитання Л. Л. Це поруч, він знає її. Це так моя праця мандрує між добрими людьми, бо катма грошей на видання. Вибачте за клопоти. Такі часи... Шукав Вас по телефону – не вийшло.

Б. Бастюк був моїм найближчим другом. Пішов у засвіти – і я осиротів. Писав завжди в першу чергу для нього. А тепер нема для кого... Богдан все розумів з півслова. П. С."

Друга: "Доброго дня, Борисе Тимофійовичу. Петро Сорока попросив мене, щоб я переслав Вам цю книгу, а Ви, коли почитаєте, передайте її Л. Л. Я думав, що ця книга вислана мені. Прошу Вас вибачити за незручності, бо і він теж просив вибачити його. Бувайте здорові. Щастя Вам, здоров'я та довгих років життя. З повагою Г. Ліщенко"

Перед уважним прочитанням просто перегортаю книгу і натрапляю на стор. 87:

"Світ ганяється за розкрученими і титулованими. Але там багато ошуканства і піни. Найцікавіше робити відкриття серед авторів із затіння, що живуть у глибинці, далеко від суєтного і метушливого світу.

На моєму столі – книжки Бориса Боровця і серед них "Поліссям народжене слово" – нариси про рівненських письменників: М. Яцковського, Т. Бульбу-Боровця (виявляється, він був цікавим публіцистом), А. Кондратюка, Є. Шморгуна, П. Велесика і Л. Куліша-Зіньківа.

Хто пнеться на котурни, пише про відомих і розпіарених, а хто хоче прислужитися слову і правді, звертається до творчості тих, хто йому близький за духом і рівнем душі.

Читати Б. Боровця – неабияка насолода, бо весь він у тій тихій і світлій любові до інших, у своїй жертовній відданості друзям. Його нариси – живі, місткі й ніби осяяні особливим світлом, автор уникає сухого академічного аналізу, у них багато цікавого і свіжого (на кожному кроці робиш відкриття), але найголовніше – це захоплення творчістю інших. Сьогодні мало хто спроможний так захоплюватися, так щиро перейматися творчістю колег. Безцінна риса”.

А на стор. 287 поміж іншими листами до П. Сороки літераторів уміщений і мій від 28 березня 2014 року. Що й казати, така увага відомого літературного критика, на добре слово якого сподіваються письменники не мого рівня, втішає.

28 березня 2015 року.

Мої найщиріші вітання, Петре!

Щойно отримав "ЛУ" і відразу натрапив на дві гарні новини: "Шедевр" визнано книгою 2014 року в жанрі короткої прози і рецензія В. Шовкошитного на книгу. Вітаю! Так мало бути і так сталося.

Прочитав монографію про Б. Бастюка. Написано тепло, щиро і, на мій погляд, чесно. Так що даремно Є. Баран чекає від Тебе чесноі книги про вашого друга і знайомця. Така книга вже є. Мені, правда, важко судити, що спонукало його до такого заклику і тих іронічних пасажів, котрі містяться в його рецензії на Твою адресу. Переконаний лише в одному – навіть заради красного слівця, щоб привабити читача, не варто доброму приятелю (а мені вдалося, що ви такими є) оприлюднювати в публічних текстах випадки, які стосуються тільки вузького кола друзів і зовсім не мають стосунку до об'єкту рецензії.

Привабило мене мистецьке чотирипілля Богдана Бастюка, серед іншого, ще й структурою самого дослідження, доволі щедрим цитуванням у ньому інших. Мені це близьке, бо у своїх нарисах теж використовую цей прийом, але досі мав великі сумніви, чи правомірно це робити. Тепер бачу, що в подібних випадках – так. Від цього власний текст лише збагачується, а постать, про яку пишеш, стає об'ємнішою, багатограннішою. Дякую за науку.

А ще красно дякую за гарний відгук про мою книгу нарисів у Твоїх "Денниках-14". Це, мабуть, уперше критик (а заодно й прозаїк, поет, літературознавець) такого рівня відгукнувся про написане

мною. І так відгукнувся! Не буду приховувати й комизитися – я втішений тим. Воістину – "Кінь любить овес, а письменник (навіть районного масштабу) успіх".

Втішений і тим, що й мій лист знайшовся поміж листів відомих письменників на сторінках денників. Читаю їх з цікавістю і задоволенням.

Після прочитання, як було сказано Г. Ліщенюком, передам Л. Вона вже мені телефонувала.

До речі, на читання (сподіваюсь, і на писання) тепер у мене з'явилося значно більше часу – минулої п'ятниці я розпрощався з газетою. Тепер – пенсіонер. Звикатиму до іншого ритму життя. Не знаю, наскільки швидко і безболісно це відбудеться. Принаймні у ці дні відчуваю полегшення і піднесення: нарешті я вільний!

Борис.

29 березня 2015 року.

Борисе,

дякую, що озвався. Заздрю тобі, що позбувся щоденної шлеї. Це так важливо для творчої людини.

Мені до пенсії залишилося ще 10 місяців і я рахую кожен день.

Постарайся написати щось особливе, глибоке, потрібне людям. Якось Анре Моруа сказав, що більшість шедеврів французької літератури написані людьми, яким за 60.

Отож буду чекати твого шедевру.

І заведи щоденник. Це моє уклінне прохання до тебе. Постарайся знайти свіжу форму викладу, не схожу на інших. Щоденник – вершина літературних жанрів. Я думаю над тим, як звести усе, що я написав у формі щоденника, до одного тому. Це тримає мене при житті.

Частіше виходь на зв'язок.

Пізніше надішлю адресу, на яку хотів би, щоб Л. відправила денник. А може, ти комусь хотів би віддати на прочитання? Тоді зроби це. Тримайся.

Ще був у нас Дочинець. Провів з ним увесь день. Ось хто має успіх у читача. Ось кого читають. До цього треба прагнути кожному.

Петро.

3 квітня 2015 року

Борисе,
в причепі рекламка.

Це на перспективу.

Шукаю можливостей врятувати книжку.

Сама рекламка тебе ні до чого не зобов'язує.

Може, просто пошириш її серед друзів, якщо буде час і настрої.

Також хотів би, щоб ти додав до неї одну-дві своїх фраз.

РЕКЛАМКА ДЛЯ ДРУЗІВ

Дорогий приятелю!

У видавництві "Український пріоритет" (м. Київ) готується до друку моя нова книга художньої прози "Жезл і посох", у яку увійшло два історичні романи – про Івана Мазепу і Тимофія Бордуляка. На перший погляд, дивне сусідство. Де ті спільні точки дотикання, що об'єднують такі відмінні постаті, до того ж віддалені в часі на два століття? Один – гетьман, чільний політичний діяч, борець за волю України, що кинув виклик російській деспотії, інший – письменник, автор малих жанрових форм, до якого тулиться епітет "тихий", бо все життя прожив у провінційній галицькій глибинці. У першого – володарський жезл, тобто гетьманська булава, а в другого – пастирський посох. Два символи, як два полюси нашої державності. Вони і є тими опорними пунктами, які дозволяють авторові подати два твори під дахом однієї обкладинки.

До речі, попередня моя книга, видана "Українським пріоритетом" під провокативно-іронічною назвою "Шедевр" стала краєюю книгою 2014 року (за версією СПУ і АУП).

Видавець (а це відомий український письменник В. Шовкошитний), вкладає у це видання власні кошти, але просить мене, як автора, допомогти в розповсюдженні книги, яка вийде друком у червні.

Якщо твоя ласка, дорогий друже, то прошу до цього часу зробити замовлення на книгу "Жезл і посох".

ВІДГУКИ КРИТИКІВ, ВЧЕНИХ І ПИСЬМЕННИКІВ

"Останнім часом дедалі гостріше відчувається втома прози – від безконечного експлуатування авторами одних і тих самих прийомів, методів, стилю тощо. З цього боку проза Петра Сороки – свіжа, втома їй не загрожує...".

Валентин Чемерис
(м. Київ).

"Об'єднує ці два твори проблема Часу. Вічна і невловима категорія, до якої людина ніяк не може звикнути і з якою ніяк не може звикнутись. У П. Сороки надзвичайно глибоке й контрастне сприйняття Часу".

Євген Баран
(м. Івано-Франківськ).

"На мене знову дихнула та особлива атмосфера, вишукана лексика і хвилюючі відчуття, які вперше зустріла і які вперше пробудив у мені Моует".

Ірина Глебова
(м. Харків).

"Ця книга має глибоку і тривожну душу. Я відчуваю її".

Галина Журба
(Бельгія).

"Пильне око самовидця Сороки являє нам найперше корозію людських чеснот і жертвність їхню, коли йдеться про долю Вітчизни".

Олександр Гижя
(м. Київ).

"Найголовнішим у П. Сороки є не тільки те, що душа і духовність знаходять своє яскраве вираження, а й те, що їхні тексти спонукують до подальшого пошуку душею духовних цінностей".

Луїза Оляндер
(м. Луцьк).

"Твір П. Сороки типово модерністський – неможливо розрізнити, де цитата цитати, а де цукута спокути чи гіркота любовного меду:

автор наче б стилізує потік власної свідомості під жанр діяріуша Федора Жученка та під епоху на зламі XVII- XVIII ст."

*Богдан Чепурко
(м. Львів).*

5 квітня 2015 року

Дорогий Борисе!
Слава Ісусу Христу!
Не я б'ю – лоза б'є!
За тиждень Великдень!
Любові, добра, миру, Божого благословення.
Петро.

Надіслано Петром Сорокою 8 квітня 2015 року.

Воля народу. Громадсько-політичний портал.

**Микола Лемик змусив увесь світ привернути увагу
до трагедії українського народу**

"100 років тому, 4 квітня 1915 року, народився патріот, який через 18 років помстився за свій народ. З револьвером у руках, на львівській вулиці, одним влучним пострілом він відплатив ворогам за страждання і смерті українців на сході.

Мова про Миколу Лемика.

У 18 років, осіннього дня 1933, цей галицький хлопчина заходить в управління радянського консульства і зі словами "Це тобі від Організації українських націоналістів — за муки і смерть наших братів та сестер, за голод в Україні, за всі знущання..." одним пострілом в голову вбиває Андрія Майлова, радянського чекіста, який приїхав до Львова з Москви за особистим розпорядженням Сталіна. Після виконаної справи з чистою совістю Лемик сів і чекав приїзду польських жандармів, яким здався без опору з єдиною метою – пояснити на суді мотиви свого вчинку. А мотивом була помста радянському режиму в особі його представника у консульстві за Голодомор.

Звук пострілу Лемика, статного, світловолового, синьоокого українського патріота, з життєрадісною посмішкою на обличчі, змусив весь світ відкрити очі на трагедію українського народу.

Європа має дивну історичну звичку "не помічати" того, чого помічати не хоче. Може, чекає нових лемиків?"

Євген Шевченко.

11 квітня 2015 року.

Дорогий побратиме Борисе!

Нині в Єрусалимі зійде благодатний вогонь.

Хай він осяє і зігріє твою душу і душі рідних і близьких тобі людей.

Веселих свят!!!

Петро Сорока.

Якщо змога, Борисе, передай Л. Л. мої привітання.

Колись все поясню...

14 квітня 2015 року.

Христос воскрес!

Щиро вітаю тебе, друже Петре, з Великодніми святами! Хай буде твоє і твоїх рідних здоров'я міцним, а душі наші сповнює світло любові! Миру всім нам!

Зроблю все, що в моїх силах, щоб популяризувати твій "Жезл і посох". Передав вітання від тебе Л. Л. Каже, що написала тобі занадто різкого листа – вибачаймо одне одному нестриманість, яка інколи так нам шкодить.

Борис.**15 квітня 2015 року**

Христос воскрес.

Дякую, Борисе.

Ще хочу, щоб ти прочитав ось цей лист Василя Трубая.

Він вартий цього, бо переважить будь-яку новелу чи оповідання.

Але це тільки для тебе. Та ще хіба для Л., яка мені за життя немало нервів з'їла, ніби моя жінка. Та я вже навчився сприймати її як карму.

Тримайся!!!

Петро Сорока.**ТРУБАЙ – СОРОЦІ**

Щодо Василя Трубая поруч з Юнгером та Йозефом Рота – то це ти, Петре, явно лестиш! А щодо дуалістичного світу... Я ніколи не робив із горя – горя, із смутку – смутку, із зневіри – зневіру. Я сприймав усе це як даність, як невідворотність, як необхідність, а тому відносився до

цих речей просто і змирено, як селянин відноситься до недоречного дощу, чи засухи. А тому всяке горе ніколи не доводило мене до розпачу. А його ж було в моєму житті! Але, що зробиш, ну, так трапилося, так є, так, мабуть, мало бути... Знаєш, коли захворіла дуже моя дружина Ліда, я, після лікарні, стояв кожного вечора біля вікна, дивився у небо і молився Богу, просив, щоб Він залишив її живою. Він залишив. Але вже не людиною, а рослиною. Я з нею уже вісімнадцять років. То добре, що зустрілася Тоня, яка розділяє зі мною усе це... Але ж і це треба сприймати з... боюся сказати тобі... з радістю, з насолодою, ну, так трапилося в житті, ну, така моя доля, ну, це ж уже є, треба якось жити і з цим. Це так само, як солдат повертається без ноги, треба з цим змиритися і жити далі. І не просто жити, а жити радісно, смачно, так, щоб аж слинка котилася, проживаючи кожен день. Я хочу так жити. Я так живу. Я не вірю святим отцям, які кажуть, що треба плакати і смутитися, що треба радіти стражданням, бо на небі нас оцінюватимуть по стражданнях наших. У мене інстинктивний захист душі – радіти, сміятися, втішатися життям, впиватися натхненням. А як там Бог судитиме нас по нашому відходу – то велика таїна, того ніякі святі отці не знають, нехай не лукавлять – лише Він! І я думаю, що Його суд не залежить ні від наших вчинків, ні від наших слів, ні від наших страждань чи молитов, все залежить від стану нашої душі. А в душу нашу ніхто не може заглянути, крім Нього! Навіть ми самі. А тому, живімо радісно, живімо насолоджуючись і сподіваймося, що Він розглядить усе.

Петре, ти мені дуже дорогий!

21 квітня 2015 року.

Дорогий Петре! Широ вдячний, що повідомив мене про приїзд у Березне В. Шовкошитного та про добрі слова, сказані йому про мене. Якби не твій дзвінок, я б і не знав, що він навідається в наше містечко. А так – зустрілися, перемовилися з ним кількома словами – познайомилися. На тісніше спілкування не мали часу.

Сама його зустріч з читачами вдалася. Слухали з великою увагою, шкода лише, що не всі, хто бажав би прийти – змогли це зробити, бо не знали про зустріч. Але це вже, як мовиться, тема для іншої розмови.

Дуже тепло відгукнувся гість про тебе і твою творчість. Був щирим, відвертим і комунікабельним. Така ж і його дружина Галя. Отож довелося жартома перепитувати, чи у всіх гарних письменників дружини Галі.

Ще раз дякую за надану можливість зустрітися з В. Ш.

Борис.

23 квітня 2015 року.

Борисе,

ще прохання.

Поки що притримай мій денник в себе.

Трохи пізніше напишу, кому його переслати.

Я передумав давати його Л. Л.

Петро Сорока.

1 травня 2015 року.

Дорогий друже!

Прошу вибачити за стандартного листа.

Володя Погорецький випустив у світ одразу два числа журналу "Золота пектораль". В одному з них майже повністю надруковано мій літературний денник "Мандри на годинниковій стрілці", у якому є ширша згадка і про тебе.

Якщо тобі цікава літературна рецепція, замов журнал в редактора.

Я охоче замовив би журнал для тебе та інших, але, повір, мені це робити незручно, бо одразу треба просити 20-30 примірників. Краще буде, коли Володя відчує живий інтерес до свого дітища з боку письменників.

Наскільки я знаю, він розсилає журнал безкоштовно, оскільки видання спонсорське.

Додаю імейл – pektoral2007@rambler.ru

З правдивою пошаною – **Петро Сорока.**

Борис Боровець – Володимирові Погорецькому,

1 травня 2015 року.

Вельмишановний пане Володимире! Мені стало відомо про недавній вихід з друку двох чисел "Золотої пекторалі". Прошу, якщо Вам це буде не важко, надіслати мені обидва журнали. Оплатити їх

вартість та вартість пересилання можу наперед, а можу й післяплатою – як Вам буде зручніше.

Моя поштова адреса...

Буду Вам щиро вдячний!

5 травня 2015 року.

Борисе, мої вітання.

Просив би тебе переслати денник Ользі Яворській.

м. Тур'є

Старосамбірський р-н.,

Львівська обл.

82087

Знаю, це пов'язано з поштовими витратами, та прийде час, відборгую.

Може, Оля надішле тобі свій новий роман про УПА "На чужих вітрах". Я саме читаю його. Видано в "Апріорі". Запаморочлива поліграфія. Твір відзначено на "Коронації слова". Привітай її принагідно.

Щось своє вона неодмінно надішле. Пише багато різного. Веде щоденник.

Стискаю твою невтомну правицю.

Петро Сорока.

5 травня 2015 року.

Шановна пані Ольго!

Петро Сорока попросив мене, щоб надіслав Вам його денник, який був у мене на прочитанні.

Що я й роблю.

Принагідно хочу висловити Вам своє шанування за новелу "Блуд", опубліковану не так давно в "ЛУ".

Гарна річ, майстерно зроблена, на мій погляд, може слугувати зразком справжнього новелістичного письма.

Бажаю творчих успіхів!

Щиро **Борис Боровець.**

8 травня 2015 року.

Вітаю, друже Петре! Як ти й просив, учора переслав денник п. Яворській.

Борис Боровець.

14 травня 2015 року.

Телефонний дзвінок від Ольги Яворської. Дякує за надісланий денник, а ще дякує за відгук на її новелу "Блуд". Користуюся моментом і прошу надіслати свій роман, про який говорив Сорока. Обіцяє відразу ж зробити це.

15 травня 2015 року.

Доброго дня, пане Борисе! Скоро кимось передам, або надішлю поштою! Це питання ми вирішимо. Працює і сайт журналу: <http://zolotapektoral.te.ua/>

З повагою – Володимир Погорецький.**Травень 2015 року.**

Отримую від Ольги Яворської її роман "На чужих вітрах". Прочитавши його, відгукуюся:

"Шановна пані Ольго!

З великим задоволенням прочитав надісланий Вами роман "На чужих вітрах". Що, на мій погляд, вигідно вирізняє його з-поміж творів інших авторів на подібну тематику? А те, що це справді художня річ, а не публіцистично – документальне переживання подій за наперед заданою схемою. Тут є люди, тут є характери, вмотивовані і невмотивовані, народжені великою любов'ю вчинки, а найбільш – тут є свіжа, запахуща, мов у лузі різнотрав'я після весняної повені, мова. І ті вчинки, почування героїв такі ж невимримні, як і весняна повінь, що рве береги.

Заздрю всім, хто вміє так писати. А їх у нашій сучасній українській літературі небагато: Андрій Кондратюк, Петро Сорока, Володимир Лис, ще дехто. Тепер до них для мене додалися й Ви.

Бажаю нових творчих успіхів!"

Борис Боровець,

м. Березне.

Травень 2015 року.

Під рубрикою "На вашу книжкову полицю" районна газета надрукувала мій дещо доопрацьований з урахуванням листа Сороки відгук "Кінь любить овес, а письменник успіх".

Надіслав цю публікацію Петрові, а разом і декілька фото з ним та його дружиною, мною і Романом Варголою, зроблені восени минулого року у Львові під час форуму книговидавців. У відповідь отримав такий лист:

30 травня 2015 року.

Друже Борисе, гратулюю!

Дякую за такі несподівані й приємні подарунки.

Хотів би міцно потиснути твою благородну і талановиту руку і обняти тебе.

Сподіваюся, доля ще подарує такий шанс.

Кланяюся дружині. Добра вам і любові всевишньої.

Петро Сорока.

22 червня 2015 року

Дорогий друже!

У с. Михайлівка на Дніпропетровщині живе поет неймовірної творчої сили – Михайло Дяченко. А між тим його доля склалася не тільки неприхильно, а й драматично, якщо не сказати трагічно. Коли виходили якісь книжки, то таким мізерним накладом, що потрапляли тільки до найближчих друзів і приятелів.

Сьогодні поетові за 60, він залишився абсолютно самотнім, померла мати, з якою він жив і для якої жив. Його книга "Музика і мати" – одна з найкращих в українській сучасній літературі. Про неї захоплено писав Базилевський у "ЛУ".

За молодих літ Михайлове здоров'я було підірване (я всіх нюансів не знаю, але мені відомо, що кинув університет через недугу), а нині й говорити не хочеться.

Дуже прошу надіслати Михайлові одну зі своїх книг, щоб підтримати морально. Цього буде досить. Михайло великий читач і багато років веде літературний щоденник.

Я спершу мав намір зібрати якісь кошти, щоб видати "Вибране" поета, але зумів домовитися з одним гарним видавцем, тому залишається тільки допомогти йому морально, піднести дух. Дуже прошу не зігнорувати моїм проханням. Сподіваюся, Михайло надішле Вам на віддарунок щось своє.

Прошу вибачити за стандартного листа.

*Сердечно – **Петро СОРОКА.***

25 червня 2015 року.

Мої вітання, друже Петре!

1. Як ти й просив, надіслав Михайлові Дяченку дві свої книженці.

2. Отримав твій "Посох і жезл". Враження щонайкращі і від поліграфічного оформлення, не говорячи про зміст. Певно, "Шедевр" розійшовся, якщо В. Шовкошитний узявся за видання нової книги. Чи хтось із Березного зацікавився "Посохом..."? Будемо сподіватися, що він не залежить на полицях книгарень. Такі речі зараз у дефіциті. Щиро радий і вітаю тебе!

Борис.

16 липня 2015 року

Друже Петре! Прочитав у "УЛГ" про твою перемогу в конкурсі афоризмів. Вітаю! Це – закономірно. У "Денниках" вони – на кожній сторінці. Може, хтось колись візьметься вибрати, упорядкувати... Бажаю успіхів!

Борис Боровець.

16 липня 2015 року

Борисе, щось мене переклинило і не можу згадати, чи послав тобі "Жезл і посох"? ніби послав. У хаті третій тиждень ремонт, просто знемагаю...

Я афоризми на той конкурс не посилав і це для мене повна несподіванка.

Як мені така перемога була потрібна в 17-20-22 роки, а тепер до "лампочки".

Петро Сорока.

16 липня 2015 року.

"Жезл і посох" я отримав. Гарна книга як за поліграфією, так і змістовно.

Вітаю!

Борис.

24 серпня 2015 року.

Дорогий Борисе, брате по духу і перу!

Сердечно вітаю зі святом.

Миру, добра, любові, нових творчих вершин!!!

Завтра у нас презентація нової книги Миколи Горбала "Повернення".

Спробую роздобути для тебе примірник.

Буде час і настроїв, озивайся.

Обнімаю –

Петро.

24 серпня 2015 року.

Мої найщиріші вітання, друже Петре, зі святом і з поверненням з Петриківського лісу!

Публікації в літгазетах, вірніше, підписи під ними, дали мені підстави думати, що ти й цього літа усамітнився там... Сподіваюся, що це усамітнення було плідним і опубліковане – то лише крапля з того, що народилося і ще народиться.

Втішався, читаючи відгук Юрія Мушкетика про твій "Жезл і посох".

Щиро твій Борис Боровець.

Довідка для читальника:

Петро Іванович Сорока народився 6 січня 1956 року в селі Грицівці Збаразького району на Тернопільщині. Закінчив Крем'янецьке медичне училище та Тернопільський педагогічний університет. Кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Прозаїк, літературний критик. Автор книг "Секрет довгожителя", "Крона роду", "Сповідь сльозою", "Пам'яті напередими", "Рік подвійних райдуг", "Найкраще помирати в понеділок", "Голос із притвору", "Емма Андієвська. Літературний портрет", "Однокрилий янгол, або Роман Бабовал", "Слідами жар-птиці", "Шедевр", "Жезл і посох", "Симфонія Петриківського лісу" та інших.

Автор численних наукових монографій про майстрів слова і пензля, серії "Денників", а також поетичних збірок.

Лауреат кількох міжнародних премій і Всеукраїнської премії ім. Володимира Сосюри. Член Міжнародного ПЕН-клубу.

Збігло два роки нашого спілкування з Петром Сорокою, яке для мене, провінціала, відкрило чимало цікавого в сучасному українському літературному процесі. Скільки ще воно триватиме – одному Богу відомо. Хотілося б, щоб допоки обоє топтатимемо ряст.

2013-2015 роки.

ЗМІСТ

Від автора.....	3
Батьки, родина, колеги. Надходить час пракорені шукати	5
I. Що у прізвищі моїм утаємничено?	5
II. Очерет мені був за колиску	17
Іван Климишин. Мій добрий навчитель у мандрівках карпатських	73
Йосип Федас. Один із тих, кому не дали розправити крила	93
Степан Шевчук. Давній приятель і старший наставник	124
Юрій Дмитренко та інші. Не партійні ортодокси, а вільнодумні журналісти	150
Григорій Дем'янчук. Повертав знакові постаті із забуття і сам залишився незабутнім	182
Петро Сорока. І в зрілі літа можна друга набути	196

Літературно-художнє видання

БОРОВЕЦЬ Борис Тимофійович

У ПАМ'ЯТІ І В СЕРЦІ

Есеї, листування

Редактор

Петро Велесик

Технічний редактор

Віталій Власюк

Підписано до друку 27.10.2015 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсет.
Гарнітура «PT Serif». Друк офсет. Ум. друк. арк. 15,81. Наклад 200 пр. Зам. 56.

Видавництво «Волинські береги».

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;

e-mail: oberegi@mail15.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.